

19. *hm*

A MAGYARORSZÁGI

KÁRPÁTEGYESÜLET

ÉVKÖNYVE.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

XXVII. ÉVFOLYAM. 1900.

3 MELLÉKLETTEL

SZERKESZTETTE LÖVY MÓR.

AZ EGYESÜLET

KIADVÁNYA.

KÖZPONT SZÉKHELYE: IGLÓ.

IGLÓ.

NYOMATOTT SCHMIDT JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1900

HIRDETÉS.

Tudomásul hozzuk a Magas-Tátra látogatói- és barátjainak, hogy a Zöld-tó mellett épült, s vendéglővel bíró menedékház, mely vendéglőből, három turista-szobából stb. áll, június 15-én megnyílt, s ennél fogva a kirándulók ottan teljes ellátásban részesülhetnek.

Kedvezmény.

A Magyarországi Kárpát Egyesület rendes tagjai a *szatmár-nagybányai* és az *ungvári* helyi érdekű vasutakon abban az esetben, ha egyszerre legalább 3 tag utazik, alacsonyabb osztályra szóló menetjeggyel magasabb kocsi-osztályban, illetve a III-dik osztályban $\frac{1}{2}$ másodosztályú jeggyel, az *éperjes-bártfai* vasuton pedig a II. osztályban egy egész III. oszt., a III. osztályban fél III. oszt. jeggyel utazhatnak. Mindhárom esetben szükséges a lebélyegzett és arczképpel ellátott évi tagsági jegy előmutatása.

A MAGYARORSZÁGI
KÁRPÁTEGYESÜLET
ÉVKÖNYVE.

XXVII. ÉVFOLYAM. 1900.

3 MELLÉKLETTEL

SZERKESZTETTE LÖVY MÓR.

KÖZPONT SZÉKHELYE: IGLÓ.

IGLÓ.

NYOMATOTT SCHMIDT JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1900.

300880

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. ÉRTEKEZÉSEK.

	Oldal
1. Siegmeth Károly: Utazások az erdélyi érczhegységben és a Bihar-Kodru hegységben	1
2. Englisch Károly lovag: A Magas Tátra és az Alpok. Összehasonlító tanulmány	45
3. Weber S.: Berzeviczy Gergely Ferencz, a turistika egyik úttörője 100 év előtt	67
4. Dr. Hartlaub Gusztáv: A Központi Kárpátokból, »Bergauf und Bergab« cz. művéből	78
5. Dr. Czirbusz Géza: Az Ozernya-tónál	118
6. » » » A Hoverlának problémái	122

II. EGYESÜLETI ÜGYEK.

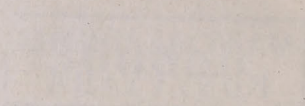
1. Közgyűlés (124). — 2. Választmányi ülés (129). — 3. Választmányi ülés (135). — 4. Elnöki jelentés (142). — 5. A M. K. E. bevételei és kiadásainak kimutatása (150). — 6. A M. K. E. előirányzata (152). — 7. A M. K. E. alapítványainak kimutatása (153). — 8. A M. K. E. muzeumának zárszámadása (156). — 9. A M. K. E. előirányzata (157). — 10. Az osztályok jelentései: Egri Bükk osztály (158). — 11. Gölniczvölgyi osztály (161). — 12. Lőcsei osztály (163). — 13. Iglói osztály (164). — 14. Sziléziai osztály (166). 15. Keleti Kárpátok osztálya (169). — 16. A M. K. E. védnöke, 17. tiszteletbeli elnök, 18. tiszteletbeli tagok, 19. A M. K. E. tisztségviselői, 20. Választmányi tagok (172). — 21. A muzeum bizottsága (173). — 22. A M. K. E. képviselői (173).

III. HALÁLOZÁSOK.

1. † Zimann János (175). — 2. † Dr. Szontágh Miklós (176). — 3. † Bexheft Mór (178.)

IV. HIRDETÉSEK. — V. MELLÉKLETEK.

MEMORANDUM

I. INTRODUCTION

The purpose of this memorandum is to provide a summary of the information received from the various sources mentioned in the subject line. The information is being presented in a concise and clear manner, so that it can be easily understood and acted upon. The information is being presented in a concise and clear manner, so that it can be easily understood and acted upon.

II. SUMMARY OF INFORMATION

The information received from the various sources mentioned in the subject line is summarized as follows: The information received from the various sources mentioned in the subject line is summarized as follows: The information received from the various sources mentioned in the subject line is summarized as follows:

III. CONCLUSIONS

The information received from the various sources mentioned in the subject line is summarized as follows: The information received from the various sources mentioned in the subject line is summarized as follows: The information received from the various sources mentioned in the subject line is summarized as follows:

Utazások az erdélyi érczhegységben

és a

Bihar-Kodru-hegységben.

Siegmeth Károlytól.

I.

1. Aradról Gyula-Fehérvárig.

Régi szándékom volt, az erdélyi érczhegységet, a magyar Kaliforniát beutazni, midőn a magyar geol. társulat meghívója, eme vidék területének felkeresésére, nekem éppen kapóra jött. Elhatározásom könnyű volt tehát, mert velem egyérmű társaság kínálkozott az utazást együtt megtenni.

1899. évi július 2-án indultunk el Aradról keletnek Arad-Hegyalja felé. A távol kék ködében érdeklődéssel szemléltük *Világos* várromjait, melyek a hegyhátat koronaszerűleg díszítették. A mint a dombosvidék felé közeledünk, előtűnnek a szőlőkkel beültetett lejtők, s csakhamar elértük a szőlővidék központját *Gyorok*, valamint az állami szőlőiskolával ellátott *Ménés* községet. Ezen ponttól kezdve, már a tulajdonképeni *Marosvölgybe* jutottunk, melynek bejáratánál *Mária Radna*, a régi tisztes búcsújáróhely üdvözölt minket. Lippa városa 1551. évi novemberben a keresztények kezében volt, és Ulanman basa megmaradt seregével elvonult. »Vnterdessen schöpfften ihrer viel gegen den Mönch Georg (Martinuzzi) einen bösen argwohn, weilen er den Vman beg auss der Statt Lippa frey hat passiren, deme er auch schreiben an den Türckischen Keyser Solyman soll mitgegeben haben, in welchem er ihm Hungarland in seinen schutz befohlen! nebenst diesem bericht, dass er der Königin Isabella sohn, Johannem zu voriger herrligkeit bringen wolle. Wesswegen er dann in diesem 1551-sten

jahrren etlichen Italiänern mit vielen wunden durchstochen vnd erwuerget wurde.«*)

1552-ben, Aldána Bernát nevű spanyol volt Lippának parancsnoka, midőn Achmed seregével a meghódított Temesvár alól e város ellen vonúlt, hogy azt mint erősséget visszahódítsa.

Aldána azonban gyáva vezér volt, mert alárendeltjeinek bátorító intései ellenére, s noha a segítő csapatok már útközben valának, az ágyukat szétrombolta, a bástyákat és kapukat, valamint a falaknak nagyrésztét aláaknáztá és elvonulása után légbe röpítette, úgy hogy a város legnagyobb része romba dőlt, s a lángok martaléka lett, mire a törökök azt elfoglalták.

A ferenczrendi barátok, s a lakosok nagy része a Maros tulsó oldalára az erdőbe menekült, s Janics András páter egy erdei kápolna köré gyűjtötte őket össze, melyet egy bosnyák Mária képével díszített fel. A törökök azonban e kápolnát is szétrombolták, s Janicsot, ki azt újra felépíteni akarta, véresre kinozták. Alig gyógyult ki sebeiből, Konstantinápolyba zárandokolt, s ott a sultántól engedélyt kapott a régi kápolna helyére egy újat felépíthetni. Az építés 1553-ban csakugyan megtörtént, s ezzel a kolostornak és Radna városának alapja vettetett meg. Az enyészettől megóvott csodaszerű Máriaképnek híre jobban és jobban elterjedt, s így történt, hogy 1761–1767-ben a mostani templom és a kolostor épült fel.

Radnával szemben fekszik Lippa testvérváros egy apácza kolostorral, s leány-iskolával.

Magunk előtt látjuk most meredek sziklákon Solymos várának romjait, melynek alján útunk közvetlenül elvezet. Ezen vár, melyről legelőször 1278-ban történik említés, Lippával együtt képezte a Marosvölgy elfoglalásához a kulcsot, 1552-ben a törökök Lippával együtt egyidejűleg elfoglalták.

»Gedachtes Solmosum wird des Ortelli Solmotz, 1 $\frac{1}{2}$ Meilen von Lippa gelegen, sonders Zweiffels seyn, so die Türcken Anno 1551 vergebens belägert aber Anno 1552 als die Christen solches kleines aber sehr vestes Schloss auss Zagheit verlassen, eingenommen haben. Er, Ortelius sagt ferner dass solches an den Siebenbürgischen Gräntzen auff einem hohen Berg gelegenes, und mit einem tieffen Graben umbfangenes Schloss Solmotz, Anno 1602 der

*) Hungar- und Siebenbürgische Chronica.
Betruckt zu Zweybrücken 1663. pag. 363.

Zäkel Moyses (Székely M.) innen gehabt; und als er zu den Türcken gefallen, solches denselbigen übergeben; die Vnsere aber im November dieses Jahrs, es durch Auffgab wieder bekommen haben.«*)

A szőlővel beültetett lejtőket erdős dombok váltják fel, melyek zöldjét a dioritsziklák kötörmelékei többszörösen megszakítják. Számos csordával találkozunk, melyek e vidék gazdag marhatenyésztésére mutatnak. Zám és Burzsuk között egy szűk völgyön haladunk át, mely a Maros áttörését képezi.

A közel fekvő völgyekben Godinesd és Felső-Boj mellett a Juramészhegyekben több érdekes barlangot találni. Ezen barlangvidék kelet felé terjed, s Kisbánya (Boica) Karácsonyfalva, Barlangfalva, Hormendefalva és így tovább, találhatni még régészeti szempontból is nevezetes barlangokat.**)

Útunk folytatása közben a Maros vízmedencéjébe értünk, melyben a vizek az áttörés előtt összegyűlemltek. Midőn egy második völgy-szorulaton keresztül hatoltunk, magunk előtt látjuk a hegyoldalán a magasan fekvő és festői képet nyújtó *Nagyág* bányavárost, s szemünk nemsokára megpillantja a romokkal koronázott hegykúpot, melynek alján *Déva* városa terül el. Ezen vár építésének ideje bizonytalan, valószínűleg nagyon régi időből eredhet, sőt azt mondják, hogy alapítása tündérek által történt. Már a dákok is — úgy látszik — megerősített helylyel birtak e ponton, a kiknek utolsó királya, Decebál a monda szerint itt volna eltemetve.

A dákokat a rómaiak követték, s a várat és a telepet »Decidava«-nak nevezték el. Az 1269. évben találkozunk első ízben ezen névvel: »Castrum Déva«.

II. József idejében Déva megszűnt erősség lenni, s csakhamar elenyészett, midőn a köveket belőle a város építéséhez széthordták. 1817—1829-ben a vár újra felépült, miről a főkapun lévő ezen felirat tanuskodik: »Franciscus I. restauravit MDCCCXXIX.«

1849. évi május 27-én a honvédek a várat megszállották, de augusztus 9-én ugyanazon évben egy löporakna felrobbanása folytán légberepült.

A további utazás folyamán a Maros jobb partján

*) Martin Zeiler »Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn und darzu gehöriges Land, Städten und vornehmsten Örther.« Leipzig 1664. pag. 294.

**) Téglás Gábor: »Az Erdély-Érczhegység déli mészkő-övének barlang-képződményei.« Természettudományi közlöny 1897. 5-ik pótfüzet.

egy különösen alakult hegy tűnik fel merész eséssel a folyó felé; ez az augit-andesitikekből álló *Aranyhegy* (Dealu ursului, 392 m.), dél felé pedig a hatalmas Hatzegi hegység a *Retyezáttal* (2506 m.) és a Parenghegység a *Verfu Mandru*-val (2520 m.) uralják a láthatárt.

Majd *Piski* állomást értük el, mely a Vajda-Hunyad és a Petrozsény-Lupény felé terjedő kőszéntelep felé ágazik. Egy emlékoszlop figyelmeztet itt az 1849. évi február 9-én történt győzelmes csatára, ama heves küzdelemre, mely a Strigy-híd birtokáért vívatott, s mely Czech honvédezedesnek teljes győzelmével végződött.

Szászváros mellett *Alkenyér* állomásnál a nevezetes *Kenyérmezőt* értük el, hol Báthory István a hős Kinizsy Pállal együttesen 1479. évi október 13-án a törököket véres ütközetben megverte. 30,000 török, 8000 magyar és székely, és 2000 szász esett el, s az egész török tábor összes kincseivel a magyarok zsákmánya lett.

»Vnter andern ist die Victori sonderlich berühmbt, so er in den ebenen Feldern, Kenyérmező genant, vnter den beyden Kriegs-Obristen Stephano Bathorii vnd Paulo Kenizy wider die Türcken erhalten, allda dieselbige, wiewohl sie hunderttausend Mann starck gewesen von den Hungarn mit grosser Dapfferkeit in die Flucht geschlagen vnd ihrer viel tausend sind erleget worden.« (Hungar. und Siebenbürgische Chronica, pag. 307.)

Alvinczen a vicinálisvasut Nagy-Szeben felé ágazik. Itt van Martinuzzi biborosnak egykori kastélya, melyben 1551. december 17-én Castaldo tábornok zsoldosai meggyilkolták.

A Malom patak széles völgye Szász-Sebes várossal egyesülve a Marosvölgygyel egy tág medenczét képez, s éjszaki irányban a vasut *Gyula-Fehérvárnak* visz, melyet d. u. 4 óra 26 perczkor értünk el.

A kirándulásban résztvevők itt találkoztak, s ezek rajtam kívül a következők voltak: Bacsonyi Albert tanár (Kassa), Halavats Gyula kir. fő-geologus (Budapest), Jahu Vilmos jószágigazgató (Boros-Sebes), Koch Antal dr. egyetemi tanár (Budapest), Schafarcik Ferencz kir. geologus (Bpest), Szádeczky Gyula dr. egyetemi tanár (Kolosvár), Timkó Imre kir. földtani geologus (Bpest) és Wolafka Antal jószágfelügyelő (Debreczen). A Detonata alatt hozánk csatlakoztak még: Gezell Sándor, kir. fő-bányatanácsos és főgeologus és Pálffy Móricz dr. kir. geologus Bpestről.

Mindenekelőtt a város megtekintését vettük célba, mely a Maros- és Ompolyvölgyének egyesülésénél terül el.

A város egyik része alacsonyabb fekvésű, a másik pedig a fensíkon épült erősségből áll. Lakosainak száma 8000. Különös nevezetessége, melyet fölemlíteni lehetne, nincsen, megjegyezhetem azonban, hogy utczái kövezete macskafej-nagyságu kiemelkedő kövekből áll, melyek mozaikszerűen rakva a járókelőknek tyúkszemés lábait ugyancsak próbára tehetik.

Annál figyelemreméltóbb azonban az erőssége, melybe a III. Károly lovas-szobrával díszített, s faragványokban gazdag Károly-kapun juthatunk. Az erődítési művek Savoyai Jenő tervei szerint épültek 1715—1735-ben, melyek körében az ősrégi székesegyházon kívül számos és részben történelmi becsű épület található.

A még valószínűleg Szent-István-korabeli román templom helyén látható Hunyady János által 1443-ban felépített ama székesegyház, mely idők folyamán sokféle építési átalakuláson ment át.

A templom gazdag a benne elhelyezett síremlékekben és kőkoporsókban (sarkofág), melyek azonban — sajnos — nagyon megsérültek. A főbejárástól jobbra látni Hunyady János és szerencsétlen fiának, Lászlónak, valamint Corvin Jánosnak koporsóit. A baloldali kápolnában vannak Izabella királyné fehér márványból készült, s fiának, János Zsigmondnak koporsói. Azonkívül ott láthatók: Báthory András, Bocskay István, Apaffy Mihály, Martinuzzi bíboros, s egy brandenburgi örgróf síremlékei. — Az úgynevezett fejedelmi kapu, melyen át az erdélyi fejedelmek szoktak a templomba menni, minden bizonynyal a templom legrégibb részét képezi.

Nem messze a dómtól áll a püspöki palota, az egykori pénzverő-intézet (most törvényszéki épület), melyben az Erdélyben bányászott arany- és ezüstből verték a pénzt, és a trinitáriusok egykori kolostora, melyben a Batthyányi Ignác által alapított könyvtár, s egy érem- és régiséggyűjtemény van elhelyezve. Itt látható a jelenleg gyalogsági laktanyának használt épület is, mely székhelye volt az egykori híres Bethlen Gábor-féle főiskolának, melyben 1629—1630-ig Oppitz Márton tanított. Felemlíthető még az új főgymnasium.

Már a rómaiak idejében »Colonia Apulensis« nevű telepítvény állott e város helyén, mely fontos helye volt az itt letelepített lakóknak, s egyuttal központja a bányaeépítési kerületnek. A szétrombolt várost Gyula vezér újra felépíttette, s tőle kapta Gyula-Fehérvár nevét.

1241-ben a várost a tatárok teljesen feldúlták. Erre

vonatokozik Roger nagyvárad kanonok »Carmen miserabile« című keserves költeménye, melyben siralmasan panaszkodik, hogy midőn hosszas bolyongás után az erdőkön át Gyula-Fehérvárra jött, útközben csak emberi hullákat, levágott fejeket, a paloták és templomoknak a keresztények véréből pirosló romjait találta:

»tandem uix octano die, a silue; recessu ad Albam uenimus ciuitatem, in qua nihil potuit reperiri, preterquam ossa et capita occisorum, basilicarum et palaciorum muros diruptos et subfossos, quos nimia Christiani cruoris effusio macularat et licet terra, innoxium sanguinem, quem inebriata suxerat non monstraret, ostendebant se lapides adhuc cruore roseo purpurati per quos absque continuato gemitu amaris suspiriis, festinus transitus non fiebat.*)

A tatárhordák 1658-ban Gyula-Fehérvárat másodszor is elpusztították, mely alkalommal a fentemlített épületek és a bennök elhelyezett műkincsek mind elégték. A collegium ezek után Nagy-Enyedre helyeztetett át.

A szabadságharcz idején is sokat szenvedett Gyula-Fehérvár az oláhok pusztításaitól; 1849. évi márcziustól júliusig a honvédsereg a várat lövegeivel ostromolta, — de az osztrák és orosz egyesült seregek túlnyomó hatalma elől kénytelen volt visszavonulni.

Zeiler az ő művében (»Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn«) ezeket írja Gyula-Fehérvár-ról: »Alba Julia, oder Siebenbürgisch Weissenburg (Vngarisch Feyerwar) ist eine Stadt in Siebenbürgen an dem Fluss Marusio allda der Fürst in Siebenbürgen sein Ordinari Hoffhaltung hat, und ein stattliches Gymnasium ist, welches neulicher Zeit Johan Henricus Alstedius (so vorhin zu Herbron im Nassauischen Professor gewesen, und wegen seiner vielfältigen Schriften weit und breit bekannt) beruffen gemacht hat.**)

Im Schloss seyn viel Antiquitäten zu sehen; deren noch die meisten in des Fürsten Marstall, und das Bathorianische Hauss, kommen, darinn auch die Buchdruckerey, und Müntz vorhin gewesen, ietzt aber die Professores da wohnen. An dem Stadt-Thor seyn Romulus und Remus wie sie an der Wölffin saugen, in Stein

*) »M. Rogerii canonici Varadiensis Carmen miserabile super destructione Regni Hungariae temporibus Belae IV. Regis per Tartaros facta (1488).« Endlicher »Rerum Hungaricarum, Monumenta Arpadiana (1849).«

**) Alsted 1619-ben jött Gy.-Fehérvárra és ott is halt meg 1638-ban.

gehauen. Die grössere Kirch ist mit vieler Fürsten Monumenten gezieret.

Ausser der Stadt seyn noch unterschiedliche Anzeigungen, wie gross dieser Ort, als der Könige in Dacia Hoffstadt, vorzeiten gewest seye, so Zarmizegethusa geheissen, und im Vmbkreiss 5 Teutsche Meilen solle gehabt haben.*)

Vnd dieses sagt Herr Frölich in seinem Viatorio. Sihe, was hievon weitläufftig in dem ersten Theil des Itinerarii Germaniae, fol. 587 geschrieben stehet.

In der Stadt wohnen Vngarn, und gehet über das obgedachte Wasser Marosch allhie eine schöne höltzerne Brück, mit einem Schindeltach. Hat vorhin ein Bistum allda gehabt, so die Königin Isabella, König Johannis I. in Vngarn Wittib, abgethan, wie Georgius a Raichersdorff, so zu ihrer Zeit gelebt, in Chorographia Transylvaniae berichtet, der auch diesen Ort, und sein Lager, wie auch die obgedachte alte Stadt Zarmis, umbständlich beschreibet, und den Namen von der Julia Augusta, von des Keyzers M. Aurelii Antonini, Mutter, vermög einer Grabschrift in einem sehr alten Marmolstein der S. Michaels-Kirchen, herführet, und saget dass von hinnen gegen Abend sehr hohe Berg seyen, darauff man gar hart kommen könne, in welchen die Bergstädte gelegen, so reich von Gold und Silber seyn.

Es liegt diss Weissenburg auff einem thalhangenden Hügel, darumb allenthalben fast auff zweytausend Schritt eine Ebne ist. Auß der einen Seiten laufft der Fluss Ompaij. Der oftgedackte Mönch Georgius (Martinuzzi) liegt in besagter Haupt Kirchen zu Sanct Michael begraben. Anno 1603 hat der auffgeworffene Siebenbürgische Fürst Zäckel Moyses**) diesen Ort 3 Wochen lang belagert und durch Vbergab, so er nicht gehalten erobert, wie Ortelius schreibet. Es hat in diesem Jahr hernach ein Graff von Solms mit den Keyserischen diesen Orth überfallen und eingenommen, der aber gleich wieder von den Türcken erobert und der Graff gefangen nach Constantiuopel geschickt worden. Der Stephanus Boscajus, Fürst in Siebenbürgen der anno 1606 den 28. Decembris zu Caschou gestorben, liegt auch in der obgedachten S. Michaels Kirchen nahend seiner

*) A régi Sarmisgethusa nem itt létezett, hanem Gredistye falu mellett, Hunyadmegyében, Berényipatak völgyében. Trajanus ezt a várost lerombolta és helyén építtette Ulpia Trajanát. A szerző.

**) Székely Mózes, a ki már ugyanazon évi jul. 17-én a Brassó melleti csatában elesett. A szerző.

Schwester, des Fürsten Christophorus Bathorii Gemahlin, begraben. So ist auch Marggraff Hans Georg von Brandenburg Hertzog zu Jägerndorff, als er anno 1624 im Martio in Vngarn gestorben, hieher geführt, und in dieser Kirchen fürstlich begraben worden.

So wird sonders Zweifels, Bethlehem Gabor, so den 15. Novembris Anno 1629 verschieden, auch allhie begraben liegen.«

2. Ompolyvölgy és Zalatna,

Julius 3-án reggel 9:40-kor az Ompolyvölgyön át a keskenyvágányú vasúton Zalatna felé utaztunk. Utunk aztán a Maros széles völgyébe éjszak felé irányulva *Sárd-Magyar-Igen* mellett Ompolyvölgyébe hajlik, s itt nyugat felé térünk. Az Igen patak felső völgyében a *Dealu Radacini* (1104 m.) északi lábánál 922 m. magasságban van az »Iezer« nevű tengerszem. A *V. Lacustii* mezején északnyugatra nyílik a *Gaura lui Strigoi* (a boszorkánylyuk), egy mindeddig még át nem kutatott barlangakna.

Magyar-Igen tájékán még sok a szőlőművelés, s a háttérben a 2220 m. magas *Kecskekő*-nek (Piatra Kapri) mészsíklája látható. Ezen képződmény kréta, s részben jura alkotású (Felső-Jura) ama mészkőszirtek és conglomerátok csoportjához tartozik, melyek Ompolyvölgyét borítják, s gyönyörű alakzataikkal festői tájképeket alkotnak. Az *Ompolicz* pataknak a fővölgybe való torkolatánál mészsíklák merednek felfelé, melyek között a víz magának széles utat tört. Tótfaludnál is ilyen mészsirtek vannak, melyek a gyümölcs, többnyire diófákkal gazdagon beültetett, s általában jól megművelt kellemes völgyben az utas szemének érdekes változatosságot nyújtanak. Ezen sirtek úgy tűnnek fel, mintha azok párhuzamos falazatok maradványai volnának, s a nép csakugyan valamely tündérvár romjainak véli azokat. A Várhegyen a IV. Béla által 1268-ban épült *Sz. Mihálykő* kisebb romjai láthatók. Metesd mellett a völgyet egy mészrepedés hasítja át, mely világosan vall az áttörésre.

Alig van időnk a fából épült templomocskát megsejlelni, mert a Pojana hatalmas mészalakzatai — a nép által Sztoguri-nak nevezve — már szembetűnnek.

A Gaura-Ursului-féle szoroson áthaladva *Preszaka* völgymedencéjébe érünk. Itt volt ama híres vérfürdő 1848. okt. 24-én:

Zalatna nagyobb részét a lángok martaléka lett, a köz-

ség magyar lakossága, melynek megmenekülnie nem sikerült, teljesen Janku csapatainak kényére-kedvére volt kiszolgáltatva. E csapatok parancsnoka Dobra Péter volt. Október 23-ának estéli óráiban egy 800 főnyi szomorú menet érkezett Preszáka völgykatlanába, hogy itt az éjjent át megszállhasson. Az őszi esőzéstől teljesen meglazult föld volt a szegényeknek nyugvóhelye. Hiányos ruházatuk, s az éjjeli hideg levegő miatt sokat kellett szenvedniök. Dobra éjjél tájban érkezett ide, s ezzel a foglyok sorsa el lett döntve. Pénzüktől, értéktárgyaiktól és ruháiktól legelőbb megfosztották őket, s azután kiadták a parancsot, hogy az útra kimenjenek, s ott a továbbmenetelhez gyülekezzenek. Alig értek oda, megkezdődött a rettenetes öldöklés. Az oláhok gyilkos tüzelést indítottak a védtelen, s majdnem meztelen foglyokra, s aki el nem esett, azt lándzsákkal, villákkal és fejszékkel agyonütöttek. Sem asszonyoknak, sem gyermekeknek nem kegyelmeztek, s két óra alatt 645 embert öltek meg. Csak kevésnek sikerült megmenekülni, s ezek életüket a bátor lelkű Ursz János medesti görög nem egyesült plébános, s Lukács György sárdi lakos hősies közbelépésének köszönhették. E két tiszteletre méltó férfiúnak sikerült a további gyilkolásnak, noha későn, elejét venni. A sebesültek az érdemes plébánosnak házában nyertek ápolást, mialatt Lukács György arról gondoskodott, hogy a szerencsétlenek Gyula-Fehérvár felé biztos őrizet alatt menekülhessenek. *)

Lukács Béla belső titkos tanácsos, kinek szülei és testvérei életüket ottvesztették, mialatt ő maga mint kis gyermek dajkája által megmentetett, a zalatnai kőmetszőiskolában, egy emléket készíttetett, melyet 1899. évi augusztus 11-én a véráztatott helyen ünnepélyesen lelepleztek. Az emléknek egyik oldalán a felirat ez:

»1848 Október 24. atya: Lukács Simon, anya: Gál Teréz; Testvérei: István, Ferenc, Simon, Péter, Eleonora, valamint az itt nyugvó 700 Zalatnai lakos Emlékének emeltette kegyelettel Lukács Béla 1899-ben.«

A másik oldalon pedig egy egyetlen szó áll: »Pax«

Már Metesdtől kezdve a völgy mindkét oldalán homokkő és márgapala Fuzoidokkal kísér bennünket, melyekből a mészszirtek tűnnek elő. Ezen homokkövek és márga gyakran agyagpalával váltakoznak. Ez utóbbiakat az én barátom

*) Alsó fehérvármegye Monografiája III. kötet, Első rész pag. 147—161. Nagy-Enyed 1898.

Gezell Sándor főbánya-tanácsos házfedés céljaira alkalmasnak találta. *) Állítása szerint ezen a kárpáti homokkőbe ágyazott agyagpala 500—800 m. széles szálakban találhatik Preszakától északra a Bibarcz és Fenes völgyek közt.

Északra az erdős lejtők közül festőien kiemelkedő mészsíklákat a Fenesi Verfu Kapri (1312 m.) koronázza, melynek csúcsa túalakban merészen nyúlik fel. Preszáka mögött északfelől egy kis patak folyik az Ömpolyba, melynek vizét a kilügozott vaséleg pirosra festi. Előre haladva magunk előtt látjuk a pyroxen-andesit-ből alakult Zsidóhegy (978 m.) kúpját.

Déli 12 óra 25 perczkor a zalatnai vasutállomáson vagyunk, a hol az ottani bányahatóság mérnökei, élükön Oelberg R. bányakapitány — barátságosan fogadnak. Innét a vendéglőbe kalauzoltak minket, s ott a különben kitűnő ebéd alkalmával az útnak fáradalmaitól felüdültünk.

Mielőtt a zalatnai művek megismeréséhez indulnánk, szerezzünk előbb az ottani bányászat általános viszonyai iránt némi tájékozást.

Zalatna már a rómaiak idejében nevezetes bányaváros volt Ampelum vagy Villa auraria minor név alatt; a XIII-ik századtól kezdve azonban a Gyula-Fehérvári káptalan tulajdona lett. Későbbi időkben szászok települtek e helyre, mint bányamunkások. Ezek a káptalannal pörbe kerültek, melyet Zsigmond király 1417-ben akként döntött el, hogy Zalatnát a szászok bíraskodási hatásköréből kivette, s 1428-ban a zalatnai bányagrófok hatósága alá helyezte azzal a joggal, (Comitibus urburarum nostrarum in Montanis nostris Zalatnabánya vocatis), hogy a Körmöczbányán és Beszterczebányán szokásos és érvényes bányatörvények szerint mondjanak ítéletet.

»proventus ipsorum in auro et flore auri eis iuxta tabulam et consuetudinem earundem et aliarum Montanarum nostrarum, et signanter Crempniciensium et Bistriciensium reddere et extradare debeatis ... «**)

II. Rákóczy György 1648-ban Körmöczbányáról bányászokat telepített ide, melyet 1662-ben Serin gróf hatalmába ejtett, s miként Ali basának május 24-én hozzáfűzött leveléből kivehető, azt más két erősséggel együtt tűzzel elpusztította. (Zeiler »Newe Beschreibung des Königreichs Ungarn « 1664.)

A zalatnai bányaterület a kréta-kárpáti homokkőben

*) Földtani viszonyok az Ömpoly-völgynek Zalatna-preszakai folyó részlettől északra fekvő területén a m. k. földtani intézet 1896-ik évi jelentése.

**) Wenzel Gusztáv: »Magyarország Bányászatának kritikai Története. Bpest 1880.

húzódik, trachyt-kővé áttörve. Ez utóbbiban vannak az ércztelések.

Különösen említésre méltók a következő bányaművek: *Fazebánya* (Trimpoel), a *Bráza-hegy* (1123 m.) keleti lejtőjén. Az anyaközetet itt a kárpáti homokkő alkotja, az érczteléreket a zöldtrachyt kíséri, melyben tellur, arany, ólomfénny, réz- és kénkova fordul elő. A legérdekesebb tellurok és aranyhasadékok a Mária Loretto, Isten reménye, Mihály, Máriasegítség- és a Zsigmond-féle aknában találhatók. (Stache Frigyes. »A Zalatnavidéki nemesérczbányaművek Fazebánya és Mindszentbánya. 1885.)

Esmarch »Mineralogische Reise« (Freiberg 1798) című munkájában ezen bányaműveket leírván, a tellurinak lelhelyéről ezeket mondja: »Az úgynevezett problematikus aranyércz (tellur), mely ezelőtt a Mária Loretto- és Máriasegítség-aknába hatolt, nem teljesen ugyanazonos szerkezetű azzal, melyet jelenleg a Zsigmondbányában ásnak. Máriasegítség-nél tömör és bepetytegetett alakban vala található, önféhér színben, bensejében erős fénylással, fémfénnyel; törési lapja leveles többszörös áttöréssel, kis- és finom szemcséjű leváló darabokban. Amaz ellenben, mely a Zsigmond-féle bányában fordul elő, nem tömör, hanem apró és finom, s a homokkőben bepetytegetve látható. E mellett néhány határozatlan és apró jegecz is tűnt itt elő, melyeket hatoldalú oszlopoknak véltem felismerni.«

Nagy-Almás, Mindszent. A mindszei bányaművet a Brázahegy derekának nyugati lejtőjén, a hunyadmegyei N.-Almás falu közelében találjuk. Ércztelerei kénkovát, rézkovát, barna- és vörös tűnlét, ólomfényt, antimont, és szín-aranyat rejtenek magukban. Ezen bánya a Runku-hegységnek (másként Korofeny, 630 m.) déli nyulványa, mely a Vale Turnuluj völgyfenekén túl csupán 100 méterrel emelkedik.

Botess, Korabia-Vulkoj. Ezen bánya a Zalatnától éjszakra az Ompoly és Aranyos közötti vízválasztó hegységben terül el. (Botess 1362 m. K.-Vulkoj 1351 m.) Mindakettő *Bucsum* község területébe esnek.

A vulkoji bányákat már a rómaiak művelték. Az aranytelések zöldkőtrachytban haladnak, s olyan hasadékok, melyeket a kova, földpát, s szabad arany tölt ki. A leghatalmasabb telér a Jeruga nevű. Ennek eredete Téglás Gábor szerint fölnyúlik egészen a rómaiak előtti korba, állítólag a dákok korába.*) A nevezett szorgalmas

*) »A Vulkoji bányászat ősmíveletei és római művei a Korabia-hegy alján Zalatna mellett.« Földtani Közlöny XXII. 1892.

kutató a Korabia hegy tetején római bányamunkásoknak temetkezési helyére bukkant. Ugyancsak ő írja le rómaiak itteni mesterséges tavát, melynek közelében kőmozsarakat talált, melyek a rómaiaknál az aranyércznek szétzúzására szolgáltak. A botessi bányák telérei kárpáti homokkőben és conglomerátban húzódnak. Található azokban fakőércz is, melynek métermázsájából 2 kg. ezüst nyerhető; arany azonban nem található benne.

A vulkoi Péter-Pál-Mihály-akna, a botessi Jakab- és Anna-bányák, s a Concordia bányatársulat művei jelenleg kielégítő eredménnyel üzetnek.

Fölemlítendőek még a dumbravai és babojai higany-bányák. Ezek Zalatnától északnyugatra a Vale Dossului- és a Vale Arineli-ben vannak. A czinober itt kárpáti homokkőben fordul elő, s már a rómaiak idejében bányászták.

Esmarch helyesen mondja: »Dombrowát is felkeresem, a hol a czinober keskeny telepeken, agyagos, finomszemcséjű és réteges homokkőben fordul elő, de nem telérekben, miként ezt Born S. úr a 117. lapon állítja. Ezen hegység szerfelett hasadékos, s az $\frac{1}{2}$ —1 hüvelyknyi hatalmas, s sokszorosan megszakított repedések mészpáttal vannak megtöltve; — azonban a későbbiekben czinober képződött. (Min. Reise pag. 91.)

Ebéd után mindenekelőtt az »állami kőfaragó- és kőcsiszoló ipari szakiskolá«-t néztük meg. Vezetőnk annak szakszerű igazgatója, Csánky József úr volt. A kereskedelmi ministerium alatt álló ezen szakiskolában jelenleg 48 beirt tanuló nyer oktatást 4 tanár és 4 művezetőtől. A tanfolyamok száma 4. Figyelmünket különösen megragadta egy a párisi kiállításra szánt szentségtartó, s a már azóta felállított preszakai emlék. Kurovszky Zsigmond főmérnök úrnak vezetése mellett megismerlétük a kohóműveket is, s az azokkal összekötött gyárakat a kénsav és a szénkéneget előállításához.

Ugyanis az egész kerületből, még pedig Nagyg-, Verespatak- és Brád- valamint Boicáról az ott nyert érczeket ide szállítják beváltás és kohászat céljából. A zalatnai bányakapitányság területén 1897-ben összegyűlt:

Arany . . . 22'12 Mm., értéke . . 3,627,118 forint.

Ezüst . . . 25'45 » » . . 128,239 »

Réz . . . 374'— » » . . 16,810 »

Ólom . . . 3954'— » » . . 53,189 »

Gyártottak továbbá 15'672 Mm. kénsavat, 11,151 forint értékben, és 4320 Mm. szénkéneget 17,760 frt értékben.)*

*) Magyar Statistikai évkönyv V. 1897. Bpest 1898.

Tervünket, hogy még aznap Abrudbányára mehesünk, a záporosó meghiusította. Zalatnán maradtunk tehát, s utunk folytatását másnapra halasztottuk, azzal a programváltoztatással azonban, hogy innét egyenesen Bucsum-felé utaztunk.

3. *Detonata, Abrudbánya.*

Julius 4-én reggeli 5 órakor indultunk szekereken a kellemes fekvésű Ompolyvölgyben tovább. A jobbparti hegylejtőkön 4·7 km. hosszúságban Zalatnától Kénesd-ig (Triompoele Tarsisbánya) egy iparvasút kigyózott útunkkal párhuzamosan $20\frac{9}{100}$ m. emelkedéssel, mely folytatását képezi a Gyula-Fehérvár-Zalatnai vasútnak. Ezen vasútvonal célja az, hogy azon szállíttassék ama kénkova, mely a Magyar-Tarsis-társaság bányáiból sodronypályákon Kénesdig vitetik. Ezen érczet innét Brassóba továbbítják, és az odavaló műtrágyagyárban feldolgozzák.

Valea Dossului-ban és a Vale Ruzi (585 m.) mellett bánya-telepeket látni; útunk Casoinál (645 m.) jobban emelkedik, s a vízvásztó gerinczére fölfelé kanyarodik. Előbbi, jóval meredekebb út, mely most gyalogútnak szolgál, az első kanyarodásnál elágazik. Az út mellett amphiboltrachyt tör a homokkővön keresztül itt-ott gránátszemeket eláruva. Most egy emlékoszlopnál haladunk el, mely az 1836-ban befejezett útépitésre emlékeztet, s 7 óra 51-pkor mintegy 3 órai kocsizás után a gerinczen fent voltunk (921 meter.).

Innét lovagló-út vezet a botessi és a vulkoji bányákhoz. Az éjszaki lejtőn lefelé kocsizva Vale Cserbuluiba, Abrudpatak völgyébe értünk, hol a trachyt a mészzsel váltakozik. A növényzet-fajokban feltűnően szegény, az erdők elpusztítva. Az útmentén az apró és kezdetleges kohók egész sora működik. Nemsokára Cserbia falun is keresztül-megyünk, s az elágazásnál 8 óra és 46 perczkor Bucsum-ra értünk. Mostani útunk sokkal rosszabb, mint az eddigi országutunk; előbb éjszakkelet felé hajlik, s aztán egy nagy ívben délnyugat felé megkerüli a Magurát (1026 m.)

Izbita mögött vettük észre az első fenyőfát, s itt pillantottuk meg és élveztük a két Detonátát.

Déléltti 10 óra és 23 perczkor érkezünk Bucsum-Siasába a Detonáta tövébe, ahol Gezell Sándor főbányatanácsos úr és Mike Imre főerdész barátságosan üdvözöltek.

A készenlétben álló öszvérekre felvetvén magunkat, 10 óra és 30 perczkor ellovagoltunk. Utunk mérsékelt

emelkedve előbb szántóföldeken, réteken, végül fenyőerdőn keresztül vezetett. 11 óra 30 perczkor érkeztünk a Detonáta goala (1100 m.) sziklái alatt lévő menedékházhoz. A kilátási pavillonhoz még 82 m. magasságú utat kellett megtennünk, amelyet 12 percz alatt fejeztünk be.

Az Ompoly és Aranyos közötti hegyhátról már a zalatnai bányaműveknél tettem említést. Ezen hegyhátat a Dealu Botess (1362 m.), a Korabia (1351 m.) és a Negrilasa (1213 m.) teszik ismeretessé.*) Éjszak felé nagy ívalakban a Dealu Gruibun (1024 m.) hegyen át emelkedik ez a gerincz a Zamena (1366 m.) hegyhát felé, ahol a Caragusa hegylánczczal nyugat felé hajlik. Innét kezdve ágazik el sarló alakban, dél felé egy hegysor, s ezekből emelkedik ki a bazalt sziklákból álló Detonáta Goala (a meztelen lemenynyörgött hegy) és a Detonáta flocosa (a szőrös, lemenynyörgött hegy).

A bazalt sötétszürke, csúcsában tömeges, nyugati oldal-fala ellenben oszlopszerűen külön vált. A 4, 6, 8 oldalú oszlopok függélyesen állanak, a néző felé eső oldalon szomorúan lehajlottak, s a törési lapok haránt-metszeteit tüntetik fel. Egész élénken magunk elé képzeljük, a mikor ama bazalttömeg a föld kitörése által kiemelkedve kihült, miáltal az oszlopszerű kiválás bekövetkezett. A tömeg azonban nem érhetvén el a kellő keménységet, meghajlott és ketté törött. Innét származott tehát szomorú kihajlása az oszlopoknak.

Ezen oszlopos falnak szemlélete nagyszerű, s a vad-regényes kép még fokozódik, ha azokat a földön elterülő, számtalan letört oszlopokat is hozzávesszük. Időnként még most is megtörténik, hogy egyes oszlopdarabok leválnak, s menynyörgésszerű zajjal a romhalmazra borított sziklamezőre hullanak. E körülményből származtatják sokan e nevet: Detonáta. Én azonban azt hiszem, hogy ez elnevezés inkább abból a benyomásból származik, melyet az egész kép az emberi lélekre gyakorol: a meredeken felnyúló fal a kifelé hajlott és szokszorosan szakgatott, s a leszakadásra készen álló oszlopokkal, s ezeknek sötétszürke, majd fekete színével, alant pedig a letört daraboknak nagy tömegével! Mindez önkénytelenül is azt a gondolatot ébreszti a természet emberében, hogy itt egykoron egy hatalmas háborgása a természetnek működött, mely menynyörgés és villámlás nélkül le nem játszódhatott.

*) A táborkari térképen a szomszédcsúcs éjszakelet felé Negrilasa névvel is (1368 m.) van jelezve.

S elég hatalmasan jelentkeznek a hegyek között a zivatarok az ember előtt, úgy hogy ezen képben valóban nem láthat mást, mint egy borzasztó égiháború által szétrombolt, s lemenynyörgött hegyet.

A bazalt-tömeg a Detonátán plagioglas-, földpát-, augit-, magnetit- és kevés olivinből áll. A hegy csúcsában kovaberakodmány is található, mely azonban az alantabb fekvő helyeken hiányzik. Ellenben az oszlopokban zöld augit és barna olivinszemcsék válnak ki.

A csúcson lévő pavillonból a kilátás terjedelmes. Innét lehet kivenni, hogy az egész Detonáta goala tulajdonképen egy északról dél felé húzódó sziklafal, melynek nyugati meredek része az oszlopszerű szerkezetet láthatóvá teszi. Mintegy 13 km.-nyire dél felé emelkedik, bizonyára hasonló szakadás eredményeként a Detonáta flocosa, mely erdővel benőtt hegykúp gyanánt tűnik fel előttünk. A két hegyet egy alacsony gerincz kapcsolja össze.

Nyugat felé egy hatalmas, s meredeken égnek törő mésztömeg ragadja meg figyelmünket, s ez a *Vulkán* (1264 m.). E hegynek várfalakhoz hasonló fehér oldalai élénken tükröződnek vissza a napfényben, s uralják az egész környéket. Mint legközelebbi szomszédhegy éjszak felé a *Strimba* (1157 m.) tűnik fel; a távol kéklő ködéből pedig *Gainá*-tól (1486 m.) kezdve egészen a büszke *Bihar-csúcsig* (Cucurbéta 1849 m.) tisztán kivehető a hatalmas Biharhegység. Még azt a helyet is tisztán ki lehet venni, a hol a *Scerisora* nevű nevezetes jégbarlang van.

Éjszak felől az Aranyosvölgytől éjszakketelfelé húzódva a *Muntele mare* a *Verfu Muntelui* (1829 m.) legmagasabb csúcsával emelkedik. Itt látjuk a közelben a *Verespataki* hegyeket is a gazdag aranytermésű Kirnik-kel együtt (1143 m.). — Kelet felé a *Zamena* látszik, dél felé tekintve pedig újra gyönyörrel élvezhetjük a *Detonáta flocosát* (1168 m.), melynek hátterét a *Dealu Mare*, Botess (1362 m.), Korabia (1351 m.) és a *Negrilasia* (1368 m.) képezik.

Dr. Pálffy fotografáló munkájával éppen elkészült, midőn, a hegyről leszállani akartunk, s ekkor a doktor úr famulusa köpenyemet tőlem átvevén, e szótak mondta »Permetez, j' enporterei le manteau.« Ezen oláh fiu francia beszédje meglepett. Ennek magyarázatául a doktor megjegyezte, hogy ez a fiu Topánfalváról ment Bukarestbe, s ott tanult meg — egy magas állású állami hivatalnok házában — francziául és magyarúl. Küldjük tehát a mi oláhjainkat — így gondolám -- Bukarestbe, hogy ott magyarúl tanuljanak.

A hegy tövéhez érve még egyszer élveztük a Detonáta pompás panorámáját, s aztán a sziklafal déli lejtőjén egy szép forrásnál üdültünk fel.

Bielz és más írók egy itteni jégbarlangról tesznek említést, ellenben Lóczy és Berwerth. kik e vidéket 1888-ban átkutatták, csupán a forrást említik.

A bazalt-sziklafal lábánál elterülő zürzavaros tömege az oszlopromoknak lehetővé teszi, hogy a földből a kövek között felbugygyanó víz rohamosan elpárolog, s ezt a romhalmazban nyilvánuló erős levegőáramlás még jobban elősegíti, s ekként a jégképződésre alkalmat nyújthat. Láthatók tehát helyenkint jegesodúk, de jégbarlang nem létezik.*)

Innét most már a turistaházban telepedtünk le, melyet az állami erdészeti hivatal az Erdélyrészi Kárpátgyegettel közösen felépített, s az utóbbinak gondozása alatt áll. Van itt egy kényelmes veranda, 3 turistaszoba 4 ágygyal, egy nagy ebédlő, s egy külön szoba az erdészeti hivatalnokok számára. A házban állandóan egy erdőőr lakik, a kinél a turisták jó és olcsó ellátást kaphatnak.

Élvezettel foglaltuk el helyünket a verandán terített asztal körül, eleget téve korgó gyomrunk ösztöneinek. Mint vendég körünkben volt Makave Avrilon úr is, a bíró Bucumból, egy gazdag bányatulajdonos, a ki tiszteletünkre szintén a Detonáta-hoz jött. Hatalmas, széles-vállú alak, fején egy aranyzsinórral körülövezett fekete kalappal valóságos typusa az ottani bányaművelő oláhoknak! Az első pohárköszöntő — természetesen — házigazdánkat, Mike Imre főerdészt illette, aki ellátásunkról oly kitűnően gondoskodott. Hálás köszönet hangozzék feléje e helyen is.

Délután 4 óra 35 perczkor indultunk Bucsumról, s esti 6 óra tájban az országútra érve folytattuk útunkat Abrudbányáig, melynek határánál az a meglepetés örvendtetett meg minket, hogy *Bóer Béla* kir. tanácsos, s a város polgármestere üdvözölt minket a városi tanács élén. Este a tiszteletünkre rendezett banketten vettünk részt.

A *Vale Korna*-völgy kijáratánál a Kirnik és a Csetate tűnt szemünk elé. A Ferencz József-laktanya díszes épü-

---

*) Hogy egész biztos legyek, Mike főerdész úrnál a kinek kerületében a Detonáta fekszik, tudakozódtam és azt az írásbeli értesítést vettem, hogy a Detonátán nincsen jégbarlang, hanem van egy jégforrás, mely létét a kötőrmelék alatt levő jéggrétegeknek köszöni, mik nyáron lassan olvadnak. 1894-ben a forrás mesterségesen előállított tűrnába foglaltatott.

leténél elkocsizva, 7 óra 25 perczkor érkeztünk Abrudbányára, mely méltán érdemli meg e nevet: az erdélyi Kalifornia központja. Auraria Maior avagy Abrudbánya, mely a régi rómaiknál Auraria Daciae név alatt volt ismeretes, ősrégi bányaváros. 1271-ben »Terra Abruth« név alatt említik először a történelemben. V. István ajándékozta a gyulafehérvári káptalannak, II. László pedig 1491-ben megerősítette jogait. Mindennek daczára Abrudbánya mindig egy bizonyos önállósággal rendelkezett, sőt Zsigmond királytól 1427-ben egy saját birtokterületet nyert. A XV. században, Abrudbánya, Zalatna, Offenbánya és Kőrösbánya között egy bizonyos egyesség fejlődött ki, mely közös bányaszabadságot és közös bányajogot eredményezett. Albert király ennek folytán 1438-ban Losonczy Dezső vajdát bízta meg, hogy ezt a bányaszabadságot fentartsa:

»Magnifico Deseo de Losoncz Partium nostrarum Transsylvanarum Vayvodae s. et gr. Cum nos universa nostra Montana dictarum partium nostrarum Transsylvanarum, simul cum montanisticis in eisdem constitutis, in nostram Regiam receperimus protectionem et tutelam specialem stb; mandamus, quatenus praedicta nostra Montana ac universos montanistas nostros, signanter vero in Montanis nostris Offenbaniae, Altemberk, Zlatenan et Kőrözs vocatis constitutos, et existentes, in universis eorum antiquis libertatibus et praerogativis, iustis utpote et legitimis, contra quoslibet illegitimos impetitores protegere, tueri et indemniter manutenere de beatis.«*)

1784-ben a földbirtokosok és nemesek ellen lázadás tört ki Hóra vezetése alatt, s nov. 7-én rabolva és gyilkolva támadtak Abrudbányára. E város 1848- és 1849-ben is sokat szenvedett. 1848. október 24-én megsarczoltatt. 1849. május 9-én pedig Janku fenyegette a várost 10—12 ezer oláhjával. A csekély magyar őrség a veszedelem elől néhány menekülttel együtt keresztül akart törni, s Brád felé menekülni. Azonban a szűk völgyben Janku csapatai állottak útjokban, kikkel előbb komoly csatába elegyedtek, mely azonban végre iszonyú öldökléssé fajult. A megvadult lovak és a szekerek a szorosban a szabad mozgást megakadályozták, miért is az életben maradtak nagy része Abrudbányára ment vissza. Ezt azonban már az

*) Szentkirályi Zsigmond: »Az erdélyi bányászat ismertetése, Kolosvár 1841« — és Wenczel Gusztáv: »Magyarország Bányászatának kritikai története, 1880.«

oláhok szállták meg, s abban az isszonyú utczai harcban, mely most keletkezett, sokan vesztették el életüket. A város ekkor teljesen leégett.

Megérkezésünk után a »Detonáta« vendégfogadóba szállva, a város polgármesterének vezetése mellett megnéztük a várost, mely ma 3000 lakossal bír, kiknek $\frac{2}{3}$ -da oláh. A főtéren, melybe az összes szűk utcák nyílnak, három templom áll, melyek közül a fallal körülövezett kath. templom a legrégibb, s hihetőleg a XI. századból való.

A reform. iskola ajtaja felett egy érdekes feliratot láttam, melyet a polgármester úrnak szíves közlése szerint ide iktatok:

»Ezer hat száz hetvenkettőben ezen hely Apafi Mihálytól lett Tanuló Műhely. Ezer hét száz negyven hatba ujittatott Meg, 's egészen fából talpra állíttatott Kőből rakattattaM. ILLy renDeL sokára Hogy tartsak és Légyek az EkkLa hasznára.«

Apaffy Mihály volt tehát ezen épület alapítója. Mostani építménye a felirat szerint 1800-ból való.

Este a városi hatóság tiszteletünkre vacsorát rendezett, mely igen lelkes hangulatban folyt le. Ez alatt a bányászati viszonyokat illető több oldalú tájékozást lehetett szerezni. Több olyan csinyről volt szó, melyből kitűnt, hogy vevő és eladó miként igyekeznek egymást a bánya-üzleteknél becsapni. Egyikét a legmulatságosabbanak íme elmondom: Egy kis bányatulajdonos bányáját elakarván adni, bányájában aranyhomokot hintett szét, hogy annak gazdag termését ez úton láthatóvá tegye. A vevő azonban résen volt, s a csalást észrevette. Alig távozott a másik, összeszedte a szétszórt aranyhomokot és elrejtette a bányában. Másnap kellett a kiásott érc-tömeget próbára tenni, s akkor tűnt ki, az eladó nagy bámulatára, a próba az elszórt aranyhomok daczára nem sikerült, s az érc várakozás ellenére szegényesen mutatkozott, úgy, a mint az a valóságnak megfelelt. Magánkívül önkénytelenül csúszott el ajkain e felkiáltás: »Nem értem, hová lett az arany, melyet magam adtam hozzá?!« — »Te számár,« — mondta erre nyugodtan a vevő — én azt már régen kivettem.«

De czivakodás szokott előfordulni köztük azért is, hogy az egyenkint kijelölt bányatömeg határát túllépik.

A helyett, hogy az egyes kis bányatulajdonosok egy közös, és jól berendezett zúzóművet állítanának fel, melyben az érc olcsóbban és előnyösebben volna feldolgozható,

mindegyiknek saját külön, és csak kezdetleges berendezésű zúzója van. Sőt egy közös bányának birtokosai is annyira bizalmatlanok egymás iránt, hogy a nyers ércanyagot egymás közt megosztják, s mindegyik külön dolgoztatja fel a magáét.

Innét van az, hogy az Abrudbánya és Verespatak közötti rövid területen 400-nál több olyan, a legkezdetlegesebben berendezett zúzómalom látható.

Ezek az állapotok eredményezik aztán az aranyérczlopásnak egy sajátlagos nemét, s az ezen iparral foglalkozókat »holanger«-eknek hívják, mely elnevezés bizonyára a »Handlanger« szó elferdítéséből származott. Ezek az emberek ugyanis lesbe állanak, s ha a bánya gazdája eltávozik, akkor ők a saját szakálukra gazdálkodnak, vagy pedig a bányában összehalmozott érczkészletet hatalmukba kerítik. Nem régen történt a következő eset: atya és fiú egy idegen bányába tolakodnak, s mialatt ott dolgoztak, a bánya faláról egy nagy darab leválik, és őket testök feléig annyira eltemeti, hogy ki nem szabadúlhattak. Másnap, a midőn a tulajdonos bányájába jött, mindkettőjüket a nagy fájdalomtól már-már magánkívüli állapotban találta a törmelékben.

4. Verespatak Csetate.

Julius 5-én reggel 6:23 pkor a Topánfalva felé vezető úton kocsizva éjszaka tartottunk, s a nagy állami zúzóműnél elhaladva *Vale Rosia* felé mentünk keletnek tartva. A hegyek itt nagyon kopárok, s a Verespatak felé vezető országút a hegylejtő jobb oldalán meglehetősen magasán húzódik el a patak felett, melynek medrében helyenkint kövekkel körülhatárolt iszapos területeket láthatni. E helyeken mossák azt a homokot, melyből a patakban még található aranyat nyerik.

A patak ágyában kevés a víz, mert azt a sok zúzómalom hajtására csatornáknak elvezetik. Ezen zúzók fokozatosan vannak a meredek parton elhelyezve, úgy, hogy minden csatornának kettő-kettő jusson belőlük. A tulajdonos maga dolgozik családjával együtt a zúzónál, sőt a javításokat is maga végzi. Ezért van, hogy azok romok gyanánt néznek ki. Nincs azokon semmi vassfelszerelés, még a zúzókalapács feje is egy nagy kovadarabból áll. Hogy ezen művek száraz időben is dolgozhassanak, azért Verespatak környékén 5 mesterséges tó készült, melyek összesen 450,000 köbméter vizet tartalmaznak.

Az átellenes lejtőn megy a vasút, mely a Rosi-féle zúzóművet az Orlea-féle altárnával köti össze. Ennek bejáratát $1\frac{3}{4}$ órai kocszítás után 8 óra 9 pkor értük el. Üdvözlésünkre megjelentek ott a vezető mérnökök a bányahivatal főnökének, *Nikl János* főmérnök úrral élükön, a kik *Urbán Mihály* és *Melis István* mérnökök társaságában kalauzolásunkra vállalkoztak.

Ezen uraknak, valamint *Gezell Sándor* fő-bányatanácsos úrnak szíves magyarázatáért és kalauzolásáért nagy hálával vagyunk lekötelezve.

A verespataki bányászat még a római időt megelőzőleg volt ismeretes. A rómaiak idejében pedig e város »Alburnus major« név alatt mint nevezetes bányatelep állott fenn. Valóban bámulatraméltó építmény az a verespataki bányamű, mely minden robbantó eszköz nélkül, tisztán a tűz, a vas és a kalapács munkája által készült. Verespatak környékén a következő kőzet-fajok találhatók:

Kárpáti homokkő és *Konglomerát* a kréta-alakulásból. A trachyt és dacit-töredékek itt nem lelhetők; ellenben annál gyakrabban találhatók benne kovaerek; a kőzetet apró aranyerek fűtják át, s arany és ezüst tartalmú vaskova hatja át.*)

A második üledékes kőzet az úgynevezett *helyi üledék*, mely mint kárpáti homokkő van jelezve. Ebben mindig találhatók dacit-töredékek. A kováserek itt gyakoribbak. A Katronczavágásban ezek a kőzetek különösen gazdagok aranyban.

Meghajlok azon tekintélyek előtt, kik ezen helyi üledéket kárpáti homokkőnek tartják, de másrészt meg kell jegyezmem, hogy ezen kőzet a Vihorlát-Guttin-hegységben s a Hegyalján előforduló Trachittuffokhoz nagyon hasonlít.

Ezeket az üledékeket eruptív kőzetek hasítják keresztül, és pedig: *dacit*, vagy az úgynevezett *Csetatekőzet*. Nem egyéb ez, mint orthoklasztrachyt, melynek fehéres és sűrű alapjában nagyobb kvarzkristályok és számtalan kisebb, szögletes és üveges kovaváladékok lépnek fel. Ez a dacit különösen a Kirniken fordul elő, s az Affinis-hegységnek keleti és északi lejtőit alkotja. Végül Amphyból-Andesitytek is találhatók ott.**)

*) Winkler Benő: »A verespataki aranybányászat viszonyai.« — Földtani közlöny I. 1872.

**) Dr. Szabó József »Magyar- és Erdélyország határhegysége Trachytképleteinek ismertetéséhez.« Földtani közlöny IV. 1874.

A leggazdagabb ércztelemek a különböző kőzetek határos szakadékeinak közelében lépnek fel, s kivált ott található a legtöbb arany, hol a csúrtató főhasadékok a sekély eséssel bíró járatokkal egymást keresztezik. Ugyancsak ott lehet biztos kilátás több aranyra, hol a kőzet sem nem nagyon kemény, sem lágy, hanem középszerű keménységű. *) Aranybányászat folyik 172 bányatársulati bányában, még pedig a következőkben, úgymint: Orlea, Igren, Vajdoja, Letye, Kis- és Nagy-Kirnik, s végre a bojai hegyben (Csetate, Affinis, Zeus, Gaur). Ezen bányák legnagyobb részét az *Orlea Szt.-Kereszt* nevű altárna, mely 1783-ban kezdődött, járja át. Ez 2861 m. (az oldalmenetekkel együtt 5 km.) hosszú, s nemcsak az összeköttetést képezi az egyes művek között, de a vízvezetékét is közvetíti. Szájnnyilása 728 méternyi magasságban fekszik.

Éppen most terveznek egy új altárnát, mely V. Rosiból kiindulva, a mélyebb rétegeket fogja feltárni. Az altárna oldalai nagyobbrészt fallal vannak védve, s a vasúti vágányon könnyen lehet benne végigjárni, melyet mi is megpróbáltunk. A keresztező átjárók táblákkal vannak jelezve; így láttuk ezt Orlea-, Letye-, Zeus-, Csetate és a Katronczavágásnál. Mintegy 143 számozott csapás (menet) van ott, melyekből azonkívül még számtalan mellékhasadék ágazik szét.

A bányahatóság által nyújtott szívélyes villásreggeli után, 1 órakor, meredélyesen emelkedve Verespatakra kocsiztunk, melynek házai görbített és szűk utcákat képezve, a hegylejtőjén építvék. A bányahivatalban megismerhettük azokat a régi vasládákat, melyekben erős lakatzár alatt a dús tiszta aranyat tartalmazó érczdarabok őriztetnek. Ezeket a ládákat zaklató ellenőrzés mellett időről-időre felnyitják, s az érczet moszarakban összetörik, hogy abból aztán a szabad arany kiválasztassék.

Az altárna szájánál 140 méterrel magasabban fekvő vendéglőben megebédeltünk. A rövid idő azonban sietésre készítetett minket és délutáni 3 óra 50 perczkor a *Csetaténak*, Verespatak ezen megmaradt kegyeletes helyének megismerésére indultunk. Utunk a keresztüllyukatott Kirnik lejtőjén vezetett fölfelé, s rövid időközökben gyermekek által vezetett lovakkal találkozunk, melyek az érczet kosarakban cipelték a kohóművekhez. Az útról gyönyörű látvány nyílt szemünk elé Verespatak felé. A szabad téren megállva és körütekintve előttünk van

*) Pálffy József: Erdélyország aranybányászata. 1885.

a *Csetáte mika* (kis erődítvény) 950 méter magasságban. Gyönyörű kilátás nyílik innét a *Vulkán*-ra és a *Kornavölgybe*. Meredek, és a munkától lesimított sziklafalak meredeznek előttünk, s a számos szájnyílás mutatja azt a sok menetet, mely a hegyek belsejébe vezet. E helyen állva Magyarország legrégebb bányáját látjuk magunk előtt, melynek kezdete még a régi dák-korba nyúlik vissza.

Bámulattal eltelve szemléljük azt a sok szabályszerűen kidolgozott vágást, mely minden robbantó-eszköz nélkül készült. A kemény kőzetet előbb tűz által kellett merevvé tenni, hogy feldolgozása vas- és kalapács által előkészíttessék. Fáradtságos, s évszázadokon át húzódo rabszolga-munka volt az.

A mélyebben fekvő *Csetáte* már belsejébe való betekintés szédületet okoz. Ide csak keskeny ösvényen lehet leszállani. Bejárasi útja egy keskeny, kerületes kivájt ösvény, melynek elején látható ama hely, hol *Ferencz József* király Öfelsége 1851-ben reggelizett. Ezen alagútszerű kapun keresztül juthatunk a sziklavárnak belsejébe, s úgy tetszik, mintha egy kráter fenekén volnánk. A tűztől bekormozott sziklafalak ezt a képzelődést még inkább fokozzák.

A számtalan vágás egyikében van az úgynevezett jégpincze, egy lyuk jégképződménynyel. Ezen vágásokban találták meg 1780. és 1855. évben a híres Cerat-Táblákat, (Tabula Cerata), vagyis a viasszal bevont falemezeket, melyekre a rómaiak pala- vagy fémszárral írtak. Ezek a 167-iki évből származó táblák jelenleg a budapesti nemzeti muzeumban vannak elhelyezve. Ugyane helyen még egyéb régiséget is találtak, úgymint: szerszámokat, eszközöket és pénzeket a római világból. A szorgalmas munkának ezen emlékeit azonban — sajnos — szomorú pusztulás fenyegeti, mert egy társaság célba vette, hogy az egész *Csetáté*-t lehordja és az így nyert kőzetet a kohókban feldolgozza. Valóban sajnálatraméltó dolog lenne ezen nevezetességet, mely a maga nemében magában álló, ekként megsemmisíteni.

5 óra 50 perczkor ismét a verespataki vendéglőben gyűltünk össze és Abrudbánya felé utaztunk, hová 2 órai kocsizás után érkeztünk. Eközben folyton a *Vulkán* panorámájában gyönyörködtünk. Utunk folyamán a Rosivölgy kijáratánál épült nagy kohóművet szemlélítettük meg, s itt szereztünk tudomást arról, hogy egy tonna nyers érc átlag 6,5 gr. aranyat és 3,5 gr. ezüstöt hoz;

éppúgy tájékozódunk aziránt is, hogy Abrudbánya évenként körülbelül 500 kiló aranytartalmú ezüstöt szállít a kohászati feldolgozáshoz, melynek minden kilója 666 gramm arany- és 334 gramm tiszta ezüstöt ad.

5. *Brádon át Boros-Sebes felé.*

Julius 6-án reggeli 7 órakor szívélyes bucsú után útra kelve a Csernicza-patak völgyében Brád felé utaztunk. Buninsina mellett az út meredekebb kezdett lenni, s 8 óra 17 perczkor a gerincz (745 m.) magaslatára érkeztünk, mely az Aranyos- és a Fehér-Kőrös folyamvidékeit választja el. — Éppen a *Vulkán* (1264 m.) sziklafalának tövétől nem messze voltunk. Nagyszerű kilátás kínálkozott volna e pontról, mely azonban — sajnos — meghiusult, mert sűrű felhők takarták el nemsokára a magaslatot, melynek megmászását a beállott eső megakadályozta.

Hunyadvármegye határát átlépve, kellemetlenül éreztük, hogy itt az országút rossz állapotban van. Az erdőket is kipusztítva láttam, miért is a hegylejtőkön sok csuszamlás van. Bucsusdnél a Fehér-Kőrös völgyébe léptünk, mely Kristyór mellett nagy medenczévé tágul. Nemsokára csinos munkásépületek egész sora tűnt szemünk elé, s egy a hegyek közé vezető sodronypálya; ebből a közeli bányász-vidékre következtettünk, melyet csakugyan el is értünk. Ez volt a *Brád*-vidéki bányaterület, melyet most a Góthában székelő *harkorti bányatársulat* vett üzembe. A leggazdagabb bányaművek a *rudai* (12 apostol), a *zdraholczi* (sz. János evangalista) és az *arsului*. Valamennyinek ágyául a zöld-trachytkő szolgál, mely a telepek közelében lágyabb és mésztuffképződményű. A vágások többnyire kovával vannak kitöltve, melyekben szinaranyon kívül kénkova, galenit, sphalerit, antimon és beékelve baryt fordul elő.

A bányák nyílásaiból vezető keskenyvágányu vasútak kötik össze a 2 km. hosszú Viktória-altárnát a zúzó- és olvasztóművekkel. Ez utóbbiak egyik nagyszerű építménye közvetlenül az országút mentén fekszik.

Innét aztán *Brád* felé utazva, ennek vasúti állomását 12 óra 30 perczkor értük el. Társaságunk, melynek egyik része az itteni bányaművek tanulmányozása végett visszamaradt, itt feloszlott, a többiek pedig különböző irány felé bucsúztak el. Én azonban Wolafka Antal barátommal Jahn Vilmos barátságos meghívása folytán Boros-Sebesre utaztam.

Az arad-csanádi vasút brádi állomása nagyon kedvező benyomást tett reám; találtunk itt utazók részére berendezett szobákat, s a mi vonatunkon kellemes meglepetésemre még étkező-kocsit is.

Délutáni 1 óra 18 perczkor indultunk, s a Fehér-Körös széles völgyében folytattuk utunkat. *Körösbánya* előtt fekszik *Cebe* falu. Itt halt meg 1872-ben *Janku Abrahám* hirhedt oláh vezér, aki életét őrjöngésben fejezte be, s ugyancsak itt el is temettetett.

Nemsokára *Körösbányán*, e régi bányavárosban voltunk. »Eine Bergstadt in Siebenbürgen, berühmt wegen der Gold und Silbergruben, allda auch etliche Antiquitäten zu sehen. Wird mehrertheils von Sachsen und Walachen bewohnt, und ist wegen ihr, der Walachen, bissweilen hierumb unsicher zu reysen gewest. Liegt an einem lustigen Ort, aber uneben und Berghängig.« (Martin Zeiler »Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn« 1664.)

A sátoralakú *Verfu Carbunari* (600 m.) hegyet folyton magunk előtt szemlélve, a széles Körösvölgyben tovább mentünk. Ezen völgy *Birtin* mellett hirtelen délfelé fordúl. Mintha csak azért mellőzte volna e folyó a *Ternava* és *Magura* (405 m.) közötti sokkal rövidebb útát, hogy az ottani trachitkőzetet kikerülje. Azonban úgytetszik, mintha eső elől menekülve csurgó alá került volna e folyó, mert a *Tataresd* és kivált *Alváca* melletti lejtőkön is kemény mésztuff és dioritnemű kőzetekre talált, melyeken szintén útát kellett törnie; emiatt a völgy megszűkül, s a vasútvonal egészen közvetlenül *Alváca* kis fürdőhely mellett vezet. E kis fürdőnek két meleg forrása van; hőfoka 36° Cels. A víz főásványrészei: kénsavas mész, chlornatron és chlormagnesium.

Crantz János H. írja ezen fürdőről: (Gesundbrunnen der österr. Monarchie, Wien 1777.) »Das Wasser von »Vatza« steigt von unten nämlich aus dem Grunde des Grabens, aus schwärzlichtem Sande hervor und leidet kein vergiftetes Thier.«

Bestandtheile: »1. Ein Schwefelgeist. 2. Viel Eisensstoff, deren ein Theil aufgelöst war. 3. Absorbirende Erde. 4. Wundersalz, welches doch noch einen Überrest von Mineralalkali hatte. 5. Muriatisches Salz. Wirkung dieses edlen schweflichten Eisenbades ist ausnehmend in erschlappten Theilen, Lähmungen, wässerichten Geschwulsten, in kalten Mutterzuständen, weissem Flusse, Unfruchtbarkeit und dergleichen.« *Alváca* mögött a völgy ismét szélesebb

lesz egész Ocs-ig, a hol az újra fellépő keményebb trachyt-tuff miatt ismételten megszőkül.

Még előbb, hogysen Ocs-hoz értünk, láttuk a Kőrösön túl a csak 261 m. magas *Maguliczát*, egy magában álló dombot, mely typicus diabas-kőzetből áll. *) Cermura mögött a Nagy-halmágyi medenczébe érünk. Ugyanezen medenczében van a hasonló nevű helység is, mely az egykori Zárándvármegyének székhelye volt. Innét lehet Csucs-, Lázur-, Gros- és Kristyoron át kocsin a kalugyeri időszaki forráshoz menni. Tisza mellett kezdődik a Kőrös áttörése, mely egy gyönyörű sziklavölgyet képez, változó szép képleteket mutatva. A magasabb hegycsúcsokat a völgyben a pyroxenandesit-tuff alkotja. Ezeket át kellett a Kőrösnek keresztültörni. Többnyire rétegesen lépnek fel, melyeket az áttörésnél helyenkint lávafolyam takar. A halmágy-csúcsi vasúti állomás előtt különösen szépen tűnnek fel előttünk ezen lávaképződmények, a hol függőleges, szakadozott sziklafalakat képeznek. Van itt helyenkint több kőbánya is, melyek a geologus tájékoztatására alkalmasak. Acsucza vasúti állomás is egy tágas völgyben fekszik, melyre ismét egy szűk völgy következik Baltyele és Guravoj, s Gurahoncz között. Ez utóbbi völgyet trachyt-tuff alkotja, melyet a folyónak át kellett törnie. *Gurahonczban* egy agyagmű- és cementgyár van, azonkívül egy tégláégető. Most a Kőrösnek tágas völgyteknőjébe jutunk, ahol több feltűnően szabályszerűen épült helységet láthatunk.

Kakaró mellett a folyóval ismét egy tuffképződmény áll szemben, melyen áttörve északnyugat felé fordul. Ugyanilyen irányt vesz a vasútvonal is, mely szorosan a hegylejtőjén húzódva, módot nyújt egy kőbányát láthatni. Délutáni 3 óra 50 perczkor *Boros-Sebesre* érkezünk, ahol Jahn igazgató úrnak vendégszerető házában szívélyes fogadtatást találtunk. Ez volt egyúttal az ezen vidéket beutazó geologusok és természetbúvárok rendes helye.

A szabad délutánt Boros-Sebes megtekintésére használtuk föl. Ez alkalommal Mairovitz Emil üzletét néztük meg, ahol a Menyháza felett törött lias-márványt dolgozták fel. A szépen berendezett műhelyek eddig már szép eredményt mutatnak fel. Legközelebbi látogatásunk a kommerz-vas feldolgozásával foglalkozó vasművekben volt. A környék nagyon termékeny szőlőben és gyümölcsben.

*) Dr. Pethő Gyula: »Nagy-Halmágy környékének geolog. viszonyai.« M. k. földtani intézet 1894. évi jelentéséből. Bpest 1895.)

Villamos világítást is találtunk itt nagy csudálkozásunkra. Figyelmet érdemel a nagy terjedelmű szép park is, Wenkheim Frigyes grófi kastélyával együtt.

6. *Boros-Sebesről Menyháza felé.*

Julius 7-én kezdtük meg folytatólagos utazásunkat a Kodruhegységbe és a Menyháza nevű fürdőhely felé. Mielőtt azonban ezen utazásomat leírnám, ismerkedjünk meg előbb a Bihar-Kodruhegység általános viszonyaival:

Az erdélyi Kárpátok nyugoti határán a Fehér- és a Sebes-Körös völgyei között emelkedik a Bihar-Kodruhegység. A Sebes-Körös balpartján kezdve délkelet felé húzódik e hegység tágas ívalakban, keletfelé a Vlegyásza trachyt-tömegétől és a Szamos forrás-vidékében lévő őshegységtől körülhatárolva.

A legmagasabb csúcs a *Bihar*, (Cucurbeta 1849 m.) melytől a *Zanoga* (1541 m.) és a *Dealu mare* (652 m.) hegyeken át nyugatra Moma (812 m.) felé egy hegység húzódik. Ez képezi a Kodruhegység délkeleti végpontját, miért is Kodru-Moma-hegységnek is neveztetik.

Ezen hegység fensík módjára északnyugat felé terül szét, s a Bihar-hegységtől a Fekete-Körös tágas medencéje által választatik el.

A Kodru-hegység északi részében uralkodó kőzetek: a homokkő és a liasmész, míg ellenben a középhegységben Triasmész szerepel, mely mellett a liasmész is előfordul. Mindkettőt a dias-homokkő egy rétege választja szét, mely agyaggalát is rejt, nyugatról pedig trachyt-kőzetek által határoltatik. Délen agyaggala és trachyt-tuff játszsza a főszerepet.

A menyházai völgyben a phyllit képezi az alapkőzetet, mely azonban csak ritkán látható; ellenben *Dézna* környékén, kivált a várhegy tövében gyakrabban tűnik fel.

Leggyakrabban dyas-féle agyaggalára és homokkőre akadunk, melyek felett Menyházától keletre és északkeletre egész a Fekete-Körös völgyéig széles szalagban a trias-mész és dolomit terül el. A menyházai völgyben ellenben a fürdő környékén, s a patak jobbpartján délre Nyágrá-t és Szlatinát érintve, lias-mész található. Ezeknek sötét, majd fekete változatait a déznai várhegyen is láthatni.

A lias-mész legszebben mutatkozik meg a márványvágásokban északra a fürdőtől: még pedig legalúl terül el a kékecsszürke és vékony palaszerű mész, ezt a vörös-

és fehérfoltos belemniti-márvány födi, melyre ismét a kékesfekete tömör-mész borúl.

A kőbánya közelében a *Piatra cu lapte* déli lejtőjén egy barlangot találtak, mely azonban nagyobbreszt összeomlott. Ebben különböző csontokra akadtak, amelyek következő állatokra engednek következtetni, úgymint: *Ursus spelaeus*, *Canis spelaeus*, *Hyaena spelaea* és *Cervus*. Egyes pontokon azonkívül muscovit-, granit-, porphir-, diabas-, trachyt- és tuffkőzetek is találhatók.*)

A boros-sebesi vasúti állomáson éppen reggel találkoztunk Fetter Géza felügyelővel, akinek társaságában 9 óra 48 perczkor délelőtt kényelmes kilátási kocsiban utaztunk el a szárnyvonalon Menyháza felé.

Nemsokára a Dézna-patak völgyébe kanyarodtunk, melynek bejáratánál az ott kiálló hypersthen-andesyt világosan kivehető. *Ujváros* mellett az úgynevezett római Traján-sánczok láthatók, melyeknek nyomait északnyugoti irányban egész Markaszék-ig követhetjük. Az oda vezető országúton fekszik Karánd, (Toplicza) fürdő, két jelentéktelen forrásával, melyeknek hőfoka 26.5⁰ és 25.8⁰ Cels.

Utunk egy szűk szoroson vezetett, melyben a Dézna-patak a kemény trachyt-kőzeten át keresztültört: innét Prezest mellett a tágas völgymedenczébe jutottunk, mely egész Déznáig terjed. E völgyben az előttünk elterülő Kodruhegység felé szép kilátást nyertünk. Prezest, Doncsény és Bohány falvakban jelenleg románok laknak, azelőtt azonban tősgyökeres magyar falvak voltak, amint ezt magyar neveik és pedig Parácsfalva, Doncsányfalva és Bajnokfalva igazolják.**)

Különben hasonló jelenségre akadunk Mármarosban is, ahol az izavölgyi következő helységeket, úgymint Farkasrév, Disznópatak, Váncsfalva, Nánfalva és Barczánfalva, minden régi magyar nevük daczára is románok lakják. Az azelőtti magyar lakosok vagy eloláhosodtak, vagy az oláhok kiszorították őket.

Utunk közvetlen Dézna mezőváros mellett vezet, hol vasművekkel találkozunk. Azokat az érczeket dolgozzák itt fel, melyeket a Kodruhegységből, *Restirata*-ból hoznak ide; ezek: vas- és mangán-érczek. E városkát a körültre elterülő nagy gyümölcsösök nagyon kellemessé teszik. A völgy bejáratánál van a déznai vasúti állomás, szorosan oda

*) »Néhány adat a Kodruhegység geológiájához«, Pethő D. I. Magyar kir. földtani intézet 1889. évi jel.

**) Dr. Márki Sándor: »Dézna és vidéke.« Földrajzi közlemények. 1887.

építve a meredek és fokozatosan emelkedő sziklahegyhez, melynek csúcsát a déznai vár romjai képezik. A várromok környékén kiásott pénzek és egyéb fémleletek után következtetve, a vár keletkezésére vonatkozó monda némi történelmi alappal bír. A várat ugyanis — a mese szerint — Decebal építette, s előbb Decina, vagy Decerina volt, melyből időfolytán Dézna név származott. Ugyancsak itt találtak római jellegű pénzeket és ékszereket is, a mi arra mutat, hogy a rómaiak is laktak már itt. Sőt a kazárok királya is állítólag itt székelt, a mint a háromcsúcsu Kozárhegy nevéből is szeretnek következtetni.*)

Dézna már 1318-ban fennállott, s Ivánka volt akkor várkapitánya. 1387-ben a vár a Losonczy-család tulajdona lett. 1574-ben a törökök foglalták el, de 1596-ban a keresztények által visszafoglalva, azt 1658-ban a törököknek ismét átkellett adni. A monda szerint Dézna várának agája 100 legszebb leányt fogdosott össze, hogy azokkal a boros-jenői basának kedveskedjék. A leányok azonban sorsukról értesülve, a löpőkamarát felrobbantották, s ezáltal a várat, s önmagukkal az agát is légbe röptették.

A vasúti állomástól jobbra lépcsőzetesen készült halastavak vannak bújá növényzettől körülvéve. A közelben pedig a *Mestes* meredek sziklái törnek merészen le az állomás felé. A monda szerint a boszorkányok e helyen tartották összejövételüket. Nem is mondható épen e célra alkalmatlan helynek, mert ez oldalról ugyancsak biztonságban érezhették magukat.

Egy kis völgynek tágabb helyén fekszik *Ravna* (azelőtt Róna), s ettől nem messze elértük a menyházai vasúti állomást (291 m.), a hová 11 óra 17 perczkor érkezünk. Az arad-csanádi vasút által épített ezen díszes állomási épület már az első pillanatban kedvező benyomást tesz az utasra. Egy minden tekintetben teljesen berendezett állomás ez, melynek közelében egy szintén kényelmes berendezésű »Hôtel Garni« áll.

A szűk oldalvölgyben szép erdei út vezet, ahol három hőforrás és egy artézi kút van.

A forrásokhoz közel fekszik a fürdőház teljes berendezéssel. A fürdőben négy forrás van, még pedig Ernő-, Mária- és a Krisztián-forrás, melyek meleg források, és azonkívül egy legujabban fúrt, 320 m. mély artézi kút. Ez utóbbi óránként 60 m³, huszonnégy óra alatt pedig

*) Aradvármegye és Arad sz. kir. város története. 1892.

1440 m³ vizet ad. A fizikai és chemiai adatok a következő táblázatból láthatók:

F o r r á s	Nendvich elemzése szerint :			Dr. Lengyel Béla elemzése szerint :		
	hőfok Cel.	szabad CO ² 1000 gr.	kötött alkat- részek	hőfok Cel.	szabad CO ² 1000 gr.	kötött alkat- részek
Ernő-forrás	32'5	0'040	0'1826	32'8	0'0346	0'1217
Mária-forrás	31'7	0'09	0'1741	32'2	0'0400	0'1200
Christián-forrás	25'2	0'103	0'221	27'4	0'0633	0'1324
Artézi-kút	—	—	—	23'3	0'0536	0'1278

A menyházai források e szerint a közömbös hő-forrásokhoz tartoznak, s hatásukra nézve Gastein, Keszthely, Vöslau, Tobelbad és Stubnya fürdőkhöz sorolhatók. A fürdőház kabinjaiban a vizet vagy természetes melegségükkel, vagy melegítve használják. Minden kádnál három csap áll rendelkezésre, aszerint, amint a fürdővendég a Krisztián-, Mária- és Ernő-forrást, vagy pedig a melegített vizet akarja használni.

A fürdőház felett a habzó patak mentében egy ösvény vezet, melynek partjain a Keleti Kárpátokat és a Bihar-hegységet jellemző növény, a sárga telekia speciosa virágzik. Ezen ösvényt követve egy sziklahasadékhoz érünk, melyből ezen patak csörgedez. A vasúti állomáson alúl van az artézi-víz által táplált, s egy mintegy 115 m³ nagyságú medenczével ellátott hidegvíz-gyógyintézet a legujabb tapasztalatok szerint berendezve. Napfürdőket is lehet itt venni és Kneipp-féle gyógymódot is használni.

A harminczhat lakószobával ellátott fürdőház mellett van itt a vendégek számára a vasúti állomás mellett még egy vendégfogadó és 3 villa is. Azonkívül Menyháza helysége úgynevezett Curiájával, s azonkívül több egyszerűen berendezett házával is szolgálatára áll a fürdővendégeknek.

A hegylejtőnek tulsó oldalán úgynevezett légfürdők is vannak berendezve. Egyszerű, s egyik oldalról egészen nyitott, s csupán függönyökkel ellátott bódék (barakkok) azok, melyekben a vendégek a nappal Ádám-öltözetben végzett sétáik után pihenni szoktak. Nehogy ezen helyekre ruhába öltözött egyéb emberi lények is tévedjenek, azért tábla-feliratok vannak kifüggesztve. Midőn éppen a fürdőben voltunk, az ottani vendégeket rendes lelki állapotban találtuk, a légfürdőben pedig senki sem volt.

Valamivel magasabban a hegylejtőjén láttunk egy kórházat két szobával, s egy konyhával a fertőzött betegek számára berendezve.

Menyházán az átlagos havi hőfok az egyes hónapokban a következő és pedig: májusban $20^{\circ}1'$, júniusban $21^{\circ}4''$, júliusban $24^{\circ}1'$, augusztusban $23^{\circ}2''$ és szeptemberben $19^{\circ}0'$ Cels. Az éghajlat tehát nagyon kellemes, mihez előnyösen járul még az a körülmény is, hogy a völgy hideg szelek ellen óva van úgy, hogy Menyháza akár mint klimatikus gyógyhely, akár mint nyaraló egyaránt alkalmas. A vasút, mint iparpálya tovább húzódik a völgyben, s ha a vágányok mentén tovább haladunk, akkor egy kedves fekvésű halastóhoz jutunk, melynek tükrét úszó hattyúk kellemesen élénkítik.

Itt terül el a rendező pályaudvar is, továbbá nem messze innen van a kohókemencze és a márvány-bányák. A Medve-völgyben — ez egy oldalvölgy — mészkőbányák nyílnak. A millennium emlékére 1000 diófa lett a fürdő határára ültetve.

Megérkezésünk után mindenekelőtt üdítő fürdőt vettünk, azután leültünk ebédelni. — Míg a főzőművészet termékének kifejeztük nagyrabecsülésünket, egyszerre ott termettek *Vaskóhi* barátaink: *Somossy Győző* plébános és *Smacszenka* Ernő vasúti felügyelő urak; ők lóháton jöttek Vaskóhról, hogy a holnapi kirándulást velünk együtt megtehessék. Utitársaink pontos megérkezésének öröme a lehető legkellemesebb hangulatot keltette bennünk, úgy hogy délután vídáman ide-oda sétáltunk a fürdőben, a menyházai papnál, *Pallauer* Kristóf úrnál megtettük látogatásunkat, mely alkalommal rábirtuk, hogy a következő napon elkísérjen minket. Egy ép olyan kellemes estély zárta be ezen szép napot, mint a melyet Menyházán töltöttünk.

7. *Kalugyeri forrás, Kimpanyeszka, Vaskóh.*

Julius 8-án reggel útnak indultunk; a podgyászt kocsin küldtük Déznán át egyenesen Vaskóhra, mi pedig elfogyasztott reggeli után 5 óra 10 perczkor lóháton indultunk el. Az út eleinte még tovább a Rustura-völgyben vezetett és azután Szerpentinákban emelkedik a lejtőségen. 6 óra 15 perczkor megérkeztünk a hegy ormára, a hol 553 méternyi magasságban a »*Frigyes-pihenő*«-nek nevezett glorietta áll.

Innen szép kilátás tárul elénk a mélyen bevágott Vale lunga és a Menyházának környékbeli hegységei felé;

délfelől a déznai rom, délkeletfelől pedig a *Restiratai Magura* látható.

15 percnyi pihenés után ismét továbblovagoltunk, részint erdőségben, részint pedig réteken át, úgy, hogy 8 óra 15 perczkor a grazduri bányánál (778 m.) voltunk, ahol reggeli pihenőt tartottunk; ezen pihenőt különösen lovaink nagyon szükségelték, Sz..... barátunk lova kivételével. Útközben t. i. föltűnt nekünk, hogy a ló nagyon gyakran nyargalója után nézett; később vettük észre, hogy e nemes állat biztosítani akarván magát, hogy lovasa nyeregben ül, mert a teher alig ért fel szabónyi súlylyal, és azért a terhet nem is érezte.

A magas fensíknak e nagy tömege, melyre mi most léptünk, triasmészből áll, mely régebbi szerzők, mint Peters és Hauer által a Jura és Neokomhoz tartozónak lett említve. E nagy környék délfelől Restiratáról Kalugyeren Kristyórig, keleten pedig a Fekete-Körös partjának hosszában egészen Vaskóhig terül el, a honnét az északi határ Kolesten és Brihenyen át húzódik.

Ezen triasmésznek alapját vörös pala és a dyasnak kvarczos homokkövei képezik, melyek azonban csak kevés helyen kerülnek napfényre; útközben csakis Kimp mellett akadtunk ezen Dyas-rétegekre. Grazdur és Restirata mellett a vasérczek mészkövet fedő vörös agyagformában nyilvánulnak; ezek apró érczek, a melyekben gyakran mangán-csomók is fordulnak elő. Grazdurban limonit- és pyrit-, metamorphozisban szép pentagon-dodekaedereket találtunk 3 centiméternyi nagyságban.

Miután két erdőőrre akadtunk, kik állítólag biztos vezetők és a kiknek területében a kalugyeri forrás van, 8 óra 40 perczkor Grazdurról elindultunk. Az erdőben megtett rövid út után egy fölötte érdekes karstvidékre kerültünk. Legnagyobb sajnálatunkra azonban csakhamar záporosó keletkezett, mely élvezetünket nagyon befolyásolta és a mi a földolog, kilátásunkat rabolta el, úgy, hogy a tájékozás nagyon meg volt nehezítve. Vezetőinkben föltétlenül bízva, semmi ellenvetésünk sem volt, midőn Kalugyer falu mellett egy vezetőnek ajánlkozó fiút megvetéssel utasítottak el. Később láttuk, hogy az erdőőrök a Kalugyer-forrás helyét nem ismerték és minket összevissza vezettek; míg végre a derék menyházai főtisztelendő úr maga ment keresni és mi 1 óra 10 perczkor a forráshoz megérkeztünk.

Így esett az, hogy egy körülbelül 15 kilométernyi út megtevéséhez nekünk 4 és fél óra kellett. Turistáknak,

kik egyenesen Vaskóhról indulnak ezen forráshoz, nagyon tanácsos Kalugyer helységből vezetőt vinni.

A *Bihar-Kodru*-hegységben a turisták nem lehetnek eléggé óvatosak a vezetők megválasztásában. A román egészen vakmerően állítja, hogy a vidéket alaposan ismeri és e biztos fellépés által elámított turista belemegy a kelepczébe, de csakhamar kiderül, hogy ennek az embernek a helyes útról fogalma sincs, a mi az utasnak ismeretlen vidéken minden útjelzés hiánya mellett kétszeresen kellemtelen. Sz . . . barátom hasonló esetet mondott el, mely egy pár héttel később *Biharfüred* környékén érte. A hites vezetők létesítése fölötte szükséges.

Utunk tehát Grazdurról a Ponoras ormán át vezetett, megkerültük a *Paltineasa* (848 m.) és északfelé a *Verfu Momulia* (930 m.) a *Moma* hegygerinczének legmagasabb emelkedése felé fordultunk, keleten pedig a *Kalugyer* falu déli csúcsát értük el. Az úton sok dolina, hatalmas földtölcsérek mellett haladtunk el, melyek gyakran sorszerűen vannak elhelyezve és egy földalatti barlangághoz hasonlóan nyilvánulnak. Egy ilyen dolina talpán — a nevét nem tudhattam meg — egy sziklahasadék nyílik, a hová a víz lezuhan. Ezen karstképződmények élénken emlékeztettek vissza a *sziliczi* és *pelsőczyi* fensíkokra.

A Kalugyertől kezdve ismét az erdőbe értünk és egy igen terjedelmes dolina szélén állva, hallottuk, hosszas bolyongás után a lelkész mentő kiáltását, hogy a forrást megtalálta és jó kedéllyel szálltunk le az egy kissé meredek fensíkról. Az agyagos talaj a folytonos esőzések következtében annyira sikamlós lett, hogy F . . . barátunk kicsúszva, olyannyira földre esett, hogy az első ijedtségben azt hittük, hogy a lábát törte. Szerencsére azonban csak erősebb ficzam volt és alátámasztva, útját a forrásig folytathatta. Az időszaki forrás »*Izbuc*« elnevezéssel, a Kalugyertől D. D. K.-re fekszik, ezen falu déli részétől 18 km-ternyi távolságban. — Legjobban elérhető a forrás a vaskóhi vasúti állomástól *Kimp*-, *Vaskóh-Szohodol* és *Kalugyeren* át.

A völgykatlan éjszaki lejtőjén Triasmész és dolomit-kövek egy kis fensíkot képeznek egy barlangféle nyílással, a melyből időközönként víz patazkik elő. Egy előtte fekvő korlát át van törve és a víznek egy része ezen nyíláson keresztül — vízesést képezve — a patakba esik.

A nép ezen forrásnak gyógyító erőt tulajdonít és máris a 40 vértanú napjától kezdve (görög kalendárium szerint márczius 6-tól, — a mi naptárunk szerint márczius

18-tól) a környéknek román lakosai oda zarándokolnak, hogy ott fürödjének; minthogy pedig mindennemű elszárlásolás nélkül, teljesen az idő szeszélyeinek vannak kitéve, legtöbb esetben a gyulladásnak ellenkezője következik be.

A forrás szeptember hó végével állítólag egészen kiszárad és csak márcziusban bukkan ismét elő, ahol azután az eruptiók igen gyakoriak, nyár és ősz felé azonban mindinkább ritkúlnak. Saját megfigyelésem szerint 1899. július 8-án délután 1 óra 15 perczkor, a barlangüreget szárazon találtam, csak egy alig észrevehető kis pocsolya volt észlelhető az üreg alján. Minden jel és a legcsekélyebb zaj nélkül, a víz a barlangüregben emelkedni kezdett és miután a korlát magasságát elérte, nagy része a patakba folyt le; így körülbelül 2 percz múlva érte el a vízállás tetőpontját és a víz esni kezdett és lassankint ismeretlen sziklahasadékokban eltűnt. A víz tükre ezen idő alatt egészen csendes marad, és csak 3-szor hallatszott egy a bugyborékoláshoz hasonló zaj, mintha a víz a beléje zárt levegővel küzdene. És csak az eruptió vége felé, a mely 9—12 percz múlva következett be, látszott a víz tükrén mozgás és erre nemsokára az üreg újra kiszáradt.

Az alább következő táblázat megfigyeléseimet számok szerint jelzi:

(1899. július hó 8-án délután.)

A víznek emelkedése					A víznek apadása												Az eruptió egész időtartama	Időkülömbőség a két eruptió közt	Hőfok C°
Az emelkedés kezdete		Az apadás kezdete		Az emelkedés tartama	1. bugyborékolás (Gurgeln)		2. bugyborékolás (Gurgeln)		3. bugyborékolás (Gurgeln)		Az eruptió vége		Az apadás tartama						
óra	percz	óra	percz	percz	óra	percz	óra	percz	óra	percz	óra	percz	óra	percz	percz	percz			
1	20	1	22'5	2'5	?	?	?	?	1	30	1	32	—	9'5	12	9	} 11'3"		
1	41	1	43	2'0	1	46	1	49	1	51	1	55	—	12'0	14	3'5			
1	58'5	2	0'5	2'0	2	03	2	6'5	2	8'3	2	11	—	10'5	12'5	10'5			
2	21'5	2	23'5	2'0	2	26'5	2	30	2	32	2	35	—	11'5	13'5	4			
2	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			

Látjuk tehát, hogy az emelkedés tartama állandóan majdnem 2 perczig tartott és 4 megfigyelésem közt egyetlen egyszer csak 2·5 perczig.

A víztükör süllyedése alatt említett bugyborékolás 3 ízben feltűnő szabályossággal ismétlődött. A süllyedés időtartama már jelentékenyebben váltakozik, 9·5- és 12 percz közt; az egész eruptió tartama 12—14 percz közt váltakozik. A legérdekesebb jelenség azonban a két egymás után következő fakadás időköze, és pedig: egy 9 percznyi időköz után következik egy 3·5 percznyi, egy 10·5 percznyi után jön egy 4 percznyi időköz, vagyis egy nagyobbbat mindig egy kisebb időköz követ, tehát a *fakadások ily páros csoportokban lépnek fel.*

Fennti végkövetkeztetésem megerősítésére legyen szabad előbbi észlelésekre visszatérnem. Dr. Schmidl Adolf (»Das Bihargebirge.« Wien 1863) mindenek előtt Wastler tanár által 1858-ban tapasztaltakkal kezd. Ekkor a forrás a belsőből eredvén, egy kis sziklamedenczébe ömlött, mely állandóan bizonyos magasságig vízzel volt töltve; emelkedés alatt a víz a kő-barázdán folyt le, a mely a medencze alsó végét bekerítette. »A beömlő víz által okozott zaj, folyton nagyobbodik, míg végre oly hevesen és oly mennyiségben lép fel, hogy ugyanazon időben mind le nem folyhat s ennek folytán a víznek felszine mintegy lábnyi magassággal emelkedik. Végre megszűnik az emelkedés, s majdnem ugyanazon pillanatban a víz tükre ismét alászáll. Visszasüllyed eredeti magasságára, a midőn egyúttal a lefolyás is megszűnik.«

Az egész jelenség tartama az emelkedés kezdetétől a következőig számítva középszámítás szerint, 17 percz- és 55 másodperczig tartott; az emelkedés tartama átlag 2 percz és 16 mpercz; a változó vízállás magassága a medenczében $12\cdot75^{\text{m}} = 33\cdot58 \text{ ctmtr.}$

Schmidlnek saját megfigyelése szerint 1860—61. években, a minimum idejében, a barlangban egy 2 □-lábnyi vízmocsár volt; »a forrás emelkedését a legcsekélyebb zaj vagy más előjel nem előzi meg. A víznek kifakadása a barlang belsejéből óriási sebességgel történik ugyan, de oly kevéssé viharosan, hogy a víz meg sem zavarodik. 2—3 másodpercz múlva azonban az emelkedés kezdetétől számítva, a medencze alatt csekély bugyborékolás hallható, jele annak, hogy a víz nemcsak a vályudásból emelkedik, hanem a belsőből is már, a szikla alatt tört magának útát. Egy fél perczig sem tart és a belső üreg máris oly magasan van megtöltve, hogy a víz a szoros

csatornán át a legszélsőbb medenczébe lép ki; $1\frac{1}{2}$ percz mulva a víz az említett kis falacska alól kipatazkzik, egy időben ezzel megtelik a medence és az emelkedés után 2 percczel a medence már ki is ömlik, a midőn említett falon egy tetszetős vízesés képződik.«

»De nem az összes víz folyik a medenczén keresztül, sem pedig a falon lefelé, mintegy körülbelül egyharmadrész visszafolyik a hegy belsejébe.«

»Ezen visszafolyás azonban sokkal lassabban történik, mint a kifakadás (eruptio); és a maximum beálltától kezdve legalább 20 perczig tart, míg a minimum elérik. — A kifolyás lent a falon is fokozatosan csökken, épúgy az azt kísérő bugyborékolás is folyton gyengébb lesz. — Ezen vidék, megbízható férfiainak egybehangzó állításai szerint, említett jelenség nagyon egyenlőtlen és periodikus, az évszakokkal majd gyarapodva, majd csökkenve. — Késő ősszel, szent Medru görög ünnep után (Demetrius, újabb számítás szerint november 7.) a víz egészen elmarad, és az eruptiók csak a görög 40 vértanú ünnepe után kezdődnek, márczius hóban. — Tavaszkor, valamint nedvesebb esztendőkhöz ezen eruptiók nemcsak erősebbek, hanem rövidebb időközben is követik egymást.«*)

Következő táblázat Schmidl Adolfnak 1860- és 1861-ben tett észleléseinek számszerű összeállítását tünteti fel, melyek a biharhegységről szóló fent már idézett művében említettnek:

---

*) »Vaskóh környékének geológiai viszonyai« m. k. földtani intézet 1892. évi jelentéséből. Budapest 1894.

Megfigyelési idő	Az emelkedés tartama				A víz állása a medenczében Ctmtr.	Megfigyelési idő	Az emelkedés időtartama				A víz állása a medenczében Ctmtr.
	pr.	pr.	pr.	pr.			pr.	pr.	pr.	pr.	
1860. szept. 4.	2	6	8	37	—	1861. szept. 1.	2'5	30	32'5	83	53'99
	2	21'5	23'5	19'5	47'41		3	28	31	31'5	59'92
1861. aug. 15.	3	28	31	3 ²	—		3	28	31	71'5	54'65
	2	24	26	53	—		3	23	26	36	56'63
	3	26	29	17	42'14		2	29	31	30	59'92
	3	27	30	30	42'14		2	25	27	113	55'31
1861. aug. 31.	3	27	30	86'5	—		3	30	33	24	59'92
	3	32	35	37	—		2	39	41	66'5	55'31
	2	41	43	27	—		2'5	23	25'5	32	59'92
	3	31	34	64	—		3	39	42	42	53'99
	2'5	29'5	32	23'5	60'58		3	—	—	69'5	56'63
	3	28'5	31'5	70	55'31	Hőfok. Közép 6 megfigyelésből 9'75 ⁰ Cels.					
	3	29	32	25'5	59'26						
	2'5	29'5	32	102'5	55'31						

Dr. Pethő Gyula a forrás eruptióit következőképen írja le: »a medencze üres, a víz kiszáradt, csupán a szikla-mélységben, a forrás üregében a felszíne alatt ragyog egy kis tűkör. Ebben a pillanatban a medencze közepe körül, a szikla alján, — élénk sisterség hallható (néha igen éles), a víz jön.

Földalatti útjában a víz előrehatol és a vezető csatornában lévő levegő hirtelenül kitaszítja. És ez okozza a sisterséget. Néhány pillanat múlva a víz a forrás üregéből kitör, és 2 perczen belül, rohamosan növekedve, a medenczében 62 czentiméternyi magasságra emelkedik. Ezen pillanattól kezdve a víz lassankint esni kezd: egy része a medencze szélső szélén, a másik része pedig vízesést képezve, a patak medrébe folyik le; körülbelül $\frac{1}{3}$ -rész visszafolyik a forrás torkába. 14 $\frac{1}{2}$ perczen belül a víz újból lefolyik, a medencze üres lesz és így egy vízjáték 16 $\frac{1}{2}$ percz alatt bevégeződik.

A megfigyelés ideje Pethő szerint	Az emelkedés tartama	Az apadás tartama	A kitörés teljes tar- tama	Két kitörés közti időkülömbőség	Vízállás a meden- czében	A víz hőmérséklete
	percz	percz	percz	percz	Ctmtr.	°Celsius
1892. aug. 13.	—	—	10	9	—	—
	1'5	15'5	17	60	—	—
	1'5	14'5	16	0'5	—	—
	1	14	15	11	—	—
	1'5	15	16'5	52	—	11'5 ⁰
	1'5	—	—	0	—	—
	1'5	7'5	25	—	—	—
	1'5	14'5		9	—	—
	1'5	—	—	—	—	—
	1'5	—	—	—	—	—
	2	12'5	14'5	?	—	—
1892. aug. 14.	1'5	14'5	16	46	—	—
	1'5	12'5	14	72	57	11 ⁰
	1'5	15	16'5	24	60'5	11 ⁰
	1'5	14'5	16	45'5	60'5	—
	2	14	16	1'5	61'5	—
	1	14	15	52'5	55'5	—
	1'5	14'5	16	47'5	59	10'5 ⁰
	1'5	14	15'5	88'5	59	—
	2	14'5	16'5	7'5	62	—
	1	14	15	44	53	—
	1'5	14'5	16	47	56	—
	2	14	16	6'5	61'5	10 ⁰
	1'5	13'5	15	83	56	—
1892. aug. 15.	1'5	14	15'5	103'5	55	10 ⁰
	2	14	16	0	61	—
	1	14	15	32	53	11 ⁰
	1'5	13'5	15	121	56'5	11 ⁰

A megfigyelés ideje	Az emelkedés tartama	Az apadás tartama	A kitörés teljes tar- tama	Két kitörés közti időkülömbőség	Vízállás a meden- czében	A víz hőmérséklete
	perc	perc	perc	perc	Ctmtr.	°Celsius
1892. aug. 15.	2	14	16	18	61·5	—
	1·5	14	15·5	39·5	59	—
	2	14	16	17·5	61	12°
	1·5	14	15·5	45·5	59	—
	2	14	16	38·5	59·5	11·5°
	1·5	13·5	15	39	56	—
	1·5	14	15·5	105·5	56	—
	2	14	16	60	61·5	—
	1	14·5	15·5	17·5	55	10·5°
	1·5	—	—	—	59·5	—
	—	—	—	—	—	—
	2	—	—	—	61	—
	1·5	—	—	—	54·5	—
	1·5	—	—	—	59	—
	2	—	—	—	61·5	—
	1	—	—	—	53·5	—
1892. aug. 16.	1·5	—	—	—	59	—
	1·5	—	—	—	58	—
	1·5	14·5	16	36	60·5	—
	1·5	—	—	—	59·5	—
	1·5	14	15·5	42·5	55·5	—
	1·5	—	—	—	58·5	—
	1·5	14·5	16	126	60	—
	2	—	—	—	62	—
	1·5	—	—	—	57	—

A mi a kitörések általános jelenségeit illeti, kitűnik az egyes megfigyelésekből, hogy ezek — legalább a különböző években — nem egyeznek teljesen. 1859-ben a szikla-

medencze egy bizonyos magasságig állandóan telve volt vízzel; 1860-tól kezdve pedig az összes megfigyelők azt tapasztalták, hogy minden kitörés után a víz egy kis pocsolýáig teljesen eltűnik.

Dr. Pethő Gyula röviddel az emelkedés kezdete előtt »élénk zizegést« tapasztalt, míg Schmidl egyenesen azt állítja, hogy a forrás emelkedését »a legcsekélyebb zszibongás« sem előzi meg. Ezen zizegést — daczára annak, hogy a medenczénél ültem és a tüneményt megfigyeltem — én sem hallottam.

Ellenben nem tesz említést dr. Pethő Gyula a víz apadása alatti bugyborékolásról, melyet én feltűnő szabályossággal minden kitörés alkalmával 3-szor hallottam; ellenben Schmidl hallotta a mormogást 2—3 perczcel az emelkedés megkezdése előtt, de az apadásnál ő sem.

Épúgy nincs még biztos megfigyelések alapján eldöntve, vajjon télen elakad-e a forrás. A mi a számbeli megfigyeléseket illeti, úgy azt találjuk, hogy az emelkedés ideje 1'5 és 3 percz között váltakozik és csak kevés esetben tartott az emelkedés csupán egy perczig. Az apadás ideje már erősebben váltakozik és mindég magasabb mint az emelkedése. 1860- és 1861-ben a minimum (eltekinve azon egyszerű esettől, midőn csak 6 perczig tartott) 21'5 percz, a maximum 41 percz. 1899-ben a minimum 9'5, a maximum 12'5 percz volt. Az apadás 1860- és 1861-ben tehát legmagasabb volt és akkor mutatta a legnagyobb különbségeket is; 1892- és 1899-ben ezen idő kisebb volt, de a különbségek is csekélyebbek voltak.

Legérdekesebb azonban két kitörés közti időkülömb-ség megfigyelése: 1860- és 1861-ben ezen különbség 17 és 113 percz közt váltakozott (eltekinve a kérdéses 3 percztől); 1892-ben 0 és 121 percz között, 1899-ben 3'5 és 10'5 percz között.

Feltűnő, hogy nagyobb és kisebb szünetek meglehetősen szabályosan váltakoznak. Ezen tüneményt különösen a mellékelt graphikon megfigyelése magyarázza.

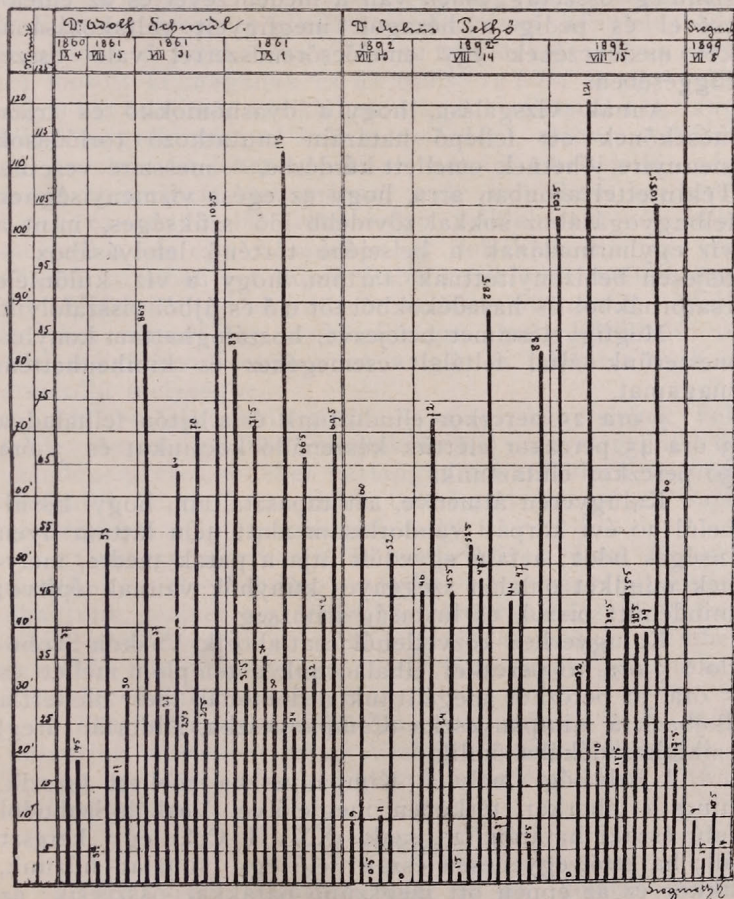
1861-ben 3-szor történt meg, hogy két nagyobb szünet között 2 kisebb következett; 1892-ben szintén 3-szor, 1899-ben pedig egyszersem történt ez.

Leggyorsabban követték egymást a kitörések 1899-ben; mivel a népmese azt meséli hogy: »a kitörések közti időköz nagyobb, ha rossz emberek keresik fel a forrást,

Halungyer forrás két erupciója közti időkülönbség

Zeitdifferenz zwischen zwei Eruptionen der Halungyer Quelle.

aki azonban tiszta szívű, ez többször látja a tüneményt» (Schmidl pag. 51), így megtiltja nekem szerénységem a rövidesen egymást követő kitöréseket szívem tisztaságának

tulajdonítani és a többi tisztelt megfigyelőket rossz embereknek nyilvánítani. Én inkább azt tartom, hogy az egyes kitörések közti időkülönbségek a lecsapódások száma- és erejétől függnék, úgy hogy nedves időszakokban vagy tavasszal a különbség kisebb, száraz időben vagy nyárutóban nagyobb. Az időnkénti forrás megjelenése semmi esetre sem képzelhető a gázoktól függőnek (vízgőz az islandi gaysirnél, szénsav a rányi időszakos forrásnál) mert ennek a tünetnek csendes lefolyása ellentmond. Az ok valószínűleg összefüggésben van a medenczével és az emelőcsővel és pedig a hézagok megfigyelt váltakozásánál két medenczének egy emelőcsőrendszerrel való összefüggésében.

Annak vizsgálása, hogy a dyashomokkő és trias-mészakőnek ott fellépő határain mutatózó torlódások mennyire jöhetnek emellett kérdésbe, — messzire vezetne. Tekintettel azonban arra, hogy az egész vízmenységnek felbugyogásához sokkal rövidebb idő szükséges, mint a víz egyharmadának a belsejébe történő lefolyásához — teljesen bebizonyítotttnak tartom, hogy a víz különféle csatornákból és hasadékokból tör elő és újból visszafolyik.

Megfigyeléseimet befejezve, hozzáfoghattam konyhamesterünk által feltálat csemegéhez és kipihenhettem magamat.

3 óra 25 perczkor elindultunk és a lejtőn felhaladva 3 óra 45 perczkor elértük készenálló kocsinkat és 3 óra 50 perczkor elutaztunk.

Kalugyeren átmenve, azt tapasztaltam, hogy körülbelül 30 évi kárpáti vándorlásom alatt nem láttam ilyen inséges falút; a falú egyedüli útja a patak medre, melynek mindkét oldalán szegényes kúnyhók vannak építve; mindenütt piszok és lustaság hemzseg.

Kalugyerhez közvetlenül csatlakozik Vaskóh-Szohodol; 5 óra 10 perczkor elhaladtunk a templom mellett és 5 óra 30 perczkor megálltunk a dombnál, mely mellett a Bojbach a Kimpanyeszka (Campanyeszka, Zádorfái üreg) sziklahasadékába ömlik.

A helyiség, mely a Kimpanyeszka mellett fekszik, nincs a táborkari térképen megjelölve. Vaskóh-Szohodol falú északi határán (20. szak. XXVII. Col.) egy kereszt áll; ha ettől egyenesen észak felé egy vonalat húzunk, akkor ez az éppen ott megszűnő patakka összeesik; az 522. számú magasságjelzőtől nyugatra, V.-Szohodol és Kimp között. Ezen helyen fekszik a bihari Kodruhegy-ség legszebb Katavotron a Kimpanyeszka.

A lejtőn lehaladva, nemsokára megállunk egy körülbelül 12 méter magas sziklahasadék előtt, melybe hangosan folyik az erősen megdagadt patak vize. Ezen magas vízállás, megakadályoz bennünket abban, hogy a barlang nyílásába néhány lépést tegyünk, ami száraz időjárásnál lehetséges. Schmidl azt mondja: »száraz időjárásnál az alig egy hüvelyknyi mély és 15 hüvelyknyi széles vizecske alig hallhatóan folyik, de tavaszi áradáskor, vagy pedig a Moma területén volt erős vihar után, mikor köröskörül a magasságokból vizek szakadnak, a víztömeg messzire elhallatszó dörgéssel kénytelen ide lezuhanni. A patakocska a Dolina talaján egy mélyes medret mosott ki magának és az utolsó 12 öln át egy valószínűs kis csatornát a sziklában. Magas vízállásnál a barlang külső megtekintésével kell megelégedni, alacsony állásánál azonban be lehet egy kissé hatolni a belsejébe, még pedig az említett csatornában, mely sziklákon keresztül hatol és egy 4 láb magasságú sziklaháton végződik, melynél a víz egy hasadékon át folyik le, magas vízállásnál azonban ezt átönti. Balra a sziklagát mellett, száraz időjárásnál, de akkor sem minden óvatosság nélkül, le lehet mászni egy sziklasíkságra, mely körülbelül 10 öllel mélyebben fekszik mint a gát és lelátni a 6—8 öl átmérőjű mélységbe.

Mi — mint említettem — sajnos, kénytelenek voltunk csupán a külső megtekintéssel megelégedni; de szándékom ezen érdekes barlangot száraz időben is meglátogatni, hogy ezen ritka természeti jelenséget saját szemlélésem alapján ismerjem meg.

3 óra 55 perczkor a meredek köves úton Kimpre mentünk, mely helyiség mögött egy márványbányára akadtunk, melyet egy vaskohó-vállalat kihasznál. A fensíkra érve, élveztük a szép kilátást a velünk szemben kifejlődő bihari hegységre és a láthatárról gyönyörűen kiemelkedő Biharra (1849 m.).

Két földomladékot körülmenve, mélyen lent megpillantjuk a festőien fekvő Vaskóh-t, mely helyiséget 7 óra 25 perczkor elérve, a püspöki erdészlakban kitűnő szállást kaptunk.

8. A hazatérés.

Julius 9-ike vasárnap volt, de az időjárás semmi esetre sem volt alkalmas ahhoz, hogy Rézbányára és az ottani barlangvidékre tervezett kirándulásunkat folytassuk. Elhatároztuk tehát, hogy az utazás további folyta-

tásáról lemondunk és délben haza utazunk. Délelőtt meglátogattuk még a kis katolikus templomot, melynek a vidék márvány-nemeiből összeállított főoltárát gróf Csáky Imre biboros püspök alapította, délután 2 óra 30 perczkor pedig elindultunk. Az állomásnál nagy örömünkre két utitárssal dr. Szádeczky Gyula tanár és Bacsonyi Albert urakkal találkoztunk, kik Menyházán át utánunk jöttek, de még rosszabb vezetőkkel bírván mint mi, nem látták sem a Kimpányeszkát, sem a Kalugyer-forrást. Utazás közben a Biharhegység szép kilátásában gyönyörködtünk és a Fekete-Kőrös völgyén áthaladva megérkeztünk a románság központjára, a román gymnasiummal bíró Belényesre. Belényes a turistákra nézve nevezetes központ, amennyiben innen lehet legkényelmesebben kirándulni a meziadi barlangba, a Bélavárhoz*) és Biharfüredre (Stina de Vale). A turistáknak eláruljuk itt, hogy a »Virágh néni« konyha-művészete folytán nagy hírnévnek örvend.

A belényesi hosszú völgymedenczéből Belényes-Ujlaknál egy völgyszorosba jutottunk, mely elhúzódik Sólyomig és hol mindkét oldalról meredek sziklafalak lépnek föl. Borznál a baloldalon egy furcsán idomított sziklát látni, egy ülő pulykát. A völgyszoroson áthaladva a vasút hirtelen északnak kanyarodik és Belényes-Szt.-Miklósnál egy dombon látjuk egy régi kolostor romjait és egy még jó állapotú, állítólag a XIII. századból származó tornyot.

Gyantánál a Vlegyasza mutatkozik, azután pedig át-tör a vasút a hegyeken, melyek a Sebes- és Fekete-Kőrös vízválasztóját képezik.

A Félixfürdő mellett elhaladva, este 9 óra 19 perczkor Nagy-Váradra értünk és innen az alköld szívébe, Debreczenbe utaztunk. Az utazás ezen részét csak vázlatosan tárgyaltam, mert fentartom magamnak azt, hogy a Biharhegységbe tett kirándulásom alkalmával ezen vidékről bővebben írjak.

---

*) Bélavár a vasúti állomásról egészen jól látható. »Castrum Fenes« név alatt, ez már 1290-ben is előfordult, de Bélavár csak 1548 óta ismeretes. (Bunyitay »a Várad püspökség története«.)

A Magas Tátra és az Alpok.

Összehasonlító tanulmány,

írta:

Englisch Károly lovag.

Vadregényes fenyvesek homálya,
Sziklabérczek, felhők közelében!
Üdvözöllek, mint anyát a gyermek,
Hű szerelmem forró érzetében.

Gyulai Pál.

Az európai kontinens közepén húzódnak hatalmas óriás-ívekkel a Kárpátok, északon sok párhuzamos hegy-lánczczal szélesedve, Magyarországot és Erdélyt nyugati, északi és keleti oldalán félhold-alakban körülvéve. Ezen hegység gerinczének hossza, kezdve a Duna folyótól Pozsony mellett, hol vele először alacsony szőlőhegyek alakjában »Kis-Kárpátok« elnevezés alatt találkozunk, egészen a meredek part-falakig a »Vaskapu«-nál Orsova mellett 1440 km; területe pedig 28,250 km.² A Kárpátok törzse legnagyobb emelkedését a rövid 30—37 km. hosszú és északról délre 14—22 km. széles hegylánczban nyeri, mely az északi, széles csoportképlet középpontját képezi és mint »Magas Tátra« csúcsait 2600 m.-nyire és még magasabbra égneek küldi.

Aki a Tátrát azon sablonszerű mérték szerint képzei, melyet az Alpoknál elfogadtak, nagyon téved. Összterülete, mely 105 km.², elenyésző kicsiny a 201,530 km.² területű Alpokhoz képest. Komolyan, hatalmasan és mégis csodálatos szépséggel törekednek a szürke óriások fölfelé, kopaszak és meredekes egészen a csillogó hómezőig a meztelen és szaggatott csúcsok alatt. Mindenesetre lehet ugyan a Tátrával folytatódó hegygerincz által összekötött Liptói mészhegyeket, melyek néhány ponton 2250 m.-nyire emelkednek, a Tátra tömegéhez számítani, de tulajdonképen úgy ezeket, mint a keletfelé fekvő Bélai hegyeket is a tulajdonképeni havasok magas elő-

hegyeinek tekinthetnők. Ugyanezt lehetne a Királyhegyről és a Gyömbér-lánczról, mely délfelé fekszik, mondani.

A Tátra, környékével ellentétben, nemcsak teljesen elkülönített, hanem úgy magasságát, mint a hegy fáját tekintve, különös magas alp-hegységet képez, mely óriási, délfelé 2200 m. magas meredekségekben, a négy, öt környező-fővölgyre telepszik; ezen völgyek az Árvai, a Szepesi vagy Poprádi, Neumarkti vagy Dunajeczi és a Vág völgye.

Valamennyi a főgerincztől futó völgy haránt-völgy, mely a négy említett hosszvölgyre, irányát tekintve, majdnem merőlegesen áll. Különös figyelmet érdemelnek ezen völgyek felső részei, ezek legtöbbször a kerülék formáját mutatják, a melynek nagy átmérője a völgy irányában fekszik és délfelé le van metszve.

Ellenben az Alpokban a völgy legfelsőbb része egy, vagy több teknőalakú medenczéből áll, melyek csekély emelkedéssel egészen a csúcsig húzódnak, ezek fölött a hóból, vagy a gletscherjégből csak néhány csúcs emelkedik ki (Marmolata 3494 m.). A Tátra-törzs legfelsőbb völgyei majdnem kizárólagosan pusztá sziklamedenczéből állanak, melyek az őket övedző 700—1000 m. magas, majdnem merőlegesen álló sziklafalak által képződnek, ezeken, óriási meredekségüknél fogva, hatalmasabb hőtömeg nem tarthatja magát és ennél fogva a medenczébe lecsúszva, annak felső végében található. (Hasonló az Alpesekben csak a Parseieri-csúcs (2942 m.) gletscherjeiben található.

A természet az Alpoknak, két hely kivételével, hol az Apeninekkal és a Karszttal összeszorúlnak, éppen úgy, mint a Tátrának hegyszakmai határokat vont, délen a Liguri tengeröböl, a Lombardi vagy Pó-síkság, északon a Rajna és a Boden-tó, a Sváb-bajor fensík és a Duna, nyugatfelé a Rhone, keletfelé legalább hegyvégeivel a magyar-alföld és a Duna. Mind a négy égtájról lejtve, küldi az Alpok rendszere folyóit, melyek nemsokára hatalmas közlekedési utakká válnak az Adria, a Keleti-tenger, a Földközi- és a Fekete-tenger között.

Annyira hirtelen, minden előhegy nélkül, óriási kolosszusokkal égnek emelkedve, olyan hatalmas sziklahegyet, mint a Tátrát, szaggatott jellegű és borzadályos vadságával, Európának egyetlen egy hegysége sem mutathat fel, csak a Kaukázusban látott Bendant hasonlót.

Milyen egészen mások a Svájci havasok, határolva a Rhone, s az Aare völgyek egy részével és a háromágú Engadini völgycsillag által, melyből a fiatal Inn ered! A Tátránál sokkal hosszabb a Pennini alpoknak, a Gott-

hardból kiinduló ága, sokkal hosszabbak a Berni fensík e gyönyörű ezüst csúcsai és hogyha a Graubündteni Alpokat Piz-Sol-tól (2847 m. Graue Hörner) Tödivel szemközt az Ortlerig követjük, úgy egy 370 km. hosszú hegységgel van dolgunk. Azonban a legrövidebb és legmeredekebb Alplánczoknál, a Rhätikonnál, a »Steinerne Meer«-nél Zell mellett Tirolban, vagy a »Vad császárcsoport«-nál Kufstein mellett sem találunk olyan hirtelen véget, mint a Tátrában, ez gazdagítja e hatalmas szikla-épületet hatalmas, s félelmetes és feltűnő külsejével, mely egyfelől törpe, másfelől óriás. Azért tartják róla: »a Tátra csak önönmagához hasonló!«

A Középponti Kárpátok egy tökéletes gerinc-hegységet képeznek, mely főirányában keletről nyugatra húzódik, tekintélyes távolságban dél- és északfelé ezen főiránytól eltér és számtalan egymásbakuszálás mellett, sok magas oldalkart bocsájt, melyek közül a déliek sokkal rövidebbek mint az északiak, de viszont amazokat magasabb csúcsok koronázzák; mindkettő a középponti csoportban nagyon meredek és élesélű. Az északi nyúlványok a magasság tekintetében rendszerint apadnak, minél távolabb vannak a magas gerinczűktől, míg végük felé hirtelen alacsony előhegyeikre esnek. Átmeneti alaknak tekinthető a »Zöld-tó« csúcsa és a Kopa-szorosnak fönt kiszélesedő és azután borzasztó meredekséggel lejtő gerincze. A Tátra-gerincztől néhány ezer lábnyi magasságból alátekintve minden világos-szürke, kavicsos és kopár, úgy, hogy a sziklát mésznek tarthatjuk. A számtalan, gotikus toronyként fölfelétőrekvő, rendetlenül egymásra halmozott szarv, az alácsüngő meredélyek, lent omladék-kövéletű és mély hasadéku völgyek, majd tömeges nagyszerű sziklaboltozatok, majd elágazó élesélű csúcsok, csak szürke, hosszuranyúlt növény nélküli törmelék-hányók által megszakítva, meztelen kopár falak hosszú, mély barázdákkal és szakadékokkal; katlanok és medenczék, melyekből vakító alpesi hó csillámlik, így lepleződik a Tátrahegység szemünk előtt. Sötét őv gyönyörű fenyőerdőkből kunkorodik oldalvégei körül, a fakó magasságot emelő árnyék hatását mutatva. Mindez egy hatalmas, sajátságos világ, és mégis mily parányi e világ, elenyésző sziget a határtalan tengernyi síksághoz képest, mely egész Magyarországot alkotja és Lengyel- s Oroszországban egész az Urálig terjed! Idegenszerűség és zavartság jellemzi a Tátra-ormok színváltozását, melyek, mint Fuchs állítja: »félelmetes meredek-

ségek fölött szunnyadozva, sötét öngyilkossági gondolatokat táplálnak», szemben a szelid zöldes styriai Alpok legelőivel, vagy a svájci világos gletscher-csúcsokkal!

S hogyha estve a hegyóriások sötét ametiszt-párába burkolva, árnyékukat mértföldnyire a síkságra nyújtják és csak a fenséges Lomniczi-csúcs, mint egy elátkozott királyleány, arany koronáját ragyogtatja, lopózik belénk e dalnak hangulata:

»Nem tudom: mit jelent az,
Hogy olyan bús vagyok!«

Hallgatagon elgondolkodik az ember és úgyszólván akarattunk ellenére emlékezünk hasonló színjátékra a Svájcban. Amikor a búcsuzó nappali csillag utolsó sugara a »Jungfrau« jeges homlokát csókolja, lassanként égő tűzfényébe gyúlad, mind rózsásabban, mind bíborosabban, míg végre tűzes üszökhöz hasonlít. Végre a fény fönt is elbágyad, a rózsafény kialszik és kevés pillanat múlva az egész hóépület halovány halotti kékbe burkolódik — haldokolva, borzongást keltve, kísértetszerűen. A halovány teltholdtányér önti fényét a vidékre, könnyű ködpárák emelkednek a hegyóriáson fölfelé, átalakítva a Jungfraut húzódo kísértetté, a »Mönch«-öt pedig kísérő árnyékává, csak az »Eiger« nyújtózkodik feketén, mint egy daemon-szörny a sötét éjszakában.

Míg az Alpesek nagyszerű geológiai változatosságot tanúsítanak, a mi nevezetes kiterjedésüknél fogva nem is csoda, addig a Tátrahegység, néhány csúcsot kivéve, határozott gnaiz-gránithegység.

A svájci dombvidékből, a harmadkori vagy eocen, a kréta vagy júracsoportból, melyek a Nagelfluhnak hatalmas conglomerát-rétegeit tartalmazzák, úgyszólván csak a középből emelkedik, amelyek a közepefelé a gnaiz-gránitba vagy protagynba mennek át. A száru-tünle-pala, zöld-pala és serpentin uralkodik a »Monte-Rozá«-ban, a gnaiz a »Monte-Blanc«-ban, gránit és palaréteg a »Finsteraarhorn«-ban, míg a berni felföldnél, mint ritka átmeneti alak a legyező-alakú szerkezet és a gnaiznak fel-feltűnő szereplése a vele kapcsolatos quarczczal a szomszédos júramészkövekben jellegzetes. Ilyen képződés p. o. a Gstellihorn (2847 m.) négy gránitékkel fekete mészből, a Jagiburg és az Engelhörner-csoport (Rosenlaui fölött). Itt kell, hogy a gránit térszerűen a feltört júramészkövek szélére szorult, azokat redőzte, átjárta és körülfonta legyen. Ilyen tünetényeket a Kárpátokban nem találunk. A következő Gotthardt-

csoport márványfészkekben gazdag. A Lukmanier és a Bernina szép keresztmetszetében ismétlődnek ama szép arányok, míg a Rhätikon (Falkniss 2566 m.) és a túlnyomóan jegeczesedett pala-Silvretta-csoport inkább az észak-tiroli, a salzburgi és a bajor mészhegyekre emlékeztetnek. Az először említett ország déli részén csúcsosodnak a Latemár, Primiero, Rosengarten, Monte Cristallo vagy Ampezzani és más csoportok félreismerhetetlen dolomitjai.

Mint földrészünk minden magasabb hegysége, úgy a Kárpátok is keletkezésüket a harmadkornak köszönik. A főgerincz magvát gránit képezi, ritkán gnaiz és csak helyenként csillámpala. A Tátra-gránit gyöngyszürke színű, durvaszemű, a légköri behatásoknak ellentáll, mi a későbbben említendő alacsony résmagasságánál könnyen felismerhető. Meredeksége és észlelhető rétegeessége (mint a Lomniczi csúcson) messziről felismerhetővé teszi azt. Néha ezen gránit-sziklákat fehér quarcz-erek törik meg (Gerlachfalvi és Menguszfalvi csúcs). Az alpesi mészhgyakran a grániton nyugodva jelenik meg, legmagasabb teteje, mint a Pyszna, Tomanova Polska nem éri el még a 2300 métert sem. Képződési folyamatai úgylátszik ezen határt nem érték el, bár közel jártak hozzá. Mészképleteikben ezenkívül gazdagok a Bélaei és Liptói alpok. A büszke Havrán- és Novy-csúcs tiszta dolomit. A szepesi Magura és a Piennini előhegyek homokkőből és krétából állanak. A Felkai völgy, a Fleeht kiálló szikláit és a Virágoskert felsőbb részei gránát-gazdagságával és turmalinkristályai által feltűnők, melyek vöröses-barna csillámpalában nyugosznak, míg márványt és vasérczet Zakopane északi oldalán és Javorinán találunk. A Kriván aranyereiről éppenúgy, mint a Jenbachiról Tirolban már lemondtak. Ametiszt, topáz-achát és a gyémántot csudálatos színjátékával kiszorító rajnai kova, a Gotthard és Monte Cenis eme gazdagságait, mely a svájcz kereskedelembe és iparban jelentékeny kiviteli cikket képez, s így ipari életet szül, a Tátrában nincsen.

Egy hegység becslésénél a legfontosabb tényező a hóhatár, azért akarom e tárgyat — daczára a helyszükének — valamivel behatóbban tárgyalni.

A régmúlt glacialkorszakban, a mikor a hatalmas Aletsch- és Rhone-gletscher alsó határát egészen a Bodentóig előretolta, a Tátra is hatalmas gletscherrétegekkel volt beborítva. Ezen gletscher létezéséről számtalan biztos jel tanuskodik, hogy csak a gránit és gnaiz jelen-

tékeny csiszolatait a Felkai- és Menguszfalvi völgyben említsem. A hajdani oldal- és homokmorénák gátjain a csúcsok olvadása következtében lefolyt vízmennyiség fennakadt, s képezte azon számtalan apró tengerszeinet, melyek csak a Tátrában találhatók. A Ferencz József-csúcs (2664 m.) orommezőin, a hátulsó Felkai völgyben látunk még ma is forró nyarakban két kis tölcsértavat, melyek kehelyforma mélyedései az oromhó-medencze közepén üresek és csak ritkán olvadnak. A Tátra északi gletscherei sokkal mélyebbre nyúlnak, mint a déliek, azonban a déliek hatása sokkal szembetűnőbb nyomokat hagyott. Tátrafüred és a Csorbai tó egész környékét fölemelték azon törmelékek, melyeket a gletscherek magukkal hoztak. Pencsk szerint a jégkorszakban a Tátra hóhatára állítólag 1500 méternyi magasságra ért, tehát annyira, mint a norvég havasokban. Itt-ott a svájci, órányi hosszúsággal bíró és beláthatatlan gletschereken óriási sziklatáblákat magasbatörő jégpilléreken nyugodva, úgynevezett »gletscher-asztalokat« találunk, ezen tünemény sem idegen a Tátrában, hogy csak az óriási »Jármai asztalt« a Končysta-csúcson említsem, mely impozáns alakjával már mélyen a völgyből a vándor szemébe tűnik. A malomkövekkel elborított gletscher-medenczéket »jardin des glaciers« Luzern mellett, az azurkék hasadékú híres Rosenlaui és tündérgletschert, az úgynevezett gletschermalmokat a Tarpataki boszorkányüstben találjuk.

A mai Tátratavak közül soknak van állandó jége; egész éven át, vagy nem olvadnak fel egyáltalában, vagy csak részben, onnan ered az oly gyakran ismétlődő »Fagyott- vagy jeges-tó« elnevezés.

A Tátrának a szó teljes értelmében ma már gletscherje nincsen, de nem tagadható, hogy a számos mély, néha egyetlen napsugártól fel sem melegedett, örökös hótól borított hegytorokban, azokban pl., melyek a Jégvölgyi csúcstól (2630 m.) az Öttői magaslatig lefelé húzódnak, különösen azoknak alsó végein világos, tiszta, szétzúzott gletscherjég található. A magas hegyhát túlsó oldalán ellenben a Jégvölgyi- és Zöldtői-csúcs közötti nyergen található valódi gletscherjeget is magával vivő jégvölgyek, melyekből különösen egy óriási, zöldes fényű, messziről megismerhető gletschertömb tűnik ki. A Tátra keleti oldala általában gazdag tágas orommezőkben, mint p. o. a két »Papyrus«-völgyben vagy a »Rézpadká«-ban.

Az örökös hómezők található mély szakadékokban, mint a Weber-csúcsnak a Zöldtő-felőli lejtőin már 1650 m.-nyi

magasságban, 2100 m. magasságban körülburkolják már a legtöbb, nem túlságosan meredek völgymedenczét, úgy, hogy a tulajdonképeni alsó hóhatár csak 2200—2300 m., az északi oldalon természetesen még mélyebb. (Zawrat, Kozi Wierch 2295 m.) Ezen határt bizvást elfogadhatjuk, ha Humboldt kijelentéséhez szigorúan ragaszkodunk, melyszerint egy adott szélességű örökhó-réteg alsó határa, azon magasságnak a maximuma, amely határig egy év lefolyása alatt húzódik és mely fölött mindig terjedelmes, az év befolyása alatt álló örökös hórétegek, »orommezők« találhatók.

Svájcban ellenben, a híres alpesi kutató, Ritter szerint, a hóhatár a sokkal délibb fekvésű Alpoknál 2600 méternél van, míg ellenben a gletscherek tulajdonképeni képzőhelye 2200- és 2550 m. közt fekszik. A valamennyi szélnek nyitott fekvésű, túlságosan meredek Tátra, melynek illusztrálására csak a Késmárki csúcs 1132 m. magas falát, a Zöldtő-felé hozom fel, ezzel szemben a bár hosszabb, híres Eiger- és Watterhornfal a berni felföldben csak egy kis lépcső — még ezen említett hóhatár fölött 2300 méternél sem tűr nagyobb hótömeget, azért a legtöbb gerincz és csúcs hónélküli. Az én nézetem szerint az Alpok viszonylagos hóhatára (északon) 2600—2800 m. mellett bizonyos alpesi vidékeknél túlságosan magasán van számítva. A gletschereken kívül, melyek közül némelyek, mint a Grindelwaldi és mások egészen 1000—1300 méterig lenyúlnak, más vidékeken pl. az északi Svájcban 2200 m. magasságban örökös hó van, így a Pilátuson (2133 m.), a Tschingelhornon Meiringen fölött (2374 m.), a Garzen Scheerer (2611 m.) a Sántison (2505 m.) vagy a Reichensteinon (2138 m.) a híres susogásnál. Ha az ember hasznos összehasonlító tanulmányokat akar a légnyomásról és a Tátracsúcsok hőmérsékletéről, hőmennyiségéről stb.-ről eszközölni, úgy könnyen látható, hogy legmagasabb emelkedése a svájci csúcsok közül a Wildgerstnek (2850 m.), Schwarzhorn (2930 m.), sőt a Piz Beverinnek (3000 m.) és az ezeken felülieknek az északi oldalon, és a 3160 m. magas Dreischuster-csúcsnak a déli oldalon felelnek meg.

A hócsákány, mely az Alpesekben nemcsak a lépcsővágáshoz, hanem a kapaszkodások megvizsgálására, a köveken és az orommezőkön való lejtéseken, természetesen csak attól, ki vele a szükséghez képest fékezni tud, használva, jó szolgálatot tesz, sajnos, a Tátrában még nem eléggé ismeretes; a rövid hófejszék, melyekkel az itteni vezetők rendelkeznek, azokat nem pótolják. Mennyivel

kevesebb időbe került a lépcsővágás a kemény gletscherjégben az ezidei túrjaimnál a *Wetteren* (3712 m.) és a *Dossenhornon* (3140 m.), mint a tavalyi 600 lépcső a Zöldtő-horhosnál a Tátrában, mely lépcsők úgysis olyan keskenyre sikerültek, hogy csak szigorú ovatosság mellett tettek bizonytalan szolgálatot.

Hibás némely kutatónak azon nézete, hogy ha a hó átlagos nyári határa csak a Központi Kárpátok legmagasabb csúcsai alá terjed, akkor a mérsékleti felületek csak virágtalan növényekkel volnának fedve, és semmi nemű ismeretes virágos növényt nem mutathatnának fel. A négy egyed, melyből, mint Fuchs joggal állítja, alig egy marék diszít a Lomniczi csúcsot: *Gentiana frigida*, *Saxifraga bryoides*, *Ranunculus glacialis* és a *Poa distichaféle* fű az Alpek legmagasabb csúcsain szintén találhatók. Jómagam is találtam a *Gentianát* a *Dossenhornon*, a többit a *Schwarzhornon* és az tudományosan megállapított tény marad, hogy a *Ranunculus glacialis* még a 4275 m. magas *Finsteraarhornon* is találták, azt pedig senki sem tagadja, hogy ez már a hóhatáron felül fekszik.

A növények függélyes elosztását illetőleg minden hegységnél négy tájékot ismerünk, melyek közül az elsőnek, az alsó régiónak felső határa a diófa, Közép-Németországban körülbelül 450 méternél van, a mészalpokban 750 méternél, a Tátra lábáig azonban egyáltalában nem ér, miután még Lőcse alatt elmarad; a második a hegyrégió a Bükk határáig az Alpekben 1200 m., a Tátrában a törpebük képviselőjében természetesen magasabbak, miután 1300 méterig a Tarpatak völgyében előfordul és így a harmadikkal, az alsó alpesi régióval összeesik, mely a luczfenyő (*Pinus picea*), jegenyefenyő és vörösfenyő határáig 900—1350 m. Németországban, 1800—1900 m. az Alpokban pl. *Stanserhorn*, és 1450 m. a Tátrában elér. A felsőbb alpesi régió a fák fölött, törpefenyűkkel és alpesi rózsákkal 2100 méterig Tirolban és 1900 méterig a mi hegységünkben. A havasi gyopár Svájcban és Tirolban körülbelül 2200—2300 méterig terjed. (*Wildgerstkessel*, *Engelhorn*, *Grosser Sollstein* Innsbruck mellett 2655 m.). A Tátra főgerinczében nincsen, azért helyette diszítik a szép ezüstszerű gyopárcsillagok a Liptói és Bélai mészhégyek lejtőit, már 1600 m. a *Drechslerhäuschen*, a Glatz és a Nosal előhegyeit Zakopane fölött már 1200 m.-nél. Ezen csinos, ártatlan virágocska, mely csak büszke, magános lejtőkön díszleg, úgy mint a turistasporthoz, évente megkívánja áldozatait. A bűvös alpesi rózsák, melyek havon-

ként az aczékkék Achen-tavat virágos paradicsommá változtatják és mint óriási bíborpalást, a hómezők hermelin-prémjével, 1300 métertől kezdve mindenütt a mészrégiókban a szikla szirtjeit övezik és a tapasztalatlanoknak virágzási idejükben a távolból őszi színben festett bokor-területeknek látszanak, a Tátrában idegenek. Simulékony, sötétzöld törpefenyű karolja át a vénségétől szürke Tátrasziklákat, néhány ólomszürke nehéz viharfelhőt, mely a hegytetőket lefátyolozza, hozzágondolva, és a Tátra vad, borzadályosan szép hangulat-képe sikerült.

A törpefenyű-öv, mely Helvetia alpeseiben a legbújabb hegyilegelőkkel váltakozik, — ezeknek csudálatos virágompájáról az, ki a virágdús rétet, csak a mi fűvel benőtt legelőinkről ismeri, fogalommal nem bír; a Kárpátokban, mint sehol másutt, 700 méter szélességet ér el. A felső erdő-vegetációtól a hóhatárig teljes 1000 méter szélesség van és ezen kopár sziklafalaknak szokatlan magassága oka, az egészen sajátosságos és minden más európai Alpesektől elütő, igazán fenséges külsejének, a megszokott felhőrégiók fölött magasan kiemelkedő Tátrának.

Hol a Kárpátok erdeiben vágás történt, ott átláthatlan mennyiségben nő a hegyi csövirics (*Epilobium*). A gyümölcsfa, burgonya és a vetemények kulturája a Tátrában a déli oldalon 850 méter magasságban van, míg az Alpesekben 1450 méter mellett, habár kuriozumképen St. Gallen Kantonban, a Würznerhornon Guscha falú fölött, ezen terményeket 1900 méter mellett találjuk. A Schönwanghörner (2449 m.) fehérliliom-lejtői a Berni felföldön is hiányzanak a Tátrában, mint egyáltalában 1800 m. fölött itt minden pusztaság és kopár, fönt rideg, örök halál, lent tündöklő feltámadásiöröm.

Amint a Tátrában valahol egy csúcsot megmásztunk, úgy a körülfekvő magas völgyekből kisebb és nagyobb tavaknak egész koszorúja tűnik föl, melyeket itt tengerszemeknek neveznek. Egyesek jelentékeny mélysége, színjátéka, mely pávatollhoz hasonló, szülte az okadatolt néphitét, hogy a tenger földalatti úton a Tátrával ezen tavak által közlekedik, úgy hogy tengeri viharoknál háborognak, mozgásba jönnek, sőt néha nagyon áradnak, mint 1813-ban, amikor a Poprád augusztus 21. és 23. között rendes partját három öllel túláradta, Késmárk elővárosainak legnagyobb részét, valamint több ezer épületet más körülfekvő községekben elsepert. Ezen pusztításokhoz csak a Hochvernagt és Ötztölgy mellettiéket hasonlíthatók.

Ezen tengerszemek némelyikének a fekvése, mint a Zöldtőé a Fehérpatak völgyében, vagy a tulajdonképeni »Tengerszem«-é oly jelenetet mutat, — melynél szebbet az Alpokban seholsem láttam — s amelyekkel a nagyon híres panorámakép az utolsó müncheni sportkiállításon »A magas vadhely«, mely oly sok bámulatot és gyönyört keltett, korántsem vetélkedhetik.

A Tátra-völgyek sajátossága a sok, s néha száz meg száz méter magas tófal, mely sokszor lépcsőzetesen egymásra emelkedik; azokon vannak a tengerszemek. Ezen tófalak keltik a hatást, hogy, midőn az alsó völgylépcsőről a magas és meredek sziklafalak által elzárt tómedenczét megpillantjuk, azonnal a kíváncsiság ébred bennünk, megtudni: milyen gyönyörű lehet még csak e mögött? Hogy az a világ igazán be van-e falazva, vagy folytatódik-e tovább? Az Alpok nélkülözik az ilyen tavakat, az a kevés, mely ilyen magasságban van, az Antholzi-tó a Hochgallal (3442 m.), a Pragsi Vad-tó Seekofellel (2208 m.), a Haideni-tó és a Lago bianco az Ortler alatt, különös természeti szépségeket képvisel, de az őket körülvevő gletscherkör más formába öltözteti azokat. A Tátra-tavakhoz hasonló legfeljebb a Misurintó lehet, melynek fekete habjaiban a dolomitok drágakincse a Dreizinnen-csúcs (2963 m.) fürdik.

De a Zöldtő magasztos szépségének, a Karbunkulustorony regedűs szféráinak, a Weber-csúcs borzadályos meredekségének és a Fecske-torony egetostromló sziklakupoláinak, lent a smaragdzöld tó, mint a világosság szent kelyhe a sivár omladék pusztaságában, és fönt a magasságban orommezők túlvilági áradozó fénye, melyek fölött a parányi nap a kékesfekete égen sugárzik, mindezzel legfeljebb a véghetetlen kilátás és egyszersmind az alpesi világ legmagasztosabb festőiessége — a hagymazöld-tükrű Combaltó a Montblanc legmeredekebb szikla-lejtője alatt gletscher-folyamok közé szorítva ér fel, melyek csillogó fehérbe öltöztetve — a fény fantáziája.

»Vedi Napoli e poi mori,« mondja az olasz!

Nézzed a Zöldtavat a Tátrában, a Combaltó tavat és Rosenlauit az Alpesekben, ez legyen minden természetbámulónak jeliséje a havasoknál!

Valamint az Alpok fekvése Európa vízvázlatzóira rendkívül fontos és így számos hosszvölgyei, az élő Rajna, a felső Rhone, az Inn, a Salza és az Enns, melyek részint magától érthetőleg, mint a Rajna, Pó és Rhone az északi- és az Adriai-tengerbe, részint a Dunával a Fekete-tengerbe

ömlenek, egy messze elágazó vízrendszernek kezdetét adva, úgy a Központi Kárpátok is e tekintetben fontosak.

Ők képezik a fővízválasztót az északi síkság és Európa délkeleti része között. Alig egy mértföld széles a magaslat Csorba és Vágfalva között, mely a Poprád és a Vág közötti vízválasztót képezi és mégis az egyik a Keleti-, a másik a Fekete-tenger folyamvidékéhez tartozik. A szepesi vízválasztó semmibe sem veszi a magas hegyeket és ami a legérdekesebb a dologban, a legalacsonyabb pontján, Teplitz és Gánóc és a közeli Szepes-Szombat között van, hol a Poprád felől a legkisebb dombocská sincs. A Tátra vízrendszere tehát olyan különös, mint a hegy jellege, miután a déli oldalán a Menguszfalvi völgytől keletfelé eredő öntöző-patakokat, természetellenesen nem a Dunába, hanem a hegyeken keresztül a Dunajeczbe és így a Visztulával a Keleti-tengerbe küldi. Csak a Kriván vízei küldik habjaikat a Fekete-tengerbe. A vízválasztó arról ismeretes, hogy a legvilágosabb és legtisztább nyári napon is, hogyha pl. az ember a Nagy-szalóki csúcsról még a kasza csillogását a síkságról észreveszi, anélkül, hogy a kaszálót látni lehet, mint nekem egyszer alkalmam volt látni, vidéke ködbe borúlt és vízpáracsik által jeleztetik, mely közvetlenül a földből jön.

Ha az ember Neumarkttól (Nowy targ) a kitünő műúton Magyarország felé Jablonkára megy, szabad szemmel sehol látható emelkedést az egész vonalon nem tapasztal és mégis átlépjük európai fővízválasztóját a Keleti- és Fekete-tengernek, legnagyobb pontja, egy majdnem egészen sík, körülbelül két klm.² területű, tőzegláp a »Fekete-mocsár« nevű tér, melyből a Fekete-Dunajecz és az Árva ered. A Tátra-vízválasztó rendkívüli fekvése mellett következő tények szólnak: Az árvai és neumarkti sík vízválasztója 78 m., a szepesi és lipői sík vízválasztója nem egészen 800 m., a szepesi és hernádi vízválasztó 560 méter.

A Tátra-törzs északkeleti oldalához csatlakozik a Piennini vonal (Koronahegy), mely nagyszerű sziklacsoportot, a fenséges Dunajecz-áttörést képezi. Olyan nagyszerű természeti tüneményeket, mint tutajon a habzó Dunajecz vizén haladva, még a Svájcban sem találunk, csak az egyedüli »Via mala« nyújthatna ahhoz hasonló képet, ha a fékezhetetlen suhancz, a Rajna ott hajózható volna és az út közvetlenül partján vonúlhatna, az óriási Salis-híd és a merészhajlású római Aquaeductjai nélkül.

Olyan sziklahasadékok, mint az Aareszakadék Mei-

ringen mellett vagy a Taminaszakadék, melybe Ragaz mögött lépünk és melynek közepén, az egekig nyúló sziklafalak és kiálló sziklatömegek között a Tamina óriási hullámokban és vízesésekben zúg, a Tátrában nincsenek, azonban itt is a Glatz előhegyeiben fölfedezték a Szokolgugyorát, mely, mihelyt a turisták részére járhatóvá tétetik, érdekes látnivalót fog nyújtani. A maga nemében nagyszerű Bélai cseppkő-barlang, nemkülönben a Dobsinai jégbarlang, mindkettő az előhegyekben fekvő, megfelelnek a számos alpesi barlangnak, Luglochnak, a Karszt barlangjainak vagy a jégtölcséreknek a Karerszoroson Dél-tirolban.

A hatalmas Siklawa vízesésen kívül a lengyel Öttő-völgyben, melyről már a sokat utazott angol Witt csodálattal szólt, nincs a Tátrában egy vízesés sem, mely a híres Pissevachéval, a Giessbach, Handegg, Reichenbach vagy Staubbach vízesésével versenyezhetne, ámbár az utóbbi tartós szárazság mellett, néha nagyon siralmas képet nyújt. Hogyha azonban a hegyek között zivatar, vagy pedig jégeső zuhog és a hegyi patakok száz méterenként zúgva esnek, akkor az ember a »Gwänd«-ben naphosszant nézhet zuhatagokat, melyekkel a Tarpatak óriási vízesése és a Mickiewicz-esések az északi oldalon, bár környékük rendkívül festői, a versenyt nem állják.

Még mielőtt a mi hegységünk éghajlati viszonyairól beszélni kezdenék, néhány szóval faunájáról akarok megemlékezni. Itt mindenekelőtt fölemlítendő a tulajdonképeni hegyilakók: a zerge, mormota és a sas. A Tátra zergeállománya sokkal jobb, mint a legtöbb alpesi vidékéké, mivel körülbelül ezer zerge van és így a bátor hegemászó, ki a hegység félreeső részeibe megy, nem nagyon ritkán találkozik egy zergefalkával. Hogy a nemrég, a Kaukázusból behozott, herczeg Hohenlohe-féle kőszáli zergék a Tátrában akklimatizálódni fognak-e, mint egynehány a Monte-Roza területein, még nem biztos. A tátrai zergéknek nincsen olyan kecses testalkatuk, mint az alpesieknek, lábuk jóval rövidebb, törzsük pedig hosszabb, mely körülmény azonban talán több ügyességet kölcsönöz nekik. Ezen lényeges különbségre, valamint a világosabb színükre, amennyire én emlékszem, még nem utalt senki. A mormota már meglehetősen ritka, amit, éppenúgy, mint az Alpeseekben, azon néphítnek köszönhet, melyszerint zsírjának gyógyító hatása volna. Színe barna, míg a svájczai Alpokban élőknek a színe inkább szürke. Medve és hiúz, éppenúgy mint Engadinban, a Tátrában is nagyon ritkán található. Mivel nagyobb legelőterületek

nincsenek, azért az állattenyésztéssel nem foglalkoznak. Hogy a kecskék 2500 méternél magasabb pázsitos gerinczeken legelnek (Schreiber Hörndlije a Schwartzhorn-lánczolatban) és hogy tehenek és más szarvas állatok 2400 méterig fölmásznak, azt sehol sem találjuk. A legmagasabb pázsitos rétek 1400 méternél, ritkán 1700 m.-nél vannak. A rovaroknál találunk a Tátrában egy-nehány időközönként visszatérő fajt, mely 2—2 évi időközökben ismét megjelenik; ezek az Alpokban évente két generációt képeznek. Általában vannak a magas völgyeknek saját, seholsem található fajaik pl. a Tarpatak-völgyében van egy nagyon ritka, fekete faja a *Vanessa urticae*-nak és egy szintén fekete *Geometra* fehér, az előszárnyak feléig érő fél övvel. A lappföldi festőiesség és a forróövi rajzolatú formák itt tisztán láthatók. Általában véve az egyedek száma itt nagyobb, de a fajok száma kisebb, mint az Alpokban.

Ami az éghajlatot illeti, a Tátrát, amint azt Koristka joggal állítja, azon hatalmas kelet-európai időjárás-i oszlopnak lehet tekinteni, amelynek ormain a Lengyel-Orosz puszták jeges északi viharai a Magyar-alföld déli szeleivel állandó harc- és háborúban vannak.

Az éghajlati befolyás, amelyet a Tátra az északnyugati- és a Közép-Kárpátokra és vele együtt a körülfekvő területekre gyakorol, nagy. Az erdő itt pünkösdi körül fejlődik, míg a hó a déli lejtőkön április elején, északon május közepétől kezdve olvad. Június végén a legtöbb csúcs már tiszta, az első hó, mely már megmarad, augusztus végén esik. Tavasztól az őszi fagyig sokszor csak tíz hét van, azért gyakran a középponti hegyek északi lejtőjén fekvő mezőkön a hó a zöldelő zabot is fedi. Gyakran még júliusban egészen a törpefenyűkig lábmagasságnyi hó esik, mely óriási levegő-hűtést eszközöl és csak néhány hét múlva olvad ismét el. A sziklák majdnem reggelenként derések és lecsüngő tiszta jégcsapok diszítik azokat.

Ezen éghajlati körülményeknél fogva, nem lakik télen át sem a hegyeken, sem a hozzátartozó völgyekben emberi lélek. Azon hosszú időtartamról, mely a hó-olvadáستól a fű zöldelésétől, hol a mélyen fekvő vidékeken a rétek elhaltak és sárgás-szürkék, a hegyekben nem tudnak semmit. Amint egy lejtő a hótól tisztul, hervadt pázsitjából lilaszínű jégharang, sötétkék nefelejts és más kedves havasi virág fakad, a többi virág néhány nap alatt fejlődik. Tátrafüred (1023 m.) rendes hőmérséklete reggeli $\frac{1}{2}$ 8 órákor 5—7 fok R, délben 11—14 °R, míg

Rosenlauri a berni felföldön (1340 m.) ugyanezen reggeli hőmérséklet mellett, délben 17–22 °R mutat. Azért Európában mégis a Kárpátok tagadhatatlanul az egyedüli igazi szárazföldi havasok (nagyon meleg nyár, nagyon hideg tél) és helyzete azért az Alpokétól teljesen különböző, mely utóbbi a déli esős övtől megkülönbözteti az esőszegény nyarat délen és a változó csapadékoktól, míg azok az északi földöv valamennyi éghajlati változásait mutatják. A Kárpátok hegyláncolata inkább ki van téve, mint bármely más hegység, a romboló légköri behatásoknak. Az Alpok vidékét pedig a tápláló nedvességek sokasága jellemzi. Minden, ami a Kárpátokban nem volt eléggé szilárd, azt a jégeső, a vízitölcsér, vagy a felhőszakadás rég lemosta, amint itt fergetegek nyomai, melyek alatt a mennydörgés egy pillanatra sem szünetel, napirenden vannak. Azért a hegycsúszamlások, mint pl. az ezidei pusztulás Zabiefalu mellett, a ritkaságok közé tartoznak, nem úgy Tirolban az arlbergi és brenneri vasúti vonal mentében.

Hitetleneknek, kik azt állítják, hogy eső előtt, a legtöbb, a helységek szerint be nem állított barometer emelkedik, is van a Tátrában egy vigaszuk, t. i. hogy a »Barát« sziklafejének északi oldalán, vagy az Ichla déli oldalán (legmagasabb csúcsa a szepesi előhegyeknek) a Királyhegynek este akárcsak csekély felhőcskéje van, úgy másnap biztosan eső lesz, mint egyáltalában az Alpokban is ilyenforma időjós mindenütt található, hogy a többiek között csak ezt említsem:

»Ha a Pilátusnak van kalapja,
Szép időnk lesz a holnapi napra!«

Vagy pedig a Falkniszcsoport Gyrencsúcsa a Rhätikonban, vagy Mayenfeld a Rajna völgyben és azok olykor inkább megvalósúlnak mint a meterologiai intézetek táviratai. Azt hiszem, itt elkerülhetlenül szükséges azon kérdésnek érintése, mely azzal foglalkozik, hogy egy rég tervezett meterologiai intézet a Nagy-szalóki csúcson állíttassék föl. Hogyha a szükséges hozzávalót nem is lehet azonnal beszerezni, úgy mégis kellene, hacsak kicsiny menedékházat is létesíteni (a Hochkönig-csúcs (2938 méter) mintája szerint), mint azt az osztrák Alpenverein tette, bár kezdetleges eszközökkel ellátva, a fürdő-telepek vendégeinek a Tátra megismerésénél mégis jó szolgálatot tenne.

A Tátra-szelek közül különösen érdemel megemlítést a »wiatr halny« egy az alpesi főhnnel rokon déli szél, mely

nagy heveességet tanúsít; ez a legújabb tudományos tanulmányok alapján magokban a hegyekben keletkezik. A levegő rétegek különböző felmelegedéséből keletkeznek a mi hegyiségünkben is sajátos fénytűnemények. A Brocken kísértet, mely óriási árnyék szivárványszínű körben, a Bystra csúcson a Koscieliszka-völgy fölött figyelték meg. Ez az Alpeseiben gyakori, különösen a magas Tauerlanczban találjuk. A »Fata morganán« kívül, mely messze fekvő hegységeket mutat, látunk némelykor még más optikai tűneményeket, például azt a látományt, mintha egy világos kereszt a tó fölött állana; ezt egyszer (1894-ben) a lengyel Öttö leghátulsóján látták.

Ha a Tátra fekvését képletesen akarnók magunk elé állítani, úgy ezt legjobban a következő hasonlattal tehetnők. A Tátra tulajdonképeni sziklatömege egy természetes erődhöz hasonlít, mindkét Magura-húzóadás, mely lábánál fekszik, két, előretolt sánczhoz. A négy őt körülvevő völgy, óriási, az erődöt övedző árokhoz, az erdős előhegyek a síkságon túl, egy óriási sánczhoz és végre a két áttörés a Dunajecz-é és a Vág-é a Beszkid- és a Tátra-hátán keresztül két kapuhoz, melyek ezen vár belsejébe vezetnek.

Hála az új, javított térképnek, (Részlettérkép 1: 25,000.) különösen Loysch Ödön úr, a Kárpát-egyesület utolsó évkönyvében megjelent tudományos értekezésének, a Tátra orometriája jól ismertetik. Én erről csak a legközelebbi akarok megemlékezni és más adatokkal még áttekinthetőbbé tenni. A svájci és savoyi Alpokon kívül, melyeknek tizenegy csúcspontja a 4500 métert meghaladja és a keleti Alpok, melyekben egy csúcs sem éri el a 3800 métert, tömördek része az Alpok törzsének 1000—2000 méter, ritkábban 3000 méter.

A középgerincz magassága	A közép-csúcs magassága	Legnagyobb magassága	A középső nyerge
3419'5	3575'4	M. Rosa (Dufour-csúcs) . . 4638	311'8
3007'5	3115'0	Wildspitze . . 3786	215'0
2724'7	2841'6	Grossglockner 3797	233'9
2244'2	2416'5	Marmolata . 3494	344'6
1839'5	2011'9	Zugspitze . . 2960	344'6
1406'5	1634'8	Hochschwab . 2278	456'5
2333'04	2449'38	Ferenc J.-csúcs 2664	288'13

A különböző csoportoknak a következők:

Pennini alpok.
Ötztölgyi csoport.
A magas Tauern.
Dél-tiroli dol.-Alpok.
É.-tiroli mész-Alpok.
Hochschwab-csoport.
Magas Tátra.

Ezen összehasonlításokból kitűnik, hogy a Tátragerincz magassága és a Közép-orom magassága még olyan alpesi csoportokét is meghaladja, melyeknek csúcsai magasabbak, a dolomit-Alpokhoz azonban legközelebb áll, mi a két hegységre jellemző lehet, mivel még sok más hasonlatosságot is mutatnak. A rés csekély magassága, mely a közép-orom és a nyeregmagasság közötti különbséget mutatja a Tátrára nézve, azért olyanyra jelentéktelen, mivel gránitja sokkal később emelkedett ki és így a romboló erosiora nagy ellenhatást gyakorolt.

Sonnklar szerint	Középső talpzat	Közepes abs. gerincz-magasság	Középső tömeg-emelkedés
Keleti-Alpok	889.5	1837.9	1336.8
Közép-Alpok	885.8	2381.8	1540.1
Magas-Tátra	934.27	2333.04	1607.79

Ezen összeállításból végleges áttekintést nyerhetünk. Mivel azonban közlekedés a havasokban csak azoknak legmélyebben fekvő szorosain át gondolható, úgylátjuk, hogy e tekintetben az Alpok a Tátrával szemben előnyvel bírnak:

1. Szorosai hozzáférhetősége miatt.
2. Mély fekvésük miatt.
3. A magasán fekvő hóhatára miatt, mely okból a legtöbb szoros az év legnagyobb részében hó nélkül van és könnyen megmászható, ellentétben a Tátra-szorosokkal, melyeknek legalacsonyabbika, s lovakkal megmászhatója mégis 1795 m. magas.

Nyugoti-Alpok	Közép-Alpok
Bocchetta-szoros . . . 780 m.	Gemmi-szoros . . . . 2307 m.
Mont Cenis . . . . . 2098 »	N. Scheideck . . . . . 1951 »
N. Szt. Bernard . . . . 2472 »	Grimsel . . . . . 2165 »
K. Szt. Bernard . . . . 2157 »	Brünig . . . . . 1037 »
Col di Tenda . . . . . 1873 »	Julier . . . . . 2287 »
Monte Génèvre . . . . 1860 »	Stilfsihorhos . . . . . 2797 »

Keleti-Alpok	Magas Tátra
Arlberg-szoros . . . 1797 m.	Kopa . . . . . 1795 m.
Phyrn-szoros . . . 945 »	Czarny-szoros . . . 1934 »
Semmering-szoros . . 980 »	Nyereg-szoros . . . 2380 »
Brenner-szoros . . . 1362 »	Wilderer-szoros . . . 2304 »
Radstädter Tauern . . 1738 »	Hunfalvy-szoros . . . 2408 »
Reschen Scheideck . . 1471 »	Lengyel-nyereg . . . 2202 »

A Tátra-csúcsok a forma nemességét tekintve, semmi-
ben sem állanak az Alpok mögött. Olyan szépek, mint a Lomniczi csúcs, nehezen található. Bár a Piz d'Err (3393 m.) a Splügen melletti Andeertől tekintve hasonlít a Lomniczi csúcsához, de csak a távolból, sőt a büszke Kingspics (2657 m.) mészcsoportja Rosenlani mellett, felső részében hasonlít bár reá, azonban nyulánkabb és kevésbé impozáns. A Waldrast, vagy Serles-csúcs (2715 m.) Innsbruck mellett, a Watzmann (2740 m.) a Königstó mellett, a hatalmas Wellhorn (2630 m.) a berni felföldön és a Piz Beverin (3000 m.) Thusis felől, ezen négy az Alpoknak legszebben épült csúcsa vehető vele egyenértékűnek. A Furka Bielenstockja borzadályos meredekségével szemben áll a négy ormú Fecsketoronynyal a Zöldtótól tekintve, míg a Pala di San Martino (3244 m.) »Primiersdolomitok Matterhornja« az »Öt új« és a Geizler-csúcs (3182 m.) az ábrándos Papyrus-csúcs tornyaiban, vagy a repedt Englisch-csúcs fűrészalakú ormaiban méltó versenytársra talál. A Walliser Alpok oroszlánja, a Matterhorn, vagy Mont Cervin és a Schreckhorn, az angol Ruscintól »a hegyek eszményképének« nevezve, ezen híres óriások találják, bár lényegesen kisebb, de még élesebb és hegyesebb riválisukat az emberlábától még meg nem érintett közép-
orom csoportbeli »Hegyes toronyban« (2356 m.) a Vadászlejtő-tó fölött, mely a Montblanc legélesebb tüzénél, a Col Dolent mellett méltó helyet foglalhat. A széthasadozott sziklarepedések a »Vrenelis Gärtli« falakon a Hoch-
Glärnisch (2921 m.) hópártája alatt a Lint-völgy fölötti Glarus mellett és más ismeretes Alpesi meredélyeknek nem engedi a Tátrának nemcsak egynehány, hanem sok csúcsa az elsőbbséget, hogy csak a Krivánnak a Zöld-tó felőli oldalát említsem, vagy gondoljunk csak a Tátra-tömeg képződésénél gyakorolt oldalnyomás következtében keletkezett azon északnyugat-felé átnyúló hegyhátakra és a Czölöpök tornyaira a Felkai völgyben. A Rax-alpok

vadregényes Gamseckje, bármilyen nagyszerű is, itt százszorosán feltalálható.

Ha a csúcsokat mászó turista a Tátra csúcsain áll, úgy nem látja a hegyek egész birodalmát, az ezer, tagolt ágat az alakok és hangok minden változataival, lánczot lánczhoz fűzve és csoportokba osztva, fehérítő távolságokkal, mint óriási hullámok, bekerítve, minden kigondolható felületi formákban, mint a Hasli-Jungfrautól vagy az Ortlertől, mely utóbbiról 3000 négyszög mértföldnyi (165,000 klm.) a Pic Russeintől kezdve a Finsteraarhorn és a bécsi-erdőig áttekinthető. Más alpesi óriások még terjedelmesebb panorámát nyújtanak, így p. o. a Montblanc vagy Monarch (4810 m.) látókörének rádiusza, tekintetbe véve a sugártörést, mely okból még a távolabb fekvő tárgyak is láthatók, Umlauf szerint 265 kilométer. Így a belátható terület ezek szerint 220618 □-kilométer, olyan nagy, mint az összes német államok Poroszország és Bajorországgal együtt. A Montblanc-tól keletfelé látjuk a Garda-tavat, nyugat felé Lyont, a legtávolabbi északon a strassburgi műnszter csúcsát, északkeletfelé a Bodentavat, délfelé a Cevennek hullámvonalait a középtenger felé, de még ezen képet is túlszárnyalja a Jungfrau és a Grossglockner panorámája. A Tátra-csúcsok nem nyújtják ezen óriási kilátásokat, de e helyett bepillantást engednek a hegység szívébe, mely korántsem annyira homályos és szárazkődbe burkolt, mint a magas Alpok csúcsai. Joggal nevezik a Tengerszemet és a Svinnica-csúcsot magyar és lengyel Rigi-nek. A Tátra-kilátások még egy előnyt nyújtanak, t. i. hogy, miután kevés a szemetkápráztató gletscher-területe, nem kell fekete szemüvegen át tekinteni, mint a hogy a legtöbb magas csúcsról tekinteni kell, ezen gletscher-szemüveg a magaslatokat plasztikusabban mutatja bár, a távolságokat azonban homályosan. A Lomniczi-csúcs kilátásának sugara körülbelül 55 klm., mivel nagyon tiszta időben a légirányban 49 klm. távol Krakkó aranyozott kupolái a látókörben még elég tisztán látszanak. Ezen távolságok, éppenúgy mint az előbb említetteké, csak távcsövekkel veendőek.

A gletscher-világ hasadécai és repedései, nyújtják az alpesi turistának sajátságosan érdekes veszélyeit; lassanként a lebegés érzete diadalmaskodik fölötte, amikor a lavináktól körülzúgva a keskeny, áttünő hóéleken fölfelé lejt, amelyhez hasonlót a Tátra jégletrája, a híres Zöldtőhorhos alig nyújthat. Frissen megüvegesedett pala-táblákban ellenben, fenyegető görgetegek- és tornászati bravurokban

a mi hegységünk éppen oly gazdag, mint a dolomitok, úgy, hogy itt még az is, aki a Winklertornyon át vette az útját, nehéz feladatokra találna.

Egy a turistikai értelemben vett »hosszú esést«, olyat, mint a Palavicini őrgróf expedíciójáé a Glockner-faltól a Kis-Glockner-nyereg fölött a Ködnitzktóhoz, vagy a Pasterzehez (1100—1400 m.) volt, a Tátrában könnyűszerrel találhatni, a mit megtanulni már többször volt alkalmunk és egyáltalában csoda, hogy az ezidei Tátrá-évad olyan szerencsétlenségek nélkül mult el, mint az Alpokban az utolsók voltak, melyek a Bergne turistáknak a Schreckenhornon, vagy báró Godinsnak az Ellenmauerhalt-csúcson, Stolznek a Seekarleen, a Plancsneson, a Cinalrothornon a »Sieben Churfirsten«, a Barmhornon stb.

A Tátra-kalauzok, kik legtöbbnyire megbízható, szakértő emberek, még a híres svájcz »gletscher-farkasok«-on túltesznek, amennyiben kevesebb hibáik vannak, melyekhez pl. a szokásos kávéfőzést is számítom, ezt űzik nemcsak minden menedékházban, hanem óh borzalom! még a híres »Hangend Gletscherhorn« jégormain is teljes két óráig; míg a jég a kávéüstben vízzé vált és a drága tiszta kilátást és a könnyű áthaladást az orommezőkön biztosító reggeli idő elmult, mindaddig főzi stoikus nyugalommal az elmaradhatlan kávéját, nem törődve azzal, vajjon tetszik-e ez a turistának vagy sem? Akivel ez egy túrnál néhányszor megtörtént, az nem fogja azt oly könnyen elfelejteni.

A tompa fejfájás tünetei, a melyet a legtöbb hegyász a 3500 métert meghaladó túroknál — bizonyára a ritka levegőben való többórai tartózkodás miatt — a reá következő napon kapni szokott, szintúgy az arcz megduzzadása nagyobb gletscher-túroknál, a mi Tátránkban nem tapasztalhatók, ami több napig tartó hegymászásnál bizonyára lényeges, s megbecsülendő előny.

A havasok a hegyek barátjának, mint Umlauft derék, »Az Alpokról« című művében mondja, tragikus konfliktusokat megfigyelni nyujtanak alkalmat, sőt saját énjének szereplésével azokat keresztül élni, rajtuk keresztül küzdeni magát és az a szerencse, mert ő sem gyávaságot, sem lustaságot és tunyaságot nem ismer; a filiszter szerencsére nem bizza magát, mint azt a gyenge annyira óhajtja, mert oly boldog meglegedésben él, hiszen neki az élet többet nyújt, mint a »kinemfáradás« és a »nem-esés.« Ezen vándorlás a magányos természetben, mely mindig ugyanaz, a gletscher fagyos némaságában, a szélvésznek csúcsok-körüli zúgásában, egy lezuhanó jégtömb bömbölésében,

ezen vándorlás olyan pompás! Ezen béke-boldogság, ezen némaság hangosabban szól, mint a leghangosabb beszéd! Ez az ellenállhatlan magikus vágya ama veszélyes havasi gletscherkirándulásoknak, melyeknek pusztá leírása az olvasót borzalommal tölti el! Ezen divatos kedvtelés utolsó érve, rendkívül tragikusnak és titáninak tünethető fel, mivel az emberrel veleszületett világalomnak a méltósága, ezen érzet bátorítja a földnek parányi lakóját, hogy az ellenséges természeti erőknél ellentálljon ott, hol a legborzadalmasabbak és a legnagyobb szerűbbek.

Fröhlich Dávid, a késmárki lyceum volt rektora az első, aki 1615-ben a Lomniczi csúcsot megmászta, míg az Alpeselek csúcsainak első följegyzett megmászása csak 1739-ben történt, amikor az engelbergi apátság egyik szerzetese a Titlist, az engelbergi hegységnek ezen drágakövét megmászta.

Tátránknak elsősorban hiányzik a reklámja, mivel ez az egyedüli mód, százezer ingyen szétküldött képes röpirattal, az Alpokat élénkíteni és az embereket a hegyek meglátogatására bírni. Aki ezeket már egyszer látta, ismét jön, de hoz magával másokat is. Mi a természet szépségeit nem tudjuk eléggé kiaknázni; zuhatagjaink nem hajtanak még villamos telepeket, a fogaskerekű vasútak fűtőjei nem háborgatják völgyeink csendjét, viszont kolduló gyermekeink sincsenek, akik, mint a berni felföldön, az emberek előtt minduntalan az utat elzárják, — az ezzel járó demoralizációval együtt.

A mi hegységünk menedékházügye legtöbbször példás. Valamennyi nemrég megnyitott menedékház a német-osztrák alpesi egyesület újabb építkezéseinek jellegét viseli magán. A Sziléziai menedékház a Ferencz József-csúcs alatt, a Frigyes-menház, az Öttó-menedékház, Majláth-ház nyugodtan kiállják a versenyt a Deffreggerházzal a Grosz-Venedigereken, az Elisabeth-pihenővel a Glockneren, a Karl Krahl-menedékházzal a magas Prielvagy a Doelfuss-pavillonnal, a Gleckstein és a Konkordiakunyhóval a Schreckhornon; ellenben összehasonlíthatatlanok némely svájci klubboknak kiválóan kényelmetlen fakolibiáival, hol rendszeren még tiszta széna sincsen. Itt a Tátrában megint más hiányzik, úgy a mi tavainknak, valamint a menedékházaknak: egy híres festőművész alkotása, mint a minő Hlavaček, ki műve által olyan csalogatóan ismerteti meg azokat a nyilvánossággal. A Tátra üdülőhelyei körül mértföldnyi területekre terjednek a legpompásabb illatos fenyüerdőkkel és virágokkal beül-

TÁTRACSÚCS. — TÁTRASPITZE.

SCHMIDT J. IGLÓ.

FELKAI ZUHATAG. — FELKER WASSERFALL.

SCHMIDT J. 1906.

tetett réteken gondosan ápolt utak, ezek sem olyanok, mint némely kantonban, hol daczára a nagy idegen forgalomnak, helyenként, igazán lábtörő, s történetelőtti utak burkolatain kívül, alig van valami e tekintetben.

Már a Tátrafürdők fekvése is gyönyörű, a kellemes és modern Széplakot (Westerheim) lehet a virágzó St. Antonnal az Arlbergen, Tarpatak szállodát lehet majdnem a berni felföld legjobb gyöngyével, a tündéri szép Rosenlauival összehasonlítani, melyről a költő azt mondja, hogy vidéke oly szép, mint egy isteni álom. A három Tátrafürdőnek, valamint Tátra-Lomnicz- és Csorbának, mely utóbbi nagyon emlékeztet a grauenbündteni »Waldhaus Flims«-re, nagy jövője lesz, különösen hogyha a fogaskerekű vasútak hosszabbítva és a hegyeken át az új Zakopanei vasúttal összekötve létesülnének, ami szemben a 3200 méter magas Gornegrat-vasúttal és a tervezett jungfraui és Montblanc-vasúttal, melyek közül az első már Rothwand állomásáig megvan, anyagi nehézségeken kívül semmi néven nevezendő akadályokba nem ütközik.

Reméljük, hogy az 1900. párizsi világkiállítás után több idegen, talán még a tengeren túli is fogja meglátogatni gyönyörű, impozáns hegységünket, mint eddig; mert tényleg, mi az, ami a svájci hegyi falvakat, elsőrangú fürdőhelyekké emelte, ami Grindelwaldot, Mürrent, Zermattot, Interlakent, Lauterbrunnent, Engelberget és Kandersteget és még sok más helyet, sőt még a világtól elzárt Engadint élénkítette? — Az idegenforgalom minden világrészből, de különösen az angolok. — Suldén és Trafoi és más fürdőhelyek mindenféle, de különösen angol nyelven nyomtatott dicsénekei mutatják, hogy már a svájci szomszédságban fekvő Tirol azok gazdasági előnyeit megérti és elsajátítani kívánja, amennyiben a nemtörődomségből és a közömbösségből kilépett. Milyen lendületet vehetne így a mi Tátránk!

A magas Alpok hó- és jégvilága gyönyörű, az időközönkénti légkörállapot és a nap állása alatt annyira változó színhatás, szemben a meztelen, sötét, vagy színgazdag kryptogrammokkal átfutott sziklafelületekkel, a havasok legnagyobb érdekességének egyikét képezi; a Tátratavak kristálypompája, a légkör természeti tüneményei, melyek oly annyira különböző változatokban fordulnak elő, csudálatos felhőképekkel, a nap világítása kelténél és nyugtánál, a viharokkal és különösen a Tátrában olyan különösen formált ködcsoportok, melyek fantasztikus formában hegyen-völgyön átlebegnek, egyensúlyba

hozzák a kedvest a nagyszerűvel, akár a Thunitó tájképei és még inkább a Vierwaldstädti-tó festői partja a Píla-tussal szemben.

Ha az alpesi természet egyrészt szelíd bájos szűznek is mutatkozik, kinek félig fátyolozott bájai mély varázssal bírnak, ha a hétcsúcson Blümlisalp vagy »Weisse Frau« gyönyörű asszonyhoz hasonlít is, ki szépségének tudatában bájai teltségét mutogatja, miáltal nagysága, s fensége valamint gyémántos diadémjének pompás éke bámulatra kész, úgy oldala mellett méltó helyet foglalhat óriási, viharbarnított, egetostromló Tátránk!

Szívem és kezem a Tátrának szentelem!

Berzeviczy Gergely Ferencz,*)

a turistika egyik úttörője 100 év előtt.

Írta:

Weber S.

Bár ezen kiváló férfiú életrajzi adatai ismételten is közölve voltak és azért széles körben ismeretesek, mégis röviden ismételni akarom azokat, hogy megkaphassam a keretet, melybe az ő turistikai tevékenysége beilleszthető legyen.

1763. évi június 16-án Nagy-Lomniczon (Szepes) született. Nagy műveltségű, s nemes érzésű szülei Berzeviczy Sándor és gradecki Stansich Horváth Borbála nagy súlyt helyeztek fiuk nevelésére. Szülei házában és a késmárki főiskolában elvégzett tanulmányai után az állams jogtudományoknak szentelte magát, s 1783-ban, tehát alig 20 éves korában megszerezte az ügyvédi oklevelet. Emellett még a szépművészetekkel, zenével és festészettel foglalkozott. További képzése céljából 1784—1787-ig Némethonban, Francia- és Angolországban utazott, s különösen a göttingai egyetemen gyarapította szellemi látkörét. Édesanyjával a legélénkebb levelezést folytatva, vele a legbensőbb viszonyt tartotta fenn, mivel atyja már 1772-ben meghalt. II. József kihallgatáson fogadta 1787-ben a hazájába visszatérőt, a ki már most nyilvánosan is szerepelni kezdett. 1789-ben Belgrád mellett polgári biztos volt a hadseregnél. 1791-ben résztvett az evangélikusok pesti zsinatán. 1792-ben a magyar helytartóságnál találjuk őt hivatalban, egyúttal több megye táblabírája. 1795-ben

---

*) Többek között: »Biographien berühmter Zipser« von Jakob Meltzer, Kassa 1832. 293. lap . . . »Új magyar Athenás« gyűjtötték Sz. Kis Károly, Kálmán Farkas, Bierbrunner Gusztáv Budapest 1882 ; Wurzbach: »Biographisches Lexikon« I. kötet; »Briefe Gregor von Berzeviczy's an seine Mutter«, von Aladár Berzeviczy, Lipcse 1897; »Pallas« nagy Lexikon; Molnár Antal. »Tudósok k. és k. cs.«

visszavonúlt a nyilvános szerepléstől és azóta szellemdús felesége Berzeviczy Teréz, egyúttal unokahuga is — kit 1802-ben vezetett oltárhoz — oldalán nagy-lomniczi jószágát kezelte.

Ő maga mester volt a hegedülésben s most, már csendes visszavonultságban a művészetnek élt; emellett a tudománynyal foglalkozott és a természetben kutatott, melynek fölemelő képe a fölséges Magas-Tátrában lelkéhez közel volt. Csak egyházi téren maradt a nyilvános életben is tevékeny, midőn 1801-ben a tiszai kerület egyházi és iskolai felügyelőjéül megválasztva, ezen tiszttét 1822. évi február 22-én, sajnos, elég korán bekövetkezett haláláig viselte. Szellemi iránya után ítélve előrelátható volt, hogy a tudományos téren is termékenyen fog érvényesülni. 1797-ben jelent meg Lőcsén »Ungarns Industrie u. Commerz«, (Magyarország ipara, spénzügye) című műve, melyért a göttingai kir. tudományos társulat tagjául választatott. Ezután kisebb műveken kívül, melyeket e férfiú turistikai méltatásánál fogunk megismerni, a gyorsan hírnévre szert tett szerzőtől gyors egymásutánban a következő nagyobb művek jelentek meg: »Ansichten des asiatisch-europäischen Welthandels nach dem jetzigen Zeitbedürfniss, Pest 1808« (Nézetek az ázsiai-európai világkereskedelemről a mostani kor szükségletei után ítélve); »Über den Zustand der Bauerschaft in Ungarn — De conditione et indole rusticorum — Leutschau 1816.« (A jobbágyság állapota Magyarországon.) »Über die Hindernisse des Übertritts aus der kath. in die ev. Kirche. — De prohibito transitu catholicorum ad ecclesiam Evangelicam.« (A kath. egyházból a luteránus hitre való áttérés akadályairól). — Über den gegenwärtigen Zustand der Evangelischen in Ungarn, Leipzig 1805.« (Az evangélikusok jelenlegi állapota Magyarországon). — »Coordinatio rei religionis ecclesiasticae, Leutschau 1815.«; egyházi törvények, melyek a tiszai kerületben a legújabb időkig érvényesek voltak. — »Nachrichten über den jetzigen Zustand der Evangelischen in Ungarn 1822.« (Tudósítás a magyarországi evangélikusok mostani állapotáról).

Ezen életrajzi, s irodalmi vázlatot előre kellett bocsátanom, hogy Berzeviczy turistikai jelentőségét életfolyamatába beilleszthessem, s méltathassam.

Már tanuló- és vándoréveiben (1784—1787.) észreveszszük a természet szépségei iránt fogékony kedélyét, melyet szívesen megfigyel és találóan ír le.

Ausztriát 1784-ben elhagyva, október 4-én így ír anyjának: »Ausztria szép ország; — falvai, melyek legroszabbja oly szép, mint kis városkáink egyike — sűrűn egymás mellett fekszenek. A rétek, mezők, legtöbbszörre bevannak kerítve, úgy, hogy az út szép kerítésekkel van szegélyezve. A lóhere és a sűrű téli vetés a mezőnek zöld képet adnak. Az erdőkben nem legel a marha, azért ezek talaja hasonlóan egész zöld. A parasztok jól öltözködnek és nagy, erős lovak által vontatott szekereiken büszkén utaznak. Feleségeik legtöbbször fekete ruhában, nagy kalapokban járnak, a mi nekik igen jól illik. Még a pásztorok is elég jól öltözködnek; nagy ölhosszú kürtjeik vannak, melyeken szép dallamokat fújnak!!« . . .

Nagy örömmel ír 1785. május 20-án Göttingából egy a tavasszal a Harz-hegységbe tervezett útjáról, mely a turistikának még ma is kíváncsias tárgya. »Májusban — így ír anyjának — »Beckmann udvari tanácsos vezetése alatt 20 tanár kíséretében a Harz-hegységbe rándulunk, hogy ott különösen a gyárakat és az iparvállalatokat megismerhessük. Ez alkalommal a »Block«-hegyet is megfoglaljuk mászni, és egy cseppkőbarlangot az ő természetsodáival megtekinteni. Más utazásokat is tervezünk Hamburgba, Lübeckbe, Berlinbe és Drezdába.«

A jövő 1786. év sem múlt el utazások, s kirándulások nélkül. Mennyire illett ez az ő benső természetéhez és mennyire felelt ez meg a természet iránti előszeretetének, azt saját soraiból látjuk, melyeket Magdeburgból ápr. 9-én írt: »Az élvezet, melyet az utazás a maga egészében nyújt, a legmagasztosabb, a mit ember elérhet. Köszönöm — kegyes anyám az engedélyt, hogy útra kelhessek, — inkább mint életemet.«

Elragadtatása és tetszése a látott gyönyörű vidékek fölött tovább is tart; Dessauból május 6-án azt írja: »Kegyes Anyám! A Dessauban való tartózkodásom egészen elragadtatott. Ez természetét és fekvését illetőleg a legkellemesebb hely. Az egész vidék olyan, mint egy kert, s valóban az is, mert a város körül három angol-kert van . . . « A dessauai fejedelemnőnek Wörlitzben levő kertje fölől Berzeviczy így nyilatkozik: »a fejedelemnő kertje angol stílusban van elrendezve, és jobban tetszik nekem, mint a hollandiai, vagy francia kertek. Ez be van kerítve; ahol valami alkalmazható volt, azt helyesen rendezték el; s emellett azon igyekeztek, hogy minden természethű legyen. Tavak, patakok, hidak, rétek, kertrészek, sziklák, bokrok és erdőcskék váltakoznak; ezek közt alkalmas

feliratokkal ellátott szobrok és oszlopok vannak. Sűrű bokrok között kigyózó ösvényen haladva, hirtelen szikla-részlethez jön az ember. A mélységben patak folyik, mely fölött lánczokon nyugvó hid vezet, mely ingadozó, s zörgő mozgásba jön, ha rálépünk. Egy férfi áll mellette, ki a könnyen elszédülő támogatására van odarendelve. A hid egy sötét folyosóban végződik, a mely a föld alatt egy barlangba vezet; ezt napfény világítja meg és cédrusokkal van beültetve. Egy sziklán félig elzártan, feliratot olvashatunk, átellenben egy mohos kövekből összeillesztett pad van. Jobbra ettől egy sötét szögletben egy halálfej áll és e fölött sziklába vésve ez olvasható: »Magány és erkölcs Istenhez vezet, amint a saját szerencsétlenség jóhoz vezet.« . . .

1786. évi október 23-án Berzeviczy franciaországi útjára kél, és majnai Frankfurthból azt írja, hogy »kirándulását szerencsésen kezdte meg, a vidékeket, melyeken átutazott, igen szépeknek, a városokat vendégszeretőknék találja, egyébre nincsszüksége, hogy kellemben utazhassék.«

1787. évi május 22-én kelt leveléből kitűnik, hogy Anglia természeti szépségei is örömet szereznek Berzeviczynek: »Oxford vidékén jártam, megtekintettem Blenheim híres nyaralóit és kerteit, a marlboroughi, s 'stovei herczeg kastélyát, s nyárilakát, a bukinghami herczegek kastélyát s nyaralóját, általában az egész országot meg-bámultam. Falu falu mellett, a mezők telve nyaralókkal, folytonos váltakozása a szántóföldeknek, réteknek, kis erdőknek, tavaknak, s patakoknak, minden mező és rét örökzöld sövénynyel van bekerítve; a képzelhető leg-kitűnőbb utak kigyóznak, s nem is néznek ki úgy mint merev útszalagok, a kocsik minden tekintetben kitűnőek« . . .

Midőn most már útját mindinkább hazája felé irányítja, még 1787. jún. 27-én azt írja: »Azon tájak, melyeken keresztül Brüsszel felől utaztam, igen tetszettek nekem. Spaa igen regényesen fekszik. A Rajna melletti vidékek is tetszettek nekem, de mindezt nem lehet Angliával összehasonlítani. Ez a világ első országa. Csak akkor érzi az ember a benyomását, ha már elhagyta. Csak itt Némethonban, hol annyi nyomorék, mezitlábos embert, koldust, s csavargót látok, veszem észre, hogy egész Angliában nem láttam mezitlábos embert, vagy olyant, akin a csavargó életmód meglátszott volna« . . .

Az előadottak szerint, melyek minden nyomon a természetet szerető turistát elárulják, írhatta a családnak

egy barátja Bécsből 1787. év július 10-én Berzeviczy anyjának: »Az észrevételek, melyeket fia-ura a különböző vidékek, s országok fölött, a melyeken átutazott — tesz, eléggé mutatják, hogy mint kutató és megfigyelő nagy haszonnal, s nem mint sokan mások, a ládában utazott« . . .*)

Három évi távollét után érkezett Berzeviczy Bécsből 1787. év október közepén anyjához Nagy-Lomniczra. Nyilvános szereplése azonban, mely őt folyton egy helyről a másikra sodorta, a turistika számára nem volt kedvező. Ennek ápolásához csak akkor kezdetet igázán, midőn 1795-ben távol minden politikai, s igazságszolgáltatási hivataltól, úri birtokán Lomniczon, közel a Tátrához tartózkodott.

Berzeviczynek a Tatra ismeretében bizonyára több érdemes elődje volt. Ezeknek műveit ő alapos tanulmányainál bizonyára ismerte; az ő kirándulásaiak bizonyára buzdítólag hatottak reá. Fröhlich Dávid késmárki tanár, már 1615-ben látogatta meg a Magas Tátrát és: »Medulla geographia 1639« és »Bibliotheca seu cynosura peregrinantium 1644« művében ismertette azt.

Mint buzgó turista szerepelt akkor a késmárki városi fizikus dr. Augustiny Keresztély, aki 1640-ben a Tátrát kutatta, tanulmányozta. A természettudományok terén szerzett érdemei elismerésül II. Ferdinándtól »ab Hortis« előnévvel nemességet kapott. Művei »oleum carpaticum«, »de balsamo carpatico« és »de gemmis hungaricis« már akkor irányították az érdeklődők figyelmét a Tátrára. Dacius Simplicissimusnak tátrai utazása, mely Lőcsén 1683-ban e cím alatt jelent meg: »Hungarici, seu Daciani simplicissimi peregrinatio scepusiensis cum descriptione praecipuorum Locorum et Montium Carpathorum«, Berzeviczy előtt bizonyára ismeretes és utazási céljaira buzdító volt. Id. Buchholtz György ev. pap már 1664-ben a Magas Tátrában járt; »július havában Matheóczról kiindulva Topperczer György n.-szalóki collegájával együtt, s egy vadászó kíséretében megmászta a szép havasokat; utóbbi volt kalauzuk. Fia, ifj. Buchholtz György késmárki

*) Lásd részletesebben: »Aus den Lehr- und Wanderjahren eines ungarischen Edelmannes im vorigen Jahrhundert.« Briefe Gregor von Berzeviczy's an seine Mutter . . . Aladár von Berzeviczy, Leipzig. (Egy magyar nemes tanuló- s vándoréveiből a múlt században. Berzeviczy Gergelynek anyjához intézett levelei. Berzeviczy Aladár Lipcsén) Meyer György Henrik kiadása 1897. Oldalszám: 14, 25, 34, 39, 49, 61, 65, 67.

igazgató, kutató szellemét szinte a Magas Tátrában érvényesítette. Tátra-térképe, melyet 1717-ben Nagy-Lomnicz felől lerajzolt, most is látható a Kárpát Egyesület poprádi muzeumában. Művei »Über den Lachsenfang in der Popper u. im Dunajecz«, (A poprádi s dunajeczilazacz-halászatról), »Über die Salubrität des Ober-Rauscherbacher-Kalkwassers« (A felső-ruzbachi meszesvíz gyógyhatása) és »Über die Höhlen von Deményfalu und Szt.-Iván in Liptau« (A deményfalvi és szent-iváni barlangokról Liptóban) maradandó értékűek, ezeknek köszönheti, hogy az erfurti természettudományi társulat tagjává választott. Id. Buchholtznak egy másik fia, B. Jakab tűcsináló Késmárkon szinte természettudós volt, mint ásványgyűjtő 1751-ben egy császári bizottsággal kutatta át a Magas Tátrát, melyet különben más alkalommal is gyakran meglátogatott. Ezen B. Jakab fia, János György is apja nyomdokaiba lépett. Apa és fiú gyakran kutatták át hazánk hegységeit, nevezetesen a Tátrát és előbbi Mária Teréziától 1752-ben egy ásványgyűjteményért 200 aranyat kapott. A Tátra ismertetésének terjesztése körül két ev. pap, ugymint Augustiny Samu ab Hortis (Szepes-Szombat) és Czirbesz András (Igló) szerzett kiváló érdemeket. Utóbbi mint ásványgyűjtő Mária Anna osztrák főhercegnőtől különböző értékes emlékérmeket kapott. Mindketten együtt 1771-ben a Magas Tátra ismertetését szerkesztették meg, mely a cs. és k. »Wiener Anzeiger«-ben (»Bécsi Hirlap«) jelent meg.

Ilyen elődökre támaszkodva, s mert magától is a természet szeretete iránt kitűnő hajlammal bírt Berzeviczy, támasza, s központja lett azon elv- s kortársainak, kik a turistika iránt érdeklődtek. Ma, a legjobb utakon, s ösvényeken a legkényelmesebb menedékházakkal és biztos vezetőkkel — ha e kort Buchholtz korával összehasonlítjuk, a midőn ily kényelemtől szó sem volt és azonfelül medvék, farkasok s utonállók bizonytalanná tették a barátságtalan vidéket — valóságos gyerekjáték a turistikának hódolni. Mily megnyugtató lehetett ily körülmények közt minden turistára nézve az a tudat, hogy Nagy-Lomniczon az úri lakban Berzeviczy személyében egy bajtársra akadnak, kinek szóval, s tettel való támogatására bízvást számíthattak.

Turista-kortársai közé, kik benne mindig biztos támaszt találtak, az angol Townson Róbertet számítjuk, ki 1793-ban hegyeinket meglátogatta és tapasztalatait: »Travels in Hungary, with a short account of Vienna in de year 1793, illustrated with a Map and Sixteen otter

Copperplates, London 1797» czimü munkájában közzétette. (Utazás Magyarországon, Bécs rövid ismertetésével, egy térképpel, s 16 más rézmetszettel illusztrálva, London 1797.) Turista-jóakarójához közel állott *Mauksch* Tóbiás nagy-szalóki ev. pap, aki egy művecskét is közzétett: »Über die Witterung in der Zips, besonders unter dem Karpathischen Gebirge, Wien 1795.« (A szepességi, különösen a Kárpátalji időjárásról, Bécs 1795.) *Genersich* Keresztély ev. pap Késmárkon, e város történetének írója és testvére, *Genersich* Samu, természettudós, különösen botanikus, Berzeviczyben tevékeny pártfogót találtak. Mindkét testvér után természettudományi művek maradtak. *Genersich* Keresztélytől egy növénytani értekezés jelent meg: »Catalogus plantarum variarum Scepusii 1801 in autumn, in usum amicorum conscriptus Leutschoviae 1801.« — Dr. *Genersich* Samu egy növénytant adott ki: »Florae scepusiensis elenchus seu enumeratio plantarum in Cttu Hungariae scepusiensi cumque percurrentibus montibus Carpatibus, sponte crescentium, Leutschoviae 1798.« A Bredeczky-féle évkönyvek több, a Magas Tátráról szóló cikket közöltek tőle. Midőn dr. *Wahlenberg* György az orvostudományok, s növénytan tudora, az upsalai és stockholmi egyetem tagja botanikai kutatások céljából 1813-ban a Magas Tátrába utazott és kutatásainak eredményét kimerítő és rendszeres művében »Flora Carpathorum Göttinga 1814« közzétette, nem mulasztá el *Berzeviczyt* is meglátogatni és tervének sikere érdekében az ő tanácsait kikéré. *Melczér* Jakab kis-lomniczi ev. lelkész is nagyon vonzotta a Magas Tátra. Egyéb történelmi munkáin kívül, a *Csaplovics-féle* »Magyarország topografiai-statisztikai Magazin«-jának I. kötetében (1821) a Kárpátok kiválóbb tavait írja le, evégből ezeket gyakran felkeresi, mely alkalommal mindig *Berzeviczy* támogatásában részesült. *Asboth* János a filozofia és fizika tanára a késmárki lyceumnál, ki később a gr. *Festetich-féle* keszthelyi (Zalamegyei) *Georgicon* tanára, s gazdasági kezelője volt, szintén közel állott magas jóakarójához. *Asboth* neve egyebek közt arról is nevezetes, mivel ő írta meg »azon sziklakatlan topografiai, s mineralogiai (ásványtani) ismertetését, melybe a Kárpátokon levő Zöldtó van zárva és a Rézakna vagy fehérvíz völgyét is, mely Késmárk mellett a Zöldtótól a Poprád völgyéig húzódik. (L. Bredeczky, Adalékok Magyarország topografiájához I.) *Rochel* Antal pesti főkertész (1820—1840) és buzgó botanikus már 1804-ben megmászta a Krivánt, többek közt »Természettörténeti

közleményeket az északnyugati Kárpátokból 1821« közölt és Berzeviczyvel is összeköttetésben volt. Magas állásuak és alacsony ranguak Berzeviczyben hű tanácsadót és kísértőt találtak, ha a Magas Tátrába készültek. Két ízben az uralkodóház tagjait is elkísérte oda, még pedig 1806-ban József főherceget és palatinust és 1819-ben János főherceget, kit a tarpataki vízesésnél Berzeviczy fia így üdvözölt: »amely rendületlenül állanak itt e szűk mozdulatlan szirtek, oly állandó Magyarország hűségre az uralkodóház iránt.« Ez üdvözlés annak idején a sajtóban is élénk feltűnést keltett.*) Bár Berzeviczy azáltal is tett a turistikának lényeges szolgálatokat, hogy turista-kartársainak jóakarólag szóval és tettel segítő barátja és támogatója volt és előttük vendégszerető hajlékát megnyitotta, még inkább szolgálatába szegődött a turistikának azáltal, hogy maga is gyakran tett kirándulásokat, különösen a Magas Tátrába. Mint józan gondolkozású, felvilágosodott nemes ízlésű, s határozott jellemű férfiú, kirándulásait nem terv- és cél nélkül tette; hanem ezekkel mindig a leghelyesebb célokat kötötte össze és ezek valának: az üdülés, az élvezet és az okulás.**)

Berzeviczy korának magaslatán állott, sok tekintetben fölülmúlta kortársait, résztvett minden lényeges mozgalomban, az irodalom központja volt, s maga is az irodalomban tevékenyen közreműködött, s így neki is, mint mindazoknak, kik a civilizáció élén haladnak, sok csalódásban és meg nem érdemelt bántalomban volt része. Nem csuda tehát, ha ily körülmények között gyakran kimerült, s kedélyében szenvedőnek, s nyomott hangulatúnak érezte magát. Ilyenkor a természethez menekült, mely úri-laka előtt a Magas Tátrában oly remekül testesült meg. Joggal mondja Lindner »A szerencse problémái« cz. művében: »A valódi menedék, mely kedélybetegnek számára mindig nyitva van, a természet«. Vagy amint maga írja: »A kor megrázó eseményei által fölrázva, az ember tekintete szívesen időzik a szép, rendes természetben való elmerülésnél és az e fajtabeli ismeretek terjesztése hasznuk mellett üdítőleg is hat.***)

*) Részletes közlemények erről Weber értekezésében: »A Tátra érdemes turistái 1615-től a mai napig«, a »Zipser Bote 1889. évi 51., 1890. évi 1., 12., 16., 26. számaiban és »Szepesmegye bibliográfiája, Lőcse 1895«, a fent érintett levelek 9. oldalán.

**) Levelei 4. oldalán.

***) Berzeviczy e sorokat a Bredeczky-féle Magyarország »Topográfiájá«-nak 5. oldalán a nagy francia forradalom borzalmainak hatása alatt 1800-ban írta.

A természet nemcsak erősítő, s üdítő gyógyszere Berzeviczynek, hanem egyúttal tiszta örömeinek és vidámságának gazdag forrása. Kedvencz költőjével, Göthevel tartott, ki így énekelte meg a természetet:

»Szívem a természet felé
Vonzza meleg, hő vágya, —
Ezer csőből ugrál elé,
Mint a szökőkút játszva.

Elmémben felvidítja mind
A gondolatot, eszmét, —
S a létnek szűk határa színt!
Végtelenségévé lesz még«!

Hogy miként szerelték fel magukat a turisták akkori időben egy kiránduláshoz, arról ő maga egy 1800-ban a Nagy-Tarpataki völgybe tett kirándulás alkalmával így ír: »Itt történt meg, egy a Kárpátokba tett kirándulás alkalmával, melyet nagy társaságban tettem meg, (szolgákkal, s parasztokkal, kik bort, élelmiszert, s puskákat vittek, 20-an felül voltunk,) hogy a törpefenyők közt egy medvével találkoztunk. Ez a váratlan találkozás a társaságra igen vegyes, s különös hatást gyakorolt; csak négy puskánk volt, ezek is csak seréttel voltak töltve; de a bestia elég ügyetlen volt, s agyonlövetett.*)

Oly férfiúnál, mint Berzeviczy, csak természetes volt az, hogy nem elégedett meg szerzett ismereteivel, hanem fáradhatlanul azon törekedett, hogy ismereteit gyarapítsa és szellemi látókörét tágítsa. Ehhez a természet a legjobb alkalmat nyújtotta neki, amint Göthe is mondásában így vélekedik**): »A természet az egyedüli könyv, mely minden lapon sok tartalmat nyújt.« Ily kirándulások alkalmával tudományos férfiak társaságától volt körülvéve, akik neki a szükséges felvilágosításokat megadták, s tudományszomját kielégítették. Ő maga így nyilatkozik erről: »A Kárpáti kirándulásoknak teljes mértékben való élvezéséhez a növény- és ásványtani tudományok ismerete szükséges; én nem vagyok sem botanikus, sem mineralógus. Ezen hézagokat szíves készséggel barátaim, Mauksch, nagy-szalóki lelkész, aki legjobban, s legalaposabban ismeri a Kárpátokat és Asboth késmárki gymn. tanár úr, ki kitűnő természettudós, — töltik ki. Rendesen együttesen rándulunk a Tátrába.« Mivel a Tátra alján élt, természete-

*) Bredeczky, »Adalékok Magyarország topografiájához. Bécs 1805.« I. 14. lap.

**) U. O. 5. lap.

tes, hogy kirándulásait leginkább oda, még pedig a Tarpataki völgybe tette meg. E völgy legközelebb volt, s legkönnyebben volt felkereshető. Felső-Erdőfalváról indultak, odáig $\frac{1}{4}$ mértföldre szekéren mentek, onnan gyalogoltak. De a Tátra más vidékére, az akkor már megmászható csúcsokra és megközelíthető völgyekbe is rándultak. A Központi Kárpátokon kívül más vidékekre és országokba is szívesen utazott. Meglátogatta az Aggteleki, s egyéb ujonnan felfedezett lengyelországi barlangokat is; megtekintette a Sóvári sóbányaműveket, utazott a Bánságban, Moldva- és Oláhországban, Erdélyben és Dalmáciában, sőt N.-Lomniczról Varsóba is utazott.

Bármily mélyek is a benyomások, melyeket a turistára a természet gyakorol, ezek mégis őreá szorítóznak, hacsak nem ragadja meg a tollat és szemléleteit le nem írja. Csak ezáltal lesz az egyesnek ismeretköre általánossá, csak így költetnek fel másokban is hasonló érzelmek. És ebben találjuk és méltányoljuk Berzeviczynek a turistika körül szerzett nagy érdemét; mert ő nemcsak lelkes turista volt, hanem mint író is turistikai tapasztalatait és szerzett benyomásait oly mesterien és híven közli, hogy ezáltal kortársaira és utódaira felvilágosító, s oktató módon hatva, a természet iránti érdeklődést felébresztette, s ily módon a hegyvidék korszerű szépirodalmi méltatásának országunk e vidékén is úttörője volt.

Mai napig is érdekes turistai méltatásai közül a következőket tartjuk említésre méltóknak: »A tarpataki völgy leírása, Bredeczky Magyarország Topografiája I. 1805.« Topografikus, s statistikai töredékek Lomnicz-Varsói útamból. Irodalmi, s művészeti évkönyvek 1808, évfolyam 165—172. lapszám. Bécs«; — »A nagyon nevezetes Baradlai barlang leírása. Két rézmetszettel. Bredeczky S. Ujabb adalékok a magyar királyság topografiájához és statistikájához 8° Bécs 1807.«; A cs. — kir. sóvári, sárosmegyei sófőzőhelyek leírása 8°. A cs. és kir. bécsi politikai intézet évkönyve 11 köt.«; — A Bánság-, Oláh- és Moldvaország leírása. Lipcse 1879«; — »A Kárpát-hegység leírása, egy névtelen szerző kézirata után, jegyzetekkel és a kiadó előszavával, 1 rézmetszettel. — Windisch, magyar magazin. III. Pozsony 1783, 3—47. lapszám. Löwe«; — »Egy kárpáti, az u. n. Krivánra tett hegyi utazásnak leírása, az ugyanakkor eszközölt megfigyelésekkel. Cs. k. hirdető (hírlap) Bécs III. 398. lapszám«; — Nehány székelői hegynek és barlangnak leírása. Erdélyi folyóirat III. évfolyam«; — »Magyarországnak, a Bánságnak, Slavonia, Dalmácia, Bukovina és Erdély leírása. 8° Lipcse 1879.« Még halála után is közöltek irodalmi hagyatékából egyes turistikai értekezéseket: »A lengyelországi, czortkovi kerületben Bilze mellett felfedezett földalatti barlangok leírása«. Hormayer Archivja 1823. évi 57. sz. és »Magyarország és társországainak legújabb statistikai földleírása n. 8° Lipcse 1832. Wigand O.«*)

*) Bibliotheca carpathica Payer Hugótól. Késmárk 1880. 16. l.

Kifejlett, s a természet szépségei iránt fogékony lelkiületét és utazási kedvét egy igen jellemző kép tanusítja, melyet családja őriz. Ezen a képen Berzeviczy szellemes arcát a nyitott ablaknál látjuk, amely előtt a vidék egyrésze, s a lomniczi-csúcs a Sziklapatak havas sziklatatlanával látható. Szinte érezni, mintha e kép Berzeviczy vallomását akarná hangosan hirdetni:

»Hozzád, te hű, te csálhatatlan,
Hol az embernyom elenyészett, —
Te mozgásban is változatlan,
Hadd fussak hozzád, óh természet!

A szívnek, mely magába zára,
Örömben, és a bú ha bánt,
Örökre, s nemcsak röpké mára,
Híve maradsz te egyaránt!(*)

Az előadottakban Berzeviczynek hálás és kegyeletes emléket akartunk szentelni. Együttal kívánjuk, hogy az ő példája mindenütt, de különösen a társadalom magasabb rétegeiben, a természetnek és turistikának, s az utóbbi gyűjtőpontjának, a Kárpát-egyesületnek sok barátot szerezzen. Sajnos, hogy ma a szerény gyalog turistán, ki a hegyekben, völgyekben, s erdőkben örömet, s élvezetet talál, részvétteljesen mosolyognak. Pedig az kellene, hogy a turistának sok követője legyen, mert a természethez való vonzódás és az ebből származó élvezetek a test és szellem legmaradandóbb kincsei.

---

*) Conc.

A Központi Kárpátokból

dr. Hartlaub Gusztáv-nak

„Bergauf und Bergab“

cz. művéből.

Harmadik kiadás, rendezte

dr. **Leverkühn Pál,**

a Magyarországi Ornithologiai Központ levelező tagja.

A szerző előszava.

Felszólíttatásomnak megfelelően »Bergauf und Bergab« című művemnek küszöbön álló felélesztéséhez néhány rövid megjegyzést fűzök. A Központi Kárpátokba tervezett utazásunkra, melyről nevezett könyvecském részleteket közöl, 1835. augusztus 17-én Berlinből indultunk ki. Útirányunk Boroszlón és Krakkón át vezetett. Utitársaim Keyserling Sándor a kurlandi gróf (szül. 1815. júl. 15-én, megh. 1891. máj. 25-én) és Blasius Henrik János bölcsészethallgató (szül. 1809. okt. 7-én, megh. 1870. máj. 26-án) atyja a két kiváló tudósnek, kik még annak idején szülővárosuknak Braunschweignak díszére válnak. Hálás megemlékezésemhez még hozzáfűzhetem, Blasius Henrik János mint legidősebb és élettapasztalatokban valamint természettudományi ismeretekben messze fölöttünk álló, csakhamar és egész önkénytelenül átvette a vezérlő és minden nevezetes ügyben döntő szerepet. Két utitársam immár nyugalomra tért. Sohsem gondoltam volna, hogy életem alkonya leend hivatta tudomásomra hozni, miszerint fentebb említett felejthetetlen útunk ifjuságom legkedvesebb emlékének tisztán magánúton való szétosztásra szánt szerény leírása oly hizelgően becsesnek fog elismertetni és új kiadásra méltattatni; komolyan el kell hárítanom magamtól minden felelősséget.

Különben kevés hozzáfűznivalóm van. Arra alig kell ráutalnom, mily hatalmas változásokon mentek át azóta a Központi Kárpátok. A Magas Tátra, a mikor mi ráléptünk, nagy mértékben lakatlan vadon volt, turisták előtt majd teljesen ismeretlen. Most évente csak úgy hemzsegnek ott a látogatók, kik számára úgy a közelben lakó népesség, mint a Kárpátgyesületek iparkodnak azt mindenféle kényelmessé tenni. A lomniczi csúcs már régen elvesztette abbeli dicsőségét, mintha ő a Magas Tátra legmagasabb csúcsa volna; arról a Ferencz József (Gerlachfalvi) csúcs javára kellett lemondania; így ténynek bizonyult, mit különben akkoriban már sejtettünk. Tisztán az idő rosszrafordulta tudott annak első megmászásának kísérletétől visszatartani.

Nem hallgathatom el, hogy kisdéd művemnek megírásánál bizony felhasználtam Hildebrandt F. W. 1863-ban Glogauban nyomtatott »Karpthenbilder« című könyvecskéjét. Így pl. az »Erquickung beut nach jeglicher Beschwerde« stb. kezdetű vers abból van kölcsönözve. Hildebrandt lelkésznek eme kisdéd, kitűnő munkája valóban kevésbé elterjedett. Elsőrendű leírásokat tartalmaz. Így pl. a Savrat-hágó festése valóságos gyöngy. A lomniczi-csúcsot is mintaszerűen tárgyalja. Azon hasonlat, mely azt kévébe kötött gránit-oszlopok halmazának mondja, meglepően szerencsés és találó. Hogy azonban Hildebrandtnak a Központi Kárpátoknak oly elragadó, gazdag növényzete iránt való minden szakértelme hiányzik, velem együtt a kedélyes irányú kis könyvnek nem egy olvasója élénken sajnálni fogja.

Végül még egy idevonatkozó érdekes megjegyzést. Wahlenbergnek »Flora Carpathorum« (Göttingen 1814.) című művének LXXXII. oldalán a következőket olvashatjuk: »desiderantur mirum in morum omnia Rhododendra, Azaleae, Andromedae«. És valóban, a Magas Tátrában a svájci és tiroli Alpok florájának ismerősei előtt semmi sem tűnhetik föl jobban, mint az Alpokat színpompájukkal és nagy tömegükkel legjobban jellemző Rhododendronok. De nem, annyira rosszúl még sem áll a dolog. Kahn A. a Gewond megmászása alkalmával az egyik alpesi rózsa (Rh. hirsutum) előfordulásának meglepő tényét teljes biztonsággal határozta meg. Ezen jegyzetet Strassburger Eduárdnak*) a Magas Tátrára vonatkozó

*) Die hohe Tátra, In: Rodenberg's Deutsche Rundschau. Jahrg. XXIV., Heft 1, Okt. 1897. S. 70–94; Heft 2, Nov. 1897, S. 250–284; Heft 3, Dec. 1897. Seite 364–398. — Notizen über Vögel: Seite 263 374–377, 380. Lev.

egyik kitűnő művéből vettük, melyet a »Deutsche Rundschau« 1097. évf. közölt. Ezen munka legpontosabban sorolja elő mindazt, mi ezen ügyben tudomásomra jutott.

Befejezőleg még rámutatok Wodzicki Kázmér grófnak eredetileg lengyel nyelven megjelent, később azonban Cabanis »Journal für Ornithologie« (Cassel 1853) első évfolyamában német nyelven is megjelent »Ornithologischer Ausflug in das Tátra-Gebirge und die Galizischen Karpathen«, unternommen zu Anfang Juni 1850 von Graf Casimir Wodzicki. (Wycieczka ornitologiczna w Tatry i Karpaty galicyjskie na poczatku Czerwca 1850 roku przez Kasimierza Hr. Wodzickiego. Nakadem Autora. Leszno, czeionkami 1851. E. Günthera.) Német kivonata Wentzel R.-tól Cabanis Journal für Ornithologie 1853. november 6-án, I. évfolyam I. füzet, 421—446. old.

Bréma, 1899. május hó 25-én.

Dr. Hartlaub Gusztáv.

A kiadó előszava.

1897-ben Szilveszter napján mélyen tisztelt barátomtól dr. *Hartlaub Gusztáv*, az érdemdús ornithologustól egy kisded könyvecskét kaptam, mely »Bergauf und Bergab, von G. H., als Manuscript gedruckt« szerény czim alatt Hausschild H. M. czégnél Bremában 1870-ben barátoknak való szétosztás céljából kevészsámú (ötven) példányban került ki sajtó alól. Első részében az 1835. évben a Központi Kárpátokba tett útja leírásának javított mását tartalmazza és egy addig nyomtatásban még nem jelent vázlatát 1869. év tavaszán Paestumon és a Vesuvon át tett utazásának (77—120. old.)

A Központi Kárpátok kutatásának eme rendkívül élénk és tudományos szellemtől áthatott adaléka megérdemli, hogy a feledékenységtől megmentve, a Kárpátok barátainak újólág kezébe adassék, annál is inkább, mivel Hartlaub két utitársa, az ismert zoologusok Blasius J. H. és Keyserling gróf emez utazásuknak semmi irott nyomát nem hagyták. Bár időközben a Magyarországi Kárpát-egyesület és a Kassa-Oderbergi vasút igazgatósága élénk tevékenysége által a Magas Tátra kikutatásának és látogatásának megkönnyítésén sokat lendített, mindazonáltal eme költőies utiképek kiválóan érdekkeltők, mert a csúcsok megmászásának hatvan év előtti nagy nehézségeit tárgyalják.

Egy csomó alpesi növény előfordulására és elterjedésére vonatkozó következő adatok a botanikust érdekelni fogják:

Oldal	Oldal
Arabis ovirensis Jacq. 27	Phyteuma spicatum L. 29
Arnica doronicum Jacq. 51	Pinus mughus Scop. 16, 19
Astragalus L. sp. 57	Primula minima L. 51, 63
Bartsia alpina L. 25	Pyrethrum Hall sp. 51
Cacalia albifrons L. 29	Ranunculus glacialis L. 27
Campanula alpina Jacq. 24, 63	Rhodiola rosea L. 22
Carduus eriophorus L. 55	Salix herbacea L. 24
Cerastium L. sp. 51	„ jacquiniana, Host. 24
„ alpinum L. 62	„ retusa L. 24, 63
Cortusa mathioli, Clus. 57	Salvia glutinosa L. 18
Cimicifuga foetida L. 55	Sassurea pygmaea Spreng. 64
Cistus alpestris, Crantz. 24	Saxifraga ajugaefolia L. 27
Dianthus alpinus L. 26	„ androsacea L. 34
„ plumarius L. 57	„ bryoides L. 50
Digitalis ochroleuca Jacq. 18	„ carpathica Rei-
Draba L. sp. 57	„ chenb. 27
Epilobium alpinum L. 29	„ hieracifolia Waldst.
Euphrasia salisburgensis F. 25	„ & Kit. 27
Gentiana asclepiadea L. 57	„ muscoides Wulf. 50
„ frigida Haenke 50, 63	„ retusa Gouan 63
„ nivalis L. 27	Senecio incanus L. 50, 63
„ pannonica Scop. 22, 57	Sempervivum montanum L. 29
„ verna L. 34	Sesleria caerulea Scop. 67
Geum montanum L. 51	Soldanella alpina L. 27
„ reptans L. 27	Sonchus alpinus L. 29
Lichen L. sp. 67	Swertia perennis L. 29
Lychnis diurna Sibth. 18	Trollius europaeus L. 34
Myosotis alpestris Schmidt 29	Veronica aphylla L. 27
Pedicularis sceptrum carolinum L. 29	

Az ornithologus nagy érdeklődéssel olvasandja a következő madarak előfordulását jelentő adatokat:

Anthus aquaticus Bechst.	vízi pipiske	23. oldal.
Aquila fulva M. und W.	aranysas	44. „
Cinclus aquaticus Bechst.	buvárrigó	17. „
Parus ater L.	fenyvesczinke	16. „
Tichodroma muraria Ill.	falkuszó	57. „
Turdus torquatus L.	gyötrőrigó	20, 36. „

Utóbbi faj a mai rendszertani felfogásunk szerint *Turdus alpestris* Ch. L. Brehm névvel jelölhető; ez a Kárpátok magasabb fekvéseiben nagy számban költ. 1897-

ben július 23-án a Csorbai tó-tól a Kriván felé menőben, a Furkota-völgyben magam is láttam.*)

Végül köszönetemet szeretném még kifejezni Fischer igazgató, alelnök úrnak és különösen őnagyméltósága, Csáky Albin gróf úrnak a nagyérdemű tiszteletbeli elnöknek, mint akik ezen művecskének a Magyarországi Kárpát-egyesület évkönyvében való ujranyomása érdekében szót emeltek.

Szófia, Palota, 1899. évi június 2-án.

Dr. Leverkus Pál.

Ő királyi fenségének
a bulgáriai fejedelem
tudományos intézeteinek és könyvtárának
igazgatója.

Előszó az 1870-iki kiadáshoz.

Az itt következő, a Központi Kárpátokból vett úti-képek létrejöttüket halhatatlan nemes barátomnak, Pletzer Frigyesnek köszönik, ki engem 1857. nyarán fölkért, hogy az ő kiváló kedvvel szerkesztett »Sonntagsblatt« című lapjához magam is hozzájáruljak. Én ezen leírásokat, melyek anyagát hegymászó koromból merítettem, tisztán személyi okokból a feledéstől megakartam menteni, mert létük csupán a már félig elkallódott folyóirat ama három számához**) fűződnek, menthetlenül feledékenységre merültek volna. A keveseknek, kik hozzám közel állanak, akartam tehát azokat kevésbé bővített és javított alakban ujólag hozzáférhetővé tenni.

A Táttra és Paestum között több, mint 30 év terül el. Szerencse úgy az olvasóra, mint az íróra nézve, hogy

*) A *turdus alpestris* költéséről a kiváló Schauer közölte az első hírt: 1861. aug. 3-án lőtt ő Uplaz-on néhány gyötrőrigót és a fészkekét, mely a buvárrigó mintájára van rakva és melyben a gyötrőrigó nagyon hasonlít a fenyvesrigóhoz, csak sötétebbnek és füstösebbnek látszik; legsötétebb azon hely, melyen mindjárt a legközelebbi vedlés után a fehér folt keletkezik. Folyó évi, valamint a tavalyi július hóban — írja Schauer — fiatal madarakat lőttem, melyeknek okkersárga pehelytollak voltak fejükön, amazokon pedig pelyhek lógtak, mellük azonban épen fehér lett; oly gyorsan ment végbe a vedlés. — A hím feltja először szürke, vénségében fehér is lesz. A nőstény váll- és szárnyfedőtollain nagy, sárgás, rombalakú sávok vannak, melyek néha a tollak felületének felét is borítják.

Cabanis Journ. f. Ornith. 1862. pag. 395.

Lev.

**) V. évfolyam, aug. 28., szept. 27. és decz. 20-iki számok (Stauv G., a Központi Kárpátokból.)

eme két útam kelte nem fordítva következnek. Miként érezte volna magát utóbbi 1869-ben a Jégvölgyi-csúcs tövében zergevadászaton, hagyján, talán még mindég jobban, mint 1835-ben a berlini diák a rózsák öreg városában Poseidon szentségével.

My heart leaps up when I behold
The reinbow in the sky.
So was it when I was a boy
So is it now I am a man
So be it when I shall grow old
Or let me die!

A Központi Kárpátokból.

Ritter Károly*) előadásain fölbuzdúlva Berlin múzsafia, három egyetemes természetbuvár elhatározta, hogy a Magas Tátrába vagyis a Központi Kárpátokba a nyári szünetben gyalogszerrel tanulmánykirándulást rendez. Európa eme hegységének távolságáról élénk vita folyik; már késő nyár van és a legszükségesebb előkészületekre már alig jut idő. Könyv és szerszám nélkül azonban Humboldt utódja nem indul útra; így hát magasságmérő-barometer (Pistor-féle), psychrometer, (Greiner-féle) egy delejtű, ezek elsősorban szerzendők be. A mindenféle állat elejtésére, megölésére és eltartására való különféle eszköz is aligha nélkülözhető jobban. Fődolog természetesen a növények gyűjtésére és szárítására szükséges szerek alapos**) gyűjteménye, végül pedig, a ki Hoffman Frigyes pompás előadásait hallgatta, nem indul olyan útra, hogy néhány mineralogiai kalapácsot és vésőt ne vinne magával. A könyvek tíz kötetre terjedtek, közöttük Wahlenberg: »Flora Carpathorum«***) Sydov: »Reise«, Leon-

*) A Magas Tátra a helyismerettel bíró Ritter Károly-ra oly hattással volt, hogy a berlini egyetemen tartott felolvasásán nagy lelkesedéssel ecsetelte azt, s így hallgatói egynémelyikében azon óhaját ébresztette, hogy személyes szemlélet után ismerje meg; így Sydow Albertben (a Lith. Übersicht 34. sz. előszavában); s így Ascheron Pálban (Lith. Übersicht 2. sz. 106. oldal).

Strasburger. »Deutsche Rundschau« 1897. 281. old. Lev.

**) Itt kezdődik az oldalszámozás és pedig elsőnek a 6. számmal.

***) Georgii Wahlenberg/ (2 lín. tit.)/ Flora Carpathorum Principium/ Exhibens Plantas/ In Montibus Carpaticis Inter Flu/ minia Waagum Et Dunajecz Eorum/ que Ramos Arvam et Popradum/ Crescentes/ Cui Praemittitur Tractatus/ De Altitudine, Vegetatione Temperatura/ Et Meteoris Horum Montium In Genere. /—/ Cum Mappa Physico-Geographica, Tabula Altitudinis/ nem montium Oestendente Et 2 Tabulis Botanicis. /—/ Göttingae,/ Impensis Vandenhöck et Ruprecht./ 1814. 8° C XVIII, 408. (II) pp. IV tabb. — Tárgyal 1346 fajt. Lev.

hard,*) »Agenda geognostica«, Reichenbach: »Flora germanica excursoria**») Mindezekhez került még aféle holmi, mit diákok Göttingából a Harzra teendő gyalog túrra szoktak elvinni, mihez majdan még az útközben gyűjtendő állat-, növény és ásványok járulnak; semmi más. Így indultak hárman útnak. Miképen jártak, kevésbé tartozik ide; néha eléggé csudálatosan. A tudományos lelkesedés néha kemény megpróbáltatásnak van kitéve. E sorok írója vissza-vissza emlékszik egy napra, melyen a mineralogiai és geognostikai gyűjteményeket czipelnie kellett. A forró déli órákban, menetközben nagy súlylyal nehezedett derekára a batyú, melybe a társak buzgalma kegyetlenül halmozta az újabb meg újabb terheket. Sokáig türelemmel viselte, de végül is megúnta. Bosszankodva nyúlt bele az átkozott zsákba, s mihelyt nem látták, egyik értékes példány a másik után repült az útszéli árokba.***)) Érzékeny nélkülözéseket is kellett végigszenvednünk, ha nem is tulajdonképeni éhséget, mert botanikai tudományunk útközben kiválóan vonzódott a *Vaccinium*, *Fragaria*, *Rubus*, *Dancus* és más nemek ehető gyümölcsei és gyökerei iránt; tót szokincsünknek pedig különösen két szava,

*) *Leonhard*, Kasp. Caesar. Agenda geognostica. Hülfsbuch für reisende Gebirgsforscher und Leitfaden zu Vorträgen über angewandte Geognosie. 2. verm. und verb. Aufl. Mit eingedr. Lithographien. 8°. Heidelberg 1838. Mohr.

Lev.

**) *Leonhard*, Ludwig. Flora Germanica /Excursoria/ ex affinitate regni vegetabilis naturali disposita, /sive/ Principia Synopseos /plantarum/ in Germanin terrisque in Europa media adjacentibus /sponte nascentium culturarumque frequentius, /Auctore/ Ludovico Reichenbach/ Consil. aul. Reg. Saxson. /Dr. Philos. Medic. Chir. Hist. Nat. Prof. Musei reg. Zoolog. et/ Mineralog. Praefect., Horti Bot. Acad. Dresd. Direct./ Acad. et Societ. plur. Sodali. /Exponere, non confundere naturam./ Insunt plantae: /Acroblastae et Phylloblastae./ Accedit:/ I. Conspectus generum et clavis e systemate sexuali Linnaeano. /II. Expositio methodi naturalis cum tabulâ./ III. Index generum et specierum synonymicus locupletissimus. simul ad/ sublevandum commercium botanicum adaptatus et seorsium accipiendus./ IV. Mappa geographica sistens: Territorium Florae./ V. Mappa orographica sistens: Alpium tractum. /Lipsiae/ apud Carolum Cnobloch./ 1830—1832.

Reichenbachianae/ Florae Germanicae/ Clavis synonymica/ simul/ enumeratio generum, specierum et varietatum, /sive/ Index Herbariorum/ ad/ sublevandum commercium botanophilorum /editus. /Die/ Flora von Deutschland. /Nach ihren/ Gattungen, Arten und Abarten/ aufgezählt und mit Synonymenregister versehen /als/ Herbarien-Catalog zum/ Bzsten der Sammler /herausgegeben /Lipsiae/ apud Carolum Cnobloch./ 1833.

Lev.

***)) Az a részlet: »Érzékeny nélkülözéseket.« »De elég ebből is«-ig az 1857. Sonntagsblatt-ból hiányzik, épen így valamivel tovább a Humbold- és Ritter-re való utalás.

Lev.

a voda és a chleba (víz és kenyér) a folytonos gyakorlat által egész folyékonyan hangzott már. De elég ebből!

Visszaérkeztünkkor Berlinben azon megtisztelés ért, hogy a földrajzi társaság fölszólított, tennénk utazásunk élményeiről jelentést egy előadás alakjában. Ama felejtethetlen estén Humbold és Ritter is jelen voltak és eléggé elnézők is előadásunkat figyelemmel kísérni. Természet-tudományi zsákmányunk javarészét az egyetem királyi gyűjteményei számára hagyományozhattuk.

Az emlékezet sokáig és szívesen rágódik fiatalkori élményeken, azonban a mindinkább növekvő távolság félhomályából tekintve, még a legélesebb kép is veszít tisztaságából, még pedig szükségszerűen hovatovább jobban és jobban.

»Until the man perceives it die away
And fade into the light of common day.«

*

Az éjszacról a Magas Tátrába siető utas feleúton Krakkó és Novitarg között igazán meglepő látványosságban részesül. Az út addig órákon át húzódott a Rába völgyében. Szerény, de szép fordulatain, melyek az őszi, tarka lomboserdőknek kedves, de keveset jelentő változásait, szétszórt gazdasági udvarokat, borókafenyőtől sötét foltokkal és legelő marhával tarkázott gyepes lejtőket, sőt itt-ott merész sziklaképzési próbákat is tárnak fel, épenséggel jóllakva belefáradtunk, mikor is mintegy varázsütésre új felvonás következik. Alig hogy a Lubien nevű galicziai falvacska utolsó házait is elhagytuk, a Rába egyik mellékfolyócskájának, a Lubienkának völgyében az út kurta kanyarulatokban emelkedni kezd. Nemsokára elértük a hegy csúcsát, s előttünk meredezett látszólag közelen és mintegy közvetlenül a lapályból a felhőkig tornyosodó Tátra hatalmas tömege: »Európa időjósá.« Csúcs csúcs mellett sűrűn sorakozik, akárcsak, — hogy vakmerő hasonlattal éljek, — a szélvészostorozta tengerhullámok. Amint szept. 11-én a Lubien mögötti magaslaton oly nagyszerűen pompás hegységcsoport bámulásába elmerülve álltam, már az égbolt déli részét tömör felhőzet sötétítette el és nemsokára a föld és levegő összeolvadása a sebtében nyert hatást felejtethetlen képpé varázsolta.

Az itt következő vázlatok, bármily hiányosaknak tűnjenek is föl és bármily igénytelenül lépjenek is fel, talán épen ez által nyernek jogosultságot arra, hogy az

olvasónak betekintést nyújtsonak Európa egyik fenhavasi birodalmába, mely, bár oly szép és nagyszerű, mint kevés más, mégis turistikailag majdnem ismeretlen. Szerző iparkodni fog a látott vidékek hatását és képeit tárgyilagosan, hűen festeni, hogy pedig ezen leírások egynémelyike egyedülálló, s így mindenestre a legérdekesebb híradás is, annak oka abban a jelentőségteles körülményben keresendő, hogy a Magas Tátra teljesen lakatlan. Bár az elhagyatott természet eme tökéletességében az ember mégsem hiányzik egészen, az mindamelllett csak nyughatatlan utazó, ki ott a gránitfalon az elmállást elkerült kvarczkristályokat iparkodik lába számára támasztékul megnyerni, vagy amaz, ki a meredek görgetegen felküzdi magát, hogy ott a magas hó tövében sötéten viruló alpesi nefelejtset szedjen. További ajánlást ezen értekezések nem kívánnak.

»Erlebtes wollen sie nocheinmal künden,
Und alte Reisetriebe neu entzünden.«

A nagy Tengerszem és az Öttő.

»Unde sunt?« Honnan valók? A magyar latinság eme próbájával üdvözölt bennünket egy regényesen öltözött piros-sipkás legény, ki egy részeges, vad parasztcsoroda élén megrohant, midőn éppen csendes megelégedésben botanizálva, vagy köveket tördelve a Bialka partján Bukovina irányában, aznapra célunk felé tartva, sétálgattunk. Ugy látszik, biztos távolságból huzamosb ideig megfigyelték volt és foglalkozásunkat legnagyobb mértékben gyanusnak találták. Ehhez járult még, hogy öntudatlanul átléptük a magyar határt. Így hát segélycsapatok bevonása után elhatározták megtámadásunkat és azt Bialka városka orgonista-jegyzője vezetése alatt fényes eredménnyel végre is hajtották. Itt sem latin, sem német nyelven való semmiféle igazolás nem segített. Útleveleinket hamisaknak mondták és hogy tisztességes emberek inkább »alkalmatosságot« használnak, ahelyett, hogy gyalog utazzanak, stb. Még egy utolsó kísérletképen az auri sacra fames-hez, vagyis jobban mondva, mert sajnos, csak 3 huszast koczkáztathattunk, jakobinus barátunknak amor sceleratus habendijéhez fordultunk még. Hiába, erős kísérettel Bialára kerültünk vissza. Mivel emberünk, mint kántor az egyháztól, mint jegyző a bíróságtól függött; azt hitte, hogy mindkét hatóság ítéletét kell kikérnie.

Igy hát előbb az egyházi hatósághoz, a paphoz hurczolt. Ezt házának folyósóján egy mesés szépségű fiatal magyar nő társaságában találjuk, körülte néhány valódi fehér fajtájú juhász-kutya volt. Gyönyörű latinsággal, de rosszul visszafojtott, szükségszerű nevetés közben mondott jelentésünk tisztelendő urunkat igazán kereszténytelen haragra lobbantotta; emelkedett kedélyhangulatunk mellett bizonyára tettelegességre kerül a sor, ha a szép asszony érző szíve (Asszonyom! mi nem vagyunk hálátlanok) javunkra be nem avatkozik. A most már kevésbé diadalmaskodó sereg azután a községházához kísért. De itt a mi üldözőink szolgálati búzgósága teljesen elszámította magát. A derék bíró személyeinkre, mint útleveleinkre vetett tekintetével meggyőződött rögtön ártatlanságunkról. Egynegyed órával később vendéglátó tűzhelye körül gyülekezve, egy palaczk magyar karczos mellett hálátelten emlékeztünk kis élményünkre, mely a világ eme zugában oly egész véletlenül embert engede találunk.

Borzasztó rossz időben, késő este értük el Bukovínát, egy 1700 lábbal a tenger színe fölött, magasan a Kárpatok zöld előhegyeiben elrejtett falucskát, melynek erdészlaka még a szakadó esőben teljesen átmedvesedett utasnak is a legkényelmesebb hajlékot szolgáltatja. Ennek elragadó környezete egészen alkalmas arra, hogy a Kárpátparadicsom élő örömeit ízleltesse. A sors úgy határozta, hogy még a következő egész napot ott töltsük; türelmünk mértékének erős próbája volt. 1835. szeptember 14-én Bukovinában olyan altató, csendes, egyenletesen kitartó, soha tempójából ki nem zökkenő eső esett, mely azt a hitet ébresztette, mintha ítéletnapig így tartana. Az ég, — »une triste et froide coupole de plomb«; a föld — igen nedves és feneketlen természetű. Dramatis personae: 1. »dominus silvanus« az erdész egy még élet-erős, beszédes öreg, ki elejtett zergékről, s egyéb tereken való nagy sikerről mesélt és ott időztünk 36 órája alatt igen épületesen viselkedett, ingadozván teljes és részleges ittasság között; 2. Suska, magyar cselédleány, igen kellemes jelenség, de sajnos, csak a magyar és lengyel nyelvben jártas, mi mégis mindenoldalú legjobb akaratumk daczára meglehetősen zavaró; 3. egy fiatal szikár tótlegény, a goralok szende, nemes arczkifejezésével, ki mint jó lövő és hegyismerő férfiú a következő napra vezetőnek volt szánva; 4. három kóbor diák. Némi mulatságot kínál az 1833. óta vezetett vendégekönyv. Benne csak egy hang szól, a Kárpatok természeti remekeiről való meghatott-

ságról, s azoknak bámulásáról, de több, mint egy sóhaj, melyben a veszélyes a terhessel rímel. A botanikus Zawadsky*) lemergi tanár a Nagy-Halastó növényzetére vonatkozó érdekes adatokkal szerzett benne érdemeket. Ő »az első hó alkalmával a Fekete-Tó felé menőben gazdag szűretet tartott«, s mi az erre vonatkozó jegyzékét buzgón másoljuk. Ama leírása is megragadja figyelmünket, melyben a Lomniczi-csúcs éjszaki oldalán való megmászásának teljesen befagyott kísérletéről beszél.

Este felé derül, a köd emelkedik. Az egész természet föllélekzik. A lenyugvó napnak bucsúsugara a szabad természetbe sétára csábít. A pompás hegység közelsége elragadó. A hófedte tetők az ég sötétkéék háttérében gyönyörűségesen fénylenek. A közvetlen közelünkben levő fenyveserdő titokzatos zúgását semmi hang sem zavarja; minden szerencsét jósol.

Őszinap hűvös reggelén, jókorán a hegyekbe kirándulni gyönyörűség akkor is, ha ugyanazon útat századszor tapostuk már, sőt ha minden fa, útunknak minden köve ismerősként üdvözlő is. Ha azonban ily reggelen vad, magányos, ismeretlen terület áll előttünk, mely várakozásunkat az alpesi szépségek minden csábjával és bűvösségével jutalmazhatja, úgy az oly ritka élvezet, melyért magunkat, sőt emlékezetünket is megirigyeljük.

Amint szeptember hó 15-én egy órával a napkelte után fölkerekedtünk, ezen vidékünkön való időzésünk óta először láttuk a Tátra északi oldalát egész terjedelmében tisztának, felhőtlennek.

»Prangend in feierlichem Todesfrieden
Ein Urwald von granitnen Pyramiden.«**)

Eleinte folytonosan fenyveserdő árnyékában a Bialka völgyében haladtunk tovább. A folyócska leginkább látatlanul, egyhanguan csörgedezett jobbunkon.

A kised, szürke, feketebúbos fenyves-czinke a belsőbb ágakon vigan játszadozik; ezen madárka vidám csiripelése az egyedüli hang, melyet hallunk. Körülbelül egy óra múlva ritkúl az erdő és mi a Rosztoki völgybe fordulunk, a vizet ezentúl is jobbról hagyván. Mostantól szünet nélkül erősen emelkedünk. Ezen mély völgy alsó részében a Harz- és Sudeták szebb völgyére emlékeztet. Mindkét partján magas és meredek hegyek tornyosúlnak, melyeknek

*) Dr. Zawadsky Sándor, Galiczia-Bukovina faunáját írta le.

**) Hildebrand: „Karpathenbilder“ című munkájából.

fordulatai a közepéig ellapulnak; ezeknek dús növényzete (bükk, jászor, *Carpinus sat.* váltakozva sötét tűlevelűekkel) az őszies színeknek pompás, tarka vegyülékét mutatta. A lomboszatból mindenünnen kikandikálnak a vörös-berkenye korálszínű termés csoportjai. Följebb menve, a látványosság mindinkább gyönyörűbb és jutalmazóbb lesz. Nehányszabadabb pontról igen világosan tűnnek szemünkbe a Magas-Tátra növényzeti övei. A törpe fenyő (*Pinus mughus*) sötét árnyékként kúszik a védettebb helyeken fölfelé és fokként foltszerűen tűnik el; különösen ama, nagy távolságból is látható barázdákban, szakadékokban, melyeket rendkívüli hevedőségű légi jelenségek u. m. zivatrok, felhőszakadások romboló ereje évezredek óta vájt ama sziklaóriások gránitfalaiba, s melyek nélkül amazok megmászása lehetetlen volna. A Magura csúcsáról egy a Brocken magasságában levő előhegyről egész pompájában élveztük eme színjátékot. A Jégvölgyi csúcs 8000 lábón felülemelkedő, örökhóval borított kúpja és a Muránnak hatalmas, majdnem merőleges sziklafala innen nézve minden várakozást fölülmúló tájképet mutat.

Maga a völgy fennebb következő részleteiben mindinkább a borzadalmas vadon jellegét veszi föl. Csak helyenként mutatkozik már egy-egy fenyves sáv. Oldalt pusztasziklafalak állanak, melyek közt a Rosztoka tajtékzó hullámokban vad morajjal tör keresztül; olykor a kivájt meder kapuszerű szorulataiban dübörgő örvénynyé kényszerül; majd ismét szikla-omladékon, s rendszertelenül egymásra hányt kötőbökön szökell át. Fűlsiketítő lármája elhatol a magasan fölötte álló vándorhoz. A buvárrigónak kedvencz pagonya ez, a mely itt a víz legerősebb sodrában is alábukik és nyughatatlanul ide-oda repül. A ritkább növények közül itt a laza görgetegen a barnássárga gyűszűvirágot (*Digitalis ochrolenca*) és hasonló helyen a sárgavirágú *Salvia glutinosá*t gyűjtöttük. Odafent, de még mindég a víz közelében, remek piros virágaival a *Lychnis diurna* tündöklött.

Végre ötórai kitartó mászás után a törpefenyő régiójához értünk. A különösen keskeny ösvény régen felette terhes lett és a botlás elkerülése itt ügyességet és biztosságot kíván. Egyik gránittömről a másikra ugrálva, s gyakran csak hosszú turistabotok segítségével jutottunk feljebb; nem egy nehéz helyzetben a kemény görcsös ágazat nyújtotta a kívánt támaszt. De végre is kimerültünk; rövid pihenőt tartva, hálás érdeklődéssel tekintettünk a bámulatos növényzetre, melynek szellős birodal-

mába nem minden fáradság nélkül hatoltunk, melynek gyantás illatát mohón szívtuk magunkba, s mely idegenszerűségével szinte rejtélyes izgalomba hozott. A helyzet eléggé regényes. Szemünk balfelé a törpefenyő enyhe kékeszöldjével borított hegykúpokhoz tapad, jobbra nézve pedig irtózik a csak néhány lábnyira levő tátongó mélység sötétjétől. A törpe-vörös henye fenyő (*Pinus mughus*,) az Alpoknak igazi gyermeke, tulajdonképeni birodalmában, azaz 4700—5800 láb magasságában, minden hegyoldalt örökzöld takaróval von be. Egyforma magasságban, vagyis jobban mondva egyforma alacsonyan maradva az ő pirosas, hajlékony, csudálatosan összekuszált, a fenékén messzekúszó gyökereivel és ágaival áthatatlan sűrűséget alkot, mely csak tulajdonképeni határai fölött ritkúl mindinkább és végre mintegy összezsugorodva és elkorcsosodva csak kevésbé kiemelkedő tűnélküli gyökérfonadékbba megy át. Némely helyen azonban természetes tájának határán jóval alább is találni törpe fenyőt. Így nagy bámulatunkra Javorinán az erdész lakása körül is már buján elfajzott, Krakóban a botanikus kertben pedig a felismerhetetlenségig elváltozott. Élénken emlékszem első roppant zivatar, s jeges köd alkalmával volt találkozásunkra. Emezt néhány héttel azelőtt történt a legkedvezőtlenebb kilátások között, irtózatossá időben, a vadúl és félelmesen röpködő gyötrőrigó elmaradhatlan lármája között a Babia-Gura csúcsán, egy Galicziában a Beskidetől keletre lévő magányos 5400 láb magasságú hegytömegben, hol különben is furcsán ment a dolgunk. A történelem említést tesz a Flandriai Tournayból való barátokról, kik 1095-ben a Ferrières-i apátságot csak rendkívüli fáradozással tudták megtalálni. De elhiszi-e valaki, hogy mi 1835-ben a Babia-Gurát három napon át, mint egy gombostűt kerestük?

De elég a kitérésből! Délutáni egy óra van épen és az Ötöt nem lehet távol. Ime útunk hirtelen kanyarulata a legremekebb színjátékot tárja elénk. Ama sziklafalon, mely a tavak legnagyobb- és legalacsonyabbikának északkeleti határát képezi, annak lefolyása — egyúttal a Rosztokának eredete — a legpompásabb vízesést alkotja. Bár nem is teljes függőlegesen és a közepén magas csipkézett sziklaalkotmány által mintegy megfélemezve, a víz borzadalmas robajjal szinte 300 lábnyira hull alá, hol tajtékzó habfelhőbe burkolja a szemlélőt, ki félig megsiketülve és az összehasonlíthatatlan tünemény által elragadva, bámulásából alig bír felocsúdni. A vízesés mentén fölhaladva

az Öttó magas völgyében, a tengerszíne fölött hatodfél ezer láb magasságában vagyunk.

— — »I love all waste
And solitary places, where we taste
The pleasure of believing, what we see,
Is boundless, as we wish our souls to be.«

Eme hely nagyszerűen borzadalmas kopár- és vad-ságát nehezen sikerülne az olvasóval leírás által megértet-nem. Itt a Kárpátok jellege, az ő alaptypusuk egész rideg nagyságában és elragadó fenségében érvényesül. Magas, függőleges gránitfalak, melyek mélyebb szakadékaiban és repedéseiben soha nem olvadó hótömegeket rejtene, határolják az egész tág medenczét, melyben kevéssé egymás-főlé emelkedő fokokon, csekély távolságban morénaszerű lerakódások által elválasztott Öttó terül el. Legfelseje, legkisebb, majdnem kerek, s jóformán az egész éven át jégkéreggel van borítva, legalsaja azonban inkább tojásdad, s félórányi kerülete lehet. Mintha itt hajdan valamely hatalmas légbeli tűnemény a ciklopok óriás-varának pusztulását eredményezte volna, mintha Seismos haragjában a természet eme remekművét hatalmas markával megragadta, s addig rázta, dőngette volna, míg nem maradt egyéb hátra, mint vadúl össze-visszahányt törmelékből álló pusztá, szörnyű kaosz, legnagyobb mérvű roppant romhalmaz, óriás kőtömbök, eltorzult, összeroppanzott sziklák végnélküli omladéka, melyből itt mintegy torony vagy oszlop, amott, mint felében összedőlt fal, vagy éppen kapuzat tűnik ki. Íme, fővonásai ama idegrázó képnek, mely itt az ámuló szemlélőnek feltárul; a legmerészebb képzelet sem bírná azt nérebben festeni. A tenyészet itt utolsó fokán áll; a sziklák sötétjét csak itt-ott enyhíti a növények zöldje, s csak a vizeses közelében látható még nyoma a törpe-fenyőnek, mely között néhány szegényes példányban a *Gentiana pannonica* violának pettyezetett sárga virágait gyűjtöttük. Egyik szép növényke, a *Rhodiola rosea* mégis búján díszlett itt, a tavak fekete, kristálytisza vizét élénk piros levélkoszorúval vonván körül. Mikép a növényi, úgy az állati élet is kihaltnak tűnik fel. Hangzik ugyan egy-egy éles füttyentés, mintha az azt előidézte mormota a közvetlen közelben lenne, de azt meg is látni ritkán sikerül és a ki nem jut éppen közvetlen a nap felkelte után ide, legtöbbször hiába sóvárog zergék után. Nekünk, a nagy magasságból alárobogó görgeteg éles, különös hangja elárulta azok közellétét, de az a szerencse, hogy ama

remek állatokat kis távolságból láthassuk, s bennök gyönyörködhecssünk, egy későbbi alkalomra maradt fenn. Szinte vigasztalólag hallszott az Öttő eme kietlenségében egy jelentéktelen, de fürge madárkának, a vízi pipiskének hangja, mely bennünket a törpefenyő uralmába való belépésünk óta végig kísért.

A vezetők indulást ajánlanak, mire mi a Kopacsúcson által a Tengerszem felé igyekezünk. Egyikünk sem fogja azt a páratlan helyet viszontlátni, de elfelejteni sem.

A Kopacsúcs egy keskeny sziklataréj, melyet mindjárt kezdetben át kellett hágnunk, hogy a Halas-tó mélységébe jussunk; növénytakarójának csábítása hosszabb időn át leköt. Itt ismerkedtünk meg először az európai alpesi flórát oly annyira jellemző törpe fűzzel, mely a mely a talajt különböző fajtaival (*Salix herbacea*, *retusa* es. *Jacquiniana*) sűrű örökzöld fonadékkal vonja be. Benne egyéb ritka alpesi növény mellett élénk aransárga virágjaival a *Cistus alpestris* és a *Campanula alpina* alacsony fehér szőrű, sűrűn lógó harangokkal díszítve. Az alpesi anemona, melynek virágait a Brokken csúcsán már május végével is hiába keressük, itt még teljes díszében volt. A túlsó parton való alászállás egész váratlan nehézségeket tárt fel, — roppant lejtős és rövid, síkos, merev gyeppel ruházott hegyoldal némely helyen oly annyira járhatatlannak mutatkozott, hogy számunkra nem maradt egyéb hátra, minthogy lecsúszszunk; gyermekies élvezet ez, melytől azonban nagy melege is lehet az embernek, különösen, ha nem tudja, hogy hol áll majd meg. A közlekedésnek eme módját, feltéve, hogy tetszésünktől függő marad, mindenesetre időtakarítónak ajánlhatjuk, mert így azon utat, mely innen a Tengerszemig vezet, s a Bukovinai emlékkönyv szerint hét-nyolcz órainak van mondva, mi feleannyi idő alatt tettük meg. Eme hevenyészett gyorsutazásnál a görcsös fékezési kísérletezés közben nem egy növény maradt kezeinkben: így a *Bartsia alpina* és *Euphrasia salisburyensis*.

A nagy Halastó, vagy a szó szorosabb értelmében a Tengerszem, az összes kárpáti tavak közül a legnagyobb és legmélyebb, a Magas Tátra egyik legszebb pontja, mely, mivel könnyen és veszély nélkül hozzáférhető, gyakori látogatásnak örvend. A ki, mint magunk is, a Tengerszemet először nagy magasságból letekintve és egy sötét, látszólagosan szűk sziklakatlan borzadalmatkeltő mélyében látja, az annak valódi kerületéről még nem tud fogalmat szerezni. Ki azonban Javo-

rina felől jövet és az erdő sötétjéből kilépve, az északi harántpart magasságát látja, hol a Tarnowi püspök Ziegler Gergely Tamás ájtatosságtól áradozó szívvel keresztet állított, az ezen hely páratlan nagyszerű gyönyörűségét egészben megérti; talán megkérdezi emlékezetét, vajon Sveicz és Tirol sokat dicsőített alpesi világa mutatott-e valahol ehhez hasonlót.

A természet itt a legszebb képet is csak a legegyszerűbb eszközökkel alkotta meg. Előttünk terül el a három oldaláról pusztá, meredeken fölfelé törő, szürke sziklafalak által bezárt völgyben egy nagy tojásdad alakú tónak sima, sötétzöld tükre. A déli oldalon, tehát épen velünk szemközt ezen gránittornyok 2000—3000 lábnyi roppant magasságot érnek el. Nyugaton és keleten ugyan alacsonyabbak, hanem sok helyen majdnem közvetlenül a tó habjaiból emelkednek égfelé. Ahol nem az az eset áll, görgeteg part közvetíti a víz és a sziklafal érintkezését. Itt nem maradnak hómezők, mint az Öttó katlanában, sőt a part védettebb részein a legbujább és legpompásabb alpesi növényzet örvendeztet meg a botanikust. Már a távolból csalogatott bennünket eme helyek friss, nedvdús zöldje, melyet a laza görgetegen felkúszva, el is értünk: az itt talált növénykincs legmerészebb reményeinket is messze felülmúlta. Nehezen állók ellent a kísértésnek, hogy tudományos részletezésre ne ragadhasam. Az alpesi szegfű (*Dianthus alpinus*) a nagyobb kőtömböket eltörpült, kurta szárú, de nagy, élénkpiros virágjaival egészen elborította, míg eme magasabb régiók nefelejtse (*Myosotis alpestris*) legsötétebb indigókék virágbokrétaival a görgeteg közeteiből kandikált ki. A ritkább fajokat, mint a *Saxifraga carpathica* ajugaefolia és *hieracifolia*, *Soldanella alpina*, *Arabis ovirensis* piros virággal, *Gentiana nivalis*, *Veronica aphilla*, *Ranunculus glacialis*, *Geum reptans*, ezek mind és sok egyéb gyönyörű alpesi növény itt a Tengerszem görgetegmezőin láthatók voltak, mely helyet a déli oldalon levő »Drechsler hansen« *Wahlenbergnek* * »*dives convallum*«-ával együtt a botanika minden barátjának szívére köthetjük.

Már nagyon sötét volt, midőn zsákmányunkkal a tó közelében állott fabódéba egyenként értünk éjjeli szálásunkra. Vezetőnk eleségkosarából most női kéz által gondosan és izléselesen összecsomagolt hideg étel és magyar borocska bontakozik ki, mi mellett még a nap

* *Flor. carp.* — *Ratio operis* p. VIII.

Leo.

eseményeiről egy fél órászkát eltrécseltünk. Miután a gyűjtött növényeket berakosgattuk — mi őszintén mondván soh'sem szerzett nekem annyi örömet, mint a fölkeresés és gyűjtésük, kiki a maga fekvőhelyét rendezgeti. Ez volt az idő, midőn még aludni tudtam, és ha az álom mégis sokáig kerülgetett, nem azon múlt, hogy párnámúl egy köteg szárított növény szolgált. A mi tótunk azonban úgy horkolt, mint egy foka — azután meg az éjjeli zene, melyet a sudar fenyők csúcsai között átsurant reggeli szél ébreszt, meg a

O wondrous Dreamland! who has not
Threaded some mystic maze
In its dim retreats. — —

A Nagy-Tengerszemnek. hogy még azt is hozzáfűzem, félmérföldnyi kerülete van; legnagyobb mélysége 102 láb. Ez az egyedüli tava a Kárpátoknak, melyben hal is él. A tengerszem délkeleti csücskében, egy görgeteggel és hatalmas törmelékkal fedett, de ezek között alpesi növényzetet viselő lejtő meglehetősen meredeken vezet a Fekete-Tó felé. Emezt jóval kisebb- és mélyebbnek mondják. Fekete víztükréből az azt bezáró majdnem függőleges sziklatornyok még 2000 lábnyira törnek fel; ez az összes hasonló helyek közül a legborzadalmasabb. A következő nap hajnali órái ezen tó partjának gránit-tömbjei között ugrándozva találtak, persze megint növénygyűjtő dobozaink érdekében. A *swertia perennis*, *Phyteuma spicatum*, *Cacalia albifrons*, *Sonchus alpinus*, *Sempervivum montanum*, *Pedicularis sceptrum carolinum* és az *Epilobium alpinum* itt a hideg hóvízes tóparton buján díszlenek.

»Atrium hiemat pisces defendens mare.«

Igy végződik a Tatra vadonába tett első kirándulásom, mely minden tekintetben sikerültnek mondható és teljesen alkalmas volt arra, — bár erre szükség nem volt — hogy nagyobb vállalkozásokra is bátorítson. Bármennyire jutalmazó ezen pompás, de még oly kevéssé ismert hegység látogatása, mégis csak kiválasztottak lesznek azok, kik a szükséges fáradságot tényleg nem kimélik. Hiszen a természet eme nagy szeszélye bizonyos mértékben mindig zárkozott marad. Kezeskedik arról az ő rideg, szeszélyes, kényelmetlen jellege, az ő hideg megközelíthetetlen, rejtélyes természete. Én nem bírom elképzelni, hogy eme

alpokról a magányosság bája, a szüzsies sejtelmek zománcza valaha lesurlódjék, hogy valaha — a Kárpátok egy lelkes barátjának szavaival élve — »Das abgegriffene Gemeingut schlendernder Gesellschaften« legyen. Félek ama naptól, melyen a Magas-Tátra ösvényeit tojáshéjak, hering-maradványok és kolbász-végek fogják jelezni. A Központi Kárpátokat Norvégia hegyvilágával is összehasonlították; ezen hasonlat azonban csak részben és helyenként talál. Még kevésbé emlékeztetnek Svajcz és Savója alpeseire, s eme utóbbiaknak csak kevés részletei, így pl. a vadregényes, magányos Turlo-hágó emlékeztetett Felső-Magyarországra és az én ifjúkori vállalkozásomra. A Kárpátok látványosságainak fogékony kedélyekre gyakorló mély hatását elemeinek nagymérvű egyszerűségén látom alapulni. Minden mérvű tájképi dísz nélkülöznek ők, de a teljes magányosság és a roppant méretek egyesült hatása hatalmas és számbavehetetlen. Látogatásának nehézségeit és veszélyeit roppant túlozták. S bár néha nagymérvű fáradozás és kitartás nélkül nem boldogulunk is, bár közbe az elmaradhatatlan megerőltetések mellett még nélkülözni is kell, — mert ama szikla-labirintusban ágy nincsen és főtt krumpli túróval, bármily egyszerű étel is, akkori-ban némely napon egyedüli táplálékunk — mit törődik mindezzel az a boldog ifjuság!

»Des Lebens schlimmste Krankheit ist's, dass wir
Noch wissen, was wir waren, wenn wir längst
Es nicht mehr sind — —«*)

A Jégvölgyi csúcs. Zergevadászat.

„Where are they? said Mr. Winkle in a state of the highest excitement, turning round and round in all directions. Where are they? tell me, when to fire — Where are they?“

Pickwick.

Mélyen a hegység ölében, tágas, erdős völgykatlanban van *Javorina* hutafalu. Sötét hegytömegek környékezik ezt minden oldalról; nevezetesen délfelől a részben kopár *Holi vrch*, éjszokról és éjszakkeletről pedig a *Murány*, melynek komor szakadékfala hatalmas bástyaként emelkedik a felső erdőhatár fölé, messzire láthatóan, mint a

*) Hebbel, Genoveva,

legpompásabb határjelek egyike. Szeptember 20-ika utasainkat kényelmesen berendezkedve találja *Fischer Simon* főerdész barátságos, sokféle vadásztrophaeával, mint zergeszarvakkal, mormotaprémekkel és saskarmokkal diszített lakásában; az eddig gyűjtöttek rendezésével, az otthoniak értesítésével foglalatoskodtunk — nem épen a legnagyobb buzgalommal. Ugy látszik, a sokáig nélkülözött házias örömöktől nem idegenkedtünk.

Sokáig azonban nem tarthatott ez a mi *Capuánk*. Mert el volt immáron határozva, hogy fölpróbálkozunk az eddig meg nem mászott*) *Jégvölgyi csúcsra*, a *Magas Tátra* leghatalmasabb sziklapiramisai egyikére, melynek legfelsőbb kiemelkedését *Wahlenberg* térképe ködszerűen pontozott körvonalakban sejteti; oly körülmény, mely minket újból és újból delejes erővel vonzott, valahányszor e hiányos fölvétel nézésébe elmélyedtünk. És oly közel nyomult hozzánk óhajtasunk célja, hogy annak meglátása elől alig is térhettünk már ki. Akárhol állunk, járunk, — mindig ott van a mindenben túlelmelkedő hegykolosszus! Azonban az időjárás bizonytalan volta türelmes várakozásra kényszerít, és hogy az időt haszon nélkül telni ne engedjük, kirándultunk a közeli *Sirokára*, egy 6000 láb**) magas mészhegyre, melyet növénydús volta miatt joggal dicsérnek, és a melyet szélöntései még több joggal rossz hírbe hoznak. Utakról itt szó sincs. Eleinte rendkívüli megerőltetéssel, látszólag soha nem járt őserdőben, a sűrűn álló bozótnak, kidőlt fatörzseknek és buján fölburjánzó harasztoknak csaknem tropikus zűrzavarán át nagyon meredeken föl kell törtetni, és több órai fáradozás után az ember ama bájos, virágdús rétek egyikére ér, a melyek a *déleuropai Alpokban* oly gyakran találhatók, a *Kárpátok* zord területén azonban csak nagy ritkán foglalhatnak helyet. Itt szép volt. Az alacsony, fényes fűtakaróból az intenzív kék *Gentiana verna* számtalan kicsiny csillaga mosolyg; közelebb

*) A *Jégvölgyi csúcsra* alkalmasint *Blásy Ede (Felkáról)* kúszott föl legelőször 1845. évi október 6-án *Luchs Jakab ó-lesznai* tanító és *Brauer János* vezető kíséretében, és pedig a *Kis Nyeregszorostól* kiindulva.

**) 2629 m. Ezen, valamint a hegymagasságokról szóló, a jegyzetekben későbbben következő adataimat »Tátra-Führer, Wegweiser in die Hohe-Tátra und in die Bäder der Tátra-Gegend. Unter Mitwirkung des ungar. Karpathenvereins von Dr. Nikolaus Szontágh kgl. Rath. Aus dem Ungarischen von Friedrich Niházy, Sekretär des Ungarischen Karpathenvereins. Mit drei Karten. Budapest, Singer und Wolfner 1896. Klein 8°. VIII. 226 Seiten« című művéből vettem át. Lev.

az erdő szélénél a Soldanella gyengéden rojtozott, lilaszínű virága int felénk. Azután az ember fantasztikusan szétmállott mézsalakulatokon nem épen kényelmesen föl-kúszva, bájosan váltakozó benyomások közt eléri a csúcsot, mely elragadó kilátással jutalmaz, és melynek növényzete a botanikust meglepi. Mert a teljesen havasi Saxifraga androsacea mellett itt a legmagasabb csúcs alatti teknőalakú besüppedésben gazdagon virult a Trollius europaeus, *Seeland* és *Fünen* legszebb tavaszi díszé. — Késői visszajövetelünknel az erdő sötétsége, s a széldöntések nagyon ellenünkre voltak. Azonban házigazdánk, kivel élete folyamán »Verde Giovanne« alkalmasint sokféle alakban találkozott, úgy látszik, a rémkirály birodalmában való eltévedésünket előre is magától értendőnek tudta. Elővigyázatból embereket küldött elénk, kiknek időnként eldördülő jelzőlövései lehetővé teszik, hogy már tökéletesen beállott éjnek idején a *Javorina* felé vezető irányba térhessünk. A következő nap — a legszebbek egyiké; reggeli órái már uton és — az olvasó bizonyára elhiszi, — úgy igazán fönnszárnyaló lelkesedésben érnek bennünket. Velünk tartott a főerdészen kívül még annak unokaöccse, ügyes, fiatal erdész és négy tót vadász, bevált, bátor emberek, kikre minden esetben rábízhattuk magunkat. Több napra való élelmiszert visznek és — mint jó magunk is, — a zergevadászat minden eshetőségére teljesen föl vannak szerelve. Pompás legények e tótok, a mint festői viseletükben tovavonulnak. A fehér, szűk magyar nadrág elárúlja az erőteljes tagokat. A panyókára vetett gúnya (rövid, barna halina-köpenyeg) hanyagon lóg le vállaikról. Öltözetüket, mely nagyjában a felső-sziléziai gorálokéhoz hasonlít, kiegészítik a nyersbőrből kivágott bocskorok, a kis pipa, egy törszerű kés tartására szolgáló magas, szilárd öv és végül a széleskarimájú kalap, mely alatt a legtöbbnél sötétbarna hajfürtök bőséges tömege hullámszik. A tót, épen úgy mint ezek, soha sem válik meg »valaskájá«-tól, szeretett, hosszúnyelű baltájától, a mely hegyi utaknál a botot helyettesíti és mint fegyver méltán félelmes.

Azt a völgyet, mely *Javorinától* éjszakeletnek (?) meglehetősen egyenes irányban a *Jégvölgyi csúcs*, vagy a mint némelyek nevezik, a *Feketető-torony* tövéhez vezet, felső részében *Feketető-völgynek* hívják. Magasnövéssű fenyőerdő tölti be annak mélyebb részleteit; későbbben a fenyőerdő helyébe az annyira jellemző törpefenyő lép, a völgytalpot egész szélességében áthatlan szőnyeggel

borítva, melyet azon a reggelen az örvös rigó kis rajai élénkítettek. Kétfelől igen magas, meredek szakadékok emelkednek, rendszerint kopár sziklában végződve, mely szakaszonként csodálatosan szabályosnak, szinte mesterséges falazatnak látszik az erdő fölött. Közbe-közbe kigyó-szerűen csavarodnak a havasi pázsit sávjai. A keskeny ösvény, miután az erdők árnyából kiszabadul, törmeléken és szirteken át a folyócska partján fölfelé vezet; csak a törpefenyő-tájon lesz e fa labirintikusan összekúszált hajtásai és gyökérzete segítségével inkább lépcsőszerűvé és ezáltal kényelmesebbé.

Gyalogláskor, kivált meleg időjárás mellett meg-
eshetik, hogy az ember tartósabb járástól elfárad és anél-
kül, hogy különösen észrevenné, a lélek sajátságos lehan-
golódása folytán a külső hatások iránt kevésbbé fogékonnyá
válík. Az ember meglehetősen érzéketlenül baktat tova
és többnyire — mintegy álomból — hirtelenül ébred föl,
nagyon csodálkozva a díszleteknek közben beállott változá-
sán. Nem igen másként, mint aznap. Délutáni két óra
lehetett, mikor több órai és a vége felé rosszúl kivágott
törpefenyő-ösvényeken és törmelékmezőkön át tartó, igen
fárasztó mászás után minden várakozás ellenére annak a
sajátságos helynek a közepén állottunk, a melyen ma
további tevékenységünknek végbe kellett mennie. Meg-
kísérlem rövidre fogott jellemzését. Az a rengeteg gránit-
fal, mely merészen szaggatott alakokkal végződve, dél-
felől emelkedik, a hegység főgerincze. Köröskörül
amphitheatrálisan tornyosulnak a *Tátra-hegység* legma-
gasabb csúcsai, beárnyékolva a közepükön fekvő *Fekete*
tavat, a *Kárpátok* kisebb tavainak egyikét, mely e völgy-
nek is nevét adta. Délnyugat felé van a *Jégvölgyi csúcs*
óriási piramisa, melynek tutajdonképeni tövét elértük,
éjszak felé pedig szabad kilátás nyílik *Javorina* felé, s a
pár órával ezelőtt hátrahagyott mélyedés fenyőerdőire. Ha-
talmatlan törmeléktömegek, a chaotikus, vad szétmállás
képei, keverve elszigetelt nagyobb tuskókkal, töltik be a
tulajdonképeni völgytalajt és fölhúzódnak — részben soha
el nem olvadó hóképezte takaró alatt, — a sziklák lej-
tőin. Ahol ezek kevésbbé meredek helyeken és a kőzet
áthajló kiugrásai által a lerohanó víz romboló hatásától
megvédve, növényi életnek helyt adnak, ott már távolról
meg lehet különböztetni a buján zöld növényi tenyészet
körülhatárolt foltjait, melyek nem ritkán nagyobb hőtö-
megek közepén fekszenek, többnyire igen nehezen meg-
közelíthetők és a botanikus számára becses területet, a

zergék részére pedig kedvencz megállóhelyeket alkotnak. Egészében — mintha itt a kárpáti jelleg a legfőnségesebb alakjában mutatkoznai, s önmagátfölülműlni akarta volna, —

»Pars mundi damnata a rerum natura.«

Előreláthatóan nem gondolhattunk arra, hogy még ma megbírkózzunk a *Jégvölgyi csúcscsal*. Ennek hókoro-názta fejét visszautasítóan burkolja be egy felhőfátyol, és — így tudja minden hegylakó, — a pusztá kíséret is vakmerőség volna. De a régen elhatározott zergevadászat élvezete majd kárpótlást nyújt és szerencsére csak kevés előkészületet kíván. Közben nem mulasztottuk el a golyók megjelzését, mert könnyen megtörténhetnék, hogy ugyanazon állat hármunknak egyszerre jut célba és mert hisz ily esetben kellemes biztosan tudni azt, hogy kié légyen a mesterlövés dicsősége. Ha mindegyikünknek az a titkos reménye nem csal, akkor az elejtett vad testében mind a három golyónak benn kell lennie. Hát hiszen ez is lehetséges és — ki tudja!

Tervünk ez. Gazdánk és a tót vadászok a főgerincz déli oldalára igyekeznek, abban a reményben, hogy ott zergékre bukkannak, s ezeket aztán felénk hajtják. Ők pontosan ismerik azokat a helyeket, ahol ez állatok csapása vezet, és ahol át szoktak hágni; e tapasztalatra támaszkodva, olyan állásokra utasítanak minket, melyeket pillanatra sem szabad elhagynunk, mert a zergéknek csupán csak itt és semmi más helyen kell, és — kétséget nem szenved, — fognak is elhaladni. Jó magamat minden teketória nélkül valami természetes tetőféle alá tolnak, melyet két hatalmas, csúcsaikkal egymásnak támaszkodó granittuskó képez. A hely, melyen vagyok, nagyon hideg, igen szűk, s oly alacsony, hogy tartós térdelésre voltam kényszerítve, és pedig szilárd havon, mely azonban nem sokáig marad szilárd, hanem az állati meleg hatására lassanként a jeges limonádé, vagy a nápolyi »granite« sűrűségét veszi föl. Abban az ablakszerű nyílásban, melyen át a déli völgyfalon tekinthetek végig, nyugszik a puskám csöve; csak az odú nyílt bejárata felé, tehát éjszagnak lehetséges a szabad mozgás és a korlátlan kilátás. Hol rejtőznek a társak, hogy hasonló burkolatban, vagy kevésbbé trogloditikusan elrekesztve, az nem jut tudomásra! Szemeimet mereven a megjelölt pontra irányítva, így térdelve

guggolok és várok. Látom, amint a tót vadászok pittoreszk alakjai a főgerinczen át egymásután eltűnnek: fölérve, élesen üt el a fehér suba, melylyel a gúnyát fölcserélték, az ég mély kékségétől. Végre az utolsó is átkelt. Mily hangtalan köröskörül az a kopárság! Egész magányban hallom a marmota éles füttyét; más nem zavarja körülöttem a mély csendet, mint az egyhangú, melankólikus zaja a folydogáló és csepegő hóvíznek, melyet az utóbbi napok meleg verőfénye valamennyi szikláról leküld. Egyszer, de mint messze távolból, lövés hallatszik. Engem a magánynak olyan érzete fog el, a milyent még sohasem tapasztaltam. Bár vigasztaló az a gondolat, hogy zergéknek és marmotáknak ezt a helyet fölötte kényelmesnek kell tartaniok, de sokáig már nem bírom ki helyzetemet, mert már másfél órája lehetett annak, hogy ide gugyorgattak és ime, egyszerre — mi sajátságos zaj mögöttem! — pattogás, kezdetben gyengén, aztán mindjárt erősen és egészen közel. Merev tagokkal, de a legnagyobb izgalomban tehetetlenül vánszorogok ki buvóhelyemből és alig tizenöt lépésnyire meg látok három kecskéhez hasonló, vörössesszürke állatot, valószínűen — zergéket. Honnan és miképen jöttek oda — érthetetlen.

»Sie kamen zu mir ganz ohne Zagniss,
Sie fühlten, das sei kein schreckliches Wagniss.«

Majd csendesen állva és nagy szemekkel kíváncsian körültekintve, vagy magasra emelt orrukkal a szélben szimatolva, aztán ismét kis távolságra tovaszökkenve, időnként látszólag el nem határozottan, mely irányt válaszszaák, ismét mintegy elbizakodottan néhány hatalmas ugrást téve, közelednek e fölséges teremtmények a csaknem függőlegesen meredek, magas déli sziklafal felé, melynek tövét hihetetlen rövid idő alatt érték el, és melyre felszökkenni most hozzá látnak. Oldalast végzett ugrásokban, melyeket látni kell, hogy az ember azokat lehetségesnek tartsa, olyan helyeken, melyek jellege a mi szemünkben a tovaatolásnak még a gondolatát is elriasztaná, szemmel látható könnyedséggel tudnak azok följebb jutni. A hol a főt említett zöld foltok egyike következik, ott a személyes biztonság teljes érzetével legelének egy ideig, hogy aztán csakhamár tovább folytassák nyaktörő utazásukat. Végre oly magasan vannak, hogy az esti szürkületben alakjaikat, melyek csak gyengén ütnek el a közet színétől, alig kísérhetők tovább szemmel. Csak

az egyik időzik valamivel tovább a legmagasabb kiugrások egyikén, a mely végre búcsúzva köszönteni látszik, köszönni a három nagy vadásznak és természetbúvárnak, kik csodálkozva és megütődve meresztették utána szemeiket a *Feketető-völgy* mélyéből. Exit.

Majd elfelejtettem elmondani, hogy a zergékre lőttünk; hanem lőni, kedves olvasó, és találni -- hisz megértesz.

Csak nyolcz óra után, mikor az utolsó pír a nyugati csúcsokon régen eltűnt, ér vissza a két erdész és a tót vadászok. Hús darab zergét láttak egy falkában a déli lejtőn, de sokkal nagyobb távolságban, sem hogy azokat irányíthatták volna. Megkerülésük sem akaródzott sikerülni. Az a lövés, melyet hallottam, kőszáli sasnak szólt. Főljadjuk a történetet, és *Fischer* ezt lefordítja a körülöttünk álló tótoknak, kik fejcsóválva hallgatják. Egyikök a helyszínére megy, és fejszéjével leméri az én rókaváram és ama hely közt levő távolságot, a hol a zergéket kétségtelen jelek szerint legelőször megláttam. Igen, csóváljátok csak a fejeteket, érzéketlen legények! Ti persze el sem tudjátok azt képzelni, micsoda lázba, micsoda türelmetlenségbe ejti a magunkfélét a várakozás, a türelmetlenség, mikor így kuksol a lelkem! Ha az ember szívében árva pintyek szólhatnak, amint azt *König Henrik* egyszer a magáéről állítá, akkor zergék is ugrándozhatnak benne, és — akkor a szem még biztos, a kar szilárd maradjon? Ne felejtsetek el azt sem, hogy ez állatok, a helyett, hogy rendesen ott és abból az irányból jelennének meg, a hol azt sejtethetők, időt és helyet be nem tartva, nagy hirtelenséggel, mintegy sülyesztőből fölvarázsolva, állottak a színpadon, mindenesetre nagyon mal à propos és minden megbeszélés ellenére.

Már későre hajt le bennünket a völgy erdős részébe az éhség és fáradtság, közvetlenül a csermely mellett, magas lúczfenyűk közepette fődött, hivogató helyecskét találunk, mely bennünket ez éjjelre befogadhatott. Amennyire lehetséges, kényelembe helyezkedünk, és nem-sokára cigányszerű komfortot teremt a tótok serénykedése. Magasságról lóbálódzik az üst, alatta pattogó tűz lobog, melynek élesztése még egyideig ébren tart bennünket. Vacsorázunk. A hibás lövés okozta rossz lelkiismeret daczára farkasétvágygyal látunk a juhtúróval főtt burgonyához, a kárpáti táj eme stereotyp ételéhez. Ehhez pompásan ilzik néhány palaczk ó-rusztí, melyet az utolsó cseppig ürítettünk ki. Aztán — a kimerített természet él

a jogával, és holnap használnunk kell erőnket, — mindenki azon van, hogy éjjelre a lehetőségig jól berendezkedjék. A tótok subákat terítenek aláuk és még egyszer egész halom gallyat dobnak a lángokra. Most nyugszik minden, a beszélgetés eláll, »und so lieblich rauschen drein Wasserfäll' und Tannenbäume«, s mi elszendergünk.

*

»Und wieder strecken sich die stolzen Zinnen,
Als Morgendämmerungs-Schatten frei hervor.
Von Neuem kann die Pilgerschaft beginnen;
In's Reich der Gemse führt sie schroff empor.*)

Hja! ha csak esték volnának, akkor az ily mennyei illatú éjjelek a zöld erdőben csak megjárnák, hanem aztán a reggelek következnek, és ezek kevésbé andalítók. Atallanám ezt állítani: rendszerint nagyon kellemetlenek. Szeptember második felében napkeltekor csípős hideg van a magas hegységekben, a galyakról vastag és sűrű köd csöpög, s a tűz, melynek fényénél előző estén kedélyesen horkoltál, utolsó szikrácskáig rég elaludt. Vele együtt a regényesség. A nélkül, hogy rheumára volna hajlamod, ébredéskor egész testedet összezúzottnak érzed, és csak a (jeges emlékű) közeli csermelynél szerzett friss ital és hatalmas douche adják meg idegeidnek a szokásos tónust, lelkednek a szükséges rugalmasságot. Mindig szívből örültem, ha karavánunk egyszer újra szerencsésen útban volt.

Az a látvány valóban nem volt nagyon bátorító, melyet a *Jégvölgyi-csúcs* nekünk nyújtott, mikor szept. hó 22-ének, a legragyogóbb őszi napok egyikének reggelén arra a helyre jutottunk, a hol az utolsó, vagy 3000 láb magas pyramidális kicsúcsosodás, látszólag szakadatlan vonalban, igen meredeken emelkedni kezd. A tótok egybehangzó állításai, valamint tegnapi, egy kicsit mélyebben fekvő vadászterületünkről szerzett tapasztalataink szerint, bizonyára elkészülve kellett lennünk arra, hogy még sok óra, jégre találunk. De akkora kiterjedésű halmosodásokat, a milyenek itt tornyosodtak föl előttünk, még sem vártunk. Bár e tájakon a nyár hűvös volt és tehetetlen a tél tömeges maradványaival szemben, mégis, az utóbbi hetek tartós melegének erélyesebben kellett hatnia, mert nagy hólabdák váltak le — önmagukban összeomlva — a kőzetről, és valamennyi hegyről apró patakok, vagy

*) Hildebrandt »Karthendenbilder«-jeiből.

vízesések zúgnak le a völgy közepe felé, a tóba. Mindazáltal megkísértjük ma a följutást, bár az a reményünk, hogy a középső, legmagasabb csúcsot is elérjük, mindig csökken. Előbbi alkalommal megemlíttem, hogy minden magasabb Tátra-csúcsnak fölülről lefutó széles és mély árkai vagy barázdái vannak, melyek nyilván igen régi eredetűek és amelyekhez a fölkapaszkodás egyetlen lehetősége fűződik, de azt mindig nagyon megkönnyítik. Mi is úgy találomra kiválasztunk egy ilyent, és most minden rendelkezésünkre álló eszközzel és erővel följebb igyekszünk. A hegymászó-bot itt egészen fölösleges, sőt teljesen hasznavehetetlen. Minél hamarabb nagyon szívesen szabadúlsz tőle, s annál szabadabban és akadálytalanabbul használd karjaidat és kezeidet. Eleinte sok a durva laza, törmelék, mely az olvadt hótól nedves és csúszós lévén, nem ritkán enged lábaid alatt, és minden ellenkezésed és igyekezeted ellenére egy darabig, remélhetőleg nem túlságosan messzire, magával levisz; talán épen egy mélyebben föltörekvő társ legközvetlenebb közelében, aki azonban, bár legbensőbb barátod, nem hogy — a mint azt joggal elvárod, — mentőkezét nyujtaná feléd, hanem — ezt sohasem bocsátod meg a nyomorult önzőnek, — csak egyedül arra látszik ügyelni, hogy maga magát védje hasonló baleset ellen és ne bonyolódjék belé a te bukásodba, sőt részvételtjes hangon kiált utánad, hogy talán lent felejtettél valamit?

Mielőtt az ember az emelkedés feléig jutott, megszűnik a törmelék, és rengeteg tuskók vagy merev sziklaképződmények alakjában helyébe lép a csupasz gránit, mely a rajta átömlő víz gyakran ismétlődő hatása folytán részben sima, s mintegy ki van fényesítve, részben pedig fölületén elmálott, s csak alkotórészeinek legszilárdabbikát, a kristályos kvarczot mutatja külsőleg. A sokrétegű moszatokkal bevont, nedvességtől csurgó kőzet színe ijesztően fekete. Az összes közőket azonban hó tölti be, mely mélyebben fekvő helyeken alig elég kemény ahhoz, hogy az embert elbírja, följebb azonban terjedelemben és szilárdságban mindinkább gyarapodik és a tulajdonképeni csúcsot alig megszakított, jégszerű takaróval borítja. Ezt az első, nagyon csekély felületű csúcsot délutáni két óra felé sikerült elérnünk, hét órán át tartó szakadatlan megerőltetés után, oly nehézségek, sőt veszedelmek között, melyek megítélésére képtelen az, ki hasonló helyeken nem járatos. Az első pillantásra tisztán láttuk annak a lehetetlenségét, hogy a kevéssé távoli, vagy száz lábbal

magasabb főcsúcsra följuthassunk. Most ahhoz ami álláspontunktól egy mindkét oldalán hirtelenül borzasztó mélységekbe leszakadó, jégfödte gerincz vezetett, mely oly keskeny, hogy a szédüléstől legmentesebb fejnek is vissza kellett riadnia. Hiszen a tót vadászok egyikét sem lehatt rábírní, hogy oly vállalkozásban kövessen minket, melynek balul kiütését mindnyáján biztosra vették.

E magaslatról való kilátást naplóm egy szóval sem említi, s az olvasó majd csak nem veszi rossz néven. Csak arra emlékszem világosan, hogy a legközelebbi, tengerszemektől megrakott mérhetetlen mélységekbe való letéltés volt rám nézve a legérdekesebb.

Botanikai zsákmányunk csekély lehetett csupán, mert a magasabb Kárpát-csúcsok növényzete nagyon sajátos ugyan, de fajokban szegény. Szorosan a csúcs tövéen, a kőzet hómentes repedéseiben gyökeret vert a félig átlátászó, halványsárgás virágú *Gentiana frigida*, és a világos szürkés prémű, aranysárga virágzatú *Senecio incanus*. A törmelék fölötti nagyobb tuskókat rózsaszerűen díszítik a valódi havasi kőtörőfélék: *Saxifraga muscoides* és *bryoides*; ugyancsak a *Primula minima* is, a legmagasabb tájak, legtörpébb és legridegebb növénykéinek egyike, szerény, szorosan a talajon álló vörös virágával. Alantabb egy *Pyrethrum* és egy hosszú szőrű, fölötté gazdagon virító *Cerastium* nőtt. A törmelékre nézve jellemző volt a zergegyökér (*Arnica doronicum*), melyet a *Tátra* egy helyén sem találtunk oly gyakran, mint épen itt, és egy szép rózsaféle, *Geum montanum*; utóbbi — fájdalom, — már elvirúlt. Hasonlíthatatlanul gazdagabb lehet a korai nyár flórája.

Miután a barometrikus magasságmérés megtörtént, visszaindulunk *Javorina* felé, külsőleg oly fokra redukálva, hogy vágyakozva tekintünk az est jóltevően burkoló homálya elé, de avval az emelkedett öntudattal, hogy -- bár sem zergét nem ejtettünk, sem a legmagasabb csúcsot el nem értük, — mégis mindkettőnek közvetlen közelében voltunk és majdnem — hisz csak találnunk kelle és a fatalis csúcsból nem irtóznunk! — a végére is jártunk.

*

A Drechslerhäuschen. A Lomniczi csúcs.

» Ille terrarum mihi praeter omnes
Angulus ridet.« (Horat. od.)

Aki *Javorináról* a *Tátra* déli oldalára, *Késmárkra* igyekszik, útját leghelyesebben a *Zsdjári szoroson* át veszi.

Személyesen akartunk a vidék néhány hírhedt Highwayjával megismerkedni, s így csak este felé kezdtük meg a hatóság kocszizást. Fájdalom, minden baleset nélkül értünk rendeltetésünk helyére.

Késmárk, régi okmányok e forum caseorumja, a *Szepességnek*, *Magyarország* legéjszakibb vármegyéjének k. b. 6000 lakossal bíró egyik főhelye. Várfalaival és bástyáival a mai napig is megőrizte ősi alakját és az egykor nagyhatalmú *Tököly* grófoknak tőle éjszakkeltre fekvő ősi várával együtt az úgynevezett *Szepesi síkságnak* legszembetűnőbb pontját képezi. Ez a hegység déli lejtője és a *Poprád* között fekvő, a *Tátra* harántvölgyeiből leonló számos pataköntözte terület. Kicsiny, csinos városokban való gazdagságával, tekintélyes, gyakran kastélyok, vagy fehér templomtornyok tövén álló falvaival a legbarátságosabb hatást gyakorolja és — amint ezt *Sydon* is megjegyzi — némileg egy az *Óriás-hegység* környékén levő *alsó-sziléziai* vidékre emlékeztet. A jólét e képe föltűnő ellentéte a *nowitargi* sík lengyel nyomorúságának.

Az a vágyunk, hogy a *Kárpátok* legmagasabb ormát, a *Lomniczi csúcsot* megmászszuk, szilárd elhatározássá érlelődött, a mikor néhány nagyon kellemesen és tanulságosan átélt, a nyugalomra és üdülésre szükséges nap után az időjárás az évszak előrehaladottsága daczára a legderültebb maradt és mikor a város időjósloí mindannyian vállalkozásunk szerencsés kimenetelével biztattak bennünket. Vezetőül valami *Csauder* nevű embert ajánlottak. Ez az erőteljes, most ötven éves ember büszke arra, hogy mint gyerek az öreg *Fábrival* együtt kísérte *Wahlenbergeret* hegyi kirándulásaiban, és a híres svéd tudósra nagyon jól akar még emlékezni. Épen oly ügyes mint fáradhatlan hegymászó hírében áll, s legalább is azt hiszi magáról, hogy a magyar *Tátrát* még éjnek idején is minden lépten-nyomon ismeri. *Csauder* különben nem egészen bizonyos boldog öntudat nélkül való egyéniség.

Szeptember 24-edikének reggelén két óra alatt könnyű kocsin a *Tátra* tövéig jutottunk, odáig, ahol egy hirtelenül kiugró sziklaképződés, az u. n. *Farcsík* a *Drechslerhäuschen*hez, a *Kárpátok* völgyeinek a legszebbikéhez való bejáratot jelzi. Ez az út már azért is vonzó, mert az ember szeme előtt nem tűnik el a fősíkes hegység, mely fölött magasan nyúlik ki a *Lomniczi csúcs* czukorsüvegalakú orma. Az út utolsó részét szelíden hajló lej-

tők képezik, sűrűn ellepve laza törmeléktől, melyen a *Carduus criphorus* és a *Cinicifuga foetida* óriás példányai szinte erdőcskét alkotnak. A növényzet egyformaságát kis luczfenyő-területek szakítják meg.

Wahlenberg lelkes leírása nem kis vágyat keltett bennünk a *Drechslerhäuschen* iránt, de a valóság föllmulta várakozásunkat. Legalább én sohasem láttam szebb völgyet és még most is, mikor ezt írom, az emlékezés mennyei érzelmeivel csüggök ama reggeli órákon. Majd groteszk, merészen föltörő csipkékben és csücskökben, majd szelíden hajló, buja növényzettel takart kúpokban végződő magas, pompás mészsziklák határolják kétfelől a völgyet, melynek széles talpán át tiszta hegyi patak ömlik. A *Fehérvíz* magasán fönt ezüstfonalak módjára lóg a kőfalokon, alább számtalan cascattalában és cascattellinában lefelé siet, s hálószerűen sok ágra- és mellékágra oszlik, végül pedig a Farcsík alatt dörgő zúgással tör át egy kapuszerűen szűkült szurdokon, hogy aztán megnyugodva a Poprád felé siessen. A völgy bejáratánál a sziklakat magastermetű fenyő- és lombos erdők takarták az őszi, tarka színek teljes pompájával. Ezek helyébe, mint a Kárpátokban mindenütt, följebb az örökzöld törpefenyő lép. Botanikai szempontból a *Drechselhäuschen* paradicsom. Csak dél felől, a magyar alföld forró levegőáramlatai számára van nyitva, s így csaknem piemontesiai jellegű növényzetet mutat. Csak itt szedtünk nyolcz kosborfajt. A sárga és biborfoltos virágú *Gentiana pannonica*-val keverve, buja sokaságban itt termett egy más, már a Lissa Horra hegyi rétjein csodált faj, t. i. a *G. asclepiadea*, melynek nagy, élénk kék virágain az Apolló-lepke nyalánkoskodott; eme sárga színű, sötétvörös szemrajzokkal díszített szárnyú, pompás pillangóból itt sokat láttunk. A meredek sziklafalak repedéseiből gazdag csomókban bájosan hajlik ki a fehérvirágú tollas szegfű (*Dianthus plumarius*), és szorosan emellett burjánzik a szürkegyapjas havasi gyopár. A patak mellett a *Cortusa Mathioli* pár megkészt példánya örvendeztet meg bennünket, de a völgy sok más ritkább díszé régen elvirult, és jelenlétüket már csak levelek és termések által árulják el; épen úgy néhány hüvelyes, *Asztragalus*, *Drabae* stb. Állattani tekintetben is felejtethetlenné lőn nekünk a *Drechslerhäuschen*. Mert egyedül itt láttuk a *Tichodroma murariát*, ama sokszor megóhajtott hegyi madarat, mely élesen füttyentve és kárminpiros szárnyait pillangószerűen kiterjesztve, tapadt a déli nap sütötte völgyfalakon.

Lassú és majdnem fáradság nélküli emelkedéssel értük el délután a páratlan völgy végét, melyet itt a Bélai hegyek határolnak és bezárnak. A régi várfalak bástyáihoz hasonlóan, terraszszerűen egymás mögött föltonnyosodó hatalmas mészsziklák itt természetes falakat képeznek; csak a tetejüket fűdi növényzet, melynek zöld színe élénken üt el a kőzet fehéres színétől. Sajátságos csoportjaik közt az úgynevezett Homlok-hegy, mely magasságra úgy a Schneekoppeval vethető össze, képezi a legnagyobb kiemelkedést. Sűrűn összekúszált bozót között küzködünk föl a »Vaskapun«, a szikla egyik szabályos alakú nyílásán, melyen át az ember messze és egészen váratlan kilátást kap. Dél felé a dús késmárki sík, városaival és falvaival, a Kis- és a Nagy-Magura, éjszak felé derengő közelben a Magas-Tátra hatalmas csúcsai, a Fecskeatorony, a Vöröstó-csúcs és mindenek fölött fontos czélunk, a Lomniczi-csúcs. Még egy utolsó pillantást szép völgyünknek!

Bár minden különös megerőltetés nélkül elérhettük volna még ma a Kőpataki-tavat, azonban vezetőnk, kit sokkal jobban csábított a zöld erdőben, mint eme magaslat gránittuskói és sohasem olvadó hómezői közt való meghálás, egyszerűen lehetetlenek jelentette ki. A Kresskút mellett, a Fehérvíz-völgy mélyén pompás helyecske kínálkozik. Hatalmas luczfenyők hívogató tetőzetté hajolnak össze, s a mohok és áfonyák képezte lágy szőnyeg nyugvóhelyet kínál a fáradt utasnak. Tehát ott kíván Csauder úr pihenni. Még az est leghosszabb árnyai nyugosznak a völgyeken, mikorra búvóhelyünket kikerestük. Rövid időre rá hatalmas füstoszlop kanyarog föl a fák között, s olyan kényelem terjeszkedik el körülöttünk, mint akár egykor a Jégvölgyi-csúcs alatt. Aztán Csauder készséggel jelenti ki, hogy ő velünk, barátjaival nemcsak az ily út fáradalmait és veszedelmeit, de annak az életnek a kellemes oldalait is tőle telhetően megakarja osztani, s miután ez megtörtént, (de még milyen virtuozitással!) oly fokra hágott a jó kedve, hogy nekünk jólrosszul az egyik éneket a másik után dalolta el. Sőt! egyszerre csak fölkapja a rosszat nem sejtő tótunkat, és csárdást jár vele a tűz körül. Ily módozatok mellett gyorsan telik el az est. Végre Csauder a tótot párna gyanánt használja, és régen harsogva horkol, mikor mi még a közben félig elaludt tűz élesztésével kínlódunk.

Mikor a hajnal első piros sugárkévéi a völgyszurdok sötéttségébe hatoltak, már útra készültünk. Még egy da-

rabig sűrű erdőben vezet az út lefelé; de azután ritkulnak a fák. Az ember éjszaki irányban elhagyja az utat, s miután néhány alacsony, lapos talajú hegyhatáron áthágott, a melyeken sok bozót van, keverve egyes magasabb fákkal, itt-ott nyír- és jegenyefenyűfákkal, mindig meredekebben emelkedve, körülbelül két óra alatt a Kőpataki-tóhoz ér, melynek környékéről a *Pinus mughus* már-már minden más növényt kiszorítani igyekszik. Nagy, itt még részben áfonyával és mohokkal takart sziklák vad rendetlenségben hevernek köröskörül; az egész táj melancholikusan magányos. Maga a Kőpataki-tó, mely kis fonsík közepén fekszik, nem nagy, s meglehetősen sekélynek látszik, mert élénkzöld, tiszta vízből számos gránitúskó nyúlik ki, miket élénk, barnavörös zúzmó von be. A tavat félkörben nyugaton a Hunfalvi-csúcs, éjszakon és keleten a Lomniczi- és Késmárki-csúcs állja körül. Néhány lábbal magasabban, a Tarpataki-gerincz felé a legborzasztóbb sziklasivatagban van a még kisebb Tölcsér-tó, 5450*) lábnyira a tenger fölött. Törmelékhalmok és sohasem olvadó hó és glecserszerű nagy halmozódásai minden oldalról meredeken ereszkednek le partja felé, mintegy a hivatlan közeledést visszautasítva. Nagy fáradtsággal és nem teljesen veszély nélkül kúszik le oda az ember, és — legalább botanikailag — kevés jutalomra számíthat ott. A Kárpátokban nincs növény-szegényebb hely, mint a Tölcsértó környéke. Dél felé a Magyarországra való kilátás mindig szabadabbá, gyönyörűbbé és mérhetlenebbé válik.

Az a sajátágos törmelékbástya, mely impozáns szélességgel és terjedelemmel a Kőpataki-tótól a Tarpataki-gerinczhez fölhúzódik, ugyan hirtelenül emelkedik, de aránylag könnyen mászható meg. Mert az ezt fődő hatalmas gránitúskók egymás mellett, vagy egymás fölött szorosan összeékelődtek, s csak a közönséges ügyesség és biztosság kell ahhoz, hogy az ember kőről kőre ugorva, gyorsan jusson rajta följebb. A hegymászás e módját ugyan sokáig nem bírná ki az ember, azonban e gimnasztikának szokatlan és megerőltető voltát könnyen elfelejti ama élvezet mellett, hogy rövid idő alatt jelentékeny magasságot ért el. E kövek földdel szegényesen kitöltött közeiben és nyílásaiban gazdagon virultak a Tátra leg-ritkább gránitvirágai, *Cerastium alpinum*, *Campanula alpina*, *Senecio incanus* és *Gentiana frigida*; utóbbi vilá-

*) 1908'5 m.

gossárga, félig átlátszó, lankadtan összehúzódo virágú. Csak szórványosan szakítják meg e szirtmező egyhangúságát kisebb, silány pázsittal bevont helyek. Szorosan a gerincz alatt társasan virít a legmagasabb régiók néhány legtörpebb és legridegebb alpesi virágocskája, Saxifraga retusa és Primula minima.

Az a Tarpataki-gerincz név alatt ismeretes sziklataréj, melynek éles hátára 10 órakor értünk, e föld ama helyei közé tartozik, a melyek semmiképen sem tűnhetnek el azok emlékezetéből, a kik azt egyszer látták. Közel 7000 lábnyira vagyunk a tenger színe fölött. Az ellenkező irányban, az előbbtől csak keskeny sziklatábla által elválasztva, szakadékkal vezet alá a Nagy-Tarpatak völgybe, melynek borzadályait csak ezután kelle megismernünk, oly meredek ez, hogy legkülsőbb szélén állva és lehetőleg áthajolva, csak a felső részét tekinthettük át. Jégnek, hónak nyoma sincs. A gerincz hosszát k. b. 400 lábra becsülném. Éjszakeleti végén minden további átmenet nélkül nyúlik föl a Lomniczi-csúcs utolsó meredek tetőemelkedése. Tömentelen méreteken összehalmazódó tömör, sötétfeketés színű gránitpyramis ez, és oly meredek, hogy némi távolságról nézve, a reá följuthatásnak még a gondolatját is elriasztja. Itt van a hely, a hol Wahlenbergnek,*) miután az éjt Mughus-tűz mellett a Tölcsértónál töltötte, »inter rupes fere perpendiculares, horridissimas, nivibus non prorsus solutis lubricas et sub tonitru imbrigue scopulos a cacuminibus dejicientibus« ama kísérletétől, hogy a csúcsot elérje, el kellett állnia. Bár gyönyörű idő kedvezett nekünk, mi sem bírjuk teljesen legyőzni a tehetetlenség és a bátortalanság veszedelmes érzetét. Ez csak akkor tágít, mikor már a legteljesebb személyes konfliktusba keveredünk e fenyegető sziklatömegekkel.

Botanikai zsákmányunk a legcsekélyebb volt és csak a már ismeretesre szorítkozott. Egy becses növényke, a Saussurea pygmaea, mely itt Wahlenbergnek örömet okozott, úgylátszik, csak az ő számára virult. Mi hiába kerestük.

Vezetőnk, Csauder, a Tarpataki-gerinczre érkezünk óta nagyon kicsi legénynyé töpörödött. s hirtelenül tíz évvel idősebbé vált. Azt a kérését, hogy podgyászunk őrzése végett visszamaradhasson a tóttal, »a kiből nem igen bízunk«, annyival kevésbé tagadhattuk meg, mert

*) Flor. Corp. p. VIII. »Fere perpendiculares« toldalék. Lev.

hiszen itten oly vezetőről, ki bennünket mindenütt kalauzoljon, úgy sem volt szó. Mi aztán minden fölösleges ruházatot itt hagyva, rövid tanácskozás után fölfelé igyekeztünk egy szurdokszerűen kivájt, vízmosta barázdában, mely a siker legtöbb reményével kecsegtetett bennünket.

Nem fárasztom az olvasót vállalkozásunk ez utolsó munkájának leírásával. De szavamra bátran elhiteti, hogy ez sem könnyű, sem veszélytelen nem volt. Minden körülmény között is meggondolandó dolog, ott mászkálni, vagy kapaszkodni, hol a szédülésre való legkisebb hajlam, a legcsekélyebb ballépés biztos halált hoz. A Jég-völgyi-csúccsal összehasonlítva, kedvező volt, hogy itt nem kellett hóval és hólével küzködnünk. A kőzet többnyire száraz, sőt helyenként az erősen odatűző déli naptól meleg volt. De viszont a Lomniczi-csúcs sokkal meredekebb és, a mi a legrosszabb, a gránit itt sokkal kevésbé mállott. Magas, csaknem függőleges falakkal kellett itt megbirkózni, a milyenek amott nincsenek. A legveszélyesebb helyek mind az út második felén vannak. Ilyen helyeken B. barátunk, igen vállas termetű, izmos férfi, szilárdan állva, a kőzetnek támaszkodott, s az ő vállaira lépve, lehetőségessé vált, hogy magasabb lépcsőre vagy kiugrásra jussunk, a honnan aztán különböző módon mi segíthettünk neki. Délután két óraker a csúcson állottunk és sietve erősítettük állványos barometerünket arra a kis kőpyramisra, melyet itt az utolsó országos fölmérések alkalmával mérnökök emeltek. *)

E magaslat területe oly csekély terjedelmű, hogy kissé nagyobb társaság a mozgásban nagyon akadályozva lett volna, és megfoghatatlan, hogy Thüle és Szepesházy urak a Lomniczi-csúcs leírásában egy húsz négyzetlátnyi, mohával takart tető-plateauról beszélhettek. Habár azonban moha nem, mégis nőtt itt sok mindenféle egyéb. Mi még — persze nagyon silány, sőt nyomorék példányokban, — kilencz phanerogamot gyűjtöttünk, köztük két Caricest és egy Sesleria caeruleát. Viszonylag legbujában virult a sokszor említett Campanula alpina. Sötét zuzmó festi a legmagasabb tömböket. Csak az éjszaki oldalon vehetők észre nagyobb hótömegek. Ez irányban

---

*) Kolbenheyer szerint a Lomniczi-csúcsot legelőször Fröhlich Dávid, a késmárki lyceum rektora és utazási író mászta meg 1615. június havában, továbbá 1793-ban Townson Róbert és 1813-ban Wahlenberg György.

a kilátás igen korlátozott, mert arra felé különböző, csaknem ép oly magas csúcsok tornyosodnak, melyek között a Jégvölgyi-csúcs innen valóban valamivel magasabbnak látszik. Hogy ez csalódás-e vagy nem, azt biztosan csak magán e csúcson végzendő mérés állapíthatná meg. Dél felé tekintetünk beláthatatlan messzeségbe vész. A völgykatlanok és mélységek alján 15—16 tavat vélünk megkülönböztethetni, legvilágosabban a Kis-Tarpatok-völgyében magasan fekvő Öttavat. E bájos és részben köralakú vizek némelyikére találó és csinos hasonlat a pávatoll szemrajza. Húsvörös szegélylyel befoglalva, szürke gránitmedence mélyében fekszenek, és onnan fölragyognak színeik tiszta fényével. Hypsometriai munkálataink befejeztével hegymászásunkról szóló néhány följegyzést helyeztünk, — jól elzárva ólomtokba — a kőpyramis belsejébe. Valamivel hat óra után visszaértünk a gerinczre. Csaudert és a tótot kedélyesen pipázva találtuk podgyászunk mellett. A Lomniczi-csúcs tengerszín fölötti magasságát mérésünk alapján 8200*) lábban állapítottuk meg.

Fájdalom, legkisebb kételyünk sem lehetett aziránt, hogy mi legyen további teendőnk. Az egyetlen hely, a hol mára éjjeli szállást kereshettünk, az a Nagy-Tarpatok legmagasabb része volt, annak a már említett, iszonyúan meredek, 1400 láb mélységű ereszkedőnek az alján. Bártortalanul állotunk annak szélén, és több, mint kedélytelen volt az a gondolat, hogy vele az estszürkületben ismerkedjünk meg közelebből. De volt-e miben válogatnunk? Így tehát ráadtuk magunkat, és csoda, hogy mindannyian ép tagokkal értünk le. Ezt a gyorscsúszó menetet valóban csúnyává nem annyira maga a csúszás procedurája tette, melynek bizonyos körülmények között pártját is tudnám fogni, hanem más valami. T. i. az egyetlen út, melyen itt lehet ereszkedni, egy igen keskeny, laza törmelékkal kikövezett árok volt. Ennek csak kevés pontjánál mászhattunk többen egymás mellett, s ebből az alantabb járókra nézve az az elkerülhetetlen veszély származott, hogy megütik őket azok a kisebb-nagyobb szikladarabok, melyek kezeink, lábaink alatt elválva és uj tömegeket magukkal ragadva, hatalmas ívekben röptültek lefelé. Hogy ettől egyikünk sem menekült, annál bizonyosabb, mert teljesen besötétedett, még mielőtt e fura

*) 2635 m.

rovátka felét elértük. És a mikor végre mégis — bár szá-
nalomra méltóan összeverve és horzsolva, de némileg
mégis élvezve — leérkeztünk, milyeu éj várt reánk! Első
gondunk persze a tűz volt. Azonban, eltekintve attól,
hogy a törpefenyő régiója fölött lévén, nehezen szerez-
hettük be a szükséges tüzelő anyagot, lehetetlen volt itt
tűzet élesztetni. Mert éjjél felé a szomszédos magaslatok-
ról hallatlan szélvihar tört reánk, mely még a leg-
kimerültebbek szeméről is elriasztá az álmot. Csak a
váravárt reggeli szürkülettel szűnt meg a vihar, s most
fáradtság nélkül fődőztük föl a kevéssé járt utat, mely
kezdetben a labirintikus törpefenyő között, későbbben
azonban a legszebb luczfenyő erdőn át vezet a Tátrafüredi
kis telephez, melynek svájci villái és ívcsarnokai négy
órai útunk után barátságosan intettek felénk.

Mikor odaérkeztünk, a fürdő vendéglőse éppen téli
szállásába készült költözködni. Könnyű kocsi volt a ház
előtt befogva, hogy a nyár utolsó lakóit elszállítsa, s csak
negyed órával kellett volna későbbben jönnünk, hogy aj-
tót, kaput zárva találjunk. Az annyira előrehaladott év-
szakban történt egészen váratlan megjelenésünk legalább
is megrökönyödést idézett itt elő. S lehetett-e ez másként?
Ha mégis igen erős túlzás nem volna, azt mondhatnám;
ép folt nem volt testünkön. Oly borzasztóan látott el
bennünket a Lomniczi-csúcs. És ime, három rongyos
gyalogútas e férfi elé lép, és azt kívánja, maradjon itt
az ő kedvükért még egy napig, gyűjtsen az ő kedvükért
ismét tüzet a konyhában, és pakkolja ki ismét, a mit már
ládákba, szekrényekbe helyezett. Igaz, nagyot kértünk, de
Reiner úr jó ember volt, s megtette. A mit vele közöl-
tünk, az ő szemlátomást javunkra hangolta, és Csauder
közben nem mulaszt el, hogy a késői vendégek felől bi-
zonyos hasznos fölvilágosításokat ne adjon neki. Tehát :
»Fogj ki, itt maradunk!« és »Mit parancsolnak az urak
mindenekelőtt; meleg fürdőt (óh, mennyei zengésű szó!)
és délre paprikás gulyást?« Ilyen jól még nem jártunk
a Kárpátokban, és sehol, sohasem éreztük ily jól magun-
kat. A délután még egy kis kedves intermezzot hozott
magával. T. i. négy ó-lesznai fiatal férfi jelent meg, hely-
ségük sötétkék ruhaviseletben. E falú férfi lakói ősidők
óta és majdnem kivétel nélkül egyformán szenvedélyesen
űzik a nemes zergevadászatot és a hegedűjátékot. Rá-
beszélésünkre ők is azt határozták, hogy holnapig itt
maradnak, és mi mindjárt kettőt föl fogadtunk közülök

vezetőül a gránátgazdag Felkai-völgybe és a Ferencz-József-csúcsra.*)

Este bált rögtönöztünk, melynél e sorok írója nem épen az első hegedűt játszotta.

Kedvünkre volt, hogy a következő napon az elutazás este feléig halasztódott. Több napi fáradalmaktól súlyosan megviselve, megérdemeltük az üdülést, és hol történhetett volna ez kielégítőbben, mint itt! Hisz a föld kerekiségén nincs oly helyecske, mely kitörülhetlenebbül és rokonszenvesebben forrt volna össze legjobb emlékeimmel, mint ez az elbájoló asylum! Ama magányos erdőöv kellő közepén fekszik, mely a Galiciát Magyarországtól elválasztó Tátra legmagasabb középponti tömegének tövéhez borul. E barátságos házcsoport a déli magaslatokról nézve már jó messziről hívogatja az embert. Balról ezt magas jegenyefenyűerdő árnyékolja, jobbra parkszerű fásítások és sétányok terülnek el, a háztetők fölött pedig látszólag közvetlen közelben kolosszális emelkedések mutatkoznak, t. i. a Királyorr kopár lejtői, s a Lomniczi-gerincz csücskéi és bástyái, a melyek fölött aztán a tulajdonképeni csúcs mindent fölülmuló fönséggel a felhőkig nyúlik. Itt minden durvaság, sötétség, nehézkesség és korlátolttság pusztul; menj a terraszra és legeltesd szemeidet Magyarhon kék egű tájain!

De egyszer mégis csak el kell válnunk, s mikor a nap már leáldozóban van és aranyosan rezeg a fenyűk csúcsain, a karaván útra kész. S most indulunk: elől a négy lesznai, bús nótákat húzva, aztán a kocsni a Reiner

*) A Tátracsúcsoknak Koristka Károly tanár részéről 1860-ban megállapított pontos méretei szerint a Lomniczi-csúcs 8328, a Ferencz-József-csúcs pedig 8394 lábnyira emelkedik a tengerszínre fölé. Abban az igyekezetünkben, hogy az utóbbira fölmászunk, az eddig kedvező, de most teljesen megforduló időjárás akadályozott meg bennünket. A Ferencz-József-csúcsot, melyet e szerint a Tátra legmagasabb emelkedésének kell tekintenünk, úgy látszik, eddig senki sem mászta meg. A Jég-völgyi-csúcs pedig 8012 láb. (Lásd Petermann, Geographische Mittheilungen. 1864. évi XII. pótlófüzet és Koristka, die Hohe-Tátra, Gotha, 1864.)

H. G.

Jég-völgyi-csúcs . . . 2629 m.

Lomniczi-csúcs . . . 2635 m.

Ferencz-József-csúcs . . 2663 m.

A Ferencz-József-csúcsot Szontágh szerint legelőször Steinberg berlini tanár és Holst tanuló mászták meg 1872-ben, 1875-ben pedig dr. Déchy Móricz, a ki ezt a kirándulását a részéről végzett hó- és magasságmérésekkel együtt szakszerűen leírta.

Kolbenheyer szerint a Ferencz-József-csúcs első megmászásának dátuma 1874. évi augusztus 7-ike, mely napon Steinberg Th. és Elsner H. gnadenfeldiek Stiller újszalai tanítóval a csúcsot elérték.

családdal; Csauder a kocsis. Mi hárman pedig utána, a lehetőségig ismét összetákolva, rendbe szedve, kalapjainkra törpefenyűgalyakat tűzve. Leghátul a tót jött.

Néhány lépést téve az erdőben lefelé, Tátrafüred örökre eltűnik szemeink elől. Isten hozzád, és hála néked, te szívesenlátó helyecske, örökre!

»Erquickung beut nach jeglicher Beschwerde,
Nach Ungewitter, Frost und Sonnengluth,
An Tátrafüred's wohlbestelltem Heerde
Der edelsten Tokayer Rebe Blut.
Dem müden Gaste wird die fremde Erde,
In deren Schatten er so friedlich ruht,
Zur Heimath schier, und leises Wehmuthsbangen
Will, wenn er scheidet, seinen Sinn umfängen.«*)

S most Isten veled is, ki e kárpáti útamban elkísértél. Úgy jártam mellette, mint a mesebeli Barmekid, ki remek, képzelt eledeleken kéljelgett. Ha azonban leírásaim kedvet támasztottak benned, hogy »Kelet-Európa viharfogóját« válaszszad utazásod céljául, hadd legyek vezetőd. Úgy tetszik, hogy — bár évek multak el azóta, — még tűrhetően tájékozódnam ott. Akkor vándorbotunkat még nem egy más területre is el kellene vinnünk, melyről e sorok meg nem emlékezhettek; így a hatalmas Krivánra, melynek északnyugati, — a Koprova-völgybe, csaknem függőlegesen lemenő, több mint 4000 lábnyi csúcs-szakadéka Európában páratlan, rémítő mélységére nézve; továbbá a vadregényes Koscielisko-völgybe, melynek sötétzöld erdőkoszorúzta rétterületei és fehér mészszikladíszletei gyönyörködtetik a szemet. Itt napokon át más táplálékhoz nem jutottunk, mint éretlen szilvához, no meg a legkeservesebb pálinkához. És aztán el kellene mennünk még Árvavármegyének a Fekete-Vág menti ama sötét erdővidékére, hol az uralomban mai napság is a medve, a hiúz és a vadmacska osztozkodik.

Ha azonban kedved szottyanna, hogy a Lomniczi vagy a Jégvölgyi-csúcsra mászszál, akkor úgy-e megengeded, hadd maradjak a mi akkori tótjaink módjára hátra a csúcs tövében. Gyönyörű ugyan ott fönt, és megirígyelnék; de jaj! non sum, qualis eram.

*) Hildebrandt »Karpathenbilder«-jeiből.

Ez a munkálat, valamint néhány, a Kárpátokról szóló említett dolgozat nem szerepel nagyérdemű Payer Hugó csodálatra méltó és 5885 címet fölsoroló Bibliotheca Carpaticájában,*) E bibliograph kívánsága (Előszó, IV. oldal, 1880. október.) az, és talán a Magyarországi Kárpátegyesület olvasóinak is érdekében áll, ha ezen mű további kiegészítésére új adatokat gyűjtünk. Ezért alant rövid foglalatját adom ama irat — címeknek, a melyeket a Hartlaub-féle Kárpát-utazás tanulmányozásánál fölleltem, a mennyiben nem foglaltatnak Payer könyvében, avagy annak megjelenése után nem közöltettek.

1. **Bielz**, Reisehandbuch für Siebenbürgen. Hermannstadt 1881.
2. **Bräss**, Martin, Ornithologische Wanderungen in den Süd-Karpathen. — (Internat. Thiermarkt. Jahrg. I. 1898. No 50 vom 9. Sept. p. 405—406. No 51 vom 16. Sept. p. 414. No 52 vom 23. Sept. p. 422—423. Jahrg. II. p. 5—6. 12—13.)
3. **Chalubinski**, T., Enumeratio muscorum frondosorum tatrensiensium. In: Pamiętnik fizyograficz ny. Band VI. 1886. p. II. sqq.
4. **Dzieduszycki**, Grfl. Dzieduszycki'sches /Museum/ in Lemberg /—/ Lemberg 1880 8vo. XLII, 204, 20 pp. (Museum/imienia Dzieduszyckich/we Lwowie /—/ Lwów 1880. 8vo. XL, 206, 36, (8) S.
5. **Esiba**, Stephan, Dissertatio Historico-Physica de montibus Hungariae. — 1700.
6. **Genersich**, Chr., Reise in die Karpathen mit vorzüglicher Rücksicht auf das Tátra-Gebirge von Christian Genersich, Prediger an der evangelischen Gemeinde in Késmárk. Herausgegeben von Samuel Bredetzky. Wien und Triest bei Geistinger, 1807 8vo.
7. **Götz**, Das Donaugebiet. Stuttgart 1882.
8. **Greisiger**, Mich. Steinhühner (Einbürgerungsversuch bei Béla in der Tátra). — Jahrb. ung. Karpathen-Vereins X. 1883. S. 92.
 » » Die Vögel von Béla und Umgebung. — Ebenda XI. 1884 S. 70—95.
 » » Seltene Vögel am Fusse der »Hohen Tátra«. Karpathen-Post IX. 1888 No. 18.
 » » Ornithologisches. — Ebenda X. 1889. No. 45.
9. **Grissinger**, K., Die Schneegrenze in der hohen Tátra. — In: Berichte über das 14. Vereinsjahr des Ver. der Geographen an der Universität Wien 1888.
10. **Hartlaub**, Gust., Bergauf und Bergab. /—/ Von G. H. /—/ (Als Manuscript gedruckt.) Bremen Hauschild O. J. (1870) 16mo. 120 S.

*) Bibliotheca Carpatica. / A »Magyarországi Kárpátegylet« Megbizá-/ sából Összeállította / Payer Hugo. /—/ Bibliotheca Carpatica. / Im Auftrage des »Ungarischen Karpathen-Vereines« zusammengestellt / von / Hugo Payer. /—/ Késmárk 1880. / A »Magyarországi Kárpátegylet« kiadványa. — Selbstverlag / des »Ungarischen Karpathen-Vereines. / Igló / Nyom. az Iglói Könyvnyomdában. Schmidt József. / 1880. / II, 378 p. 8vo. Lev.

11. **Heksch**, Illustrierter Führer durch die Karpathen. Wien 1881.
12. **Kitaibel Paul et Waldstein-Wartenberg, Fr. A.**, Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae. Viennae 1803—1812. Tom. I—III. (280 pl.)
13. **Kocyan**, Anton, Ptaki tatrzańskie, Pamiętnik towarzysztwa tatrzańskiego. (Kraków) IX. 1883.
- » » Die Vögel der Nord-Tátra. In: Mitth. d. Orn. Ver. Wien. Jahrg. VII. 1883. No. 8. (Aug.) S. 169—170, No. 9. S. 186—190, No. 11. S. 230—236.
- » » Ueber die Adler im Tátra-Gebirge. — Zeitschr. ges. Orn. I. 1884. S. 70—72.
- » » Der Rauhfußkauz (*Nyctale tengmalmi* (Gm.)) in der Tátra. — Orn. Jahrb. II. 1891. S. 250—251.
- » » Von der Nord-Tátra (1891—1./II. 1892). — Ebenda IV. 1893 S. 35—37.
14. **Kohut**, Aus dem Reiche der Karpathen. Stuttgart 1886.
15. **Kotula**, Boleslaw, Distributio plantarum vascularum in montibus tatricis. 1889—1890.
16. **Kuhn**, M., Besteigung des Gewont. In: Verh. d. bot. Ver. d. Prov. Brandenburg. Jahrg. VII. 1865. S. 145.
17. **Meyer**, Oesterreich und das angrenzende Ungarn. Leipzig 1898.
18. **Pax**, F., Ueber die Gliederung der Karpathenflora. In: Jahresb. d. schlesischen Ges. f. vaterl. Kultur. Sitzg. d. bot. zool. Sect. 5. März 1896.
19. **Rehmann**, Antoni, Tatry. — Lwów (Lemberg) 1895 (Viel geol. Literatur).
20. **Rembrowski**, Alexander, Kasimierz Wodzicki, jako myśliwy. — Warszawa 1891.
21. **Rowland**, W., Statistisch-topographische Beschreibung der Compositorats-Herrschaft Árva, mit besonderer Beziehung auf ihre Forste. — Árva-Váralja 1879. Kl. 8vo. 137 S.
- » » Beitrag zur Kenntniss der Ornithologie des Árvaer Comitats und des anstossenden Theiles der hohen Tátra. — Mitth. orn. Ver. Wien. II. 1878 S. 90—91 und 95—98.
- » » Der Alpenmauerläufer (Vorkom. i. d. Árva). — Ebenda VII. 1883. S. 97.
22. **Sagorski, Ernst und Schneider Gustav**, Flora Carpatorum Centralium/phanerogamarum et cryptogamarum vascularium/praeipue/in/Tatrae Magnae/montibus regionibusque adjacentibus sponte crescentium/enumerationem et descriptionem continens/auctoribus/Ernst Sagorski et Gustav Schneider./Cum tabulis II. /—/

Parallel Titel:

Flora der Centralkarpathen/mit specieller Berücksichtigung der/in der/Hohen Tatra/vorkommenden Phanerogamen und Gefäss-Cryptogamen/nach eigenen und fremden Beobachtungen/zusammengestellt und beschrieben/von/Ernst Sagorski/1 Zeile Titel/und Gustav Schneider/2 Zeilen Titel/I./Einleitung./Flora der Hohen Tatra nach Standorten./—/Leipzig./Verlag von Eduard Kummer./1891./XVI S./I. Hälfte. /—/ Einleitung. /—/ 210 S.

II. Hälfte. /Systematische /Übersicht und Beschreibung der in den Central-/karpathen vorkommenden Phanero-

- gamen und /Gefäss-Cryptogamen. / Mit 2 Tafeln. /—, 1891. / VIII, 592, LVI S. II Tafeln.
23. zu **Schauer**, Ernst, Tagebuch-Notizen während eines ornithologischen Ausflugs auf der hohen Tatra, in den Monaten Juli und August 1861, verfasst von E. S. — In: Cabanis Journ. f. Ornith. Jahrg. X 1862. (von Payer ohne Seiten citiert):
Heft III. (57) S. 224—240, Heft V (59) S. 392—399, Heft VI (60) S. 463—473. — Separatabzug: Krakau 1865.
24. **Schnerer**, Neuer Tatra-Führer für Vergnügungsreisende. Breslau 1881.
25. **Siegsmeth**, Kaschau u. die ungarischen Ostkarpathen. Kaschau 1886.
26. **Strasburger**, Eduard, Die hohe Tatra. — Deutsche Rundschau. /Herausgegeben von / Julius Rodenberg. / — / Vierundzwanzigster Jahrgang.
Heft 1. — October 1897. — /Art. III./ Cap. I—V S. 70—94.
» 2. — Nov. 1897. — /Art. V./ VI—XIII. S. 250—284.
» 3. — Dec. 1897. — /Art. III./ XVI—XX (Schluss.) S. 364—398. / — / Berlin. / Verlag von Gebrüder Paetel. / (Elwin Paetel.)
27. **Talsky**, Jos., Eine ornithologische Excursion in die Beskyden, Neutitschein 1882 8vo. 48p. (Aus Mitth. Orn. Ver. Wien (Schwalbe VI. Jahrg. 1882 4-o.) No. 6 (Juni) S. 54—57. No. 7. (Juli) 65—67. No. 8 (August) S. 74—76. No. 9 (Sept.) 87—88. No. 10 (October) 97—98. No. 11 (November) S. 107—108. No. 12 (Decemb.) 120—122.
28. **Uhlig**, Prof. V., Die Geologie des Tatragebirges. I.—II. Tektonik des Tatragebirges. III. Geologische Geschichte des Tatragebirges. IV. Beiträge zur Oberflächengeologie. (Mit 1 geolog. Karte, 4 Profiltaf. (in 7 Blättern), 1 tekton. Taf. 2 phototyp. Taf. m. Oleaten u. 26 Textfig.) (Aus: »Denkschr. d. k. Akad. d. Wiss.«) gr. 40. (88 S.) Wien, C. Gerold's Sohn in Komm.
29. **Walery**, Eljasza. — Ilustrowany Przewodnik do Tatr, Pionin Szczawnic, przez Walerego Eljasza. — 1896. V. Auflage.

Sofia, Palota,
December 4.

Dr. Leverkus Pál.

Az Ozernya-tónál.

Írta:

Dr. Czirbusz Géza.

A kárpáti homokkőbe vájt Talabor-völgye az északi Kárpátok ismertebb völgyei közül való, mert a turisták rendes útja felmenni a Talabor-völgyön Bruszturáig, azután Mokrán át a Taracz-völgyön keresztül vissza a Tiszához. A völgy sok látnivalót nem nyújt. Kivéve duzzasztóik zuhogóját, s a vadúl összerongált Rosztoka mellékvölgyét és az Ozernya-tavat, mindazáltal fölöttebb kellemes út esik e völgyön fölfelé, s a geografus is talál elég megfigyelni- és megjegyezni valót, ha látni és figyelni akar.

Mindjárt a völgy *széles bejárata* szemet szúr, s ha alkalma van megáradva látni a Talabort, mint nekem 1898. évi július havában, midőn a Szvidovecz és Nyigrovecz felett kitört szélvihar (Windbruch) és felhőszakadás megduzzasztotta a Talabor (Treblát) vizét, úgy elcsudálkozhatik mindjárt a meder elágazásán, a főmeder tétovázó irányán, mi a magasra feltöltött torkolati helyek és kitolt delták jellemzetessége. Mivel a Nagy-Ág, Taracz vize hasonló beszakadási deltát épített, s azoknak a folyóknak szintén igen széles a torkuk, természetes, hogy egy és ugyanazon ok formálta ki e széles völgy-torkokat.

Az ok a nagybányai trachytnak kitódulása, mely a técsői medenczét Huszt- és Sójfalú között elrekesztette, s a Tisza medréből tavat csinált. A tó vize a trachytgátnak mély lefűrészelése előtt felhatolt a Tisza jobb-oldali mellékvölgyeibe, meglassította így a lefolyás sebességét, de gyorsította a lerakódás processusát. A Nagy-Ág, Talabor, Taracz hordalékja magasra töltötte föl a beszakadás helyét, az áradások lekoptatták a környezet dombjait, s így lett az eredetileg keskeny gégeből tágas torok, melyen most a Talabor, Nagy-Ág, Taracz a Tiszába ömlenek.

Sőt tovább megyek, s azt állítom, hogy Drahova (Kövesliget), Csománfalva és Kricsfalva közötti kiszélesedés, azonképpen a tónak zúga, illetve a técsői néhai tónak öblözete lehetett. Egészen olyas környezetének a képe, mint a tavak kerete szokott lenni.

Bustyaházától (209) Kövesligetig (370) kicsi a víznek esése, kilométerenként 5—6 m., mert odahordott iszap és kavicsrétegeken halad; innen elágazási kedve, melyet az erdészeknek alig lehet fékezni sarkantyúk építésével, kövek és füzesek lerakásával, de Kövesligeten túl azonnal megváltozik a völgy képe. 22 km.-ig keskeny a völgy, magasodnak oldalhegyei, balról a Kliva (935), Bukarszki-Vrch (Kicsera 1039), Csapesz (1330), jobbfelől a Mencsul (1487 m.) ágazatai: a Csértés (1095), a Konyecz-Mencsul (1346), a Kvaszni-Vrch (Perekrestya 1148), melyekből azonban csupán 150—200 m. ágak jutnak a Talaborig, mert itt már a völgy is magasán jár. Polyánszkánál p. o. 425 m. 7 km. tovább 438, a Bukara alatt 480, másfél km.-rel feljebb 515 m. Kalocsa-Láz mellett 552, sőt Szinevér alatt 624. Míg tehát Kövesligetig 25 km. úton 5—6 m. emelkedett a völgy km.-ként. Szinevérig 30 km. úthosszban egyre-másra 8 m. az emelkedés km.-ként.

Legérdekesebb a meder zökkenése az említett *zúgó-nál*, hol hirtelen fordulattal keskeny sziklarésbe jut, hogy alig marad hely a jobbsparti szekérútnak, s harsogva, zúgva ront le a meder kiálló szirtfokozatain. Fehér tájtékot verő zöldes hullámainál igen fél a tutajos, mert ha itt sikerül tutajával átsiklania, a lejjebb eső zabrodi nagy fordulónál, hol gránitfallal kellett a Talabort a tulsó partra átterelni, valahogy csak átverődik.

A *Kvaszoveczi* patak beömlése alatt erdőlak és nevezetes gát van, de nem azt, hanem a völgynek elragadó bájosságát kell kiemelnem. Pompásan látszik a Kamjonka, Duha, Pinyáska, Zadobrin és a Talabor közvetlen tövében *vasas* forrás bugyog, melyet azonban ritkán használ valaki. Üdülésre kiválóan alkalmas a völgy e gyönyörű pontja.

Kalocsánál a Bradalov patak ömlik jobbfelől a Talaborba, azon fölül szelidül a völgy, mert a *Darvalyka* (1506 m.) *Greiben* (1514 m.), 6 km.-re van tőle, s a belőle kinyúló ágak legfeljebb 100 m.-t emelkednek medre felé, mivel annak is a tenger fölött való magassága fölül van 600 m.-en.

Szinevértől (661), Szinevér Pojánáig (791) újra keskenyül a völgy. Baloldalt a *Kamjonka* borókával és törpe-

fenyűvel koronázott teteje húzódik (Csorni-Vrch 1491 m., Kamjonka 1579 m., Mencsolik 1441 m.), jobbról a *Pirkánya Nyegrovecz* (1583 m.), *Zadobrinkovata* (1939 m.), *Kancz-tető* (1583 m) dombozat ezer méternél magasabb gerinceivel. Ez már havasalji táj, a nyir és fenyű hazája, hol hűvös estékre hideg éjjelek és reggelek következnek. 5 km.-t még a Talabor jobb partján haladunk, az Ozerovka, vagy Cserna-réka patak beszakadása fölött jó karban tartott fahidon hajtattunk át, s azontúl mindig a folyó balpartján megyünk Szinevér-Pojánáig 6 km.-t.

A völgy e szakaszában igen ajánlom a Cserna-réka gyorsan lejtősülő völgyben állított *ozerai duzzasztónak* megtekintését. Oly gyönyörű háttere alig van vízfogónak, mint ennek. A *Kancz* 1583, a *Runo* 1330, a *Dodina* 1534, *Bereczov* 1258, *Javernik* stb. valóságos arénát alkotnak, s ha a vízfogónak tószerűleg kiszélesedő víze fölött a hidról tekintünk kelet felé, a cserna-réka-forrás gyűjtő tájára azt hisszük, valami alpesi tájon vagyunk. A kvaszovecki és ozerai gátak környezete a legfestőibb a Talabor völgyében. Hatalmasabb ezeknél a sztudenai vízfogó, de keskeny és omlatag völgy erdős lejtői közé lévén szorítva, legfeljebb hydrotechnikai szempontból érdekes.

Valamennyinél szebb, bájolóbb az *Ozernyatónak* természetes vízfogója, mely Szinevér-Pojána felett 4 km. a Szloboda-patak egyik oldaltnyiló csermely-völgyének fején, az 1500 m. magas gypeshátú *Ozernya-tető* tövében terjeng. Felmenet cserjés, bokros, néha erdős, bújja fűvel benőtt csermely-völgyében haladunk és folyton halljuk a baloldalunkon csobogó csermelyt és magunkba szívjuk a Sztenisora és az Ozirnyanszki oldallejtőinek erdei illatát. Egyszerre elnémul és el is tűnik a patak szemünk előtt, mert folyása kőtörmelék alatt a természetes gát alá rejtőzik, hová a jobbkézfelőli hegyfalnak leszakadása temette.

Hegyomlás tartóztatta fel az Ozirnya tövében fakadt erek és csermelyek lefolyását és megcsinálta az erdélyi Gyilkos-tó példájára az *Ozernya-tavat*, melynek szépségeire legelőször *Tomcsányi* Gusztáv min. tan. figyelmeztette a honi turistákat. A tó terjedelme 10 hold, a t. sz. f., magassága 989 m., a Szloboda-völgy fölötti abszolút-magassága 100 m. Az Ozernya-hegy magasságához viszonyítva vagy 500 m. emelkedik fölötté. Rekesztő gátjára lenyúlik az erdő, csinos menedékházat emelték oda, honnan elcsónakázhatunk a tó közepén kibukkanó kis szigetre, vagy a szemközti nádas part lugasa alá. A tó mélysége a sziget körül 25 m., máshol 20–40 m., a mint ezt pisztráng-fogó madzaggal

megmértük. A víz sodra a gát felé a menedékháztól balra tart, ott gyülemlik össze minden gaz, iszap, lezuhant rönk és úszkáló növény; azért a tónak felszíne mindig tiszta, a szomszéd erdők keretében zöldes-barnaszínű. Télen vastagon befagy, s erős szélben nagy riadással hasadozik. A víz leszűrenkezése oly észrevétlen, hogy el sem tudjuk képzelni, miként tör ki egyszerre nagy csermely a 200—300 m. gát alól?! A tóban igen kellemesen esik a csónakázás, mert nincs hullámverése, s a pisztráng-halászat szintén igen eredményes, mert nem igen fogják itt a halat, a pisztrángok pedig (a német uradalom által behozott amerikai fajtabeli) megnőnek 4—5 dm. és 5 6 kgm. súlyra. Savanyú lével, tormával vagy halkocsonyával elkészítve pompás étel! Az említett lugasról meglátjuk a szemközti *Szekal*-hegy (1394 m.) csúcsát, oldalt valamit az 1375 m. Gorgan-tetőből. De legszebb a kilátás az *Ozirnyára* és öblözeteire, mely ha nem is romantikus, mint a Csorbai-tónak sziklás vízzuhatagos háttere, de van oly szép, mint a Sz.-Anna-tava Erdélyben.

Csermelye, mint említettem a Szloboda-patakba szakad, mely a *Kicsera Hecska* (1161 m.) tövén eredvén, szintén vízfogóval (918 m.) van ellátva, s felveszi balról az igen vad, omladék-sziklákkal telehintett *Rosztoka* csermelyt, a melynek duzzasztója (896 m.), szintén tavat csínál vizéből.

A Szloboda tulajdonképpen a Talabor főforráspatakja, mely a Rosztoka-, Sztenisora- és Kanczovszkapatatokkal bővülve, Szinevér Pojána mellett felveszi a Talabor (Trabla) nevet. Mivel forrása 900 m. van a tenger színe felett, gégéje 209 m., majdnem 700 m. különbség van forrásának és gégéjének magassága között, melyet 86 km. hosszú vonalban fut be.

A Hoverlának problémái.

1898. július második felében a Hoverla megmászását is vettem föl a programomba. Mivel e homokkő-hegységet tüzetesen írta le már az egyesület évkönyveiben a Keleti Kárpátok kitűnő ismerője, *Siegmeth* Károly úr, nekem legfeljebb a magam tapasztalataira kell szorítkoznom, melyeket a következő pontokba foglalok.

a) Utamat nem Kozmecsek felől, hanem a Lazczinapatak mentén a Jasinszka Pojana felől tettem meg. A hegyhátakra zigzages erdei utakon kapaszkodtunk és szinte megkönnyebbülve éreztük magunkat, midőn a kurta füves pázsittal bevont Pojanán megpillantottuk a Hoverla szakadék-oldalát. Itt eltűnik a Hoverla kettős csúcsa, míg a menedékház felől határozottan két csúcsa hegynek látszik. Az odaválók a kisebbiket Kis-Hoverlának nevezik.

b) A felmászásra a Hoverla éles bordáját választottuk, mely a Groppa-katlan mellett (így mondták emberim) a Pietrosznak van fordítva. Ott nehéz és a síkos kövek, csuszamlós, mohás pázsit és sok üreg miatt terhes a fölmenetel, de mégsem annyira meredek, mint a minőnek a forrás mellől látszik.

c) Azt a sok követ, mely a Hoverla meredek lejtőjére dől, *kőomlásnak* tartom, nem morenának. Mállásterméke a denudációnak. Amit különösen a 6—7 hónapig tartó hótakaró, a szél és a hőség mállékonysága hozott létre. A kövek különböző nagyságúak és alakúak, van lapos, kikerekített sziklatörzsök, sőt szögletes darab is elég.

d) Lehetséges, hogy a Dancsercz és Hoverla összefüggtek, sőt valószínű, hogy a többi orom délkeletre a Cserna-holáig régebben szintén tömöttebb hegyhátat alkottak, de a mi Hoverlát illeti, mint *fővízválasztója* a Prut és Fehér-Tisza völgyrendezésének, itt a Prut és Fehér-Tisza forrás patakjainak, nevezetesen a Hoverla patak hátráló eróziója többet rontott az ormok néhai összefüggésén, mint bármi más, p. o. lenyúló jeges, ha volt ilyen.

e) Ennek a jegesnek a Kis- és Nagy-Hoverla közti horpadást föl kellett volna töltenie morenájával, mi *nem* történt.

Ezek személyi nézeteim, melyeknek közzétételével csak azt akarom elérni, hogy alkalmat nyújtsak a speciális geologia-kutatásnak, nem lévén magam geologus, ama szintén fontos geogr. kérdés végleges eldöntéséhez: volt-e, s ha volt, milyen mértékben volt jégkorszak a rutén vagy északkeleti Kárpátokon, vannak-e kétségtelen nyomai a hajdani jegeseknek, mert ha a fogarasi- és Retyezát-havasokon kétséges és bizonytalan a néhai jegesek létezése, (mint Inkey és Primics állítják) habár újabban megint erősen vitatják, mikép keressünk jegeseket (nem állandó havat) az alacsonyabb rutén Kárpátokon, kivált azoknak homokkő-övében?

f) E kérdéssel kapcsolatos a tengerszemek, illetőleg *tószemek* előfordulása, melyeknek száma változik, jeléül annak, hogy nem tulajdonképi tavak azok, hanem mulékony hegyi *fertők*.

Dr. Czirbusz Géza.

Egyesületi ügyek.

Jegyzőkönyv

*felvételek a Magyarországi Kárpátgyesületnek 1899. évi
augusztus hó 6-án Kassán tartott közgyűlésén.*

Jelen voltak: Dr. Münnich Aurél elnök, Fischer Miklós ügyvivő alelnök, Róth Márton másodelnök, Marcsék Andor pénztáros, Nikházy Frigyes titkár és a következő tagok: Berzeviczy Egyed, Myskovszky Viktor, Merza Gyula az Erdélyi Kárpátgyesület képviselőjében, Döller Antal a M. T. E. Tátra osztályának képviselőjében, Novelly Sándor, Polinszky Emil, Kemény Géza a Kassavidéki turistakör képviselőjében, Benczur Géza, Czibur Bertalan, Deil Jenő, Müller János, a M. K. E. Sziléziai osztályának elnöke, Mattyasovszky Gábor, a Gölniczvölgyi osztály elnöke, Sieghmeth Károly, a Keleti Kárpátok osztályának ügyvivő alelnöke, Dobrovay Lajos, Roszner István, Hoffbauer őrnagy és Lachichi József a Galicziai Tátraegyesület képviselőjében, dr. Stöhr Antal, Terray István, Füzesi Márton, Terray Gyula, Kövi Imre, Guhr Márton, Hegedűs Lajos, Majunke Gedeon, Schöndorffer Gyula, Mildner Ferencz, Delaval Gyula, Nemlaha Gyula, Fülöp Károly, dr. Posewitz Tivadar, Soós László, Szentistványi Dániel, Földi János, Domokos Sándor, dr. Szuhay József, Flórián Károly, ifj. Ghillány József, Hauser Károly, Schmidt József, Münnich Kálmán, Folgens Kornél, Jaskó Károly, Szakmáry Károly, dr. Gaiger Ignác, Lővy Mór, Münster Tivadar, Bartsch Gusztáv, dr. Jautsch, Martin, Benigny Gyula, dr. Rottenberg Márton, Lang Géza.

Münster Tivadar, Kassa sz. kir. város polgármestere a város közönsége nevében üdvözlő az egyesületet és annak elnökségét, áldást és sikert kívánván az egyesület munkálkodására.

Elnök köszönetet mondva a szívélyes szavakért, a gyűlést megnyitottnak nyilvánítja és a következő szavakat intézi a gyűléshez:

Tisztelt közgyűlés! Utolsó közgyűlésünk óta fájdalom! oly megrendítő és párját ritkító csapás érte koronás királyunkat és vele hazánkat, mely mindnyájunkat mély gyászba ejtett. A legelvetemedettebb, emberiségéből kivetkőzött, gaz merénylő gyilkos törét imádott felséges királynénk szívébe döfte; az iszonyatos merénylet felett feljajdult az egész ország és nagy fájdalomában átokkal sujtotta a nemzet a gaz gyilkost. A Magyarországi Kárpátegyesület hasonló fájdalommal vett tudomást a szörnyű katasztrófáról és mélyen osztja Ő Fensége, koronás királyunk fájdalmát, a miért is indítványozza, hogy a közgyűlés legmélyebb részvétének és hazafias fájdalomának a mai jegyzőkönyvben is adjon kifejezést, kérve a Mindenhatót, hogy óvja meg szeretve tisztelt uralkodónkat hasonló csapásoktól és áldja meg legalkotmányosabb koronás királyunkat, I. Ferencz Józsefet.

Tisztelt közgyűlés! Tárgysorozatunk tárgyalása előtt kedvesebb kötelességet nem teljesíthetek, minthogy eleget teszek ama megbízatásnak, melyet egyesületünk magas védőjétől nyertem. Ő cs. és kir. Fensége Frigyes főherczeg, egyesületünk magas védője e napokban személyesen meghagyta nekem és megbízott azzal, hogy szíves üdvözetét adjam át a Magyarországi Kárpátegyesületnek biztosítván az egyesületet változatlan, kegyes jóindulatáról.

Egyszersmind örömének adott kifejezést a felett, hogy fenséges családjával együtt a nyarat a természeti szépségekben oly gazdag Tátrában töltheti, hol úgy Ő Fensége, mint magas családja mindenkor oly jól érzik magukat. Azt hiszem, tisztelt közgyűlés, hogy a mennyire megtisztelő reánk nézve Fenséges védőnknek egyesületünkről való e kegyes megemlékezése, épp oly nagy hálával és mély tisztelettel fogadjuk magas üdvözetét. Indítványozom ennek kapcsán, mondja ki a közgyűlés, hogy mélyen érzett, hálás köszönetének sürgőnyileg ad kifejezést Ő kir. Fensége előtt, megbízván az elnökséget, hogy azt nyomban, még a közgyűlésből Ő kir. Fensége előtt tolmácsolja.

Minthogy a t. közgyűlés indítványomat nagy lelkesedéssel fogadta, azt határozatilag is kimondom.

Ezek után jelentem a t. közgyűlésnek, hogy társ-egyesületünk, a Magyar Turistaegyesület idei közgyűlé-

sét f. hó 20-án Tátrafüreden tartja, melyre egyesületünket szívélyesen meghívta. A midőn e helyről is köszönetet mondok a barátságos figyelemért, melyben zálogát látom együttműködésünknek, felhívom egyesületünk tisztelt tagjai közül azokat, kik hajlandók lesznek egyesületünket ezen a közgyűlésen képviselni, legyenek szívesek egyesületi titkárunknál f. hó 15-ig jelentkezni, hogy képviseletünk bejelenthető legyen. Annyival inkább kérem ezt minél nagyobb számmal tenni, mert ugyanakkor avatja föl a Magyar Turistaegyesület az Öttó mellett épült menedékházat, melyről elnöki jelentésemben bővebben megemlékszem.

Mielőtt elnöki jelentésemet előterjeszteném, üdvözlöm Münster Tivadar kir. tanácsos urat, mint Kassa sz. kir. város polgármesterét, üdvözlöm osztályaink képviselőit, különösen a Keleti Kárpátok osztályát, mely jelenleg a háziúr szerepét viszi és a sziléziai osztály tagjait, kik messze vidékről ide jöttek, bebizonyítván ez által, mennyire hű és lelkes munkatársaink. Üdvözlöm az iglói, lőcsei és gölniczbányai osztályaink képviselőit.

Üdvözlöm továbbá az Erdélyi Kárpátegyesület, a Magyar Turistaegyesület Tátra osztályának, a kassavidéki Turistaegyesületnek és a gácsországi Tátraegyesület Csernavorai osztályának megjelent képviselőit, köszönve megjelenésöket és kérve őket, adják át üdvözlötünket megbízóiknak.

Következik a tárgysorozat, kérem a tisztelt közgyűlést méltóztassék elnöki jelentésemet meghallgatni.

I.

Felolvastatik az elnöki jelentés, mely feltünteteti azokat az intézkedéseket, melyeket az elnökség részint a magyar kormánynál, részint a tátrai érdekeltségnél a turista- és idegenforgalom emelése érdekében tett; hű képét nyújtja az egyesület múlt évi kulturális és praktikus irányú törekvéseinek; méltatja a muzeum és az osztályok működését és ajánlja az egyesületet, annak elnökségét és központi választmányát a t. közgyűlés támogatásába.

A közgyűlés öröndetes tudomásúl veszi az elnöki jelentést és köszönetet szavaz az elnökségnek és a központi választmánynak fáradozásukért.

II.

Elnök előterjeszti az 1898. évi zárszámadást, mely 4872·10 frt bevételt és 4772·58 frt kiadást tüntet fel, valamint a számvizsgáló bizottság jelentését a számadások megvizsgálásáról.

A közgyűlés tudomásúl veszi az előterjesztést és pénztárosnak kifejtett ügybuzgalmáért és lelkiismeretes pontosságáért a szokásos felmentvény megadása mellett elismerést és köszönetet szavaz.

Szintúgy köszönetet szavaz a számvizsgáló bizottság tagjainak fáradozásukért.

III.

Felolvasásra kerül az egyesület 1899. évi előirányzata, mely 4200 frt bevételt és ugyanannyi kiadást mutat. A közgyűlés tudomásúl veszi az előirányzatot.

IV.

Az egyesületi muzeum jelentését, 1898. évi zárszámadását, mely 491·58 frt bevételt és 276·30 frt kiadást tüntet fel, továbbá 1899. évi előirányzatát 462·28 frt bevétellel és 373·55 frt kiadással a közgyűlés örvendetes tudomásul veszi és a muzeumi bizottságnak fáradozásáért hálás köszönetet szavaz.

Szintúgy hálás köszönetet szavaz a közgyűlés dr. Holub Emil, híres afrikai utazónak, ki a muzeumot becses gyűjteménnyel ajándékozta meg.

V.

Titkár jelentést tesz az osztályok működéséről, azok zárszámadásairól és 1899. évi előirányzatairól. Ezek szerint a lipthói osztály kivételével a többi hét osztálynak bevételei kitettek 7648·95 frtot, kiadásai pedig 4929·35 frtot; meglévő vagyonuk készpénzben: 2707 frt. Építkezésekre fordítottak 2414 frtot, ebből a sziléziai osztály maga 1181 frtot.

VI.

Ügyvivő alelnök előterjeszti a munkaprogrammot, mely magában foglalja azokat az építkezéseket, melyek Szepesvármegye törvényhatósága által az egyesületnek megszavazott és immár a minisztérium által jóváhagyott

20,000 frtból volnának foganatosítandók. Ezek következők lennének: A) Menedékházak. 1. Zöldtavi menedékház javítására 2000 frt. 2. Kőpataki-tónál 500 frt. 3. Durlberg alatt 500 frt. 4. Lengyel-nyereg alatt 500 frt. 5. Batizfalvi-tónál 500 frt. 6. Békástavaknál 500 frt. 7. Hunfalvi horhoson 800 frt. 8. Hinczói-tónál 500 frt. 9. Kis-Tarpataki-völgyben a Tüzkő alatt 500 frt. 10. Nagy-Tarpataki-völgy alsó végén 500 frt. 11. Lomniczi-csúcs alatt 800 frt. 12. Nagy-Szalóki-csúcs alatt 800 frt. 13. Grajnár alatt 500 frt. 14. Ferencz-Jozsef-csúcs alatt 800 frt. 15. Lőcsei területen keltatoronyra 500 frt. B) Utak: 1. Késmárki itató—Stöschén 400 frt. 2. Matlárháza—Morgás 700 frt. 3. Matlárháza—Tarpatak 500 frt. 4. Fehérvíz-völgyben 1500 frt. 5. Zöldtó—Öttó 300 frt. 6. Öttó—Jégvölgyi-csúcs 300 frt. 7. Tátrafüred—Nagy-Szalóki-csúcs 1200 frt. 8. Tátrafüred—Felkai-tó 1500 frt. 9. Felkai-völgy—Batizfalvi-tó 600 frt. 10. Tarajka—Nagy-Tarpataki-völgy 1500 frt. 11. Széplak—Felkai-tó 600 frt. 12. Felső-Hági—Batizfalvi-tó 500 frt. 13. Felső-Hági—Tupa 700 frt. 14. Oszterva—Tupa 700 frt. 15. Menguszfalvi-völgyben 1500 frt.

A közgyűlés elfogadja a munkaprogrammot, egyzersmind felhatalmazza a választmányt, hogy a Szepes-megye törvényhatósága által a programmon netalán teendő változtatásokat a megyével egyetértve tegye meg.

VII.

Elnök indítványára a közgyűlés Csáky Albin grófnak, az egyesület tiszteleti elnökének mély tiszteletét kifejező üdvözlő táviratot küld.

Ugyancsak elnök indítványára a közgyűlés Ráth Péter, a Kassa-Oderbergi vasut vezérigazgatójának a közgyűlés alkalmával a tagoknak nyújtott kedvezményes jegyekért hálás köszönetet szavaz.

Végül jelenti elnök, hogy *Zimann* János választmányi tag e napokban elhalálozott. A közgyűlés részvétét fejezi ki elhunytá felett és helyébe Ráth Péter, a Kassa-Oderbergi vasut vezérigazgatóját választja választmányi tagnak.

VIII.

Kisorsoltatott húsz darab zöldtavi menedékházi 10 frtos részjegy Grosschmiedt Géza dr. közjegyzőhelyettes közbenjöttével. A kisorsolt és visszafizetendő részjegyek

következők: 7, 97, 181, 34, 86, 17, 49, 213, 95, 223, 100, 150, 171, 238, 226, 25, 271, 103, 300, 306.

Elnök köszönetet mondva Kassa sz. kir. város polgármesterének a terem szíves átengedéseért és a tagoknak szíves türelmükért, a gyűlést berekeszti.

Dr. Münnich Aurél, s. k.
a M. K. E. elnöke.

Nikházi Frigyes, s. k.
a M. K. E. titkára.

Jegyzőkönyv

felvétellett a Magyarországi Kárpát-egyesületnek 1899. évi november hó 5-én Iglón tartott központi választmányi gyűlésén.

Jelen voltak: Dr. Münnich Aurél elnök, Fischer Miklós ügyvivő alelnök, Róth Márton másodelnök, Marcsek Andor pénztáros, Nikházi Frigyes titkár, Koromzay György, Weber Samu, Dénes Ferencz, Péter Kálmán, Majunke Gedeon, Arányi Antal, Topscher György, Münnich Kálmán, Putsch Tóbiás, Bartsch Gusztáv, Lóvy Mór választmányi tagok; továbbá Ambrózy Albert, Folgens Kornél, Karoliny Mihály, Schmidt József és Róth Róbert mint vendégek.

Tárgyak:

Fischer Miklós ügyvivő alelnök üdvözli a szép számmal összegyűlt tagokat és jelenti, hogy az egyesület elnöke a gyűlés folyamán meg fog jelenni és át fogja venni az elnöklést, addig is megnyitottnak nyilvánítja a gyűlést.

Az aug. 6-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve hitelesítettnek nyilváníttatik és a mai gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére Topscher György és Arányi Antal választmányi tagok kéretnek fel.

I.

Ügyvivő alelnök ismerteti azt az ügyet, mely a Magyarországi Kárpát-egyesület és a Magyar Turistaegyesület

let között a kalauzügy rendezése körül fölmerült, valamint előadja azokat az intézkedéseket, melyeket az elnökség eddig e tekintetben tett. Mielőtt a központi választmány az ez ügyben teendő további intézkedések felől határozná, bemutatja az egyesület elnökének, dr. Münnich Aurélnak, a központi választmányhoz intézett átiratát, mely a következőképen szól:

»A Magyarországi Kárpátegyesület Tekintetes Központi Választmányának Igló.

Báró Eötvös Lóránt úr ő nagyméltóságával, a Magyar Turistaegyesület nagyérdemű elnökével összejövetel, megbeszélés tárgyává tettük a Magyar Turistaegyesület és a Magyarországi Kárpátegyesület között a nyár folyamán létrejött meghasonlást, mely úgy az egyesületek választmányainak nyilatkozataiban, mint hirlapi polémia alakjában is kifejezésre jutott. Mindketten egyformán sajnálkozásunkat fejeztük ki e meggyőződésünk szerint kölcsönös félreértésből eredő incidens felett, mely e két együtthaladásra hivatott egyesületet áldatlan viszálykodással egymás ellenébe állította és *megfogadtuk*, hogy a mennyire tőlünk telik, rajta leszünk, hogy közöttük a barátságos viszonyt nem csak újra helyreállítsuk, hanem még szorosabbá is fűzzük, meg lévén győződve arról, hogy közös ügyünket, közös, egymást támogató munkássággal mozdíthatjuk elő a legbiztosabban.

Kötelességemnek tartván e meggyőződésemet és annak a Magyar Turistaegyesület mélyen tisztelt elnöke előtt tett kinyilatkoztatását is a Magyarországi Kárpátegyesület választmányának tndomására hozni, arra kérem a tisztelt választmányt, sziveskedjék azt megfontolni, az abban foglaltakhoz a maga részéről is hozzájárulni. — Budapest, 1899. október 24-én. Dr. Münnich Aurél, orsz. képviselő, a Magyarországi Kárpátegyesület elnöke.«

A központi választmány teljesen osztja az egyesület elnökének ez átiratban kifejezésre juttatott meggyőződését, azt egész terjedelmében magáévá teszi és a Magyar Turistaegyesület és a Magyarországi Kárpátegyesület közt felmerült ügyet befejezettnek nyilvánítja.

Ügyvivő alelnök jelenti még, hogy elnök az egyesületi muzeum céljaira 100 frtot adományozott. A választmány elnöknek nagylelkű adományáért hálás köszönetet szavaz.

Dr. Münnich Aurél, az egyesület elnöke megjelenik a gyűlésen és elfoglalja az elnöki széket. Értesítetvén a gyűlés eddigi lefolyásáról, köszönetet mond a választmány-

nak hozott határozatáért és biztosítja, hogy, úgy, mint eddig, ezentúl is azon lesz, hogy az egyesület régi jó hirneve minden tekintetben megóvassék.

Elnök felolvastatja gróf Csáky Albinnak, az egyesület tiszteletbeli elnökének, az egyesülethez intézett levelét, melyben a kassai közgyűlés alkalmából hozzá intézett üdvözlő táviratért köszönetet mond; valamint Ráth Péter, a kassa-oderbergi vasut vezérigazgatójának levelét, melyben köszönetet mond választmányi taggá való megválasztásáért, biztosítván az egyesületet mindenkori közreműködéséről és támogatásáról az egyesület céljainak elérésében. — A választmány a válaszokat tudomásul veszi.

II.

Ügyvivő alelnök jelenti, hogy a zöldtavi »Frigyes«-menedékház teteje tavasszal a vihar által lesodortatott, úgy, hogy új tetőt kellett rá csináltatni, mely 759 forint 59 krba került. Utóbb október hó elején a menedékház ismét erősen megrongáltatott, a mennyeiben betörés történt a menedékházba; a falat keresztültörték, az összes ajtókat erősen megrongálták, több tárgyat: 12 lepedőt, 5 törülközőt, 2 pokróczot, a thermometert elidegenítették, az órát összezüzták. Jelenti továbbá, hogy a betörőt azóta egy Hovanyecz nevű katonaszökevény személyében elfogták.

Az erősen megrongált menedékház helyreállítása, valamint annak a jövőben minden viszontagság ellen való biztosítása végett a választmány Róth Márton elnöklelete alatt egy Majunke Gedeon, Koromzay György, Kaltstein Ágost, Weber Samu, Münnich Kálmán és Dénes Ferencz választmányi tagokból álló bizottságot küld ki, melynek feladatává tétetik, hogy a helyszínén győződjék meg arról, mennyiben felelős a menedékház építője az észlelt fogyatékokosságokért. Ezeknek megállapítása után a bizottság tervet és részleges költségvetést készít arra nézve, hogyan lehessen a menedékházat alaposan helyreállítani és annak fennállását a jövőre nézve teljesen biztosítani. Ugyanez a bizottság megbizatik azzal is, hogy a jövőben építendő menedékházakra nézve egy normál építési tervezetet készítsen elő.

A választmány felkéri Hohenlohe herczeg uradalmának igazgatóságát, hogy a menedékház környékén gyakran megforduló embereit utasítsa oda, hogy azok a menedékházra felgyeljenek.

Ugyanezzel az ügygyel kapcsolatban a választmány a menedékház volt bérlőjének, Adriányinak, ennek kérelmére a 200 frtnyi bérösszegeből 50 frtot enged el.

III.

Ügyvivő alelnök előterjeszti a munkaprogrammot, mely a líptói Tátrának kincstári területére vonatkozik, s melyet az elnökség a kincstár közegeivel közösen állapított meg. E szerint építendők lennének: 1. Gyalogösvény a Prehybától a Krivánra. 2. Menedékkunyhó a Krivánon, esetleg a Felső-Prehybán. 3. Ut Podbanszkótól a Tycha-völgyön át a Tomanovahágóra. 4. Nagyobb menedékház a Tycha-völgyben a Jávor alatt. 5. A Podbanszkótól a Koprova-völgyben a Szmrecsini tóig vezető útnak kijavítása, esetleg kiszélesítése. 6. Menedékház a Tycha-hágónál. 7. A turista-úttól a Paleniczán át a Koprova-völgybe vezető út helyreállítására. 8. Ösvény a Nefcer-völgyben a Szmrecsini tótól a Miedziane-csúcsra. Továbbá következő utak kijavítandók: út a Nefcer-völgyben a Csarni horhosra; a Koprova-völgyből a Tycha-hágón át a Tycha-völgybe az öttani menedékházig vezető út; Lilijowe-hágóra és a Kondraczka-kúpra, valamint a Tycha-hágótól a Velka Kopára vezető út. 9. Szélesebb út a Jávor alatti menedékháztól a Tomanova-hágóra.

A jelzett utak és menedékházak kiépítése mintegy 20.000 forintba fog kerülni és remény van arra, hogy azt a kincstár néhány év alatt végre fogja hajtani.

A választmány öröndetes tudomásul veszi a jelentést.

IV.

Elnök jelenti, hogy a Szepesvármegye törvényhatósága által az egyesületnek megszavazott 20.000 frtnyi összegezen felépítendő menedékházak és utakra vonatkozó program a közgyűlés által elfogadtatott és a megyéhez felterjesztetett.

A választmány tudomásul veszi a jelentést és habár a program általánosságban már el van fogadva, nem zárkozik el az e program tekintetében esetleg támasztott kívánságok elől, de kéri azokat az egyesület elnökségével tudatni. Egyszersmind megbizza a választmány a Fischer Miklós ügyvivő alelnökkel kiegészített építő bizottságot, hogy ezen munkaprogramra nézve részletes tervet dolgozzék ki és terjeszse azt a jövő választmányi gyűlés elé.

V.

Lővy Mór, az Évkönyv szerkesztő-bizottság elnöke által a jövő évi Évkönyvre vonatkozólag tett előterjesztést a választmány tudomásul veszi.

VI.

Róth Márton a kalauzügy ujjászervezésére kiküldött bizottság nevében jelenti, hogy a múlt télen megtartott a kalauzok tanfolyama, melynek vezetésére Ambrózy Albert tanító kéretett fel. Oktatásban 13 vasárnapon át mindössze 15 kalauz részesült, kik legnagyobb részt szorgalmasan látogatták az előadásokat; a csorbai kalauzok a nagy távolság miatt nem vettek részt az oktatásban. Mindegyik kalauz egy Tátra-térképet kapott és oktatást nyert a térképolvasásban is. A tiz elsőrendű kalauz jégcsákánynyal láttatott el és hogy az ezzel való bánásmódban gyakorolják magukat, pünkösdkor kirándulás rendeztetett velök a Furkota-völgybe, az Osztervára és a Tupára.

Jelenti továbbá, hogy a kalauzügy ujjászervezésére eddig tett intézkedések a kiküldött bizottság összes tagjainak helyeslésével történtek; a bizottság belső szervezése azonban a tagoknak a nyáron át való szétszórtsága, utóbb pedig Müller J., a sziléziai osztály elnökének hosszas betegsége folytán még meg nem történt.

A választmány tudomásul veszi a jelentést és annak a reményének ad kifejezést, hogy a kalauzügy ujjászervezésére kiküldött bizottság belső szervezetére nézve, a központi választmány és a sziléziai osztály elnöke között félreértések folytán keletkezett nézeteltérések közös szóbeli megállapodással és közös egyetértéssel a fontos cél érdekében is rövid idő alatt ki fognak egyenlítettui.

VII.

Elnök jelenti, hogy Lukács Béla, a párisi kiállítás magyar osztályának kormánybiztosa megkeresést intézett hozzá, mint a Magyarországi Kárpátgyesület elnökéhez, hogy az egyesület képviseltesse magát a párisi kiállításon, mely célból az egyesületnek hajlandó 3—5 négyszögméter területet átengedni, a szállítási költséget pedig magára vállalja.

A választmány elhatározza, hogy részt vesz a párisi kiállításon, kiállítja a muzeumban levő, s a Magas-Tátrát ábrázoló festményt, továbbá a Magas-Tátra relieftérképét és az egyesület összes kiadványait. Egyszersmind fölkéri dr. Posewitz Tivadar választmányi tagot, hogy a tárgyak átvétele végett tegye magát érintkezésbe a kormány-biztos urral.

VIII.

Elnök jelenti, hogy id. Buchholtz Györgynek a Magas-Tátra legrégibb leírására vonatkozó kézirata nyomtatásban megjelent; az abból befolyt, s több, mint 400 frtot kitevő jövedelem a Kárpátgyesületnek fog átadatni, hogy a történt megállapodás szerint a régi Tátrakutatóknak emléktáblák állittassanak fel Tátrafüreden. Az erre vonatkozó részletesebb jelentést a mű kiadására alakult bizottság a legközelebbi választmányi gyűlésen fogja megtenni.

A választmány örvendetes tudomásúl veszi a jelentést.

IX.

Dr. Posewitz Tivadar választmányi tag indítványozza:

1. Küldjön ki a választmány egy bizottságot, mely az utjelzést a Magas Tátrában véglegesen rendbehozza.

A választmány elfogadja az indítványt és annak foganatosítását a dr. Weisz Miksa választmányi taggal és esetleg másokkal is kiegészítendő építő-bizottságra bizza, kérvén a bizottságot, hogy e tekintetben a jövő választmányi gyűlésnek jelentést tegyen.

2. Nevezzen ki a választmány egy bizottságot, melynek feladata volna a tátrabeli elnevezésekkel (nomenclatura) foglalkozni.

A választmány, minthogy az ujonnan kiadott Tátra-térképen az elnevezések már meg vannak állapítva, eltekint a bizottság kiküldetésétől, de felkéri dr. Posewitz Tivadar választmányi tag urat, sziveskedjék e tekintetben részletes előterjesztést tenni, a mit a választmány köszönettel fog venni.

A Bialka-hidra, valamint a Bécs és a M. Tátra közt életbe léptetendő gyorsabb közlekedésre vonatkozó indítványai tárgytalanok, a mennyiben az elnökség mindkét tekintetben megtette már az illetékes tényezőknél a szükségességek lépéseket.

Dr. Greisiger Mihály választmányi tagnak a szarvasok és kőszáli kecskék kimélésére vonatkozó indítványát a választmány pártolja és felkéri indítványozót, hogy az erre vonatkozó felterjesztést készítse el és terjeszsze be az elnökségnek, mely azt az illetékes hatósághoz fogja juttatni.

Ezzel az elnök köszönetet mondva a megjelent tagoknak szives türelmökért, a gyűlést berekeszti.

Dr. Münnich Aurél,

a M. K. E. elnöke.

Fischer Miklós,

a M. K. E. ügyvivő alelnök.

Nikházi Frigyes,

a M. K. E. titkára.

Jegyzőkönyv

felvétel a Magyarországi Kárpátgyesület központi választmányának 1900. évi márczius hó 18-án Poprádon tartott gyűlésén.

Jelen voltak : Dr. Münnich Aurél elnök, Fischer Miklós ügyvivő alelnök, Róth Márton másodalelnök, Marcsek Andor pénztáros, Nikházi Frigyes titkár, s következő választmányi tagok: gróf Csáky Zeno főispán, id. Szentiványi József, Kulman János, Siegmeth Károly, Müller János, Szönyey Kálmán, Czibur Bertalan, Genersich Tivadar, Topscher György, Kéler Pál, Dr. Jármay László, Meller, dr. Pax, Dénes Ferencz, dr. Posewitz Tivadar, Wünschendorfer Károly, Péter Kálmán, Koromzay György, Majunke Gedeon, dr. Greisiger Mihály, Förster Gyula, Dannhauser Rezső, Weszter Pál, Putsch Tóbiás, Lővy Mór, Hensch Ede, Gabos Gyula, Horti Valér. Mint vendégek: Döller Antal, Nádas Béla, Wagner Vilmos, Ambrózy Albert, Gréb János, Chodász János.

Tárgyak :

Elnök szívélyes szavakkal üdvözli az oly szép számban megjelent tagokat és bejelenti, hogy távolmaradásukat kimentették: Csáky Albin gróf, tiszt. elnök, Máriássy

Ferencz, Weber Samu, Terray István, A. v. Hoff, Prof. W. Wagner, Kertscher Sándor, Arányi Antal. Ezek után megnyitottnak nyilváníja a gyűlést.

I.

Elnök következő előterjesztéseket tesz: A vezetők kiképzésének reorganisatiója tárgyában központi vezetőségünk és a sziléziai osztály elnöksége között keletkezett vitás ügyet külön előterjesztésemben kívánván megoldani, e helyütt csupán a következő, egyesületünk érdekében tett intézkedésekről akarok megemlékezni.

1. A párisi nemzetközi kiállításon való részvétel iránt a magyar kormánybiztos Ó Nagyméltósága által megkeresettvén, még a november hó 5-ki választmányi ülésen dr. Posewitz Tivadar tagtárs úr küldetett ki a részvétel módoszatainak megbeszélése végett; dr. Posewitz Tivadar úr e megbízatásában el is járt, s a kiállítandó tárgyak a kormánybiztosságnak el is küldettek.

2. Dr. Leverkus Pál, a bolgár fejedelem tudományos intézeteinek és könyvtárának igazgatója, mult év őszén levélben panasszal fordult egyesületünk tiszteletbeli elnökéhez, gróf Csáky Albin Ó Nagyméltóságához a miatt, hogy egyesületünk Dr. Hartlaub, egy a Magas-Tátrát érdeklő régi kéziratának kilátásba helyezett kiadása, illetve e kéziratnak az egyesület Évkönyvébe leendő felvétele ellen akadályokat gördít. Az ügyet megvizsgálván, meggyőződtem, hogy egyesületünket e tekintetben mulasztás egyáltalában nem terheli. A kézirat dr. Leverkus késedelmeskedése miatt nem volt az Évkönyvbe felvehető, miről gróf Csáky Albin Ó Nagyméltóságát is megnyugtattam. Azóta dr. Leverkus is exkuzálta magát gróf Csáky Albin Ó Nagyméltósága előtt. A kérdéses kézirat különben idei Évkönyvünkben meg fog jelenni.

3. Nehogy a kalauzügy rendezésének előkészítésére kiküldött bizottság sziléziai tagjainak kilépése következtében a kalauzügy reorganisatiója megakasztassék, megkerestem Róth Márton alelnök urat, hogy az ezen bizottság részére választmányunk által kitűzött programmon dolgozni szíveskedjék. Róth alelnök úr a tett intézkedésekről lesz szíves jelentést tenni. Bátor vagyok azonban a t. választmány figyelmét arra a körülményre felhívni, nem volna-e szükséges egy szakavatott tirolí vezetőt szerződtetni, ki kalauzainknak gyakorlati oktatást adna. Ez irányban határozatot kérek.

4. A Lyssa-polánai-javorinai út kiépítése és a Bialka-hid építése iránt az elmúlt év őszén újabb beadványt intéztünk a kereskedelemügyi m. kir. minister úrhoz. Ő Nagyméltósága beadványunkra a csatolt átiratban válaszol.

5. Végül van szerencsém jelenteni, hogy a természettudományi társulathoz kérvényt intéztem az iránt, hogy a Magas-Tátrában egy botanikus kertet létesítsen, mely, míg egyrészt arra szolgálna, hogy a Tátra flóráját magába foglalja, s így mindenkinek könnyen megismerhetővé tegye, addig másrészt kísérleti települ is fel volna használható. Úgy tudom, hogy Késmárk városa hajlandó volna egy megfelelő területet e kert céljaira átengedni.

A választmány ez elnöki előterjesztéseket öröndetes tudomásul veszi.

II.

Tárgyalás alá kerül az egyesületi elnökség és a sziléziai osztály elnöke között az 1899. évi április hó 6-án tartott központi választmányi gyűlés jegyzőkönyve tárgyában felmerült vitás ügy, elnöki előterjesztés alapján.

Dr. Münnich Aurél, egyesületi elnök feleslegesnek tartja azt a vitás ügyet, mely az egyesületi elnökség és a sziléziai osztály elnöke között a kalauzügy reorganisatiója és az e célból kiküldött bizottság megalakulása tárgyában keletkezett, közelebbről megvilágítani, minthogy az igen tisztelt választmányi tagok előtt úgyis eléggé ismeretes.

Őszinte fájdalmanak ad kifejezést a felett, hogy egy sajnálatraméltó félreértés az egyesület belső békéjét megzavarta és hogy a sziléziai osztálynak összhangzó együttműködése, mely osztálynak a Magyarországi Kárpátgyesület többi osztályaival való teljes egyenjogúsága minden kérdésen felül áll és feltétlenül elismertetik, ezen félreértés folytán veszélyeztetve van. Nyiltan beismeri, hogy az ő részéről hiba történt, midőn Müller úr előtt nem hangoztatta elég határozottsággal a kiküldött bizottság tisztán előkészítő feladatát. Őszinte óhajtása, hogy az eddig fenállott szép viszony ismét helyreálljon és hogy az egyesület a sziléziai osztálylyal vállvetve a jövőben is a Magas-Tátra feltárásán tovább működjék.

Ezen óhajtás által vezérelve, elnök következő határozati javaslatot terjeszt a középponti választmány elé elfogadás végett:

»A központi választmány tárgyalva a kalauzügy rendezésének előkészítése céljából kiküldött bizottság

sziléziai tagjainak kilépési nyilatkozatát, őszinte sajnálatának ad kifejezést az 1899 évi április hó 6-án hozott határozat téves értelmezése folytán kölcsönös félreértések következtében előidézett következmények felett, s felkéri e tagokat, kiknek közreműködésére kiváló súlyt helyez, hogy kilépési nyilatkozatukat vonják vissza és mint az 1899. évi április hó 6-án kiküldött bizottság tagjai továbbra is működve, tegyék lehetővé az egész kiküldött bizottságnak a feladat megoldását az által, hogy a Müller úr által előterjesztett indítvány részletes tárgyalása alapján a kalauzügy mielőbb rendeztessék. Tárgyalásainak eredményéről az összbizottság a legközelebbi ülésen tegyen jelentést.»

Miután dr. Münnich Aurél, egyesületi elnök ezen határozati javaslatát az igen tisztelt központi választmány-nak elfogadásra ajánlja, egyszersmind kénytelennek nyilatkoztatja ki magát, hogy a történetek után a bizalmi kérdést személyére nézve felvesse és kéri e tekintetben a központi választmány ítéletét.

Müller János, a sziléziai osztály elnöke felszólalván, kéri a központi választmányt, hogy indítványához csatlakozván, szavazzon meg az egyesület elnökének, dr. Münnich Aurél úrnak egyhangúlag bizalmat. Szívesen beismeri, hogy a vitás ügyben az ő részéről is nem egy keserű szó hangzott el, de azért mindenkor hangsúlyozta, osztálya kebelében is, a mostani elnökség jelentőségét és a jövőben azzal együttesen válllvetve kíván a közös cél érdekében tovább működni. A maga részéről az egyesületi elnök úrnak határozati javaslatát egész terjedelmében elfogadja.

Dr. Münnich elnök megköszöni szólónak a neki és az elnökségnek megszavazott bizalmat és annak a reményének ad kifejezést, hogy a jövőben hasonló félreértések nem fognak előfordulni.

Miután Kulman János választmányi tag szintén indítványozza, hogy a központi választmány az elnökségnek egyhangú bizalmat szavazzon: a központi választmány az egyesületi elnök határozati javaslatát egyhangúlag elfogadja és az egyesületi elnökségnek egyhangúlag teljes bizalmat szavaz.

III.

Elnök előterjeszti az egyesület zárszámadását, valamint a számvizsgáló bizottság jelentését az 1899-iki évről.

Ezek szerint az összes bevétel kitett 4115'99 frtot, a kiadás 3975'20 frtot, úgy hogy a maradék 140'79 frt. (Bővebben lásd az egyesületi Évkönyvet.)

A választmány tudomásul veszi az előterjesztést, valamint a számvizsgáló-bizottság jelentését, melyet annak idején a közgyűlés elé fog terjeszteni.

Ezzel kapcsolatban gróf Csáky Zeno főispán, választmányi tag bejelenti, hogy 100 frttal az egyesület alapító tagjainak sorába lép, a mit a választmány hálás köszönetének kifejezése mellett örvendetes tudomásul vesz.

Förster Gyula választmányi tag pedig bejelenti a tátrai vadásztársulat ama határozatát, a mely szerint a tátrai utak fenntartására az egyesületnek évenként 60 koronát bocsát rendelkezésére, valamint bejelenti, hogy Diergardt és Grote bárók ugyanarra a célra 11 frtot juttattak az egyesületnek. A választmány a nemes adakozóknak hálás köszönetet szavaz.

IV.

Elnök előterjeszti az egyesület 1900 évi előirányzatát, mely 8870 korona bevételt és 8860 korona kiadást tüntet fel. (Bővebben az Évkönyvben.)

A választmány az előirányzatot tudomásul veszi.

V.

Ügyvivő alelnök előterjeszti a Keleti Kárpátok-, Sziléziai-, Iglói-, Egri Bükk-, Lőcsei-, s Gölniczvölgyi osztályoknak 1899. évi jelentéseit, zárszámadásait és 1900. évi előirányzatait, melyeket a központi választmány örvendetes tudomásul vesz. A zólyommegyei osztály még nem küldte volt be jelentését.

A központi választmány a gölniczvölgyi osztálynak, ennek kérelmére elengedi az 1899. és 1900. évi 40%-os központi járulékokat.

VI.

Az egyesületi muzeum 1899. évi zárszámadását, mely 475 frt 60 kr. bevételt és 278 frt 86 kr. kiadást tüntet fel, valamint 1900. évi előirányzatát, mely 853'48 korona bevételt és 799'20 korona kiadást mutat, a választmány tudomásul veszi.

VII.

Elnök jelenti, hogy a kalauztanfolyam ez idén is megtartatik. Oktatásban 21 kalauz részesül. Oktatójuk Ambrózy Albert tanító, kinek a központi választmány fáradozásáért köszönetet szavaz.

A kalauzügy további fejlesztését, az azalatt összeállított kalauzdíjszabás végleges megállapítását és az elnök úr említette tiroli kalauz, gyakorlati oktató gyanánt alkalmaztatása feletti döntést a választmány a kalauzügy reorganisatiójára kiküldött összbizottságra bízza.

VIII.

Administratív jelentések: 1. Ügyvivő alelnök jelenti, hogy a zöldtavi »Frigyes-menedékház« betörőjét Hovanyecz Máté, landoki illetőségű katonaszökevény személyében elfogták. Az ellopott tárgyak megkerültek. Az épület rongálásáért a kártérítési igény a bíróságnál bejelentetett.

Jelenti továbbá, hogy a »Frigyes-menedékház« bérbevételére nézve három kérvény érkezett az elnökséghez.

A választmány tudomásul veszi a jelentést és a menedékház bérbeadásával az elnökséget bízta meg.

2. A Magyar Turista-Egyesület »Tátra-osztálya« azzal a kérelemmel fordul az egyesülethez, hogy a Tarajkától a Zerge-szállóig terjedő utat gondjai alá venni sziveskedjék.

A központi választmány teljesíti a kérelmet, annál is inkább, mivel kérdéses útnak helyreállítását már előzőleg is felvette munkaprogramjába, s mihelyt a szükséges költségek az egyesület rendelkezésére fognak állani, azonnal hozzálát annak kiépítéséhez. — Annak idején Felső-Erdőfalva község hozzájárulása lesz kikérendő.

3. Hohenlohe herczeg jószágigazgatósága az elnökség kérelmére utasította személyzetét, hogy szolgálati járatukban a »Frigyes-menedékház«-at szintén figyelem alá vegyék és esetleges hiányokat azonnal bejelentsenek.

A választmány a jószágigazgatóságnak ezen elhatározásáért hálás köszönetet mond.

4. A kereskedelemügyi m. kir. minister az egyesületnek a barlangligeti-javorinai, a Lyssapolanai utak és a Bialka-hid kiépítése tárgyában hozzá felterjesztett kérvényére értesíti az egyesületet, hogy megengedte Szepesvármegye közönségének, hogy a béla-ófalvi törvényható-

sági út államosítása iránt 1904. évben hozzá felterjesztést intézhessen, — kilátásba helyezvén, hogy az esetre, ha e kérelme annak idején kedvezően lenne elintézhető, nem zárkóznék el annak fontolóra vétele elől, hogy az említett út felszabaduló fentartási költsége terhére a vármegye közönsége más turisztikai és közforgalmi fontosságú utakat, s ezek közt nevezetesen a barlangliget-zsdjár-javorina-országhatári utat is felvehesse saját úthálózatába, s a még kiépítetlen részek kiépítése iránt is intézkedhessék.

Miután a Miniszter úr Ő Nagyméltósága még azon reményének ad kifejezést, hogy Szepesvármegye a tervbe vett kölcsönt a pénzpiacz helyzetének jobbrafordultával mielőbb tényleg felveheti, s abból a 20,000 forintot az egyesület rendelkezésére fogja bocsátani, sajnálatát fejezi ki afelett, hogy törekvéseiben az egyesületet ezidő szerint közvetlen államsegélylyel nem támogathatja.

A választmány a kereskedelmi Minister úr Ő Nagyméltóságának leiratát öröndetes tudomásúl veszi.

5. A katonai geográfiai intézet kérést intéz az egyesület elnökségéhez, hogy az intézet által 1898-ban kiadott, s a Magas-Tátra újból való felmérése után felvett részletes térkép elnevezései és egyes hiányzó adatai iránt adja be véleményét.

Az egyesület elnöksége a kérelemnek eleget tett.

6. A tátrai kőszáli kecskék, szarvasok, amerikai bivalyok kímélése tárgyában az elnökség Szepesvármegye alispáni hivatalához felterjesztést intézett. Tudomásúl vétetik.

7. Ráth Péter, a kassa-oderbergi vasútak vezérigazgatója köszönetet mond azért az üdvözlő-iratért, melyet a választmány annak idején, legfelsőbb kitüntetése alkalmából hozzá, mint választmányi taghoz intézett. Tudomásúl szolgál.

8. A Magyar Kárpátgyesület résztvesz a párisi nemzetközi kiállításon. Felküldették a Magas-Tátra festménye és relieftérképe, továbbá az egyesület összes kiadványai és több turisztikai eszköz. Azonkívül az egyesületi muzeum 22 tárgyat bocsátott az archeologiai kiállítás magyar csoportjának rendelkezésére. Tudomásúl vétetik.

A Párisban a kiállítás alkalmával rendezendő alpinisztikus kongresszuson való részvételre esetleg egyes, felránduló egyesületi tagok fognak felkértni.

9. Id. Rusznák András, stólai illetőségű, volt első osztályú kalauznak, ki szélhűdés következtében munkakép-

telen lett, a választmány annak kérvényére 50 kor. segélyt szavaz meg.

10. A lőcsei osztálynak távirata, melyben a mai gyűlés alkalmából őszinte ragaszkodásáról biztosítja az anyaegyesületet, tudomásul vétetik.

IX.

Indítványok. 1. Elnök fájdalmas szavakkal emlékszik meg Bexheft Mór és dr. Szontágh Miklós választmányi tagok gyászos elhunytáról és indítványozza, hogy a választmány elhunytuk felett való mély fájdalomnak jegyzőkönyvileg is adjon kifejezést.

A választmány az indítványt elfogadja.

2. Kéler Pál választmányi tag indítványozza, hogy a választmány az egyesület elnökének, dr. Münnich Aurél orsz. képviselő úrnak az egyesület céljai körül kifejtett, fáradhatatlan tevékenységeért, valamint a mai napon tanúsított tapintatos eljárásáért jegyzőkönyvi köszönetet szavazzon.

A választmány elnöknek az indítvány értelmében köszönetet szavaz.

3. Elnök indítványára a választmány köszönetet szavaz gróf Csáky Zeno főispán úr Ő Méltóságának a mai napon is egyesületünk és Szepesvármegye ügyei iránt tanúsított meleg érdeklődéséért.

Miután elnök még a poprádi gazdasági egyesületnek köszönetet mond a kaszinói terem szíves átengedéseért, a gyűlést berekeszti.

Dr. Münnich Aurél,
a M. K. E. elnöke.

Nikházi Frigyes,
a M. K. E. titkára.

Elnöki jelentés az 1899. évről.

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

A folyó évvel kezdte meg a Magyarországi Kárpát-egyesület működésének második negyedszázadát. Megnyugvással és némi büszkeséggel tekinthet vissza az egyesület fennállásának első negyedszázada alatt folytatott működésére, mert ha ma szép hazánkban turistaságról,

idegenforgalomról beszélhetünk, úgy annak létesítése első sorban és a legnagyobb mértékben a Magyarországi Kárpát-egyesület el nem vitatható érdeme.

Ennek az érdekében munkálkodott, a központi választmány által támogatva, elnökségünk a lefolyt évben is. Anyagi erőink és segédforrásaink elégtelensége arra indította a központi vezetőséget, hogy úgy a magyar kormányt, mint egyes törvényhatóságokat, s egyéb, feladatunkat megkönnyítő tényezőket működésünk érdekörébe vonjuk. Ismételve fordultunk úgy a m. kir. földművelési-, mint a kereskedelemügyi minisztériumokhoz, kérve azokat, hogy egyesületünket kulturális és közgazdasági jelentőséggel bíró törekvéseiben támogassák. Azok a tárgyalások, melyek egyrészt a földművelésügyi minisztérium, másrészt egyesületünk vezetősége között már a múlt évben megindultak, s melyek a lipitói havasoknak nagyrészt kincstári területen való feltárására vonatkoznak, ez évben is folytattattak, amennyiben egyesületünk vezetősége kijelölte azokat az utakat, ösvényeket és menedékgunyhókat, melyek a legsürgősebben volnának kiépítendőek, s e tekintetben a lipitói-újvári kincstári erdőhivatal útján újból felterjesztést intéztünk a földművelésügyi miniszter ő excellenciájához, ki különben már tavaly hajlandónak nyilatkozott egyesületünket nagy feladatainak keresztülvitelében hathatósabban támogatni. — Sajnos, hogy e tekintetben sem a leginkább érdekelt Liptómegegye törvényhatóságától, sem a züllőfélben levő Liptói osztálynak részéről nem remélhetünk támogatást.

Egy másik kérvényünk elintézése, melyet a Magas-Tátra alján elvonuló magyar turista-út és a szintén már elkészült lengyel turista-út összeköttetésére hivatott, erősebb szerkezetű Bialka-híd építése tárgyában intéztünk a m. kir. kereskedelmi minisztériumhoz, szinte folyamatban van, amennyiben a minisztérium kérvényünket véleményadás végett leküldte Szepesvármegye törvényhatóságához, mely bizonyára nem fog késni ezen a turistaságra nézve nagyfontosságú ügyben eljárni és azt kedvező elintézésre ajánlani.

A turistavilág és fürdővendégek egy régi óhaja és az elnökségnek a turisztika és idegenforgalom emelését célzó egyik régi törekvése Poprádfelkának a Tatra-füredekkel való közvetlen vasuti összeköttetésének létesítése. Évégből tavasszal újból értekezletre hívtam össze a tátrai érdekeltséget; az ezen az értekezleten hozott határozat értelmében emlékiratot nyújtottam át az egyes

szakminisztereknek ez ügynek állami segélyezése tárgyában. Az erre az állam részéről a kassa-oderbergi vasúttal folytatott tárgyalások alkalmával a villamos vasút eszméje elejtetett és hogy az összeköttetés közvetlen legyen, a kassa-oderbergi vasúttársaság concessiót kért arra, hogy Poprád állomástól Tátrafüredig gőzmozdonyu vasutat építhessen, szabadságot engedvén a régi vállalkozóknak, hogy a turista-út mentén Csorbatótól Barlangligetig villamos vasutat építsenek.

Ugyancsak a Tátra idegenforgalmának emelése céljából lépéseket tett az elnökség aziránt, hogy a Tátrából Bécs felé közvetlen vasúti összeköttetés létesíttessék.

A Szepesvármegye törvényhatósága által a múlt évben az egyesületnek megszavazott 20,000 frtnyi segélyt a miniszterium jóváhagyta. Ez összeg mikénti felhasználásáról bátor lesz az elnökség a mélyen tisztelt közgyűlésnek külön előterjesztést tenni.

Míg egyesületünk országos jellegénél fogva a múlt évben hazánk más vidékein is terjesztette ki áldásos működését az osztályok útján, addig a központ munkálkodásának főtárgya, amint azt az eddig felsorolt intézkedések is bizonyítják, a Magas Tátra, turistaságunk eme bölcsője volt.

A Magas Tátrát, mint kiváló turisztikai helyet az utolsó években mind sürűbben keresik fel külföldi turisták és nagy kedvvel oly magasabb helyekre törekszenek feljutni, melyek nehezen hozzáférhetők vagy eddig általában meg sem közelítették. Ez a körülmény szükségessé tette a tátrai kalauzügy reorganizációját. Évégelt a sziléziai osztály kezdeményezésére egy bizottság küldetett ki, mely hivatva lesz a kalauzügyet újjászervezni, kellő számú kalauz kiképeztetéséről és oktatásáról gondoskodni és a kalauzok segélyalapját, melyhez a központ a sziléziai osztálytól járó 40%-nyi illetményekkel járul hozzá, megteremteni. Ugyanazt az ügyet előmozdítandó megkeresésünkre úgy a Csorbató, mint a Tarpatakszálló tulajdonosa késznek nyilatkoztak a hegyi kalauzok részére egy-egy szobát szállásul átengedni, mely nagylelkűségökért e helyről is hálás köszönetet mondok.

Gyakorlati tekintetben egyesületünk központi vezetőségének szűk anyagi viszonyai miatt csak kisebb alkotásokra kellett szorítkoznia. A Zöldtavi menedékház kibővítése és berendezése, a tavasszal a vihar által elsodort tetőzetnek újból való felépítése, a Tátra-Lomnicztól a Tarpatakba vezető ösvénynek kényelmes sétaúttá való

átalakítása, a Tátrafüredek környékén és a bélai mészhavasokban lévő utak és ösvények alapos javítása kiemelték a központ rendelkezésére álló anyagi eszközöket. Új kényelmes út készült Tátrafüredtől fel a Málnásrétekig és onnan a Tarpatakba, melynek létesítése főleg dr. Weisz Miksa választmányi tag fáradhatatlan buzgálkodásának köszönhető, a miért is el nem mulaszthatom úgy ennek az útnak létesítése körül kifejtett buzgó fáradozásaiért, mint ama szíves készségeért, melylyel az egyesületi központ megbízásából a Tátrafüredek körüli utakat és ösvényeket újból jeleztetni szíveskedett, legáltalább köszönetemet mondani.

Örömmel jelentem, hogy a poprádi tónál Hohenlohe herczeg bőkezűségéből új és kényelmes turistaszálló épül és hogy azok az aggodalmak, melyeket a herczegi uradalom újabb tátrai birtokvásárlásai a turistavilágban keltek, nem birnak alappal, a mennyiben személyes érintkezésem alkalmával a herczeg biztosítását vettem, hogy egyáltalán nincs szándékában a turistaságot korlátozni, sőt azt emelni iparkodik; hogy szabad utat enged a turistáknak a Halastóhoz is, de kötelesek Javorinán az igazgatóságnál jelentkezni, hol ingyenes kalauz bocsátatik rendelkezésükre és hogy kész az egyesület érdekeit mindenkor szívesen előmozdítani.

Nem hagyhatom említés nélkül, sőt örömmel jelentem, hogy a Magas Tátra teljes feltárására kidolgozott munkaprogramunk kivitelében hathatós segítséget nyújtott egyesületünknek a Magyar Turista-egyesület, amennyiben ez idén felépítette a kis-tarpataki völgyben fekvő Öttónál a már tavaly megkezdett, nagyobb szabású menedékházat. A menedékház f. hó 21-én fog ünnepélyesen megnyitni, mely ünnepélyre ezennel felhívom a t. egyesületi tagok figyelmét.

A központi választmánynak a kulturális czélok irányában érvényesített munkálkodása ez évben is első sorban az Évkönyvre terjedt ki, mely Lövy Mór vál. tag szerkesztése alatt és a szerkesztő-bizottság közreműködése mellett 2400 magyar és 1600 német példányban, 12 ívnyi terjedelemben és két műmelléklettel jelent meg. — Évkönyvünk, mely egyrészt kapcsot képez a központ és az osztályok között, másrészt egyesületünknek a hasonló-célú bel- és külföldi egyesületekkel és tudományos intézetekkel és társulatokkal való összeköttetését biztosítja, hű kifejezője és visszatükröztetője úgy a központ, mint az egyes osztályok tevékenységének. Érdekes cikkei és

az egyesület működésének összes fontosabb mozzanatait felölelő közleményei alkalmasak arra, hogy ébren tartsák az egyesület céljai iránti érdeklődést, ápolják és fokozzák a központ és az osztályok, valamint az egyesületi tagok között az összetartozás érzetét. Az Évkönyv végén közölt és az egyesületi tagok teljes számát magában foglaló névsor alkalmul szolgál arra, hogy megtudjuk, kik tagjai egyesületünknek, kiket lehetne új tagokul megnyerni és hol lehetne még tért hódítanunk, mely ügyben való közreműködésre egyesületünknek minden egyes tagját és barátját e helyről is tisztelettel felkérem.

Kulturális törekvéseink tekintetében sikerült más tényezőket is munkakörünkbe vonni. Így egyesületünk elnökségének közbenjárására a Magyar Természettudományi Társulat elhatározta, hogy legközelebb kiadandó művei közé felveszi a Táttra flóráját megismertető művet, melyhez az előtanulmányok már folynak. — Dr. Posewitz Tivadar, vál. tag közbenjárására a zürichi »Photoglob« cég a Magas Táttra telepeinek és egyes érdekes részleteinek tájképeit ábrázoló színes fényképeket adott ki és bocsátott árúba. — Weber Rezső választmányi tag felfedezte id. Buchholtz György kéziratát, mely a legrégibb Táttra-leírást foglalja magában, s mely külön lenyomatban fog megjelenni; az elárusításából befolyt összeget átadja egyesületünknek, hogy abból úgy fenntnevezett Buchholtz Györgynek, mint más régibb Táttra kutatóknak emléktáblák állíttassanak fel a Magas Táttrában, mely célra máris tekintélyes összeg gyűlt össze.

Egyesületi múzeumunk ez évben is örömdetesen gyarapodott. Így dr. Holub Emil, a híres afrikai utazó, múzeumunknak egy ásványokból, növényekből és állatokból álló értékes gyűjteményt ajándékozott, mely külön szekrényben helyeztetett el. Múzeumunknak állami felügyelet és ellenőrizés alá helyezése iránti kérvényünk mindeddig elintézését nem nyert.

Áttérve az osztályok működésének vázolására, örömmel jelenthetem, hogy osztályaink egy-kettő kivételével feladatuk magaslatán állanak és lankadatlanul törnek azon cél felé, melyet maguk elé kitűztek.

Elöl jár a munkában a »Keleti Kárpátok« osztálya, egyesületünk eme legrégibb osztálya, mely mint hű gyermek szüleihez, a közös cél, a közös érdekekben gyökeredző szeretettel ragaszkodik az anyaegyesülethez, kimutatván azt ezúttal azáltal is, hogy szívesen látott vendége gyanánt fogadja az anyaegyesületet saját működési területén.

Multévi működésének súlypontját az aggteleki barlangba helyezte, melynek rendbentartása és a külföldön való ismertetése kiváló gondját képezte mindenkor. Azonkívül a Guttin-on útjelzéseket végzett és a Felső-Bánya melletti Feketehegyen menedékházat épített, rég kiérdemelt emléket állítván egyszersmind buzgó és fáradhatatlan kitartással működő ügyvivő alelnökének, kinek nevééről »Siegmeth Károly«-menedékháznak neveztetett el. — Hirdesse ez emlék az idők végtelenéig egyik legderekabb munkatársunk önzetlen, hazafias tevékenységét.

Az »Iglói osztály« a Grajnáron kisebb menedékházat épített, utakat javított és 32 km. hosszú ösvényeket és utakat jelzett. Azonkívül előadásokat rendezett, ismertetve különösen az osztályvezetőség által a Glatz lejtőjén felfedezett gügyort, melynek leírása és képei idei évkönyvünkben is található.

Az »Egri Bükk-osztály« az »Eged«-hegyen menedékházat épített, s az ehhez vezető utakat kijavíttatta; több kirándulást rendezett és a M. T. E. Borsodi osztályával együtt kiadott egy »Bükk-kalauzkönyvet.«

A »Gölniczvölgyi osztály« Gölniczbánya városa és más tényezők belevonásával az aranyidkai csúcs alatt menedékházat és ahhoz vezető utat épített.

A »Lőcsei osztály« a lőcse-lublói hegységben fejtett ki élénk munkásságot, elkészíttetvén és jelezvén a »Danháza« menedékházhoz és az »Ichla«-csúcsra vezető utakat.

A »Zólyomgyei osztály« a Gyömbér-havascsúcs és Korytnica környékén utakat épített és jelzett és egy helyi tájékoztató kiadásán fáradozik.

A »Sziléziai osztály« a múlt évben is élénk propagandát fejtett ki szóban és írásban a Magas Tátra érdekében. Bizalmi férfiainak fáradozásai, az elnöke által igazgatott tudósító iroda eredményei és az osztály által rendezett kirándulások eredményezték, hogy tagjainak száma immár 850-re szaporodott. Öt havi-gyűlést tartott, melyek mindegyikén felolvasással igyekezett a tagok érdeklődését ébren tartani. Munkásságának főhelye a múlt évben is a felkai völgy és az abban lévő sziléziai menedékház volt.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Jelentésem végére értem és ha még egyszer lelki szemeink elé állítjuk a központ és az egyes osztályok működését, tevékenységét feltüntető adatokat, úgy meggyőződhetünk arról, hogy egyesületünk teljes tudatában van feladatának és céljainak, hogy egyesületünk vezetőségében és választmányában megvan

az erős akarat, hogy azokat a célokat, melyeket maga elé tűzött, meg is valósítsa. Hazánk mívelt közönségén, a magyar társadalom művelt nagy zömén múlik, hogy úgy nemzetgazdasági, mint közművelődési és népnevelési szempontból egyaránt üdv- és áldásthozó működésünket szélesebb mederben, fokozottabb intensitással és nagyobb eredménynyel folytassuk, mert csak mennél szélesebbkörű, s mennél tömegesebb pártolás biztosíthatja a teljes sikert, koronázhatja meg művünket.

E tömegesebb és szélesebbkörű pártolásba vetett reményekkel eltelve, — magamat és tisztársaimat a mélyen tisztelt közgyűlés becses jóindulatába ajánlva, kérem felolvasott jelentésemet szíves tudomásul venni!

Kelt Iglón, 1899. évi augusztus hóban.

Dr. Münnich Aurél,
elnök.

A M. K. E.

BEVÉTELEI ÉS KIADÁSAINAK

KIMUTATÁSA

AZ 1899-ik ÉVBEN.

A M. K. E. bevételei és

BEVÉTEL.

az 1899-ik

	frt	kr.	frt	kr.
<i>I. Tagsági díjak.</i>				
1. Központi tagok díjai:				
26 tag után 1898. évre	52	—		
1100 » » 1899. »	2217	35		
2 » » 1900. »	5	—		
2. Osztályok 40% járulékai:				
Iglói osztály 73 tag után 1899-re . . .	58	40		
Keleti Kárpátok oszt. 353 tag után 1899-re	282	40		
Lőcsei osztály 100 tag után 1899-re . .	80	—		
Sziléziai osztály 700 tag után 1899-re .	560	—		
3. Alapító tagsági díj	30	—	3285	15
<i>II. Kiadványok és hirdetések.</i>				
1. Kiadványok eladása	72	85		
2. Jelvények »	17	32		
3. Tagokmányok »	4	40		
4. Hirdetések	94	—	188	57
<i>III. Adományok és kamatok.</i>				
1. Múzeum építésére adomány	100	—		
2. Egyéb adományok	22	75		
3. Feloszlott Aldunai osztály vagyona . .	100	—		
4. Alapító tőke kamatai	135	—	357	75
<i>IV. Különféle bevételek.</i>				
1. Frigyes menedékház bérösszege . . .	150	—		
2. Lőbárczák után	31	—		
3. Bíróság a kalauztőke javára	5	—	186	—
Pénztári maradvány 1898-ból			98	52
Összes bevétel 1899-ben			4115	99

Megvizsgáltuk és mindenben

Kelt Lőcse, 1900 évi márczius 14-én.

Dénes Ferencz, s. k.
számvizsgáló bizottsági tag.

Kompanyik Coelestin, s. k.
számvizsgáló bizottsági elnök.

kiadásainak kimutatása

é v b e n.

KIADÁS.

	frt	kr.	frt	kr.
<i>I. Kezelési költségek.</i>				
1. Tiszteletdíjak	500	—		
2. Irodai költség:				
a) lakbér, takarítás stb.				
b) nyomtatványok				
c) okmány- és levélbélyegek				
d) sürgönyök és szállítás	378	86		
3. Utazási költségek	57	50		
4. Tagsági díjak beszédese	12	95	949	31
<i>II. Kulturális kiadások.</i>				
1. Évkönyv:				
a) számla 1898-ból				
b) szerkesztői tiszteletdíj				
c) műmellékletek				
d) évkönyv szétküldése	1582	51		
2. Párisi világkiállításra	40	46	1622	97
<i>III. Építési kiadások.</i>				
1. Menedékházra	232	99		
2. Utakra	137	73		
3. Útjelzés	4	04		
4. Osztálysegély	560	—		
5. Kisorsolt Frigyes menedékházi részjegyek beváltása	170	—	1104	76
<i>IV. Különféle kiadások.</i>				
1. Vezetők részére jégcsákányok	51	16		
2. Pénzbírság elhelyezése a kalauztókébe	5	—		
3. Alapítványok elhelyezése	230	—		
4. Egyéb kisebb kiadások	12	—	298	16
Összes kiadás 1899-ben			3975	20
Pénztári maradék egyenlegül			140	79
			4115	99

helyesnek találtuk.

Topscher György, s. k.
bizottsági tag.

Marcsek Andor, s. k.
pénztáros.

A M. K. E. előirányzata az 1900-ik évre.

Bevételek:

I. Tagsági díjak.

	Korona	
20 központi tag után 1899-re	80.—	
1100 » » » 1900-ra	4400.—	
Egri Bükk osztály 1899-re	80.—	
Gölniczvölgyi osztály 199-re	40.—	
Zólyommegyei » »	140.—	
Egri Bükk osztály 1900-ra	100.—	
Gölniczvölgyi osztály 100-ra	40.—	
Iglói » »	120.—	
Keleti Kárpátok » »	560.—	
Lőcsei » »	160.—	
Sziléziai » »	1400.—	
Zólyommegyei » »	140.—	7260.—

II. Kiadványok és hirdetések.

Kiadványok eladása	130.—	
Jelvények »	40.—	
Tagokmányok »	10.—	
Hirdetések »	180.—	360.—

III. Adományok és kamatok.

Tátratelepek részéről adományok . . .	200.—	
Hangversenyek, bál jövedelme . . .	100.—	
Alapító tőke kamatja	270.—	
Tölgyes menedékház bérlete	400.—	
Pénztári maradvány 1899-ből	280.—	680.—
Összes bevétel:	8870.—	

Kiadások:

I. Kezelési költségek.

Tiszteletdíjak	1000.—	
Iroda lakbéré, fűtése stb.	320.—	
Nyomtatványok	260.—	
Okmány- és levélbélyegek	160.—	
Sürgönyök, szállítás	60.—	
Utazási költségek	150.—	
Tagsági díjak beszédese	40.—	1990.—
Átvitel:	1990.—	

Áthozat : 1990.—

II. Kulturális kiadások.

	Korona	
Évkönyv számla 1899-ből	2500.—	
Műmellékletek	300.—	
Szerkesztői díj	200.—	
Évkönyv szétküldési költsége	240.—	
Muzeumnak állatokra	180.—	
Könyvtárnak bekötési czélekre	100.—	3520.—

III. Építési kiadások.

Frigyes menedékházi részjegyek kisor-		
solása	400.—	
Menedékházra	1400.—	
Utak javítására	300.—	
Osztálysegély	80.—	
Tarajkai kilátótorony	200.—	
Kalauz segélyalapra	400.—	
Kalauztanfolyam	100.—	2880.—

IV. Különféle kiadások.

Kamatok elhelyezése	270.—	
Eelőre nem látott kiadások	200.—	470.—
Összes kiadás :		8860.—

A Magyarországi Kárpát Egyesület alapítványainak kimutatása 1899. decz. 31-én.

I. Alapító tőke.

Kárpáti Múzeum tartozása	2000.—
Volt Tátra osztály tartozása 1898. decz.	
31-én	1586.89
Közügylési határozat értelmében 1899.	
évi kamatok leírása	35.33
Marad 1899. decz. 31-én :	1551.56
Keleti Kárpátok osztályának tartozása	1000.—
Központ tartozása	1800.—
Átvitel :	6351.56

Áthozat: 6351.56

Frigyes menedékházi részjegyekben 1898.		
évi 31-én	1000.—	
6 drb. kisorsolt részjegy visszafizetése	60.—	
Marad 1899. decz. 31-én		940.—
Szepesi hitelbank Lőcse 7201. sz. betét-		
könyv (alapítótőke) 1898. decz. 31. . .	341.32	
1899. évi kamatok	13.78	
1899. decz. 31-én;		355.10
Szepesi hitelbank Lőcse 7992. sz. betét-		
könyv (kalauztőke) 1898. decz. 31. . .	89.06	
Pénzbírság elhelyezése	5.—	
1899. évi kamatok	3.58	
1899. decz. 31-én :		97.64
Szepesiglói hitelintézet 6720. sz. betét-		
könyv (alapítótőke) 1898. decz. 31. . .	686.33	
Alapítótőke elhelyezése	130.—	
Kisorsolt részjegyek értékének el-		
helyezése	60.—	
1899. évi kamatok	21.55	
1899. decz. 31-én :		897.88
		<u>8642.18</u>

II. Ordódy K. István alapítványa.

Szepesi hitelbank Lőcse 7305. sz. betét-		
könyv 1898. decz. 31-én	190.30	
1899. évi kamatok fele	3.84	
1899. decz. 31-én :		194.14

III. Múzeum építési alapja.

Szepesiglói hitelintézet 8531. sz. betét-		
könyv 1898. decz. 31.	1046.97	
Adomány elhelyezése	100.—	
1899. évi kamatok	36.93	
1899. decz. 31-én :		<u>1183.90</u>

Átvitel : 10020.22

Áthozat : 10020.22

IV. Millenniumi emlékkő-alap.

Szepesiglói hitelintézet 8835. sz. betét-	
könyv 1898. decz. 31.	20.33
1899. évi kamatok	— .65
1899. decz. 31-én :	<u>20.98</u>
Összes alapítványok :	<u>10041.20</u>

Marcsek Andor, s. k.
pénztárnok.

Megvizsgáltatott és mindenben helyesnek találtatott
Kelt Lőcsén, 1900. márczius hó 14-én.

Dénes Ferencz, s. k.
számvizsgáló bizottsági tag.

Kompanyik Coelestin, s. k.
számvizsgáló bizottsági elnök.

A M. K. E. muzeumának 1899. évi zárszámadása.

Bevételek :

	Forint
1898. évi pénztári készlet	212.28
Kamatok	5.06
» a Husz-féle hagyomány 2000 frt után	
5 ⁰ / ₀ -kal	100.—
Muzeumi adományok	120.26
Tagsági díjak	31.—
25 ⁰ / ₀ eladott egyleti tárgyakért	7.—
Összeg :	475.60

Kiadások :

Biztosítások	27.10
Építkezések	137.—
Adó	8.50
Fuvarbér és viteldíj a párisi kiállításához küldött tárgyakért	28.53
Munkásdíjak	38.08
Muzeumi szolgának	32.80
Bérlet	4.—
Levélbélyeg	2.85
Összeg :	278.86
Marad pénztári készlet :	196.74
	475.60

Christmann Tivadar, s. k.
pénztáros.

Megvizsgálatott és helyesnek találtatott.

Poprád, 1900. február hó 23-án.

Danhauser Rezső, s. k.
muzeumi őr.

Wünschendorfer Károly, s. k.
elnök.

Chodász János s. k.

A M. K. E. muzeumának 1900. évi előirányzata.

Bevételek :

	Forint
Pénztári készlet	196.74
Tagsági díjak	30.—
Muzeumi adományok	100.—
Tőkekamat 2000 frt után	100.—
Összeg :	<u>426.74</u>

Kiadások :

Biztosítások	27.10
Munkadíjak	50.—
Viteldíj és fuvarbér	10.—
Muzeumi szolgának	30.—
Muzeumi kertre	50.—
Bérlet	4.—
Archaeologia	60.—
Növények és egyéb tárgyak megszerzése	60.—
Zoologia	100.—
Adók	8.50
Összeg :	<u>399.60</u>
Marad pénztári készlet :	<u>27.14</u>
	426.74

Poprád, 1900. február hó 23-án.

Danhauser Rezső, s. k.
muzeumi őr.

Wünchendorfer Károly, s. k.
elnök.

Az osztályoknak 1899-re vonatkozó jelentései.

„Egri Bükk“ osztály.

A lefolyt egyleti év osztályunkban az előbbieknél mozgalmasabbnak, s eredményesebbnek mondható.

Osztályunk ugyanis a múlt évben a cselekvés, a turisztikai alkotások terére lépett. A város környékét, sőt az egész vidéket domináló »Eged« hegyére szép és kényelmes serpentin turista, — helyesebben séta-utat létesített, s ez által ezen gyönyörű kilátó pontot a turistaság minden barátjára könnyen hozzáférhetővé tette. Ugy ezen, mint a »Várhegy«-re vezető utakat szép jelző táblákkal látta el, s ezen munkájának koronájául az »Eged« tetején egy két szobából álló, s a szükséges berendezéssel ellátott menedékházat épített, melyet kellő ünnepélyességgel múlt évi június hó 27-én dr. Philipp Ödön ügyvivő elnök az oda kirándult turista közönség előtt tartott ünnepies beszéddel felavatott, s rendeltetésének átadott. Ezen felavató házi ünnep érdekességét és fényét emelte főtisztelendő Barthalos Gyula lelkes tagtársunk által elmondott tudományos beszéd, mely külön kiadásban az itteni könyvpiaczon több száz példányban nyomtatásban megjelent.

Hogy ezen menedékház létesítése aránylag kevés költséggel (499. kor. 80 fill.) sikerült, az az egri érsek ő eminentiája, s uradalmi igazgatója Samassa János úr munificenciájának köszönhető, mely abban nyilvánult, hogy a faanyag egyrészét díjmentesen az osztály rendelkezésére bocsátotta. Köszönetünk nyilvánítása mellett ezt az örömdetes körülményt e helyütt is felemlítendőnek találjuk.

A kényelmes út létesítése, s a menedékház felállítása már az elmúlt évben is megtermette gyümölcsét, amennyiben az »Eged« teteje számos nagyobb és kisebb kirándulások célpontja volt, s az oda kirándulók számát

már az első évben megtízszerezte. Az egedi menház tűz ellen biztosítottatott, s egy állandó erdőőr őrzésére átadatott.

De örvendetes haladást mutathat fel osztályunk az elmúlt esztendőben abban a tekintetben is, hogy *tagjainak száma emelkedett, a mennyiben jelenleg 80 tagot számlál.*

A mi pedig a *folyó évre tervbe vett működésünket illeti, az a »Várhegy« alatt lévő »Várkút« melletti menedékház felépítésére, a »Tibakút« és »Várkút« közötti út, kiépítésére, s az eddigi utak fentartására irányúl; a Bükk-hegység távolabbi részein különösen annak magasabb bérceire, a »Tarkő«-re létesítendő turista utak nagyobb költséget igénylő létesítése, s az »Eged« tetején felállítandó »kilátó« építése a következő évnek hagyatván fel.*

Osztályunk az elmúlt egyleti évben egy közgyűlést és 3 választmányi ülést tartott, s több sikerült társas kirándulást rendezett.

Az évközben elhunyt Buzáth Lajos pénztáros helyébe osztályunk pénztárosává ifj. Ringelmann Imre választatott meg — ki az osztály nevezett volt pénztárosa által kezelt, s a meglévő adatok alapján megállapíthatott vagyonát, s a Buzáth hagyatékából visszakapott egyleti készpénzt dr. Tariczky Jenő ideiglenes pénztárostól átvette.

A zárszámadás »kiadás« rovata fel nem tünteti a csak most utólag központi járulék címén 20 tag után a pénztáros által beküldött 32 koronát.

Végül itt tartjuk szükségesnek felemlíteni — bár az voltaképen már folyó évi működésünkre vonatkozik, hogy osztályunk egyesülve az ugyancsak dr. Philippy Ödön elnöksége alatt álló, »Egri Testgyakorlók Köré«-vel az Egeden felállítandó »kilátó« építési alapja javára f. évi február 17-én egy fényes, s minden tekintetben sikerült jelmez estélyt rendezett, melynek a 240 koronát meghaladó tiszta jövedelméből osztályunkat illető jutalék osztályunk pénztárába befolyt, illetve mint az »egedi kilátó torony« alapját gyarapító összeg az ezen évről készítendő költségvetésben lesz kimutatva.

Egerben, 1900. évi márczius hó 12-én.

Dr. Staniczky Jenő, s. k.
titkár.

Dr. Philippy Ödön, s. k.
ügyvivő alelnök.

Zárszámadás az 1899. évről.

Bevétel :

	Forint
1. 1898. évi tagsági díjak	118. —
2. Buzáth Lajos volt pénzt. befolyt	265.20
3. Takarékpénztárba elhelyezett folyó tőke . . .	450. —
4. Pénztári megtérítés Buzáth örököseitől . . .	62.80
	<hr/> 896. —
1900. január 1. az Eged kilátó torony alap a takarékpénztárba elhelyezve	107.34

Kiadás :

1. A központnak beküldetett	32. —
2. Az egedi menedék költsége és felszerelése . .	249.90
3. Az egedi szerpentin út költségei	38.40
4. A felnémeti vízmósás betömésének költségei	13. —
5. A jelző táblák költsége	14. —
6. Tűzbiztosítási díj	6.70
7. A menedékház körüli felügyelet és különféle kiadások	25.06
Egyenleg	<hr/> 516.94
	896. —

Eger, 1900. márczius hó 11.

iff. Ringelhann Imre, s. k.
pénztárnok.

Költségvetés az 1900. évre.

	Korona
1. Az egedi menedékház pótlása	80. —
2. A Várkút menedékház felépítése	160. —
3. A Tibakút és Várkút közötti út kiépítése . .	80. —
4. Az utak fentartására	30. —
5. Tűzbiztosítási díj	13.40
6. Különféle felszerelésekre	20. —
	<hr/> 383.40

Eger, 1900 márczius hó 11-én.

Dr. Philipppy Ödön, s. k.
ügyvivő alelnök

„Gölniczvölgyi“ osztály.

Az elmúlt esztendő osztályunkra turisztikai szempontból az ezt megelőző évek örvendetes fellendülésének folytatása volt. Önerzettel mondhatjuk, hogy ez elmúlt évben is van miről beszámolnunk. A mellett, hogy osztályunk a múlt évben is folyó kötelességeinek, a létező turista-utak fenntartása, források, kilátási pontok jókarban tartása és tisztításáról gondoskodott, talált módot arra is, hogy a kitűzött céljához, a vidéknek turista-utakkal való behálózásához megint egy lépéssel közelebb jusson. Csak röviden érintve azt a körülményt, hogy osztályunk a múlt évben a szemnek nem igen tetsző: de szürke feketeségükben szerencsére elég szerényen meghúzódó út- és hely-jelző táblákat, számszerint tíz ujjakkal és a célnak jobban megfelelőekkel cserélte ki és a »Középsőkút« és »Turistaforrás«-hoz a kocsí-útból kiágazóan összesen 60 m. hosszú ösvényt készíttetett; jó részt megvalósította azt a tervét is, hogy a Trohanka vidék turistaúthálózatát kiépítse.

A mondott és összesen 2466 m. hosszú ujjonnan épített turista-út összes építési költségei 118 fnt 49 krt tettek ki. Ezzel osztályunk a Trohanka hegyvidék közepét egy kényelmes sétaúttal gazdagította olyképen, hogy a régi Lusztersteignak a Jákói domb alatt a nyílt havasra való kilépési pontjától, a Jákói domb alatt elhaladóan lassú emelkedéssel vezet el a vándort a Fehérkő nevű érdekesen szép quarcz-tömbig és onnan tovább a határ közelében, majd a Nehrix-féle rét felső szélén elhaladva — honnan folytonosan a legszebb kilátás élvezhető a Gölniczvölgyére és a Magas-Tátrára — de kanyarodik a Breitengrad nevű oldalban és a Kedrich kútjánál 1898. évben épült turista-tanyánál végződik.

Már itt vagyok bátor megemlíteni, hogy ezen új út a Trohanka vidék tervezett úthálózatának csak első fele és annak kiegészítése egyrészt a hármaskútig és ott építendő tanya; valamint másrészt a Kedrich-kútjánál az aranyidkai csucsig a jövő, tehát a folyó év feladatát képezendi.

Még meg kell, hogy említsem, hogy társ-egyesületünk az Országos Turista-Egyesület osztályunkat múlt 1899. év aug. 20. és következő napjaira meghívta Tátrafüreden tartott évi közgyűlésére és azt követően az Öt-

tónál épült »Téri«-menházának felavatási ünnepélyére, melyen osztályunk képviselőjében az ügyvivő alelnök részt vett.

Gölniczbányán, 1900. évi márczius 10.

Apáthi Vilmos s. k.
ügyvivő alelnök.

1899. évi zárszámadás.

Bevétel:

Tőkekövetelés	135	frt	43	kr.
Bevétel tagsági díjakból és tőkeamat	196	»	78	»
Összesen:	332	frt	21	kr.
Összes kiadás 1899. év folyamán	169	»	78	»
Marad 1900. évre átvendő	162	»	43	»
mely áll készpénz készletben	54	k.	—	fill.
Takarékbetét követelésben	270	»	86	»
Összesen:	324	k.	86	fill.

1900. évi költségelőirányzat.

Bevétel:

1. Mult évről maradt pénztári készlet	54	k.	—	fill.
2. Tak.-pénztári tőkekövetelés	270	»	86	»
3. Tak.-pénztári tőke kamatja	5	»	—	»
4. Tagsági díjakból 36 tag után	144	»	—	»
Összes bevétel:	473	k.	86	fill.

Kiadás:

1. Tűzkárbiztosításra	7	k.	16	fill.
2. Meglevő turista-utak fenntartása	60	»	—	»
3. Laura-forrás tárnájának fenntartására	12	»	—	»
4. Szolga- és küldöncz-díja	6	»	—	»
5. Posta-díjakra	3	»	—	»
6. Trohánkán új turista-utak létesítése és hármaskúti tanya építésére	385	k.	70	fill.
Összes kiadásra:	473	k.	86	fill.

Gölniczbányán, 1900. év márczius 10.

Apáthi Vilmos s. k.
ügyvivő alelnök.

„Lőcsei“ osztály.

Szentistványi Dani ügyvivő alelnök az osztály választmánya által jelzett munkaprogramm minden pontját keresztülvitte.

A kirándulási helyekről szóló nagy táblák a kassai kapun és Lőcse-fürdőben helyeztetek el. Daniházához 2 serpentina (200 méter) készítettett; a menedékházon javítások történtek. Az osztály által végállomásoknak jelzett pontok: az Ichla (Tű), a leibiczi kénfürdő- és Lubló-füredig az erdei utak feltűnően jelezve és táblákkal el látva lettek. Az osztály 3 gyűlést tartott, s a jövőre az u. n. kelta-torony kiépítését tűzte ki célul; a tagok száma: 146.

Az osztály pénztárába befolyt	259	frt	24	kr.
Ebből kiutaltványoztatott	200	»	48	»
1899. július elején pénztári maradvány:	58	»	76	»

Költségelőirányzat az 1900. évre.

Bevétel:

146 tag után . . . . . 292 frt — kr.

Kiadás:

A központnak 40 ⁰ / ₀	116	frt	80	kr.
Útak építése	40	»	—	»
Útak jelzése	20	»	—	»
Különféle kiadás	16	»	80	»
Az akasztóhelyi kilátó	50	»	—	»

Maradvány: 50 frt — kr.

Lőcsén, 1900. márczius 2-án.

Szentistványi Dániel s. k.
ügyvivő alelnök.

„Iglói osztály.“

Elnök: *Róth Márton*, tanár.

Jegyző: *Hajts Béla*, tanár.

Pénztáros: *Nosz Lajos*, gyógyszerész.

1. *Útépítés.* Több út és ösvény tisztításán kívül a Glatz-hegyen épült új ösvény a Róth Márton—gugyorba.

2. *Jelzések.* a) Hátulsó Rittenberg—Finsterer Graben Bettelsberg (kék); b) Menedékkő—Glatz (kék); c) Glatz—gugyor (sárga). — Azonkívül több ösvényen pótló jelzéseket eszközöltünk.

3. *Az 1899. ápr. 22-én* tartott évi gyűlésünk alkalomával 1000-nél több tárgy volt kiállítva, (festmények, aquarellek, fényképek, körlátványok, rajzok, térképek stb.) s ugyanakkor tartott Karoliny Mihály tagtársunk érdekes előadást az ujonnan felfedezett gugyorról — (Klamm) a Nagy-Szokol nevű hegyszakadéokban.

4. *Kirándulások.* a) Dobó Adolf tagtársunk vezetése alatt szept. 28-án Krompachra (124 személylyel, köztük 94 tanulója a polgári leány- és népiskolának.) — b) Karoliny Mihály tagtárs kalauzolása mellett: ápr. 11-én Olaszi—Zsegra—Szepesvár (64 képzőintézeti tanuló); máj. 13-án Menedékkő—Káposztafalva; máj. 20-án Zadny—Turnik—Hernád áttörés (68 tanuló); jun. 26—28. Menguszfalvi és Felkai-völgy—Tátrafüred—Tarpatak—Bélai-barlang (12 tanuló.) — szept. 8 és 9. Tátra-Lomnicz—Tarpatak—Tátrafüred—Lengyelnyereg (68 tanuló); szept. 27. Szucha—Béla (Glatz) 28 tanulóval. c) Alulirott kalauzolása mellett: máj. 20 és 21. Jégbarlang (28 gymnasiumi tanulóval.) jul. 9. Szlubicza (18 személy); aug. 13—14. Tátra-Lomnicz—Tarpatak—Matlárháza—Vaskapu—Barlangliget (8 személy); aug. 15. a grajnári menedékház felavatása (körülbelül 100 személy); aug. 17. Róth Márton-gugyor (10 személy); aug. 21. Letánfalvi-malom Hernád áttörés—Káposztafalva (19 személy); szept. 9 és 10. Csorbai-tó Tátrafüred—Tarpatak—Tátra-Lomnicz (59 tanuló.)

d) A polgári fiú iskola tanári karának vezetése alatt: máj. 19. Krompach (112 tanuló és szept. 7. Bolondkő—Iglófüred—Haltenyésztő (108 tanuló.)

Különben számos kisebb kirándulás történt a környező vidékre, azonfelül néhányan megjártuk, a Kis-Szokol és végig kutattuk a Szucha—Béla (Glatz) vad hegyszakadékat, ez utóbbit többszöri fáradságos kísérlet után.

Végül örömmel jelenthetem, hogy tagtársunk, Junga Sebő százados, a Hernád-áttörésben és a Glatzhegyen 62 kitünően sikerült felvételt csinált, a miért e helyen is fogadja el legőszintébb hálánkat.

Kelt Iglón, 1900. decz. 21.

Róth Márton
elnök.

1899. évi zárszámadás.

Bevétel:

1. Tagsági díjak	188 frt 50 kr.
2. Készpénz maradvány	33 » 46 »
Összesen:	221 frt 96 kr.

Kiadás:

1. A központnak	58 frt 60 kr.
2. Fényképek felvétele	31 » 91 »
3. Tűzbiztosítás	8 » 75 »
4. Útak és ösvények jelzése	14 » 70 »
5. Útak és ösvények helyreállítása	23 » 25 »
6. Különfélék	12 » 50 »
7. Egyenleg	72 » 25 »
Összesen:	221 frt 96 kr.

Költségelőirányzat 1900-ra.

Bevétel:

1. Tagsági díjak	377 k. — fill.
2. Készpénz	144 » 50 »
Összesen:	521 k. 50 fill.

Kiadás:

1. A központnak	117 k. 20 fill.
2. Térképek	200 » — »
3. Útjavítások és jelzések	120 » — »
4. Tűzbiztosítás	20 » — »
5. Különfélék	64 » 30 »
Összesen:	521 k. 50 fill.

Iglón, 1900. márczius 15-én.

Nosz Lajos s. k.
pénztárnok.

„Sziléziai“ osztály.

Az osztály tagjainak száma a lefolyt évben 852-ről 904-re szaporodott fel. Az 1890. január hó 6-án tartott közgyűlésen megejtetett az előjáróság választása, mely következőképen alakult meg: Elnök: Müller János, helyettes elnök: Dr. Menzel lelkész, pénztáros: Meller Bertalan magánzó, jegyző: Dr. Ottó, helyettes jegyző: Dr. Habel igazgatótanító, s a következő választmányi tagok: a botanikai kert igazgatója, Dr. Pax, egyetemi tanár, Dr. Kionka, magántanár, Vogel D. bányafelügyelő, Artl Maurin, kereskedő, Pusch György, kereskedő (valamennyi Boroszlóról) Hoff mérnök Kattowitzről, Dr. Glowalla, gyakorló orvos Königshtüttéről, Meller, ügyvéd és közjegyző Zabrzéról, s Dittrich gyártulajdonos Nicolaiból. Pusch György az év folyamán, miután lakhelyét Drezdába tette át, ismét kilépett. 8 előjárósági- és 5 havi gyűlés tartatott, mindegyik egy-egy előadással és pedig: január 6-án Dr. Menzel lelkész: »Jungfrau vasut«; márczius 3-án Dr. Habel: »A cigányok«; április 18-án Dr. Otto: »A vezető-kérdésről a Magas Tátrában«;

október 26-án Dr. Menzel: »Őszi dolgok a Tátrában«, s november 30-án Müller János elnök: »Tavaszi látogatás a Tátracsúcsokon« — címmel.

Az előjáróság határozata értelmében az utolsó nyár folyamán jelentékeny utjavításoknak kellett keresztülvitetniök. Ámbár tudtuk, hogy e munkákat más módon sokkal olcsóbban létesíthettük volna, mégis a vezetőkre bíztuk azokat, mert alkalmat akartunk nekik adni némi keresetre. Sajnos, csalatkoztunk, mert a vezetők az út alsó részén néhány napon át dolgoztak ugyan, de nem dolgoztak a »sziléziai uton« a Hosszú tó és Lengyel nyereg között, melynek kijavítása minden másnál előbbrevaló volt; ennek folytán csak csekély kiadások merültek fel útjavítás címén. A tett tapasztalatok következtében, a vezetők irányában táplált előszeretetünk ellenére is, kénytelenek leszünk az utak kijavítását a szabad versenynek átadni. A sziléziai menház verandáját teljes üvegfallal vettük körül, s ekként egy rossz időjárás esetén is használható, kényelmes helyiséget teremtettünk. Miután az építésznek erről szóló számadása még be nem érkezett, e tétel az 1898-ról szóló évi zárszámadásba még nem volt felvehető.

Miután osztályunk a sziléziai menház építéséhez felvett kölcsönt visszafizette, elhatározta, hogy rendelkezésre álló jövedelmének nagy részét a vezető-ügynek a Tátrában való emelésére fogja fordítani. Az elmúlt télen vezető-tanfolyamokat létesített tehát, az összes vezetőket áttekinthető, színezett térképekkel látta el, megtette az első lépést a vezetők társadalmi emelése tekintetében, s módot és eszközt nyújtott egy vezető-gyakorló-kirándulásra is, melyet pünkösöd idején tettek meg Müller J. és Dr. Habel vezetése mellett. Az osztály által választott vezető-bizottság azonban később, a központi választmányának a sziléziai bizottsági tagok értelmezésével és felfogásával meg nem egyező értelmezése folytán indíttatva érezte magát arra, hogy a vezetőügygyel való minden további foglalkozástól távol tartsa magát. A vezető-bizottság sziléziai tagjai: Müller, Ottó, Habel és Scholtz 1899. november 10-én tisztségükről lemondtak.

A véleménykülönbség dolgában, mely Müller János elnök és az elnökség között, a vezető-ügyben felmerült, az előjáróság január 5-én Boroszlóban, s január 7-én Königshüttében ülést tartott. Mindkét ülésben az elnöknek az osztály egyhangulag bizalmat szavazott.

A boroszlói és felsősziléziai választmányi tagoknak 1900. január 25-én megtartott közgyűlésén, a Drezdába költözött Pusch kereskedő helyébe Fuhrmann tanító lőn megválasztva. A menházori állásnak újra betöltésétől a közgyűlés elállott. A közgyűlés napirendjére az évi és pénztári jelentésen kívül a választmányi tagoknak és bizalmi férfiakkal Königshüttén tartott gyűléséről szóló jelentés, valamint a Kárpátokba rendezendő tanulókirándulásokról való tanácskozás volt kitűzve. Mindkét tárgyról az elnök tett jelentést.

Kulman, poprádi orsz. képviselő által elnökünk egy, Szepesvármegye főispánjával, Csáky Zenó gróffal megtartandó értekezletre hivatott meg, melyen a M. O. K. E. alelnöke, Fischer Miklós, iglói gymn. igazgató, valamint Dr. Pax boroszlói egyet. tanár és Meller Zabrzei ügyvéd is részt vett. Ezen értekezlet márczius 18-án tartatott meg Poprádon. A sziléziaiak kielégítő felvilágosításokat nyertek, melyek folytán, a rákövetkező választmányi ülésen kibékülés jött létre a M. O. K. Egyesület elnöksége, s a sziléziai osztály előjárósága között. A sziléziai osztály jelentősége, s minden más magyar osztálylyal való egyenjogúsága kifejezetten elismerésre jutott. A vezető-ügyben felkérte a választmány a sziléziai ve-

zető-bizottságnak volt tagjait a bizottságba való újra belépésre, mely azután a Müller János által áprilisban tett indítvány alapján a vezető-állomány újjászervezését előkészítse. A sziléziai volt bizottsági tagok lemondtak ugyan a bizottságba újra leendő belépésről, remélik azonban, hogy a magyar tagtársaknak sikerülni fog, a vezető-állományt a már előbb kidolgozott tervek alapján a mai turisztika követelményeinek megfelelő niveaura emelni.

Zárszámadás az 1899. évről.

Bevételek :

Pénztári készlet 1899. január 1-én M.	244.96	
Élethossziglani tagsági járulékok	60.—	
864 tag járuléka	3063.70	
A sziléziai menház bére	680.—	
Eladott jelvény	68.40	
Kamat	103.75	
Előre fizetett járulékok	10.20	4231.01

Kiadások :

Az osztály költségei	730.23
Egyesületi jelvények	106.—

Törlesztés :

Visszafizetett kölcsönkötvények	800.—
Kamat	86.—

Praktikus kiadások :

Kalauzügy	280.15
Sziléziai-ház, s Hunfalvi-kunyhó	113.18
Útjelzés és útépités	170.70
Pénztári készlet 1899. decz. 31-én	1944.75
	4231.01

Meller B., s. k.

Artl Maurin, s. k.

Schade, s. k.

Költségelőirányzat 1900-ra.

Bevételek:

Pénztári készlet	M.	1944.75	
800 tag járuléka		2800.—	
A sziléziai menház bére		680.—	5424.75

Kiadások:

Törlesztés és kamat		1406.—	
Az osztály költségei		600.—	
40 ⁰ / ₀ központi illetmény		1120.—	
Sziléziai-ház		680.—	
Rendelkezési alap		1618.75	5424.75

„Keleti Kárpátok“ osztálya.

Az 1899-ik évben 2786 frt 23 kr. volt a bevétel és 1444 frt 47 kr. a kiadás, úgy, hogy 1900-ra 1341 frt 76 kr. a pénztári fölösleg.

Eddig az 1899. évre 363 tag fizette be tagsági díját.

A bevételek közt 500 frt szerepel, melyet a földművelésügyi miniszter úr ő excellentiája adományozott az Ungvölgyben levő nyeviczkei várrom építkezéseire.

Mint kiadás szerepel: 112 frt útépitkezésekre az aggteleki barlangban, 126 frt 50 kr. útjelzések- és útépitkezésekre Felsőbánya környékén, — 50 frt tatározásokra a huszti várromban. — A nyeviczkei romok építkezésére adományozott 500 frt már átadatott az ungvári fő-erdőhivatalnak és a munkálatok tavasszal meg fognak kezdetni. — A központnak tagsági díjak részeként 282 frt 40 kr., és mint kamat 45 frt lett beküldve.

Az osztály 1898. év aug. 6-án Kassán tartotta közgyűlését és azon tiszteletben részesült, hogy meghívására a központ is Kassán tartotta közgyűlését. Ez, valamint a rákövetkezett rendkívül jól sikerült kirándulás a Keleti Kárpátok osztálya és a Központ közt már régóta fennálló barátságos viszonyt még szorosabbra fűzte.

Különös örömről szolgált, hogy a sziléziai osztálynak több tagja is vett részt kirándulásunkon a szádellői völgyben és az aggteleki barlangban.

Az aggteleki barlang látogatottsága is örvendetes haladást mutat. Összesen 857 turista járt benne. Ezek közt volt 193 budapesti, 633 vidéki és 31 külföldi. 615, vagyis 71⁷/₁₀ végig ment az egész barlangon.

Nagyon örvendetes, hogy tanulók is gyakran látogatják a barlangot és a középtanodák tanári kara hivatalos tanuló-kirándulást rendez.

A Keleti Kárpátok Osztálya által pártfogolt Felső-bányai nyaralótelep is örvendetes haladást mutat.

Debreczen, 1900. márcz. 1.

Siegmeth, s. k.

ügyvivő alelnök.

1899. évben ujonnan belépett tagok névsora.

1. Major István, Arad. 2. Bernovits Gusztáv, Budapest. 3. Dr. Csikós Sándor, Debreczen. 4. Dr. Irinyi István, Debreczen. 5. Nagy József, Debreczen. 6. P. Nagy Zoltán, Debreczen. 7. Orosz István, Debreczen. 8. Szabó József, Debreczen. 9. Kállay Jánosné, Kapnikbánya. 10. Dunkel Vilmosné, Kassa. 11. Haltenberger Béla, Kassa. 12. Pollacsek Mór, Kassa. 13. Mihalovits Sándor, Királyháza. 14. Dr. Lengyel Samu, M.-Sziget. 15. Dr. Nádas Henrik, M.-Sziget. 16. Thót Kálmán, Nádácska. 17. Fogarassy Sándor, Szatmár. 18. Dr. Tasnády Márton, Szatmár.

Siegmeth, s. k.

ügyvivő alelnök.

1899-ik évi mérleg.

Bevétel:

Egyenleg-átvitel készpénzben 1898. évből	1059	frt	51	kr.
» » » Baksay D. urnál	9	»	09	»
Tagdíj à 2 frt 30 krajczár	834	»	90	»
Az aggteleki barlang bevétele	208	»	53	»
Látképes levelezőlapokért	75	»	72	»
Kamat a Hitelbanktól	47	»	58	»
Készpénzmaradvány a Kárpátegyesületi tagok kirándulásából	46	»	70	»

Átvitel: 2282 frt 03 kr.

Áthozatal: 2282 frt 03 kr.

Kedvezményes jegyek kezelési díja . . .	1 » 40 »
A m. kir. földművelésügyi miniszterium adománya a nyeviczkei rom javítására	500 » — »
Tagsági okmányokért	1 » 10 »
Különbözet	— » 10 »
Készpénzmaradvány a Turisták bankettjéről	1 » 60 »

Összesen 2786 frt 23 kr.

Egyenleg-átvitel készpénzben 1332 62 frt =	2665 K. 34 fill.
» » Baksay D. úrnál 9 09 » =	18 » 18 »

Összesen: 2683 K. 52 fill.

Kiadás :

Az aggteleleki barlang javítására . . .	112 frt — kr.
Előleg Klanicza barlang vezetőjének . .	60 » — »
Lámpákért	18 » 80 »
A Huszti várrom javítására	50 » — »
A Guttini » »	15 » — »
Tagsági díj a Kassavidéki turistakörnek	2 » — »
Felsőbányai út építésére	126 » 50 »
A nyeviczkei rom javítására	500 » — »
Tagilletmény a központnak	282 » 40 »
Kamat a központnak 1000 frt tőke után	45 » — »
Látképes levelezőlapokért	56 » — »
Nyomtatványokért	62 » 85 »
Tűzbiztosításért	16 » 40 »
Tagdíjak beszedéseért, posta és bélyeg költségek	97 » 51 »
Egyenleg készpénzben	1332 » 67 »
Egyenleg készpénzben Baksay Dániel úrnál	9 » 09 »

Összesen: 2786 frt 23 kr.

Kassán, 1900. január hó 15-én.

Siegmeth Károly, s. k.
ügyvivő alelnök.

Mildner Ferencz, s. k.
pénztáros.

A M. K. E. védnöke :

Frigyes cs. és kir. főherczeg ő fensége.

Tiszteletbeli elnök :

Gróf Csáky Albin ő nagyméltósága.

Tiszteletbeli tagok :

Döller Antal, Róth Márton, Siegmeth Károly, Münnich Kálmán, Benedicty I., Weber Samu, gr, Bethlen András.†

A M. K. E. tisztviselői :

Elnök: *Dr. Münnich Aurél*, országgyűlési képviselő.
Ügyvivő alelnök: *Fischer Miklós*, főgymn. igazgató, Igló.

Másodalelnök: *Róth Márton*, tanár, Igló.

Titkár: *Nikházi Frigyes*, tanár, Igló.

Pénztáros: *Marcsek Andor*, tanár, Igló.

Szerkesztő: *Lővy Mór*, népisk. igazgató, Igló.

Számvizsgálók: *Kompanyik Coelestin*, apátplébános,
Lőcse, *Topscher György*, egyházfelügyelő, Igló, *Dénes Ferencz*, tanár, Lőcse.

Választmányi tagok :

A központi választmány tagjai: *Arányi Antal*. Igló;
Bartsch Gusztáv, *Hadusfalu*; *Beck Ede*, *Késmárk*; dr.
Csáky Károly, *Podolin*; *Czibur Bertalan*, *Nagy-Mihály*;
dr. *Chyzer Kornél*, *Budapest*; *gróf Csáky Zeno* főispán,

Lőcse; gróf Csáky Gyula, Kassa; Dannhauser Rezső, Poprád; Förster Gyula, Szepes-Szombat; Gabos Gyula, Tátrafüred; Geyer G. Gyula, Igló; dr. Greisiger Mihály, Szepes-Béla; Genersich Tivadar, Késmárk; Hensch Ede, Szepes-Szombat; Hoff A. mérnök, Kattovitz; Horti Valér, Késmárk; Hoepfner Gusztáv, Lőcse; dr. Jármay László, Tátrafüred; Kertscher Sándor, Késmárk; Kulman János, Poprád; Kaltstein Ágost, Szepes-Béla; Kéler Pál, Késmárk; Kürthy Lajos, Liptó-Szent-Miklós; Koromzay György, Szepes-Béla; dr. Lörx Sándor, Lőcse; Majunke Gedeon, Szepes-Szombat; Máriássy Ferencz, Márkusfalva; Meller János, Zabrze; Münster Tódor, Kassa; Oltványi Pál, Szeged; dr. Posewitz Tivadar, Budapest; Putsch Tóbiás, Igló; Páter Kálmán, Lőcse; dr. Raisz Gedeon, Budapest; Szentiványi József, Szent-Iván; dr. Szmrecsányi Pál, szepesi püspök, Szepeshely; dr. Szontágh Ábrahám, Budapest; Szőnyey Kálmán, Lőcse; Terray István, Likér; dr. Vécsey Tamás, Budapest; Weszter Pál, Nagy-Szalók; Weber Rudolf, Budapest; Weber Samu, Szepes-Béla; Wagner dr. Königshütte; dr. Weisz Miksa, Budapest; Ulbrich Ede, Budapest.

Az egyesületi muzeum bizottsága:

Elnök: *Wünschendorfer Károly*, Poprád.

Őr: *Dannhauser Rezső*, Poprád.

Pénztáros: *Christman Tivadar*, Poprád.

Könyvtárosok: *Chodász J.*, Poprád és *Lővy Mór*, Igló.

Szakvezetők: a) az állattani részben: dr. *Greisiger Mihály*, Béla és *Husz János*, Felka;

b) a növénytanban: *Gruber Károly*, Csütörtökhely és *Weber Samu*, Béla;

c) az ásványtanban: *Róth Márton*, Iglón.

Rendes tagok: *Emericzy Ödön*, Felka; *Folgens Kornél*, Igló; *Geyer Gyula*, Igló; dr. *Hankó Arthur*, Poprád; *Kulman János*, Poprád; *Kövi Imre*, Igló; dr. *Posewitz Tivadar*, Budapest; *Róth Mihály*, Poprád; *Siegmeth Károly*, Debreczen; *Trompler János*, Igló; és az osztályok képviselői.

A M. K. E. képviselői:

Arad: Szontágh Géza, kereskedő.

Baja: Kálmán Kolos, főgymn. tanár.

Breznóbánya: Fáykiss Nándor, gyógyszerész.

- Budapest*: Dr. Szőnyey Dezső, ügyvéd.
Debreczen: Szojka Gyula, keresk. akadémiái tanár.
Dobsina: Klein Samu, tanár.
Eperjes: Szutorisz Frigyes, tanár.
Hunfalv: Gretzmacher Gyula, körjegyző.
Jolsva: Dr. Hensch Géza, városi főorvos.
Kecskemét: Hanusz István, reálisk. igazgató.
Késmárk: Horti Valér, fürdőigazgató és Kertscher Sándor, igazgató-tanító.
Kolozsvár: Dr. Genersich Gusztáv, orvostudor.
Krompach: Scherffel Nándor, ev. lelkész.
Losoncz: Jeszenák Ráfael, főgymn. tanár.
Magyar-Óvár: Dr. Kossutány Tamás, akad. tanár.
Matheóc: Höntz Adolf, ev. lelkész.
Nyíregyháza: Kubassy Gusztáv, ékszerész.
Pécs: Dr. Reeh Dezső, ügyvéd.
Podolin: Dr. Csáky Károly, orvos.
Poprád: Wünschendorfer Károly, ev. lelkész.
Pozsony: Stromszky Emil, nyomdatulajdonos.
Rimaszombat: Dr. Szabó Károly, városi orvos.
Salgó-Tarján: Barella Henrik, kereskedő.
Sopron: Báder Gusztáv.
Szeged: Dr. Kelemen Béla, ügyvéd.
Székesfehérvár: Pete Dani, tkptári pénztáros.
Szent-Lőrincz: (Baranya) Dr. Rameshofer Sándor, orvos.
Szepes-Béla: Wéber Samu, ev. lelkész.
Szepes-Olaszi: Majunke Géza.
Szepes-Szombat: Hensch Ede, kereskedő.
Szepes-Váralya: Kirchmayer Gusztáv, postamester.
Bécs: Delhaes István, festőművész.

Zimann János. †

Egyesületünk egyik legbuzgóbb barátját, választmányunk egyik legkiválóbb tagját, szép Szepességünk, s vele együtt Magas Tátránk egyik legönzетlenebb előharcosát, néhai Zimann Jánost, az iglói főgymnasium érdemdús tanárát, s volt igazgatóját, a »Szepesi lapok« sok éven át fáradhatatlan szerkesztőjét a kérlelhetetlen halál kiragadta az élők sorából. Nem dicszhymnusokat zengeni, de lehetőleg méltatni akarjuk az igénytelen, s mégis felette szorgalmas férfiúnak működését; hisz megérdemelte ő azt tőlünk, ki mindenkit barátjának tekintett.

Gömörmegye egy kis falujában, úgyszólván az erdő közepén született, miért is korán kifejtett benne a természet szépségei és nagyszerűsége iránti fogékonyság, s így nem kell csodálnunk, hogy egész életében azok voltak legkedvesebb órái, midőn czéltalanul bolyonghatott erdőn, hegyen, s völgyön keresztül. Középiskolai tanulmányai befejezése után a theologiai pályára lépett, s a hitjelölti vizsgát le is tette. Mint ilyen több éven keresztül nevelősködött, s ezen foglalkozása közben Svájcban és Németországban is megfordult; hazatérve 1875-ben az iglói ág. hitv. ev. főgymnasium tanárává választatott, mely hivatalában egészen halála beálltáig megmaradt.

A természet ritka tehetségekkal áldotta meg, e mellett egész életét a munkának szentelte, s minden szépért minden ideálisért rajongott. Rajongásának egyik legkiválóbb tárgya a Magas Tátra volt, s ahol csak tehette, előmozdította az ezen gyönyörű hegység feltárására alakult Magyarországi Kárpát Egyesületet, s csak úgy tartotta lehetségesnek ezen egyesület működését, ha ennek székhelye hozzá minél közelebb fekszik. S midőn az 1890. és 1891. években a Szepességen kívül eső körökben általánossá lett az óhaj, hogy az egyesület vezetősége Budapestre tétessék át, akkor többek közt Zimann volt az, aki szóval, rábeszéléssel, s a lapokban való felszólalással oda vitte a dolgot, hogy az 1891. Új-Tátrafüreden tartott

közgyűlés elhatározta, hogy a vezetőség a Szepességen maradjon. Így került a központi vezetés Iglóra.

Az pedig, a kinek ezt kiválólag köszönhetjük, nem sokáig övendhetett már a Magyarországi Kárpátgyesület további virágzásának, a mennyiben a kérlelhetetlen halál a nemes embert és hű barátot 1899. aug. 3-án kiragadta az élők sorából. Augusztus 5-én kísértük őt utolsó útján, s emléke szíveinkben soká, nagyon soká élni fog. Legyen áldott emlékezete!

Dr. Szontágh Miklós. †

1843—1899.

Tetterős kezdeményezés, kitartás és állhatatosság a célirányosoknak bizonyuló tervek megvalósításában, karöltve általános műveltségű szellemmel, s egy minden nemesért és szépért föllelkesülő szívvel, — ritka erények találkozása ékesíté a nagyon is korán elhunytat, kinek kimulása súlyos veszteséget jelent a tudományra és hazai turisztikánkra, — de különösen a Szepességre nézve. Selfmademann volt a szó legnemesebb értelmében, s mint ilyen az emberiség szolgálatába bocsátott, a közönséges niveaut messze túlhaladó tudománya, — szívének nemes tulajdonságai, — s buzgó, közhasznú tevékenysége által becsülésre és tiszteletre tett szert a legszélesebb körökben, s kiérdemelte szűkebb hazájának háláját, mely benne jóltevő-jét és érdekeinek fáradhatlan előmozdítóját gyászolja. Egyesületünk kitűzött céljainak megvalósítása: a természeti szépségekben gazdag Magas Tátrának ismeretessé- és hozzáférhetővé tétele volt dr. Szontághnak az immár világhírnek örvendő Új-Tátrafüred megteremtőjének — oly életcélja, melynek egész alkotó erejét, s munkakedvét szentelte.

Ritka eredménynyel munkált közre szóval és írásban a Tátra ismertetésében és sem fáradságtól, sem áldozattól nem riadt vissza, ha a természet barátainak figyelmét pompás hegyvilágunkra kellett terelni. E célból 1883-ban »Tátravidék« cím alatt folyóiratot, majd egy, a Magas Tátrát, s annak fürdőit ismertető kalauzt adott ki, mely maradandó becsű művei, nem kis mértékben járultak hozzá az annyira szívéhez forrott vidék látogatottságának emeléséhez. A tudomány is meleg és

buzgó művelőjére talált benne. Bizonyítják ezt a Sopron-, Árva- és Szepesmegye flórájának összeállítása, s következő értekezései: »Új-Tátrafüred, klimatologiai és gyógyvismei tanulmány«, — »Tüdőbetegek gyógyítása a havasok közép-magasságán«, — »A Magas Tátra lejtőjének viszonylag magas hőmérséke télen és azon jelenség magyarázata.« »Szepesvármegye éghajlati viszonyai«, »Kárpáti képek«, »Növényzeti viszonyok Magyarországon«, és sok más is, melyek legnagyobb része német nyelven is megjelent. E ritka férfiú életéről a következő adatok állanak rendelkezésünkre: 1843. augusztus 11-én született Alsó-Kubinban. Atyja, Szontágh Dániel főszolgabíró, ki szabad óráiban szintén botanikával foglalkozott, korán ültette el gyermeke szívébe a természet szeretetét, s a tudományszomjat. Már gymnasista korában munkatársa volt egy Bécsben megjelenő botanikai folyóiratnak. 1862-ben Bécsben találjuk, mint az orvosi fakultás hallgatóját, a hol a rá következő esztendőben, első nagyobb tudományos értekezését írta meg Árvamegye flórájáról latin nyelven. 1864-ben Sopronmegye flóráját tárgyaló műve jelent meg, melyet a bécsi udvari könyvtár pályadíjjal tüntetett ki. Ritka szorgalommal végezve orvosi tanulmányait, 1866-ban fejezte be azokat, a mikor doktorrá avattatott; de emellett tudományos irodalmi működésére is talált időt, s a bécsi állat- és növényteni társaság, s a magyar orvosok és természetvizsgálók egyesületének évkönyveiben értékes művei láttak napvilágot. Az 1872—1876. években Németországba, Svájcba, Franciaországba és Olaszországba, a Dunai tartományokba és Törökországba tett utazásai által szellemi látóköreit kibővítette, s 1876-ban hazatérkezve, külföldön szerzett tapasztalait Új-Tátrafüred alapításánál érvényesítette.

Sokoldalú érdemeinek elismeréseül Ő Felsége a királyi tanácsos czímével ruházta fel, s kinevezte az országos egészségügyi tanács tagjává.

Alattomos betegség által meggyötörtén, csendes megnyugvással tűrte a ránehezű szenvedéseket, s testben megtörtöttén, de ép szellemmel folytatta megkedvelt munkáját. December 2-án váltotta meg szenvedéseitől a halál, s december 6-án délután helyezték földi maradványait az Új-Tátrafüredi családi sírboltban nagy részvét mellett örök nyugalomra. — Tisztelet emlékének!

Bexheft Mór. †

Bexheft Walter Mór, 1832. augusztus hó 24-én született Nagy-Szalókon, Szepesmegyében, ahol atyja, Bexheft János Konrád, evangélikus lelkész volt. Iskoláit Debreczenben, a gymnasiumot Késmárkon, majd Lőcsén járta. Az 1848-iki események csakhamar a harczmezőre szállították a 16 éves ifjút. Félbeszakítva az iskolát, a szepességi önkéntes csapatba lépett, s azzal együtt résztvett a budaméri ütközetben, s a margitfalvi csatában. 1849. őszén ismét belépett az iskolába, s a VII. és VIII. osztályt az eperjesi collegiumban végezte; majd 1851-ben Kassán letette az épen akkor életbeléptetett érettségi vizsgát. Tanulmányai végeztével 1857-ben a Tiszavidéki vasútnál nyert alkalmazást, ahol eleinte mint gyakornok, majd segédmérnök Miskolczon, utóbb mint mérnök és műhelyi főnök Nagyváradon működött.

1870-ben a magyar nyugoti vasút szolgálatába lépett, mint a gépezeti osztály vezetője, utóbb, mint a vonattovábbítási és műhelyi szakosztály főnöke. 1871-ben főmérnöki, 1873-ban felügyelői. 1875-ben főfelügyelői, 1878-ban pedig vezérfelügyelői rangot nyert, utóbb czéggjegyzési jogosultsággal felruházott helyettese lett a vezérigazgatónak. 1889-ben, a nyugoti vasút államosításakor az osztrák-magyar államvasút társasághoz lépett át, mint vezérfelügyelő, a műszaki szolgálati ágak vezetője és a budapesti igazgató-bizottság tagja. Ettől az állástól csak akkor vált meg, mikor a vasút magyar vonalait 1891-ben államosították.

1880-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kir. József-műegyetemen tartandó gépészmérnöki szigorlatokhoz vizsgáló biztosul nevezte ki. Ugyan ez évben »a közlekedési ügyek előmozdítása körül szerzett érdemeinek elismerésül« a Ferencz József-rend lovagkeresztjét, 1889-ben pedig »a vasútügy terén szerzett érdemei elismeréséül« a királyi tanácsosi czímet nyerte el. Életének utolsó éveiben egyre súlyosbodó emphysemája kínoztá, melynek utóbb áldozatul is esett. Meghalt 1899. deczember hó 14-én.

Mint vasúti hivatalnok, hivatása magaslatán állt. Mély tudása, éles és biztos ítélőképessége, kitűnő gyakorlati képzettsége vitték e pályáján előre. A mellett lakadást nem ismerő vasszorgalma, energiája, melylyel min-

dent keresztül vitt, amit helyesnek, czélszerűnek felismert, — lelkiismeretessége feljebbvalóinak tiszteletét, bizalmát és elismerését szerezték meg neki.

Bexheft Mór elsősorban hazafi volt. De honszeretete, mely már 16 éves korában a szabadságharcz dicső zászlója alá vitte, ment volt minden szenvedélyességtől. Mindig az volt a meggyőződése, hogy nem hangzatos szavakkal, ékes frázisokkal, de józanul megfontolt tettekkel, becsületes munkával tehet hazájának igazi szolgálatot.

Mint buzgó szepességi, nemcsak választmányi tagja, s éveken át alelnöke volt a budapesti »Szepesi Egyesületnek«, hanem minden tekintetben előmozdítója volt minden, a Szepességet érdeklő ügynek. Földjeit pártfogolta, segélyezte, ahol csak tehette. Szabadságát évről-évre a Tátrában töltötte, rendszeren Tátrafüreden, vagy Barlangligeten; az utolsó időben, midőn egyre súlyosbodó emphysemája miatt a tátraalji klimát nem bírta már, Thurzó-füred fenyveseiben. Egyik legbuzgóbb választmányi tagja volt a Kárpátgyógyászatnak is, melynek felvirágzása körül nagy érdemei vannak.

A Kárpátgyógyászat évi közgyűléseiről, bátyjával Bexheft Árminnal együtt, sohasem hiányzott, sőt megtörtént, hogy meszsze vidékről, a Salzkammergutból, vagy Németországból csakis a közgyűlés miatt, nem tekintve az utazás fáradságait, egy vagy két napra eljött Tátrafüredre. A Tátrának egyik legjobb ismerője volt, s míg egészségi állapota megengedte, sűrűn tett kirándulásokat a hegyekbe, s alig volt csúcs, melyet több ízben is meg ne mászott volna. Örömmel látta a tátraalji fürdőhelyek felvirágzását, az idegenforgalom fellendülését. Nagy érdemei vannak a szepességi fürdő- és nyaralóhelyek felvirágozása, s a Kárpátgyógyászat poprádi muzeumának létrejötté körül is; érdemek, melyek részére az általa annyira szeretett Szepesség háláját és elismerését biztosítják.

Áldás emlékének!

Köszönetnyilvánítás.

A t. szerző uraknak, kiknek nagybecsű dolgozatai jelen évkönyvben megjelentek, továbbá Arányi Antal, Amler Antal, Hajts Béla, Karoliny Mihály, Kintzler Árpád és dr. Rottenberg Márton uraknak egyes cikkek fordításáért, valamint Róth Márton úrnak szíves tanácscsal nyújtott támogatásáért hálás köszönetet mond

Lőwy Mór

a szerkesztő-bizottság elnöke.

Tátra-Barlangliget

klimatikus gyógyhely és gyógyfürdő

763 méter a tenger színe fölött.

Hidegvízgyógyintézet és meleg fürdők.

Villanyos fényfürdők,

a mely új gyógymód az összes Tátra-fürdők közül egyedül csak Barlangligeten van bevezetve, külön-külön az uri és női osztályban, kitűnő eredménnyel használatnak *elzsirosodás, csúsz, köszvény és zsábák ellen.*

Legkényelmesebb összeköttetései vannak.

Kőszikla-forrásvíz. Ózondus, üdítő levegő a fenyvesek közt.

Az ételek és italok kiszolgáltatása, a tulajdonos Béla városa felügyelete alatt történik.

A telep, ugyszintén a látványos csepkőbarlang, villamos világítással bírnak.

Az árak mérsékeltek.

HUSZ-PARK

VIZGYÓGYINTÉZET és NYÁRALÓTELEP.

A legszebb fekvéssel a Tátra alján. Kényelemmel berendezett szobák, kitűnő konyha, hamisítatlan italok mérsékelt árakkal, választékos étlap szerint, vagy teljes ellátás lakással, hetenkint 15 frttól kezdve. Turisták és tömegesen kirándulók különös kedvezményben részesülnek.

A **fenyvesparkban** az **Erzsébet-nyughelyről**, hol ő felsége a királyné is megpihent, a legnagyobb kílátás nyílik a Magas Tátra déli lejtőire és csúcsaira.

A jól gondozott mükertből, melyben az egyes lakóházak állanak, **séta- és kocsí-ut vezet a poprádi vasuti állomáshoz.**

Bármily felvilágosítással szolgál a tulajdonos

MATEJKA VILMOS
POPRÁDON.

TARPATAK-FÜRED

vasuti állomás **Poprád-Felka**, posta- és távirda-állomás **Tátrafüred**.

A Magas Tátrában, a híres tarpataki völgyben, a **Rózsa-menház** helyén, a Tátra egyik legszebb és legimpozánsabb pontján, fél órányra Tátrafüredtől, a hatalmas tarpataki vizesések közvetlen közelében, 1250 méter tengerfeletti magasságban, az új Tarpatak-Füred 1900-ik évi június hó 1-jén nyílik meg.

E fürdőhely nem csak alkalmas kiindulási pont kirándulásokra a Tátra legszebb részeibe, de üdülés céljából hosszabb tartózkodásra is kiválóan alkalmas és balzsamos idegacélosító levegőjénél, úgy magas fekvésénél fogva, mint gyógyhely egyedüli a maga nemében.

Az újonnan épített „Rózsa-szállóban” 24 csinosan bútorozott vendégszoba, gyönyörű kilátást nyújtó verandákkal és balkonokkal, a „Tarpatak-szálló” a vendéglővel és 3 nagyobb és 6 kisebb vendégszobával és a fürdőház állnak rendelkezésre.

Az árak a következők:

I. Az újonnan épített „Rózsa-szállóban”: szoba á 50 kr., frt 1.—, frt 1'50, frt 2.—

II. „Tarpatak-szállóban”: Nagyobb szoba frt 1.— kisebb szoba 50 kr.

Mindkét szállóban minden külön ágyért 40 kr.

Négy heti tartózkodásnál 10⁰/₀, hat heti tartózkodásnál 15⁰/₀ árengedmény engedélyeztetik. Az elő- és utóidényben az árak 25⁰/₀-kal olcsóbbak.

III. Törpefenyő-fürdők lepedővel 50 kr.

IV. A konyha és pinczéről a méltó hirnévnek örvendő bérlő *Lux Ede* gondoskodik. Heti teljes ellátás: reggeli, ebéd négy tál étel, vacsora 2 tál étel, következőleg számíttatik:

Az elő- és utóidényben frt 10.— A főidényben frt 12.—

Napijegyek: június, szeptember . frt 1.60,

július, augusztus . „ 1.80.

Table d'hôte, menu választás szerint, frt 1.20 és 1.50.

Kárpát- és turistaegyesületi tagok 10⁰/₀ árengedményben részesülnek.

Bővebb felvilágosítást levélbeli megkeresésre az erdőtársaság nevében ad: **Hensch Ede Szepes-Szombatban** és június hó 15-től kezdve

Tarpatak-Füred kezelősege.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Gabriel Adolf

borovicska-kivitele Szepes-Bélán.

Saját főzdéje.

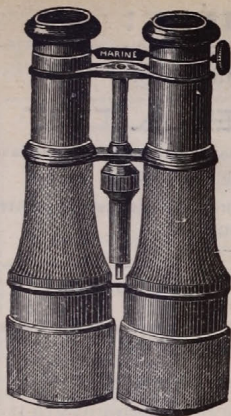
Szállítja naponta posta vagy vasut útján kicsiben és nagyban a kipróbált

szepesbélai kárpáti boróka borovicskát.

===== Árjegyzék kívánatra díjmentesen küldetik. =====

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Kettős utazó látcsövek,

kivül chagrin-bőrrel bevonva, feketére lakkozott foglaltványban, *achromatikus objektív lencsékkel* 16 kor., nagyobb alakban 20 és 24 kor.

Ugyanaz gyors használatra (a *tirage rapide*) 30 kor., kettős utazó látcsövek alumíniumból 30—40—50 kor.

Távolságmérők, zseb hőmérők, zsebaneroidok, iránytűk, fényképészeti készülékek, művészek, műkedvelők, turisták, nyaralótulajdonosok stb. számára.

Igen egyszerű eljárás biztos sikerrel. Nagy választék 40 kor.-tól feljebb.

CALDERONI és TÁRSA

Váci-utca 30. sz. BUDAPEST, Kishid-utca 8. sz.

— Képes árjegyzékek bérmentve küldetnek. —

IGLÓFÜRED

klimatikus gyógyhely és gyógyfürdő

Szepesmegyében, Igló város határában, 580 m. a tenger fölött.

Évad május 15-től október 1-ig.

Nyaralóhely, meleg fürdők, fenyő- és kádfürdők.

Szobaárak 60 krtól 3 frtig.

A szobaárba egy teljesen felszerelt ágy ágyneművel értendő.

— PENSIO. —

Czélszerűen berendezett hidegvizgyógyintézet.

Vasuti állomás Igló (Kassa-Oderbergi vasut). Bérkocsi- és társaskocsi-összeköttetés. Posta- és telefon-összeköttetés az iglói távirda-állomással helyben. Távirda-állomás.

Felvilágosítással szolgál

a fürdőgondnokság Iglófűreden.

ÁLLATOK KITÖMÉSE!

Állatok minden fajainak kitömésére vállalkozik

KATONA MIHÁLY

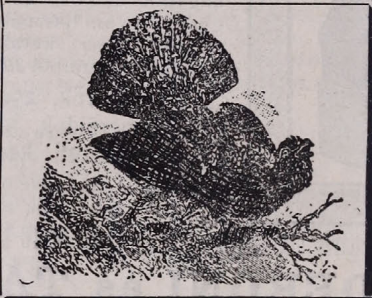
az orsz. Múzeum és könyvtár biz. préparatorának nyilvános állatkitömő laboratoriuma

BUDAPEST, VIII. ker. József-körút 13.

Emlősök és madarak természetűen a legújabb módszerrel (modellrozással) készíttetnek; szobben, jobban, olcsóbban, mint bármely hasonló intézetben.

Emlősök:

	frt
Egérnagyságú	0 80-1
Menyét	2
Nyest	5
Róka	9
Vaddisznófej	15-20
Szarvasfej	35-40
Dámvadfej	15-20
Ózfej	10-12
Zergefej	12-14

Madarak:

	frt
Pintynagyságú	0 80-1
Galamb	2
Erdei bagoly nagys.	3
Nagy suholy (Uhu)	6
Sas (nagy)	8
Keselyű	12
Siketfajd kakas	
dürgő helyzetben	
ágon faldiszul	9-12
Nyírfajd kakas	
erdőrésztlet utánzó	
állványon	7-9 frt.

Az intézetnél készíttetnek mindenféle vadász trophaeák.

Emlősökből és madarakból kisebb, vagy nagyobb csoportok természetes környezetükben (biológiai felállítás) függő vadak tabletókban mint faldiszek, *emlős bőrök szőnyegeknél*, természetű fejekkel. *Agancsok mandírozása*, koponyautánzatok készítése tabletákra, vadász-szoba berendezések agancsokkal díszítve (fegyver-tableta, fogas, függő lámpa stb.) kópásztá-fejek és minden dermoplasztikai préparatori munka a legmértányosabban eszközöltetik. — *Árjegyzék ingyen.*

CSORBA-FÜRDŐ.

A Táttra gyöngyének nevezett eme *klimatikus gyógyhely*, mely a magas Táttra déli lejtőjén 1351 m. magasságban fekszik, *május 15-én nyílik meg.*

Ajánlható *ideg- és légzőszervek bántalmainál, vérszegénység-nél, álmatlanság és étvágytalanságnál*, s mindenütt ott, a hol üdülés és erősödés kívántatik meg.

Vannak *meleg- és törpefenyő-kádfürdők, hideg zuhanyfürdő, valamint a tóban uszoda.* Állandó orvos, házi gyógyszerár, posta és táviráda-hivatal, s acetilén-világítás.

Teljes ellátás (pensio) a *főidényben személyenként és naponta 7 kor.-tól 10 kor.-ig.*

Csorba vasúti állomástól a fürdőbe *fogaskerekű vasút vezet*, mely június 15-től közlekedik, úgyszintén pünkösdi ünnepén négy napig.

Táttra-Füredre bérkocsik, a Táttrai kirándulásokra megbízható vezetők állanak rendelkezésre.

Kívánatra felvilágosítással szolgálnak, vagy prospectust küldenek *Klíma*-testvérek fürdőbérlet, vagy a

fürdőigazgatóság Csorba-fürdőn.

Tapasztalataim, melyeket több évi működésem alatt bécsi, német és belgiumi gyógyszerárakban szereztem, arra indítottak, hogy a **dr. Kvapil** orvosi utasítása szerint összeállított

kárpáti egészségi labdacsokat

forgalomba hozzam, melyek **eldugulás, nyálkásodás, étvágyhiány, gyomorbaj, felfuvódások, szédülés, fejfájás, váltóláz, aranyér, bőrkiütések, köszvény, vízkór és vesebajok** ellen a legfényesebb sikerrel alkalmazhatók.

Szétküldési főraktár:

Friedrich János gyógyszerésznél **Malaczkán,**

Pozsonymegye

Egy skatulya ára 42 fill., egy tekercs 6 skatulyával 3 kor., nem bérmentes küldeménynél 10 fillér bélyegdíjjal több. Ha a labdacsok árához 40 fill. mellékeltetik, akkor a megrendelt mennyiség az egész birodalomba bárhova bérmentve küldetik.

Tisztelt gyógyszerész úr! Van szerencsém felkérni, legyen szives nekem 12 dobozzal az ön kárpáti piluláiból küldeni, melyeknek jó hatásáról már meggyőződtem, s ezentúl másoknak is ajánlani fogom. — Pécskán, 1896. február hó 7-én. Tisztelettel dr. **Temesi Rastler Ödön** járási orvos.

Tekintetes gyógyszerész ur! Sziveskedjék újból két tekercset az ön kárpáti egészségi labdacsából küldeni, mert azok oly hírnévre tettek szert ezen a vidéken, hogy egy házban sem nélkülözhetik. Különösen nagyon használhatók végbélnehézségeknél és nagyon elősegítik a folytonosan álló egyéneknek az emésztést. — Görgény-Sz.-Imre. Tisztelettel dr. **Herbeth Károly**, járási körorvos.

Küldjön nekünk póstantánnal 10 tekercset a jelesen bevált kárpáti egészségi labdacsából. — 1894. szeptember 2-án. Tisztelettel Vizgyógyintézet Kaltenleutgeben, dr. **Wilhelm Winternitz**, tanár.

Tekintetes gyógyszerész urnak, Malaczka. Sziveskedjék az ön által készített kitűnő hatású kárpáti labdacsából saját szükségletemre 2 tekercset 12 skatulyával küldeni. Egyszersmind megígérem, hogy labdacsait bámulatos hatásuk miatt gyakorlatomban mindenkinek ajánlani fogom. — Kelt Cz.-Berczelen, 1898. április 19-én. Kiváló tisztelettel **Balázs Gyula**, községi orvos.

Tisztelt Kérem, hogy a fentebb
 leírtakat a legkedvezőbb áron
 vásárolja meg, és a kifizetést
 azonnal készítsa át.

Kárpái egyszemű laposcsokai

A fentebb leírtakat a legkedvezőbb áron
 vásárolja meg, és a kifizetést
 azonnal készítsa át.

Szerkesztési irodák:

Friedrich János utólagoskassza Molnárkén

A fentebb leírtakat a legkedvezőbb áron
 vásárolja meg, és a kifizetést
 azonnal készítsa át.

A fentebb leírtakat a legkedvezőbb áron
 vásárolja meg, és a kifizetést
 azonnal készítsa át.

TÁTRAFÜRED

GYÓGYHELY A KÁRPÁTOKBAN

MAGYARORSZÁGBAN.

A kassa-oderbergi vasútvonal Poprád-Felka állomástól egy órányira (1018 méter magasságban a tenger színe felett) a Magas-Tátrában, legvadregényesebb vidéken fekvő, igéző

klimatikus gyógyhely és vizgyógyintézet

a legszebb fenyves erdő közepett, a legnagyobb havasi világban, kellemes ízű savanyúvíz-forrással, ásvány- és törpefenyű-fürdőkkel, savó- és belégzési gyógymóddal

május hó közepén nyílik meg.

Posta- és távirda állomás helyben van, kitünően felszerelt gyógyszerár, előkelő árúcsarnok, szivar- és dohánykülönlegességgel ellátva. Gondoskodva van kényelmes, jó lakásokról; a konyha, s pincze egy kiváló pesti vendéglős, mint szakember kezelése alatt áll; közös ebéd.

Gyógyterem zongorával, kávéház tekeasztallal és hírlapokkal, kölcsönkönyvtár, kitűnő népzeneke, férfi és női tekepálya, croquetjátszó-hely, lövölde stb. a vendégek rendelkezésére állanak.

Az előidényben (május és június hó), valamint az utóidényben (szeptember hó) lakást és ételmezést illetőleg rendkívüli árleszállítás lép életbe.

Minden nagyobb vasuti állomásról Tátrafüredre egy harmaddal mérsékelt áru térít- és menetjegyek adatnak ki. A poprádi állomáson állandóan szabott áru kocsik várják az utasokat.

Tátrafüred minden nagyobb Tátrakirándulásnak legjobb s legtermészeteszerűbb központja; itt van a „Magyarországi Kárpátegyesület”-nek képviselőisége is

Bővebb felvilágosítást ad a fürdőorvos Dr. Jármay László (télen Budapesten), lakásokat illetőleg rendeléseket elfogad

a „Fürdő-igazgatóság” Tátrafüreden.

Félórányira Tátrafüredtől, a fenséges Lomniczi csúcs tövében, kies vidéken fekszik a

nyaraló-telep Tátra-Lomnicz,

hol kényelmesen berendezett szállodában, teljes és kitűnő ellátást és lakást lehet kapni, s megrendelni a bérlnél Mátyás János urnál. Az ajonnan épült, s fényesen berendezett „Bethlen házban” lakásokat megrendelhetni, s bővebb felvilágosítást kaphatni télen a Szepesi Hitelbank-nál Lőcsén, az idény alatt pedig a Tátra-Lomniczi kezelésnél Tátra-Lomniczon.

Vasuti- és posta-állomás ugyanott. — Mind a két telep birtokosa: a „Szepesi Hitelbank” Lőcsén.

ALSÓ-TÁTRAFÜRED

GYÓGYFÜRDŐ

1000. m. tengerszintfeletti magasságban a »Magas Tátra« szép fenyőerdő közepén fekszik.

Évad megnyitása május hó 25-én.

Magyarországnak első gyógyhelye, melynek fürdőháza kifogástalan kényelemmel és czélszerűséggel

— vasas lápfürdők —

van berendezve. Ezeken kívül

törpefenyő- és ásványvizfürdők.

Északi szelek ellen védve és délen szabadon, felette kedvező

égghajlati gyógyhely

hidegvíz-gyógyintézettel

külön nőknek és külön férfiaknak épült helyiségben.

Massage-, tej- és ásványvizgyógymód.

Tiszta alpesi levegő és kristálytiszta ivóvíz.

Fürdőorvos: **Dr. PAPP SAMU** országgy. képviselő.

Gyógyjavaslatok: Különösen mindennemű idült női bántalmak, vérszegénység és sápkór, izom- és ízületi csúsz, bel- és gyomorbajok és mint utógyógymód más, különösen hévízfürdők után.

225 a legnagyobb kényelemmel berendezett szoba.

Kitünő vendéglő. **Pensio:** A teljes pensio az előidényben 1 hétre 20 forintba, 2 személynek 34 frtba kerül és magába foglalja a lakást kiszolgálattal, a reggelit, a 4 tál ételből álló ebédet és a vacsorát.

Nemzeti zenekar, kávéház, gyógyterem bel- és külföldi lapokkal, könyvtár, croquet, lawn-tennis és kuglizó pályák, zongora stb.

Hegyi kalauzok, hátszlovak, bérkocsik mindig kaphatók.

Tömeges kirándulásoknál rendkívüli árendémény külön megállapodás szerint úgy a lakásra, mint az ellátásra nézve.

Vasuti állomás **Poprád-Felka**, innen kényelmesen 1 óra alatt elérhető.

M. kir. posta-, távirtda- és telefon-hivatal.

A gyógyfürdő a késmárki bank részvénytársulat tulajdona.

Tudakozódást vagy lakásmegrendelést az alulírt fürdőigazgató-sághoz kérünk czimezni.

Horti Valér, fürdőigazgató.

Alsó-Tátrafürdő, Szepesm.